

ORTAÖĞRETİM

SOSYOLOJİ
DERS KİTABI

YAZARLAR

Dr. Aydın DEMİRTAŞ

Gülşen ÖZER

Vaner KUZU

DEVLET KİTAPLARI

....., 2021

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI: 7515
YARDIMCI VE KAYNAK KİTAPLAR DİZİSİ: 1556

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

HAZIRLAYANLAR

Dil Uzmanı

Gülümser KARABULUT

Mustafa GÜLALİ

Program Geliştirme Uzmanı

Saniye ÇOBAN

Rehberlik ve Gelişim Uzmanı

Sultan GÜL AHÇI

Ölçme Değerlendirme Uzmanı

Nevzat AKBABA

Görsel Tasarım Uzmanı

Emine BİNGÖL

Şenay YAKAR

Yeşim Güzin ÇAKAN

ISBN 978-975-11-5613-6

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 18.03.2021 gün ve 22609816 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiştir.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'sım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

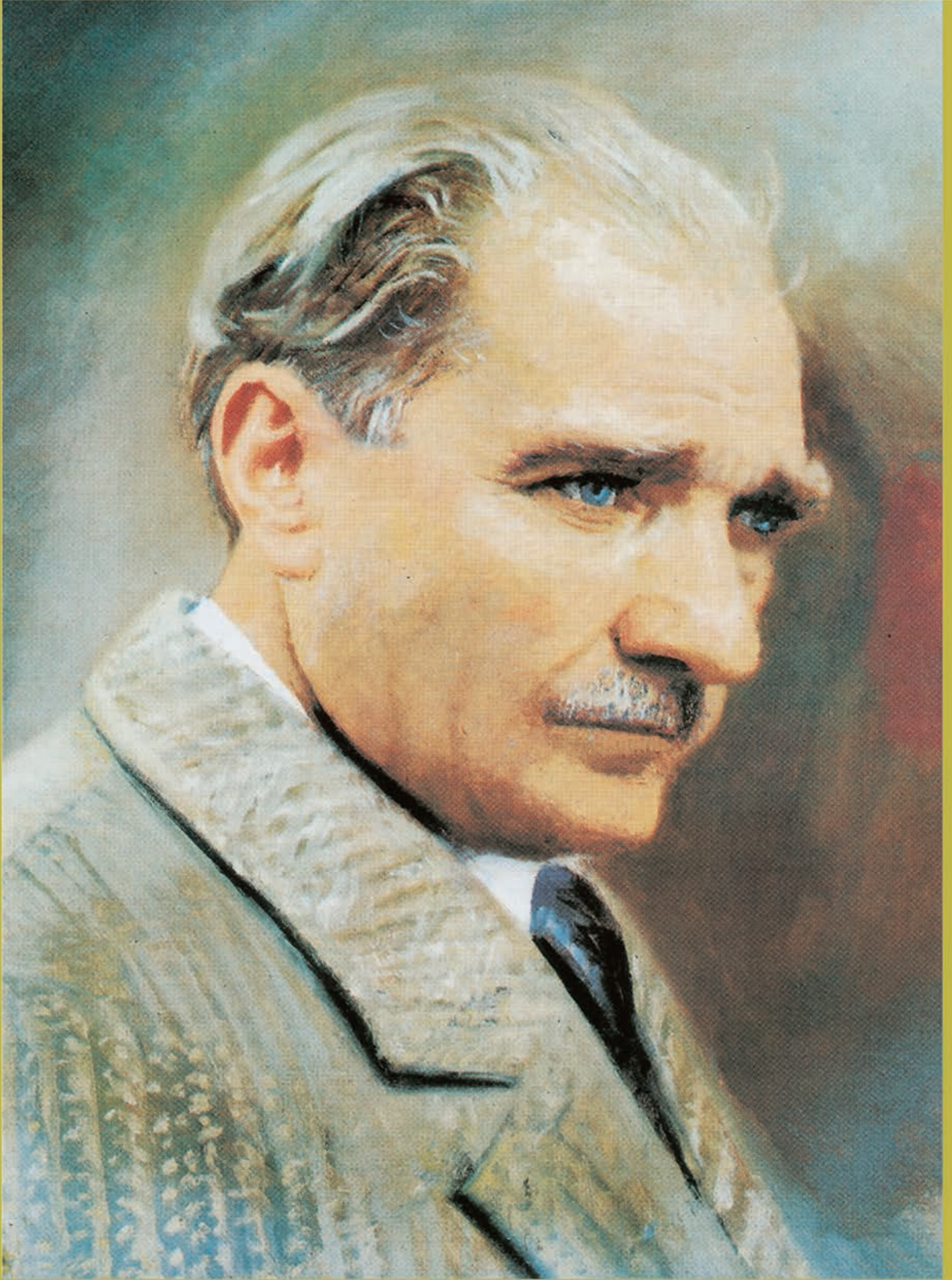
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsaît bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

SOSYOLOJİYE GİRİŞ**1. ÜNİTE**

1. Sosyolojiye Genel Bakış	11
A) Sosyoloji Nedir?	11
B) Toplum Oluşturan Unsurlar	14
2. Sosyolojinin Doğuşu	16
3. Sosyolojinin Yöntemleri ve Türkiye’de Sosyoloji	20
A) Sosyolojinin Yöntem ve Teknikleri	20
B) Türkiye’de Sosyoloji	22
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	24

BİREY VE TOPLUM**2. ÜNİTE**

4. Sosyalleşme ve Sosyalleşmenin Unsurları	27
5. Sosyalleşmenin Aşamaları ve Toplumsal İlişkiler	30
A) Sosyalleşmenin Aşamaları	30
B) Toplumsal İlişkiler	33
6. Toplumsal Statü, Toplumsal Rol ve Saygınlık	34
7. Toplumsal Değer, Toplumsal Norm ve Toplumsal Kontrol	38
8. Toplumsal Sapma, Hak ve Görevler, İmtiyaz ve Sorumluluklar	42
A) Toplumsal Sapma	42
B) Hak ve Görevler	46
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	47

TOPLUMSAL YAPI**3. ÜNİTE**

9. Toplumsal Yapı ve Unsurları	52
10. Toplumsal Etkileşim Tipleri	56
11. Toplumsal Tabakalaşma ve Türkiye’de Toplumsal Tabakalaşma	60
A) Toplumsal Tabakalaşma	60
B) Türkiye’de Toplumsal Tabakalaşma	65
12. Toplumsal Hareketlilik	68
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	71

TOPLUMSAL DEĞİŞME VE GELİŞME**4. ÜNİTE**

13. Toplumsal Değişme Olgusu ve Toplumsal Değişmeyi Etkileyen Faktörler	76
A) Toplumsal Değişme Olgusu	76
B) Toplumsal Değişmeyi Etkileyen Faktörler	78
14. Bilim, Teknoloji ve Kitle İletişim Araçları	82

15.	Modernleşme ve Küreselleşme	86
A)	Modernleşme	87
B)	Küreselleşme	90
16.	Toplumsal Gelişme ve Ögeleri, Toplumsal Bütünleşme	94
A)	Toplumsal Gelişme ve Ögeleri	94
B)	Toplumsal Bütünleşme	96
17.	Toplumsal Çözülme ve Nedenleri	98
	ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	101

TOPLUM VE KÜLTÜR

18.	Kültür Kavramının Anlamı	104
19.	Kültürün Ögeleri	108
20.	Kültürün İşlevleri ve Toplumsal Bütünleşmeye Katkısı	115
21.	Kültürel Süreçler	119
22.	Kültürel Tutumlar ve Kültürler Arası Etkileşim	126
	ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	133

TOPLUMSAL KURUMLAR

23.	Toplumsal Kurumlar ve İşlevleri	137
24.	Aile Kurumu	141
25.	Evlenme, Boşanma ve Ailenin Sürekliliği	143
26.	Aile Modelleri	148
27.	Kadının Toplumdaki Yeri ve Önemi	152
A)	Kadın ve Toplumsal Hayat	152
B)	Atatürk ve Kadın Hakları	155
28.	Eğitim ve Toplumsal Hayat	157
	ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME - I	162
29.	Din, Laiklik ve Atatürk	165
30.	Ekonomi ve Toplumsal Hayat	171
31.	Ekonominin Bileşenleri ve Ekonomik Sistemler	175
A)	Ekonominin Bileşenleri	175
B)	Ekonomik Sistemler	179
32.	Siyaset Kurumu ve Siyasetin Temel Kavramları	181
33.	Siyasal Yönetim Biçimleri	185
34.	Demokrasi	188
	ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME - II	195
	ÜNİTE SONU CEVAP ANAHTARLARI	197
	KONTROL TABLOLARI VE BULMACALARIN CEVAP ANAHTARLARI	199
	SÖZLÜK	200
	KAYNAKÇA	206

Bu bölümde dersin numarası, konusu ve önerilen ders saati yer alır.

Zihinsel Hazırlık

Derse hazırlık, dikkat çekme ve motivasyon bölümüdür.

Etkinlik

Bu bölüm; tablo, metin, haber, grafik vb. materyaller aracılığıyla öğrencilerin çözümleme, yorumlama, öğrendiğini kontrol etme, bilgileri eşleştirme, zihin açıcı sorularla düşünme, geleceğe yönelik tahminde bulunma, çeşitli toplumsal sorunlara ilişkin çözüm önerileri sunma vb. becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlikleri içerir.

Anahtar Bilgi

Bu bölümde kazanımın tam gerçekleşmesi için gerekli temel bilgiler yer alır.

Tartışyorum

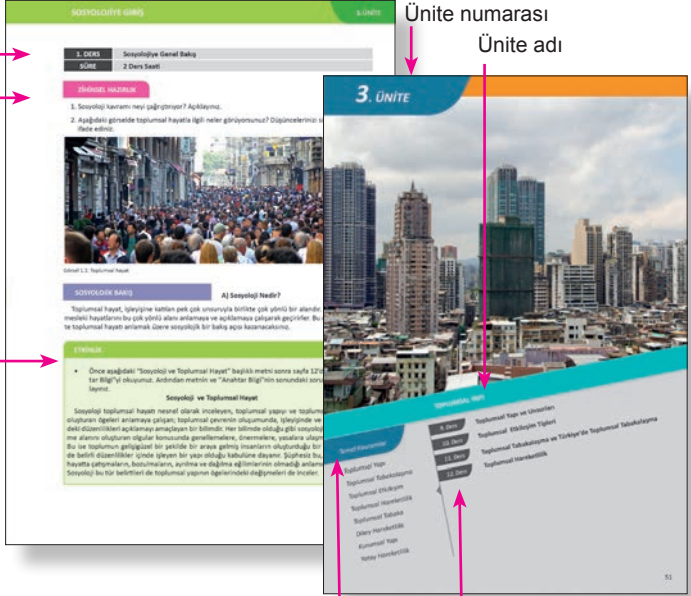
Bu bölüm, kazanımın gerçekleşmesi için öğrencilerin gruplara ayrılarak sosyolojik sorular üzerine tartışma yaptıkları etkinlikleri içerir.

Hatırlatma

Bu bölüm, okul dışı etkinliklerin dersin hangi aşamasında gerçekleştirileceğini belirtir.

Okul Dışı Etkinlik

Bu bölüm, bireysel ya da grup olarak öğrencilerin okul dışında yaptıkları gözlem ve araştırma çalışmalarını içeren etkinliklerden oluşur. Bu etkinlikler, sınıf ortamına taşınarak uygulanacaktır. Öğretmen okul dışı etkinliklerin yönergelerini dersten önce kontrol ederek planlama yapmalı ve öğrencileri yönlendirmelidir.

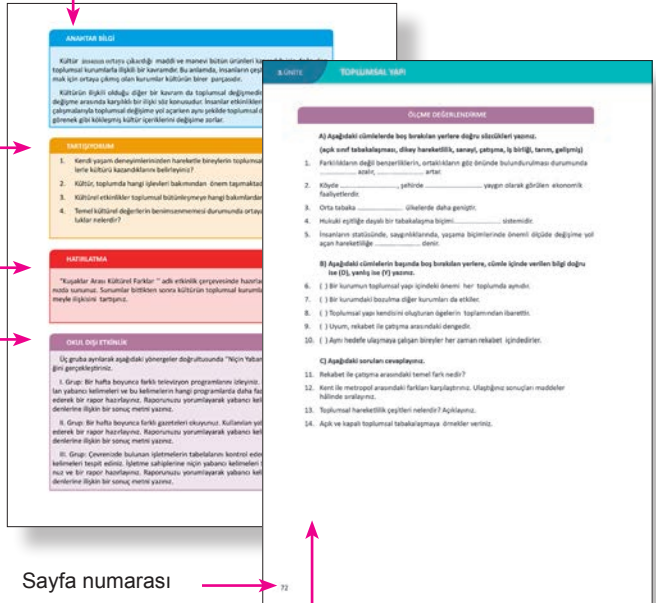

Ünite numarası

Ünite adı

Ders numarası ve adı

Ünite temel kavramları

Sayfa numarası

Ölçme ve Değerlendirme

Her ünitenin sonunda yer alan ölçme ve değerlendirme bölümünde çoktan seçmeli ve açık uçlu sorulara ayrıca eşleştirme, grafik ve görsel yorumlama, kritik düşünme, toplumsal gözlemler yaparak rapor hazırlama ve bulmaca çözmeye yönelik etkinlikler yer verilmiştir.

1. ÜNİTE

SOSYOLOJİYE GİRİŞ

Temel Kavramlar

Sosyoloji
Toplum
Toplumsal Olay
Toplumsal Olgu
Toplumsal Grup
Araştırma Yöntemi

1. Ders

2. Ders

3. Ders

Sosyolojiye Genel Bakış

Sosyolojinin Doğuşu

Sosyolojinin Yöntemleri ve Türkiye'de Sosyoloji

1. DERS	Sosyolojiye Genel Bakış
SÜRE	2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

1. Sosyoloji kavramı neyi çağırıyor? Açıklayınız.
2. Aşağıdaki görselde toplumsal hayatla ilgili neler görüyorsunuz? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

Görsel 1.1: Toplumsal hayat

SOSYOLOJİK BAKIŞ

A) Sosyoloji Nedir?

Toplumsal hayat, işleyişine katılan pek çok unsuruyla birlikte çok yönlü bir alandır. Sosyologlar, mesleki hayatlarını bu çok yönlü alanı anlamaya ve açıklamaya çalışarak geçirirler. Bu dersle birlikte toplumsal hayatı anlamak üzere sosyolojik bir bakış açısı kazanacaksınız.

ETKİNLİK

- Önce aşağıdaki “Sosyoloji ve Toplumsal Hayat” başlıklı metni sonra sayfa 12’deki “Anahtar Bilgi”yi okuyunuz. Ardından metnin ve “Anahtar Bilgi”nin sonundaki soruları cevaplayınız.

Sosyoloji ve Toplumsal Hayat

Sosyoloji toplumsal hayatı nesnel olarak inceleyen, toplumsal yapıyı ve toplumsal ilişkileri oluşturan öğeleri anlamaya çalışan; toplumsal çevrenin oluşumunda, işleyişinde ve değişimindeki düzenlilikleri açıklamayı amaçlayan bir bilimdir. Her bilimde olduğu gibi sosyoloji de inceleme alanını oluşturan olgular konusunda genellemelere, önermelere, yasalara ulaşmaya çalışır. Bu ise toplumun gelişigüzel bir şekilde bir araya gelmiş insanların oluşturduğu bir yığın değil de belirli düzenlilikler içinde işleyen bir yapı olduğu kabulüne dayanır. Şüphesiz bu, toplumsal hayatta çatışmaların, bozulmaların, ayrılma ve dağılma eğilimlerinin olmadığı anlamına gelmez. Sosyoloji bu tür belirtileri de toplumsal yapının öğelerindeki değişimleri de inceler.

Nerede toplumsal bir olgu, süreç ya da kurum varsa orada sosyolojiye ihtiyaç duyulacaktır. Aile gibi bir toplumsal kurumun ya da toplumsal tabakalaşma gibi önemli bir sürecin uzmanlık isteyen bir çalışma alanına ihtiyaç duyacağı açıktır. Toplumsal olgular öylesine karmaşık ve bu olguların incelenmesi için kullanılan teknikler öylesine değişiktir ki toplumsal hayatta olup bitenleri anlamak için uzmanlaşma kaçınılmaz olmuştur. Bununla birlikte toplumsal hayata yönelen, onu anlamaya çalışan, toplumla ilgili uzmanlık alanı olarak ortaya çıkmış olan çok sayıda sosyal bilim vardır. Ancak toplumla ilgili bilimler arasında yalnızca sosyoloji toplumun ve toplumsal ilişkilerin bütününe konu alır. Her sosyal bilim toplumsal hayatın karmaşık yapısını kendi ilgi alanına giren yönü bakımından inceler. Sosyolojinin toplumsal hayata yaklaşımı ise bütüncü bir nitelik taşır. Bu bakımdan bir uzmanlık alanı olarak sosyolojinin ayırıcı özelliği diğer sosyal bilimlerin de incelediği toplumsal kesitlerle ilgili verileri bütünleştirici olmasıdır.

(Doç. Dr. Mine Tan, *Toplumbilime Giriş*, s. 7-8, 17-18 Düzenlenmiştir.)

ANAHTAR BİLGİ

Sosyoloji, Toplumsal Olay ve Olgu

"Sosyoloji" kelimesi köken olarak Latince "üye, ortak, arkadaş" anlamlarına gelen "socius" kelimesi ile Yunanca "bilgi, bilim, akıl, mantık" anlamlarına gelen "logos" kelimesinden türetilmiş ve Fransızcadan Türkçeye girmiştir. "Sosyoloji" Türkçeye "toplum bilimi" diye çevrilir.

Sosyoloji; toplumsal grupları, örgütlenmeleri, kurumları, kurumlar arası ilişkileri, toplumsal yapıda meydana gelen değişim ve gelişim süreçlerini, toplumsal olay ve olguları bilimsel yöntem ve araştırma teknikleri kullanarak inceleyen ve bilimsel sonuçlara ulaşan bir sosyal bilimdir. Sosyoloji, hem somut toplumsal sorunlar üzerinde çalışan hem de genel teorik araştırma ve kavramlaştırmalar yapan bir bilimdir. Bu iki yönüne denk gelecek şekilde, toplumda meydana gelen yeni durum ya da değişiklikleri "toplumsal olay" ve "toplumsal olgu" olmak üzere iki terim ile ifade eder.

Toplumsal olay; toplumsal hayatta toplumsal ilişkiler sonucunda ortaya çıkan tek tek değişimlerdir. Her toplumsal olayın belli bir yeri, zamanı ve faili vardır. Örneğin "1789 Fransız Devrimi" bir toplumsal olaydır. Ancak bir olayın sosyolojinin ilgi alanına girebilmesi için toplumun genelini etkileyecek bir nitelik kazanması gerekir.

Toplumsal olgu; aynı türden olayların sürekliliğinden yola çıkarak elde edilen soyut bir terimdir. Belli bir yeri ve zamanı yoktur. Örneğin "evlilik" bir toplumsal olgudur.

SORULAR

1. Bir sosyolog toplumu nasıl algılar?
2. Sosyolojinin belli başlı konuları nelerdir?
3. Sosyolojinin amaçlarını yazınız.
4. Sosyolojinin yararları hakkında neler söylenebilir?
5. Toplumsal olay ve olguya birer örnek veriniz.
6. Bir olay ne zaman toplumsal bir nitelik kazanır? Örnek vererek tartışınız.

ANAHTAR BİLGİ

Sosyolojide İndirgemecilik ve Bütüncülük

Sosyolojide toplumsal olgu ve olayların açıklanmasında “indirgemeci” ve “bütüncü” olmak üzere iki yaklaşım hâkimdir. İndirgemeci yaklaşımda toplumsal olgu ve olaylar ekonomik, siyasi, ahlaki, dinî, hukuki faktörlerden yalnızca birine bağlı olarak açıklanır. Bütüncül yaklaşıma göre ise toplum birçok parçanın karşılıklı etkileşim içinde olduğu bir sistemdir. Bu nedenle toplumsal olgu ve olaylar, toplumun bütününden bağımsız ya da yalnızca tek bir etkene bağlı olarak açıklanamaz.

Sosyolojinin Diğer Bilimlerle İlişkisi

Toplumsal olay ve olgular birden fazla etkenin etkileşimi ile ortaya çıkar. Bu da sosyolojinin, toplumsal yapının değişik yönlerini ele alan diğer bilimlerle ilişkisini zorunlu kılmaktadır. Örneğin göç olgusunu araştıran bir sosyolog, göçlerin sosyolojik açıdan çözümlemesini yapabilmek için ekonomi, eğitim, iklim özellikleri gibi etkenleri dikkate alarak bu konularla ilgili bilimlerin sonuçlarından yararlanır.

Sosyoloji kendine özgü çalışma alanı ve toplumsal hayata yaklaşım biçimi nedeniyle diğer sosyal bilimlerin de sonuçlarından yararlanarak toplumun kendini tanımasına, yönlendirmesine ve gerekirse yeniden yapılandırmasına katkıda bulunur. Toplumun bilimi olarak sosyoloji toplumsal hayattaki problemlerin nedenlerini yine toplumsal hayatın içinde arayarak çözüm için gerekli olan bilimsel verileri hazırlar.

Sosyolojinin en çok ilişkili olduğu bilimler şunlardır:

Antropoloji: En geniş anlamı ile insan bilim demektir. İnsanla, birey olarak değil bir tür olarak ilgilenir. İnsanlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları göz önüne alarak insan topluluklarını karşılaştırmalı bir bakışla inceler. İnsan topluluklarının fiziki yapı, kültür ve davranış bakımından farklılıklarını ele alır.

Psikoloji: Genel olarak bireyin davranışlarını, bu davranışların arkasındaki nedenleri, bellek, düşünme ve öğrenme gibi zihinsel süreçleri inceleyen bilim dalıdır. Ayrıca birey toplum ilişkisi çerçevesinde bireyden yola çıkarak bireyin çevreye uyum sürecini açıklamaya çalışır.

Tarih: Geçmişte meydana gelen toplumsal olayları belirli bir zaman ve mekânda inceler. Konusunu bir defalık olaylar oluşturur.

Ekonomi: Mal ve hizmetlerin üretim, tüketim ve değişimini inceleyen bilimdir. Temel amacı insanın sınırsız olan ihtiyaçlarını kıt kaynaklarla karşılamaktır.

Siyaset bilimi: Konusu devlet, iktidar, iktidara etki eden toplumsal güçler, siyasal kurumların işlevleri, siyasal yönetim biçimleridir.

Coğrafya: Dünyanın yüzey biçimlerini, iklimini, nüfusunu inceleyen bilimdir. Beşerî ve fiziki olmak üzere iki temel disipline ayrılır.

Hukuk: Bireylerin birbirleriyle ve devletle olan ilişkilerini düzenleyen, toplumsal düzeni sağlayarak hakların korunmasını temin eden kurullarla ilgili alandır. Arapça kökenli "hak" kelimesinin çoğuludur.

ETKİNLİK

- İkişerli üçerli gruplara ayrılınız. Bir grup sözcüsü seçiniz.
- Sosyoloji toplumu etkileyen alanlarda çalışma yapan diğer sosyal bilim dalları ile zorunlu olarak ilişki içerisinde. Anahtar Bilgi'de verilen bilim dallarından birini seçerek bu bilim dalının sosyoloji ile ne tür bir ilişkisi olabileceğini tartışınız. Ulaştığınız sonuçları boş bırakılan alana özetleyerek yazınız.
- SOSYOLOJİ İLİŞKİSİ :

.....

 Grup çalışmasının ardından sosyolojinin ilişkili olduğu bilimlerle ilgili görüşlerinizi grup sözcüsü aracılığıyla sınıfta sununuz.

SOSYOLOJİK BAKIŞ

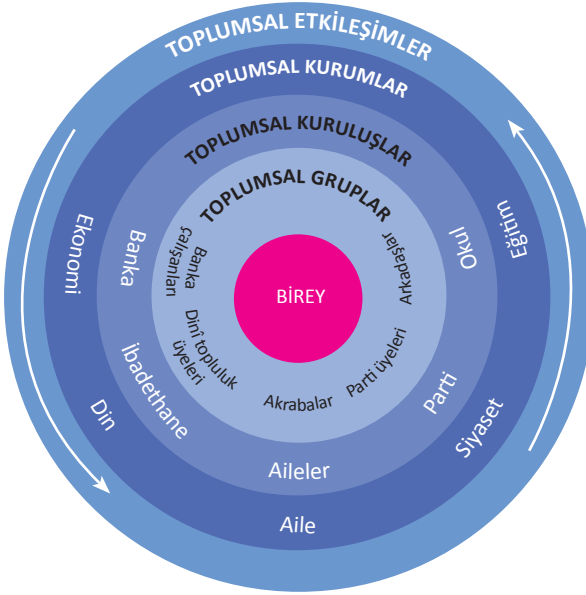
B) Toplum Oluşturan Unsurlar

Toplumsal hayata ilişkin sorulardan biri bu hayatın nasıl devam ettiğidir; insanlar doğar, büyür, ölür ama toplum varlığını sürdürmeye devam eder. Bu durum hemen hemen bir oyun takımının varlığını sürdürmesine benzer. Oyuncular ve antrenörler geçip gitse de takım varlığını devam ettirir. Toplum da bir oyun takımı gibi üstelik ondan çok daha karmaşık bir yapı içerisinde pek çok unsurdan oluşur. Bu unsurların bir bütün olarak karşılıklı ilişki ve etkileşim içerisinde oluşturduğu yapı, toplumsal hayata süreklilik kazandırır. Bu nedenle toplumun bireylerin matematiksel toplamından daha fazla bir şeyi ifade ettiği söylenir. Toplum, temelde toplumsal etkileşimlerin ortaya çıkardığı toplumsal kurum, kuruluş ve gruplardan oluşan bütündür.

ETKİNLİK

- Aşağıda toplumu oluşturan unsurlarla ilgili bir "görsel tasarım" ve "Anahtar Bilgi" yer almaktadır. "Anahtar Bilgi"yi okuduktan sonra görsel tasarımı inceleyerek soruları cevaplayınız.

Toplum Oluşturan Unsurlar

Görsel 1.2: Toplum Oluşturan unsurlar

ANAHTAR BİLGİ

Toplum, Toplumsal Grup, Toplumsal Kurum ve Kuruluş

Toplum, belirli bir coğrafi bölge üzerinde temel ihtiyaçlarını karşılamak için örgütlenmiş, aralarındaki etkileşim ve iletişimi düzenleyen kuralları ve kurumsal ilişkileri olan görece büyük insan topluluğudur.

Toplumsal grup belli ortak özelliklere sahip, etkileşim ve ilişki içinde bulunan ve belli bir sürekliliği olan, en az iki kişinin meydana getirdiği topluluktur.

Kurum ve kuruluş kavramları gündelik dilde birbirlerinin yerine sıkça kullanılmaktadır. Sosyolojik açıdan kurum; nesiller boyu devam eden, kalıcı nitelik kazanan, ortak kabul görmüş uygulama ve davranış kalıplarını (eğitim ve ekonomi gibi) ifade eder. Buna karşılık kuruluş ise kurumların toplumsal hayattaki somut görünümüdür. Örneğin ekonomi bir kurum iken toplumsal hayatta ticari faaliyet yürüten bir şirket ise kuruluşur.

SORULAR

- Toplum Oluşturan gruplar, kurum ve kuruluşlar arasında nasıl bir ilişki olabilir? Açıklayınız.
- Bir birey olarak kendinizi kurum, kuruluş ve grup etkileşimi bağlamında tanımlayınız.
- Görsel tasarımdaki öğelerden hangileri sizin hayatınızı şekillendirmektedir? Düşüncelerinizi belirtiniz.
- Görsel tasarımdaki öğelerin dışında sizce bireyi hangi öğeler etkiliyor olabilir? Yorumlayınız.

ETKİNLİK

- Aşağıdaki metinde toplumsal gruplara ilişkin genel bilgiler verilmektedir.
- Metinden, fotoğraflardan ve gündelik hayatınızdaki deneyimlerinizden yola çıkarak soruları cevaplayınız.

Toplumsal Gruplar

Bir birlik bilinci ile belirli bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelmiş olan bireylerin oluşturduğu topluluklara "toplumsal grup" denir. Örneğin aileler, dernekler, kulüpler, arkadaş grupları birer toplumsal gruptur. Toplumsal hayat içinde pek çok grup vardır ve bizler davranışlarımızın büyük çoğunluğunu bu grupların içinde yer alarak gerçekleştiririz.

Toplumsal grupların çeşitleri şunlardır:

İlişki Biçimine Göre

A) Birincil Gruplar: Yüz yüze, samimi ve duygusal yönü kuvvetli olan ilişkilerle kurulmuş gruplardır. Bu gruplarda bireyler arasındaki ilişkiler önceden yazılı kurallarla belirlenemez. Birincil grupları oluşturan bireyler arasında “biz” duygusu ön plandadır. Aileler, arkadaşlık ve komşuluk grupları birincil gruplardandır.

B) İkincil Gruplar: Yazılı kurallarla oluşturulmuş, resmî ve mesafeli ilişkilerin egemen olduğu gruplardır. İkincil grupları oluşturan bireyler arasında “biz” duygusundan daha çok “ben” duygusu ön plandadır. Sendikalar, dernekler, kooperatifler ikincil gruplardandır.

Üyelerin Katılım Biçimine Göre

A) İradeye Dayalı Gruplar: Bireyin kendi isteğiyle katıldığı ve yine kendi istediğiyle ayrılabilirdiği gruplardır. Bu gruplara giriş çıkışlar belirli yazılı kurallara dayalıdır. Örneğin siyasi partiler, dernekler bireyin kendi iradesiyle katılıp ayrıldığı gruplardır.

B) İrade Dışı Gruplar: Katılımı bireyin kendi iradesine bağlı olmayan gruplardır. Bu gruplara bireyler kendi istekleriyle katılmadıkları gibi kendi istekleriyle de bu gruplardan ayrılmazlar. Aileler ve etnik gruplar bireylerin kendi iradeleri olmadan katıldıkları gruplardır.

Kuruluş Biçimine Göre

A) Resmî Gruplar: Kuruluşu kanunlar, yönetmelikler ve tüzükler gibi resmî (yazılı) belgelere dayalı kurallarla belirlenmiş olan gruplardır. Bu grupları oluşturan bireyler arasındaki ilişkiler de yazılı kurallarla önceden belirlenmiştir. Dernekler, vakıflar, partiler gibi örgütlenmeler resmî gruplardır.

B) Resmî Olmayan Gruplar: Kuruluşu için yazılı belgeler gerekmeden gruplardır. Resmî olmayan grupların oluşumu yüz yüze ve samimi ilişkiler sırasında genellikle kendiliğinden gerçekleşir. Örneğin arkadaş grupları resmî olmayan gruplardandır.

Süresine Göre

A) Geçici (kısa süreli) gruplar: Belirli ve kısa süreli olarak varlığını sürdüren gruplardır. Geçici gruplar önceden belirlenmiş bir süre sonunda varlık nedeni ortadan kalktığında dağılır. Yaz aylarındaki kamp grupları, bir sempozyum gibi süresi belirli herhangi bir etkinlik için bir araya gelmiş olan gruplar geçici gruplardır.

B) Daimî (uzun süreli) gruplar: Nispeten daha uzun süre varlığını sürdüren gruplardır. Bu tür gruplar genellikle kendisini oluşturan bireyler değişse bile uzun süre varlıklarını korurlar. Örneğin bir futbol kulübünün ya da bir derneğin başlangıçta kurucusu olan bireyler zaman içinde gruptan ayrılırsa bile o gruplar kendi varlığını onlarca yıl daha sürdürebilir.

Toplumsal Gruplarda Amaç ve Toplumsal Grupların İşlevleri

Toplumsal gruplar bireylerin tek başlarına ulaşamayacakları amaçları gerçekleştirmek üzere kurulur. Bu nedenle her toplumsal grup belirli bir amaca yönelik olarak biçimlenir. Birey hangi amaca ulaşmak istiyorsa o amacı gerçekleştirmeye yönelik bir gruba katılır. Böylece toplumsal grupların bireysel işlevleri gerçekleşmiş olur.

Toplumsal grupların bireysel işlevleri şunlardır:

- Bireylerin ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılarlar.
- Bireylere topluluk ruhu ve duygusu verirler.
- Bireylerin kişiliklerini ve yeteneklerini geliştirmeleri için ortam hazırlarlar.
- Bireylerin statülerini güçlendirmesine ve yeni statüler kazanmasına imkân sağlarlar.
- Bireylere toplumsal güvenlik duygusu verirler.
- Bireylerin toplumsallaşmasını sağlarlar.

Toplumsal gruplar sadece kendilerini oluşturan bireylere özel işlevler yerine getirmekle kalmazlar, aynı zamanda doğrudan ya da dolaylı olarak toplum için de bazı işlevleri yerine getirirler.

Toplumsal grupların toplumsal işlevleri şunlardır:

- Toplumun ihtiyaç duyduğu alanlarda bireylerin yetişmesini sağlarlar.
- Toplumun bireyden beklentilerini karşılarlar.
- Toplumsal kurumların işlerliğini sağlarlar.
- Toplumsal yapının güçlenmesine katkıda bulunurlar.
- Bireyin toplumsallaşması yoluyla kültür aktarımını ve kültürün sürekliliğini sağlarlar.
- Gruplar kendi aralarındaki ilişkilerle toplumsal bütünlüğün sağlanmasına katkıda bulunurlar.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

Görsel 1.3

Görsel 1.4

Görsel 1.5

1. Fotoğraflardaki toplumsal grupların ilişki biçimi nedir? Anlatınız.
2. İçinde bulunduğunuz gruplara örnekler veriniz.
3. İçinde bulunduğunuz gruplar size ne kazandırmaktadır? Bunları psikolojik, biyolojik, barınma, beslenme vb. ihtiyaçlar açısından ele alınız.

2. DERS**Sosyolojinin Doğuşu****SÜRE****2 Ders Saati****ZİHİNSEL HAZIRLIK**

Aşağıdaki görselleri inceleyip açıklamaları okuyarak soruları cevaplayınız.

1. Görsellerin yansıttığı olaylar sizce toplumda ne gibi değişimler ortaya çıkarmış olabilir?
2. Bu sorunlara sosyologlar ne gibi çözümler aramışlardır?

Görsel 1.6: Jacques Louis David'in Fransız Devrimi'ni konu alan tablosu (detay)

Görsel 1.7: Sanayi Devrimi'nden sonra fabrikada çalışan işçiler

1789 Fransız Devrimi sadece Fransa'da değil tüm dünyada etkili olmuştur. Dönemin düşünürleri bu olay ile birlikte kitlelerin gücünü fark ettiler. Sanayi Devrimi'nin acı faturasını İngiliz çocuk işçileri ve kadınlar ödedi. Çocukların son derece zor koşullar altında günde on iki saat çalıştırılması ve kadınlara erkeklerden daha düşük ücret verilmesi Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkardığı önemli toplumsal sorunlardandı.

SOSYOLOJİK BAKIŞ**Sosyolojinin Doğuşu**

Sosyoloji, 19. yüzyılda ortaya çıkmış bir bilimdir. Sosyolojinin 19. yüzyılda akademik bir disiplin olarak doğması rastlantı değildir. Uzun zamandır süregelen değişimlere ve bu değişimlerin ardından gelen toplumsal sorunlara doğal bir tepkidir. Sosyolojinin doğuşunda üç temel olay belirleyici bir rol oynamıştır: Doğa bilimlerinde ve felsefi düşüncede yaşanan gelişmeler, 1789 Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi. Özellikle iki devrimin, sonuçları bakımından sosyolojinin doğuşuna zemin hazırladığı söylenebilir. Çünkü bu iki devrim, dönemin filozof ve bilim insanlarının görmezden gelemediği kadar geniş çaplı etkilere neden olmuştur. Sosyolojinin kurucu düşünürleri, bir yandan adı geçen devrimlerin yarattığı yeni toplumsal gerçekliği çözümlenmeye çalışırken diğer yandan bu devrimlerin neden olduğu toplumsal sorunlara çözüm bulmaya çalışmışlardır.

ETKİNLİK

- Sayfa 17'de sosyolojik düşüncenin ortaya çıkışı ve felsefe ile ilişkisini konu edinen "Sosyolojik Düşüncenin Doğuşu" başlıklı bir metin yer almaktadır. Metni okuyarak metnin sonundaki soruları cevaplayınız.

Sosyolojik Düşüncenin Doğuşu

MÖ 300'lü yıllarda Aristoteles "İnsan, toplumsal bir canlıdır." derken elbette bugün sosyolojinin alanına dâhil edebileceğimiz bir yargıyı dile getirmekteydi. Ne var ki bu ve benzeri yargılar sosyolojinin kökeninin Eski Yunan'a ya da benzeri yargıları bulabileceğimiz daha eski öğretilere kadar uzanabileceğini kanıtlamaz. Düşünce tarihinden miras kalan bu tür yargı ve düşünceler toplum üzerine eskiden beri kafa yorulduğunu gösterir.

Birlikte yaşama deneyimi üzerine düşünme insanlık tarihi kadar eskidir. Düşüncenin bütün yazılı ve sözlü tarihi bunu kanıtlamaktadır. Örneğin Eski Yunan'dan beri ahlak ve siyaset felsefesi alanlarında erdemli bir yaşam ve en iyi yönetim biçimleri üzerine önemli görüşler öne sürülmüştür. Tüm bu görüşlerin odaklandığı konular sosyolojinin alanına girse de ne ahlak ne de siyaset felsefesine sosyoloji denilebilir. Çünkü felsefe toplumsal düzenin ve insan davranışlarının nasıl olması gerektiği üzerine düşünceler üreten bir etkinliktir. 19. yüzyıla kadar toplumsal olaylara duyulan ilgi felsefi düzeyde kalmıştır. Toplumsal olay ve olgular üzerine düşünme, inceleme ve araştırmanın bir disipline dönüşebilmesi için Eski Yunan'dan sonra uzun bir zamanın geçmesi ve köklü dönüşümler yaşanması gerekmiştir. Birlikte yaşama deneyimi üzerine düşünmenin felsefi düşüncenin tekelden çıkıp "sosyoloji" adı altında görece bağımsız bir bilim hâline gelebilmesi bir dizi tarihsel ve düşünsel gelişmelerin bir sonucudur. Yoksa hiçbir bilim, yalnızca birkaç düşünürün ilgi ve çabasının bir ürünü olamaz. Elbette bilimlerin ortaya çıkıp şekillenmesinde bilim insanlarının özel katkıları vardır fakat bilimlerin özellikle de sosyal bilimlerin ortaya çıkışında tarihsel koşulların ve toplumsal sorunların daha belirleyici bir rol oynadığı inkâr edilemez. Düşünürler de bu koşullar ve sorunlar üzerine kafa yorup karşılık verdiklerinde yeni bir bilimin mucidi olma hakkını kazanırlar. O hâlde sosyolojinin de tüm diğer bilimler gibi bir doğuş yeri, zamanı ve bilimler tarihinde özgün bir konum edinmesine katkıda bulunan düşünürleri vardır.

Sosyolojiyi ortaya çıkaran tarihsel arka plana kabaca bakıldığında Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketleri ile birlikte köklü bir zihinsel, toplumsal ve siyasal dönüşümün ilk adımını atıldığını görüyoruz. Bu hareketlerin sonucu olarak Orta Çağ boyunca hüküm süren mezhep bütünlüğü ve görece siyasal birlik parçalanmış ve Avrupa, yüzyıllar boyunca sürecek olan ve bugün modernite diye adlandırdığımız yeni bir tarihsel döneme girmiştir.

TANIYORUM

Görsel 1.8: İbn Haldun (Temsili resim)

İBN HALDUN

İbn Haldun, 1332'de Tunus'ta doğdu. Küçük yaştan itibaren ilim ile meşgul olan düşünür siyasi danışmanlık, yargıçlık ve medrese hocalığı gibi çeşitli görevlerde bulundu. İslam dünyasında toplumla en çok ilgilenen düşünür İbn Haldun'dur. İbn Haldun'un en önemli eseri *Kitabü'l İber* isimli tarih çalışmasıdır. Ancak İbn Haldun'un bu esere yazdığı ön söz eserin kendisinden daha çok tanınmış ve *Mukaddime* adıyla ünlenmiştir. Yirminci yüzyıl ortalarından itibaren önsözü olduğu eserden bağımsız bir kitap olarak yayımlanmaya başlayan *Mukaddime* İbn Haldun'un yaşadığı dönemle ilgili sosyolojik analizlerini içerir. İbn Haldun, *Mukaddime*'de bir dönem büyük bir güç ve etkiye sahip Kuzey Afrika toplumlarının gerileme nedenlerini belirlemeye çalışmıştır. Bu amaçla değişimi toplumsal, ekonomik, coğrafi ve dinî yönleriyle geniş bir perspektifle ele almıştır. Toplum-devlet ayrımı ilk kez onun tarafından yapılmıştır. Ona göre toplumlar da biyolojik varlıklar gibi doğar, gelişir ve ölürler. Toplumsal olayların ve bunların tarihsel süreçlerinin belli kanunları ve bu kanunların dile getirdiği neden-sonuç ilişkileri bulunduğunu ileri sürmüştür. Çağının çok ilerisinde düşüncelere sahip olan İbn Haldun, yeni bilim düşüncesinin müjdecisi ve modern metodolojinin öncüsü olarak da kabul edilir. İbn Haldun 1406'da Kahire'de vefat etmiştir.

Bu dönem boyunca Avrupa'nın tanık olduğu pek çok değişme ve gelişme doğrudan ya da dolaylı olarak sosyolojinin doğuşuna katkıda bulunmuştur: Coğrafi Keşifler ve sömürgecilikle birlikte Batı'nın zenginleşmesi, sermaye birikimi ve kapitalizm, 1789 Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi, kentleşme, kırdan kente göç vb. Bu olayların sonucunda dönemin düşünürlerini meşgul eden temel sorunlar ortaya çıkmıştır; toplumsal yapı parçalanmış, toplumsal istikrar bozulmuş ve insanlar arasında geleceğe dair büyük bir endişe hakim olmaya başlamıştır. 19. yüzyılda sosyolojik düşünce aslında dönemin düşünürlerinin bu sorunlara yönelik geliştirmeye çalıştıkları çözümlerle birlikte şekillenmiştir.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

SORULAR

1. Felsefi düşünce ile sosyolojik bakışı birbirinden ayıran temel fark nedir?
2. Sosyolojinin doğuşunda Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi niçin çok önemlidir?
3. Düşünürleri, olayları sosyolojik açıdan açıklamaya iten temel etken ne olabilir?

ETKİNLİK

- Aşağıdaki tabloda sosyolojinin doğuşuna etki eden faktörler ile bunlardan kaynaklanan temel sorunlara yer verilmiştir. Sınıfta üçerli gruplar oluşturarak aşağıdaki tabloyu inceleyiniz. Tabloda hangi faktörün hangi temel soruna yol açtığını belirleyerek "faktör-sorun" eşleştirmesini tablo üzerinde gösteriniz.

Sosyolojinin Doğuşuna Etki Eden Faktörler	19. yüzyılda Tartışılan Temel Sorunlar
16. yüzyıldan itibaren doğa bilimlerinde parlak gelişmeler yaşandı. Bilimsel yöntem fizik ve kimya gibi bilimlerde başarılı bir şekilde uygulandı. Doğanın yasaları keşfedildi.	Bireysel ve özgür iradenin güçlenmesi ile toplumsal ihtiyaçlar arasında bir uyumsuzluk olup olmadığı
Aydınlanma felsefesi, Avrupa'da akla duyulan güveni arttırdı. Bireysellik ve özgürlük idealleri yüceltildi.	Doğa bilimlerinin kullandığı yöntemlerin toplumu incelemede kullanılıp kullanılmayacağı
Sanayi Devrimi ile birlikte Avrupa'da köklü toplumsal ve ekonomik değişimler yaşandı. Avrupa'nın geleneksel toplum yapısı çözüldü, sanayileşmiş modern kentler ortaya çıktı, işçi sınıfı oluştu.	Hızlı siyasal ve toplumsal değişmeler karşısında düzeni koruyarak ilerlemenin mümkün olup olmadığı
Fransız Devrimi ile Avrupa'nın siyasal ve toplumsal yapısı büyük bir değişime uğradı.	Sanayi toplumuna özgü yeni toplumsal ilişkilerin temel özelliklerinin neler olduğu
Coğrafi Keşifler ve teknik ilerleme sayesinde ekonomik ve askerî olarak güçlenen Batılı devletler sömürgecilik faaliyetlerine başladı.	Batı dışındaki toplumların toplumsal yapılarının nasıl çözümleneceği

- Sayfa 19'da sosyolojinin doğuşuna katkıda bulunan sosyologların görüşlerine yer verilmiştir. Sosyologların hangi olaydan etkilenmiş olabileceğini ve hangi temel sorunu tartıştığını tespit ediniz. Çalışmalarınızı özet rapor olarak sununuz. Raporlarınızı hazırlarken aşağıda verilen formu kullanabilirsiniz.

Sosyolog	
Sosyoloğu Etkileyen Olay	
Tartıştığı Temel Sorunlar	
Temel Görüşleri	

Sosyolojinin Doğuşuna Katkıda Bulunan Sosyologların Görüşleri

Görsel 1.9: Auguste Comte

Fransız sosyolog **Auguste Comte** (Ogüst Kont, 1798-1857) 1789 Fransız Devrimi'nin yarattığı bunalım döneminde yaşadığı için toplumsal sorunlara çözüm aramıştır. "Pozitif Felsefe Dersleri" adlı eserinde sosyolojiye bilimler arasında yer vermiş, ilk kez sosyoloji adını kullanmış, sosyolojinin ilkelerini ve yöntemlerini belirlemiştir. Ona göre 1789 Fransız Devrimi'nin yol açtığı toplumsal istikrarsızlığa karşı toplum, bilimsel temellere göre reformdan geçirilmelidir. Comte, pozitivist bir sosyologdur. Onun için yalnızca gözlemlenebilir gerçekler önemlidir. Comte'a göre eğer sosyoloji bir bilim olacaksa konusunu fizik bilimi gibi sağlam bilimsel yöntemlerle ele almak zorundadır.

Görsel 1.10: Karl Marx

Alman düşünür **Karl Marx**'a (Karl Marks, 1818-1883) göre tarih iki temel sınıfın çatışmasına sahne olan bir süreçtir. Bunlar üretim araçlarına sahip olanlar sınıfı ile üretim araçlarından yoksun olanlar sınıfıdır. Tarihsel ve toplumsal sürecin devam etmesini sağlayan temel etken, uzlaşma ve dayanışma değil sınıflar arasındaki zorunlu çatışmadır. İnsanlığın yaşadığı bütün bir tarih sınıf çatışmalarının tarihidir. Her tarihsel dönem kendine özgü üretim biçimi ile birlikte özel bir sınıf çatışmasına sahne olur. Bu çatışmalar İlk Çağ'da köle-efendi, Orta Çağ'da feodal bey-serf, Modern Çağ'da ise burjuva-proletarya şeklinde tezahür eder. Marx, günümüzde bütün toplumsal olguları yalnızca ekonomik nedenlerle açıkladığı için indirgemeci bir sosyolog olarak eleştirilmektedir. Marx da tıpkı Comte gibi ilerlemeci ve pozitivist bir sosyologdur. Tarihin ve toplumun zorunlu bilimsel yasalara göre hareket ettiğini düşünür.

Görsel 1.11: Émile Durkheim

Fransız sosyolog **Émile Durkheim** (Emil Durkaym, 1858-1917) sanayi toplumunun sorunlarına yönelmiş kurucu sosyologlardan biridir. Tıpkı Comte gibi o da toplumsal istikrarsızlıktan kaygı duymuştur. Onun sosyolojisi sahaya inen ve toplumsal olguları etraflıca inceleyen bir sosyolojidir. Durkheim'a göre toplumsal düzensizlik sanayi toplumlarının zorunlu bir parçası değildir, pekâlâ toplumsal reformlarla modern toplumun içine düştüğü anomali (bunalım) hafifletilebilir. Bu nedenle Durkheim, toplumu istikrara kavuşturacak pratik çalışmalara yönelmiştir. İş bölümü, uzmanlaşma, dinsel inançlar, toplumsal ilişkiler ve dayanışma gibi olgular üzerinde durmuştur.

Görsel 1.12: Max Weber

Alman sosyolog **Max Weber**'in (Maks Veber, 1864-1920) sosyolojisinin en önemli özelliği toplumsal olguları açıklarken bireysel inanç, kanaat ve kültürel farklılıkları dikkate almasıdır. Bu açıdan sosyolojiye daha yorumsal bir boyut katmıştır. Sanayi kapitalizmini incelediği "Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu" isimli temel eserinde Batı kapitalizminin gerisinde Protestan ahlakının yattığını öne sürer. Max Weber'e göre modern toplumu niteleyen iki temel özellik vardır. Biri, toplumsal ilişkilere akılcılığın hâkim olması yani meşhur anlatımıyla dünyanın büyüünün bozulmasıdır. Diğeri ise akılcılıkla paralel bir şekilde yönetimde ve ekonomide bürokratikleşmenin egemen olmasıdır.

OKUL DIŞI ETKİNLİK

Üç gruba ayrılarak "Türkiye'de Sosyoloji" etkinliğini gerçekleştirmek üzere Ziya Gökalp, Prens Sabahattin ve Mübeccel Belik Kıray gibi sosyologların Türkiye'de sosyolojinin gelişimine katkılarını araştırarak bir rapor hazırlayınız.

(Öneri: Bu etkinlik her grubun bir sosyoloğu araştırması şeklinde de gerçekleştirilebilir.)

3. DERS

Sosyolojinin Yöntemleri ve Türkiye’de Sosyoloji

SÜRE

2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Görsel 1.13: Yüz yüze görüşme

Görsel 1.14: Anket

1. Hangi konularda ve niçin anket yapılabilir?
2. Toplumsal yapı ve toplumların değişme süreciyle ilgili anketin dışında başka hangi yollarla bilgi toplanabilir ya da araştırma yapılabilir?

SOSYOLOJİK BAKIŞ

A) Sosyolojinin Yöntem ve Teknikleri

Nesnelerle dolu, olay ve olgularla örülü bir evren içinde yaşayan insanlar, evrendeki mevcut hareket ve olayların işleyişini merak edegelmışlerdir. Bilim, insanların bu meraklarını giderecek şekilde varlık dünyasında mevcut olan sebep-sonuç ilişkilerini ortaya çıkararak yasalara ulaşmayı amaçlayan bir etkinliktir. Bütün bilimler akıl yürütmenin şu üç temel biçimine dayanır: Tümdengelem, tümevarım ve analogi.

ETKİNLİK

Aşağıdaki metinde ve sayfa 21’deki tabloda bilimsel yöntemin yanı sıra sosyolojinin araştırma yöntemleri ve sosyolojik araştırmalarda veri toplama tekniklerine ilişkin açıklamalara yer verilmektedir. Bu açıklamalardan hareketle sayfa 22’de yer alan kontrol tablosunu doldurunuz.

Bir Sosyolog Araştırmalarını Nasıl Yapar?

Bütün bilim insanları gibi sosyologlar da bilgiyi araştırmayla elde ederler. Sosyolojik araştırmaların amacı “Ne oldu? Her yerde oldu mu? Zaman içinde tekrarlandı mı? Bu olgunun altında yatan sebepler nelerdir?” gibi sorulardan hareketle hipotezler kurup olay ve olgularla ilgili doğru sonuçlara ulaşmaktır. Bu, sosyolojinin diğer bilimlerle paylaştığı ortak amaçtır. Ne var ki sosyologlar araştırmalarını yürütürken diğer bilim insanlarından farklı olarak temel bir güçlük- le karşı karşıyadırlar. Bu da sosyolojinin bir doğa bilimi olmadığı ve bir sosyoloğun toplumsal olayları incelemek konusunda, fiziksel dünyadaki varlıkları inceleyen bir fizikçi kadar işinin kolay olamayacağıdır. Çünkü toplumsal olaylar laboratuvar ortamına taşınamayacak kadar çok sebebi ve değişkendir. Bu bakımdan bir sosyolog için toplumun bizzat kendisi bir laboratuvardır.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

ANAHTAR BİLGİ

Sosyoloji Araştırmalarında Kullanılan Yöntemler	
Tümdengelim	Doğruluğu kabul edilmiş genel bilgilerden özel bilgiler elde etme yoludur. Tümdengelimsel akıl yürütme yönteminde bir bütünün tamamı için geçerli olanın o bütünün bir bölümü ya da bir teki için de geçerli olduğu kabul edilir. Örneğin toplumsal değişme tüm toplumlar için geçerli bir yasa ise Türk toplumunda da değişmelerin ortaya çıkması kaçınılmazdır.
Tümevarım	Ayrı ayrı gözlemlerden hareketle genel ilkelere ulaşmaktır. Tümevarımsal akıl yürütme yönteminde bir bütünün bir bölümü için geçerli olanın o bütünün tamamı için de geçerli olduğu kabul edilir. Örneğin bir şehirde değişik kesimlerden 500 aile üzerinde yapılan bir araştırmanın sonucunun o şehirde yaşayan tüm ailelere genellenmesi tümevarımsal akıl yürütme yöntemine dayanır.
Analoji	Birbirine benzeyen iki olay, nesne ya da durum arasındaki bir benzerliğe dayanarak bunlardan biri için geçerli olanın diğeri için de geçerli olduğunu kabul edilmesidir. Örneğin Mersin Akdeniz Bölgesi'ndedir ve Mersin'in sıcak ve nemli bir iklimi vardır. Antalya da Akdeniz Bölgesi'ndedir ve Antalya'nın da sıcak ve nemli bir ikliminin olması beklenir.

Sosyolojide Veri Toplama Teknikleri

Bir araştırmada araştırma konusuna giren olguları belirlemek, onları çözümlmek ve ileri sürülen hipotezleri sınamak için kullanılan tekniklere veri toplama tekniği denir. Bunlar anket, görüşme, monografi ve sosyometridir.

Anket: Belli bir araştırma konusuyla alakalı hazırlanmış soruların bireylere sözlü veya yazılı biçimde sorulmasıdır.

Görüşme: Araştırmacının görüşeceği kimseyle yüz yüze gerçekleştirdiği bilgi alma tekniğidir.

Monografi: Seçilen tipik birimin, mümkün olduğunca karşılaştırmaya ve genellemeye uygun bilgiler elde etmek amacıyla derinlemesine araştırılmasıdır. Sistematik bir gözlem tekniğidir.

Sosyometri: Küçük grupların iç yapılarını ve dinamiklerini duygusal ilişkiler bakımından anlamada kullanılan bir araştırma tekniğidir.

KONTROL TABLOSU

Veri Toplama Tekniklerine Dair İfadeler	Doğru	Yanlış
1. Anket, geniş grupları kapsayan bir araştırmadır. Genellikle kamuoyu araştırmalarında kullanılır.	✓	
2. Anket tekniğinde sorular ile kişilerin görüşleri alınır.		
3. Monografi, tarihsel yönü olan çalışmalar için önem taşıyan bir araştırma yöntemidir.		
4. Görüşme, yüz yüze gerçekleştirilen bilgi alma tekniğidir.		
5. Görüşme tekniğinde araştırmacı cevapları görüşme esnasında kaydeder.		
6. Belgelere dayalı inceleme, belli bir olayın çok boyutlu olarak derinlemesine incelenmesidir. Bu tür bir çalışmanın en tipik örneği monografidir.		

7. Sosyometri, grup üyelerinin antipati ve sempatileri, sevgi, saygı, beğeni, kıskançlık gibi duygularının hepsini kapsar.
8. Monografi, ayrı ayrı gözlemlerden hareketle genel ilkelere ulaşmayı sağlayan düşünme yöntemidir.
9. Sosyometri, seçilen tipik toplumsal birimin mümkün olduğunca karşılaştırmaya ve genellemeye uygun bilgiler elde etmek için derinlemesine araştırılmasıdır.
10. Alan çalışması, küçük grupların iç yapısını belirleyecek sorular oluşturarak grup üyelerinin antipati ve sempatilerini ölçmeyi amaçlayan ölçme tekniğidir.

Sosyolojide Araştırma Teknikleri	
Tarama Araştırması: Geniş grupları kapsayan bir araştırmadır. En önemli türünü kamuoyu araştırmaları oluşturur. Bu araştırmalarda çoğunlukla anket (soru kâğıdı) ve görüşme tekniği kullanılır.	
Güçlü yanları <ul style="list-style-type: none"> • Çok sayıda bireyden etkin bir şekilde veri elde etmeyi mümkün kılar. • Sosyolojiye nicel çalışma olanağı sağlar. • Katılımcıların cevapları arasında kesin bir karşılaştırma yapma imkânı verir. 	Zayıf yanları <ul style="list-style-type: none"> • Toplanan veri yüzeysel olabilir. • Araştırma yapılan konuda kamuoyunun görüşlerini yansıtacak iyi bir örneklemin seçilmesi sorunu vardır.
Alan Çalışması: Belirli bir olayın çok boyutlu olarak derinlemesine incelenmesidir. En önemli türünü monografi çalışmaları oluşturur. Monografiler, belde (köy, şehir) monografileri ve kuruluş (sendika, siyasi parti, baskı grubu) monografileri olarak ikiye ayrılır. Alan çalışmasında gözlem, anket, görüşme gibi veri toplama teknikleri kullanılır.	
Güçlü yanları <ul style="list-style-type: none"> • Daha zengin ve ayrıntılı veri sağlar. 	Zayıf yanları <ul style="list-style-type: none"> • Nispeten küçük grup ya da toplulukları incelemek için kullanılır. • Bulgular sadece araştırma yapılan alan için geçerli olur.
Belgelere Dayalı Araştırma: Yazılı belgeler, istatistik belgeler ve günlük hayatın parçası olan her türlü belgenin (ev ve iş araç gereçleri, sanat eserleri, fotoğraflar, ses kayıtları) kullanılarak bir konunun araştırılmasıdır.	
Güçlü yanları <ul style="list-style-type: none"> • Çok sayıda olay hakkında veri ve derinliği olan malzeme sağlar. • Tarihsel yönü olan çalışmalar için önem taşır. 	Zayıf yanları <ul style="list-style-type: none"> • Araştırmacı tarafı olabilecek mevcut verilere bağımlıdır. • Kaynakların gerçek durumu ne kadar yansıttığını anlamak güçtür.

OKUL DIŞI ETKİNLİK

Sınıfta dört gruba ayrılıңыз. Anket, görüşme, monografi ve sosyometri tekniklerinin kullanıldığı bir araştırma örneği bulunuz ve bu örnekleri sınıfta paylaşınız.

SOSYOLOJİK BAKIŞ

B) Türkiye’de Sosyoloji

Sosyoloji; Batı Avrupa ülkelerinde yaşanan büyük değişimler sonucunda ortaya çıkan, toplumsal sorunlara çözüm getirmeye çalışan bir bilim olarak gelişmiştir. Devletin ve toplumun son dönemlerinde yaşayan aydınlar da Osmanlı Devleti’nin içine düştüğü bunalıma çözüm getirmek amacıyla Batı’da geliştirilen sosyolojik düşünceleri yakından izlemişlerdir.

23. sayfadaki tablolarda boş bırakılan yerleri raporlarınızdan yola çıkarak doldurunuz.

	Temel Eserleri	Sosyolojiye Kazandırdıkları
Ziya GÖKALP
Prens Sabahattin
Mübeccel Belik KIRAY

HATIRLATMA

“Türkiye’de Sosyoloji” etkinliği çerçevesinde hazırladığınız raporları sınıfta sununuz.

- Aşağıdaki kontrol tablosunu doldurunuz.

Sosyolojiye Katkıları	Ziya Gökalp	Prens Sabahattin	Mübeccel B. Kiray
1. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Kürsüsünü kurmuş ve orada ders vermiştir.			
2. Osmanlının çöküşten kurtulabilmesinin tek seçeneğini toplumsal yapının ademimerkeziyetçi bir yapıya dönüşmesinde görmüştür.			
3. Toplumsal değişimin hızlı olduğu dönemlerde toplumun çözülmesini önleyen bir mekanizma olarak “tampon kurum” kavramını geliştirmiştir.			
4. Kentleşmeyle ilgili saha çalışmaları yapmıştır.			
5. Kültür konusundaki “hars ve medeniyet” ayrımı hâlâ güncelliğini korumaktadır.			

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

A) Aşağıda verilen cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.**(sosyometri, kamucu toplum, saha araştırması, sosyoloji, sanayileşme)**

1. Felsefe toplumsal sorunları ele alırken olması gerekeni, ise olanı araştırır.
2. Sosyolojinin bir bilim olarak 19. yüzyılda ortaya çıkmasını etkileyen en önemli olgu olarak kabul edilir.
3. “Sınıfta kimin başkan olmasını istediniz?” gibi bir soru, tekniğine işaret eden bir sorudur.
4. Prens Sabahattin'e göre Osmanlı Devleti'nin geri kalmasının sebebi yapısıdır.
5. Mübaccel Belik Kıray ülkemizin çeşitli bölgelerinde yaptığı birçok ile Türk sosyolojisine önemli katkılarda bulunmuştur.

B) Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere cümlelerde verilen bilgiler doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

6. () Sosyoloji değer yargısı taşımayan bir bilimdir.
7. () Toplumunu oluşturan kurumlar birbirleriyle bağlantılı değildir.
8. () Toplum nesnel olarak incelenebilir.
9. () Türk sosyolojisi Batı sosyolojisinden kopyalanmıştır.
10. () Tümevarım, olaylardan olgulara giden bir akıl yürütme yöntemidir.

C) Aşağıda yer alan sosyolog isimleri ile ilgili kavramları eşleştiriniz.

11. Ziya Gökalp	ademimerkeziyet
12. Auguste Comte	bürokrasi
13. Prens Sabahattin	iş bölümü
14. Max Weber	tampon kurum
15. Emile Durkheim	sınıf çatışması
16. Mübaccel Belik Kıray	hars ve medeniyet
17. Karl Marx	sosyoloji

D) Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

18. Sosyolojinin doğuşunda etkili olan olayları sıralayınız.
19. Sosyoloji eğitimi almak bireye neler kazandırır? Değerlendiriniz.
20. Toplumunu oluşturan unsurların neler olduğunu belirterek aralarındaki ilişkiyi açıklayınız.
21. Sosyoloji bilimi hangi metotları kullanır? Sıralayınız.
22. Ziya Gökalp, Prens Sabahattin ve Mübaccel Belik Kıray'ın sosyolojik düşünceye katkıları nelerdir? Kısaca açıklayınız.

23. Toplumsal olay, toplumsal hayatta toplumsal ilişkiler sonucunda ortaya çıkan; yeri, zamanı, öznesi belli, somut ve tekil değişimlerdir.

Aşağıdakilerden hangisi toplumsal olaya örnektir?

- A) Kentleşme
B) Savaş
C) Sanayileşme
D) Yerel seçim
E) 1912 Balkan Göçü

24. Ziya Gökalp toplumun kurtuluşunu, kültürümüzü kaybetmeden Batı medeniyet alanına geçmekte görüyordu. Prens Sabahattin ise toplum yapımızın bireysel girişimleri teşvik edecek yapıya kavuşturulması görüşündeydi. Bu iki sosyoloğumuz takip ettikleri Batılı sosyologların görüşlerini toplumsal gerçekliklerimiz çerçevesinde değerlendirip kendi sosyolojik anlayışlarını oluşturdular.

Aşağıdakilerden hangisi Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin'in sosyoloji alanındaki çalışmaları için söylenemez?

- A) Toplumsal sorunlara çözüm bulma çabası içinde olmuşlardır.
B) Batı sosyolojisini yakından takip etmişlerdir.
C) Batı sosyolojisini ülkemize olduğu gibi aktarmışlardır.
D) Toplumsal hayata yön verme çabası içerisinde olmuşlardır.
E) Farklı sosyoloji anlayışları geliştirmişlerdir.

25. Sosyologlar olgulara ulaşmak için araştırmalarını yaparken üzerinde çalıştıkları alanın tümünü inceleme imkânına sahip olamazlar. Bunun yerine tüm toplumsal birimlerin özelliklerine sahip bir alanı derinlemesine inceleyip genellemelerde bulunurlar.

Sözö edilen araştırma tekniği ve akıl yürütme biçimi aşağıdakilerin hangisinde doğru olarak eşleştirilmiştir?

- A) Anket - Tümevarım
B) Monografi - Tümevarım
C) Sosyometri - Tümdengelim
D) Anket - Tümdengelim
E) Görüşme - Analoji

26. **Aşağıdakilerden hangisi birincil ilişkilerin olduğu ve resmî olmayan gruplara örnek olamaz?**

- A) Arkadaş grupları
B) Aile
C) Adliye çalışanları
D) Köy imece grubu
E) Mahalle futbol takımı

BİREY VE TOPLUM

Temel Kavramlar

Sosyalleşme
Saygınlık
Toplumsal Kontrol
Toplumsal Statü
Toplumsal Rol
Toplumsal Değer
Toplumsal Norm
Toplumsal Sapma

4. Ders

Sosyalleşme ve Sosyalleşmenin Unsurları

5. Ders

Sosyalleşmenin Aşamaları ve Toplumsal İlişkiler

6. Ders

Toplumsal Statü, Toplumsal Rol ve Saygınlık

7. Ders

Toplumsal Değer, Toplumsal Norm ve Kontrol

8. Ders

Toplumsal Sapma, Hak ve Görevler

4. DERS Sosyalleşme ve Sosyalleşmenin Unsurları

SÜRE 2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıdaki görselleri inceleyerek soruları cevaplayınız.

Görsel 2.1: Her toplum bireyleri farklı şekilde sosyalleştir.

Görsel 2.2: Her toplumun kendine özgü davranış kalıpları vardır.

1. Bir an için başka bir ülkede doğup büyüdüğünüzü düşününüz. Acaba şimdiki değer yargılarına, ahlak anlayışına ve davranış kalıplarına sahip olur muydunuz, neden?
2. Arkadaş grupları sizce bireylere neler kazandırmaktadır?

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Sosyalleşme ve Unsurları

Birey-toplum ilişkisi sosyolojinin açıklamaya çalıştığı önemli konulardan biridir. Birey toplumsal bir varlık olarak toplum içerisinde başkalarıyla birlikte yaşamayı nasıl öğrenmekte ya da toplum onu nasıl toplumsal bir bireye dönüştürmektedir? Çünkü bireyler herkesin bildiği üzere sosyokültürel değerlerle donanımlı olarak dünyaya gelmezler. Tersine içinde doğup büyüdükleri toplumun bir parçası olarak onun yüzyıllar boyu kuşaktan kuşağa geçen değerlerini, özelliklerini tanır, öğrenir, benimser ve onlara göre hayatlarını şekillendirirler. İşte sosyolojide bu durum yani toplumun değerler sistemini ve ideallerini bireye aktararak onu toplumun bir parçası hâline getirme süreci sosyalleşme kavramı ile ifade edilir.

Sayfa 28'deki "Sosyalleşme" metnini ve metnin üst tarafında bulunan fotoğrafları inceleyerek metnin sonunda yer alan soruları cevaplayınız.

Görsel 2.3

Kitle iletişim araçları bazen sosyalleşme biçimleri üzerinde olumsuz etki yapar. Örneğin sohbet edeceğimiz zamanlarda telefonla ilgilenmek, toplumsal ilişkilerimize zarar verir.

Görsel 2.4

İş ortamları yetişkinlere yeni tecrübeler kazanma ve farklı insanlarla tanışma fırsatı sağlar.

ETKİNLİK

Sosyalleşme

Ortak değer ve amaçları olan bireylerin ve grupların arasında etkileşim vardır. Bu etkileşim toplumsal ilişkiyi meydana getirir. Bireyler doğdukları andan itibaren bu ilişki ağı içinde kimliklerini inşa ederler. Toplum içinde nasıl davranılacağını öğrenmek sosyalleşme sürecinde gerçekleşir. Sosyalleşme sürecinde birey, ait olduğu toplumun kültürünü, değer yargılarını, gelenek, görenek, örf, âdet ve inançlarını öğrenir.

Her toplumda bireyleri içinde yaşadıkları toplumun sağlıklı bir üyesi hâline getirmeyi amaçlayan bazı grup ve kurumlar bulunmaktadır. Sosyalleşme araçları olarak adlandırılan bu kurum ve gruplar bireyi çocukluk döneminden itibaren toplumsal hayata hazırlar. Bireylerin sosyalleşme sürecini etkileyen çok sayıda sosyalleşme aracı bulunmakla birlikte bu süreç üzerinde etkili olan dört temel sosyalleşme aracı vardır. Bunlar; aile, okul, arkadaş grupları ve kitle iletişim araçlarıdır.

Aile, bireyin sosyalleşmesini sağlayan ilk ve en önemli kurumdur. Geleneksel toplumlara nazaran günümüzde ailenin sosyalleşme üzerindeki etkisi azalsa ve başka kurumlarla bu rolünü paylaşsa da çocuğun toplumsal hayata katılımının en önemli basamağını oluşturmayı sürdürmektedir. Bireyler en önemli sosyalleşme kazanımlarından biri olan dili ve temel davranış kalıplarını ailede öğrenirler.

Aileden sonra ikinci sosyalleşme aracı okuldur. Okul resmî ve örgütlü bir sosyalleşme kurumudur. Çocuğa henüz bilmediği ve daha sonraki hayatını kolaylaştıracak pek çok şeyi öğretmekle daha üst seviyelerdeki toplumsal problemlerle mücadele etme yolunu gösterir. Aynı zamanda geçerli olan toplumsal değerleri benimsemesine de yardımcı olur.

Yetişkinler tarafından doğrudan kontrol edilemeyen ve daha özgür bir sosyalleşme ortamı sunan önemli sosyalleşme araçlarından biri de arkadaş gruplarıdır. Çocuklar arkadaş gruplarında çatışma, iş birliği, rekabet gibi deneyimleri yaşarlar ve beklentileri, arzuları ve yönelimleri doğrultusunda kendilerini özgürce ifade etmeyi öğrenirler.

Kitle iletişim araçlarının bir sosyalleşme aracı olarak ortaya çıkması modern bir olgudur ve diğer sosyalleşme araçlarından daha farklı bir etkiye sahiptir.

Radyo, televizyon, sinema, gazete, Genel Ağ gibi kitle iletişim araçları geniş kitlelere ulaşabilmektedir. Ayrıca Genel Ağ dışındakiler etkiledikleri insanların doğrudan karşılık vermelerine imkân tanımadığından bu araçlar tek yönlü belirleyici bir etkileme gücüne sahiptir. Kitle iletişim araçları sayesinde çocuklar toplumun genel görünümünü hakkında bilgilere sahip olurlar. Bu araçların önemli özelliklerinden biri de çocuklara örnek almaları için rol modeller sunabilmesidir.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

SORULAR

1. Metinde ve sayfa 28'deki fotoğraflarda hangi sosyalleşme araçlarına örnekler verilmiştir?
2. Aile, okul, arkadaş grupları ve kitle iletişim araçlarından başka sizce bireyin sosyalleşmesine etki eden diğer sosyalleşme araçları nelerdir?

ETKİNLİK

- Aşağıda yer alan tabloyu sosyalleşme araçlarının bireye kazandırdığı sosyalleşme becerilerini ekleyerek tamamlayınız. Hangi sosyalleşme aracının hangi beceriyi kazandırdığını bularak uygun alana yazınız.
- İşlemlerinizi bitirdikten sonra sıra arkadaşınızın bulduklarıyla karşılaştırınız.

Temel Sosyalleşme Araçları	Bireye Kazandırdığı Sosyalleşme Becerileri
Aile	<ul style="list-style-type: none"> • Dil ve temel davranış kalıplarını öğrenme • •
Okul	<ul style="list-style-type: none"> • Toplumca kabul edilen değerleri benimseme • •
Arkadaş Grupları	<ul style="list-style-type: none"> • İş birliği • •
Kitle İletişim Araçları	<ul style="list-style-type: none"> • Geniş kitleler ile iletişim kurma • •

TARTIŞIYORUM

Aile, okul, arkadaş grupları, kitle iletişim araçları ve diğer sosyalleşme araçlarından hangisi sosyalleşme sürecini daha fazla etkilemektedir? Kendi sosyalleşme süreciniz üzerinde en çok etkili olduğunu düşündüğünüz sosyalleşme araçlarını da dikkate alarak görüşlerinizi temellendirip açıklayınız.

OKUL DIŞI ETKİNLİK

Çevrenizdeki insanlara yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinde neler öğrendiklerini sorunuz ve "Yetişkinlik ve Yaşlılıkta Sosyalleşme" adlı bir rapor hazırlayınız.

5. DERS

Sosyalleşmenin Aşamaları ve Toplumsal İlişkiler

SÜRE

2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıdaki fotoğraflarda sosyalleşme araçlarının hangi özelliği ön plana çıkmaktadır?

Görsel 2.5: Sosyalleşme ailede başlar.

Görsel 2.6: Arkadaş grupları sosyalleşme araçlarındandır.

Görsel 2.7: Arkadaşlık yaşlılıkta da süren bir sosyalleşme aracıdır.

Görsel 2.8: Okul toplumunda kabul edilen değerleri yeni nesillere aktaran bir sosyalleşme aracıdır.

HATIRLATMA

“Yetişkinlik ve Yaşlılıkta Sosyalleşme” etkinliği çerçevesinde hazırladığınız raporları arkadaşlarınızla değiştirerek okuyunuz ve değerlendiriniz.

SOSYOLOJİK BAKIŞ

A) Sosyalleşmenin Aşamaları

Önceki derste sosyalleşmenin ne anlama geldiğini, toplumun bireyi hangi araçlarla ve nasıl sosyalleştirdiğini öğrendiniz. Burada sosyalleşme ile ilgili olarak önemli bir soruyu sormak kalıyor: “Sosyalleşme bireyin hayatının belli bir aşamasında olup biten bir süreç midir?” Genellikle sosyalleşme denince akla bireyin çocukluk ve gençlik dönemlerinde geçirdiği eğitim süreci gelmektedir. Ancak sosyolojik gözlemler bize bu tespitin eksik olduğunu gösteriyor. Bir yetişkin ya da bir yaşlı da çeşitli durumlarda bir tür sosyalleşme deneyimi yaşayabilir. Örneğin hayatını huzurevinde sürdürmeye karar veren bir yaşlı tanımadığı bir toplumsal ortama katılarak bu ortamın gereklerini, normlarını ve değerlerini öğrenmek ve ortama uyum sağlamak gibi yeni bir deneyim yaşamak zorunda kalabilir. Dolayısıyla bireyler hayatları boyunca sosyalleşme açısından çeşitli aşamalardan geçerler.

ETKİNLİK

- Aşağıda “Hayat Boyu Sosyalleşme” başlıklı bir metin verilmiştir. Metni okuyarak metin sonundaki soruları cevaplayınız.
- Sayfa 32’deki yönergeyi takip ederek etkinliği tamamlayınız.

Hayat Boyu Sosyalleşme

Sosyologlar için hayat akışının sürekliliği ve farklı dönemlerde bireylerin tecrübe ettikleri sosyalleşme biçimleri önemli bir konudur. Sosyalleşme sürecinin birbirini takip eden dört döneminden söz edebiliriz. Bunlar; çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemleridir.

Çocukluk, sosyalleşmenin en yoğun olduğu dönem olması ve etkisini hayat boyu sürdürmesi bakımından diğer dönemlerden ayrılır. Bu dönemde bireyler, anne babanın ve eğitimcilerin kontrolü altında yaşadıkları toplumun sosyokültürel yapısına uygun olarak temel davranış kalıplarını ve toplumsal rollerini model alma yoluyla öğrenmeye başlarlar.

Gençlik dönemi de sosyalleşme açısından önemli bir dönemdir. Çünkü bireyler gençlik çağında yavaş yavaş anne babalarından bağımsız bir şekilde yaşamaya ve karar almaya başlarlar. Birçok tutum ve davranış çocukluk yıllarında şekillenmiş olsa da bireyler gençlik döneminde zihinsel ve ruhsal olgunluğa erişirler ve çocukluğun küçük dünyasından gençliğin ufuk açıcı geniş toplumsal etkileşim alanlarına dâhil olurlar. Aileden bağımsız karar alma, bir kimlik ve kişilik oturtma çabasının yarattığı gerilimlerin yanı sıra gençlik dönemi geleceğe dönük seçimlerde bulunma arefesi olması bakımından da önemlidir. Fakat bu dönemde çocuklukta olduğu gibi tek yanlı bir sosyalleşme süreci yaşanmaz, gençler bir yandan toplumun belirlemiş olduğu sınırlar içerisinde hareket ederken diğer yandan kişisel tercihlerine göre yetişkinliğe doğru bir rota çizerek ve böylece içinde yaşadıkları toplumun değişim dinamiği olurlar.

Yetişkinlik dönemi, bireylerin gençlik döneminde aldıkları kararların bir kısmını hayata geçirip hedeflerini gerçekleştirdikleri, bir kısmını da terk ettikleri dönemdir. Yetişkinlikte bireyler çocukluk ve gençlik dönemlerinde olduğu gibi yaş kategorileriyle değil toplumda işgal ettikleri toplumsal konumlara ve toplumsal ilişkilere göre tanımlanırlar. Dolayısıyla yetişkin sosyalleşmesi yeni toplumsal ilişkiler, toplumsal konular ve meslekler aracılığı ile gerçekleşir. Yetişkinlik dönemi yaşlılığa kadar uzanan en uzun sosyalleşme dönemidir.

Yaşlılığın genel kabul görebilecek yaş sınırlarından söz edilemez. Sosyalleşme bağlamında sosyolojik açıdan bakıldığında yaşlanma olgusu, bireylerin toplumu yönlendiren temel ilişkilerinin dışına çıkması olarak tanımlanabilir. Mesela emekli olan biri sosyolojik açıdan yaşlı olarak kabul edilebilir. Çünkü emekli olarak iş gücünden çıktığı için hayatı, yetişkinlik dönemine kıyasla toplumsal ilişkiler açısından daha yoksuldur. Fakat bu tespit modern toplumlar için geçerlidir. Çocukluk dönemi ile ilgili olarak vurgulandığı gibi yaşlılık da modern toplumlarda sosyolojik bir sorun oluşturmaya başlamıştır. Mesleki işlevsellik ve güce dayalı ilişkiler çerçevesinde kurulan modern hayatta zorunlu olarak toplumsal hayatın dışına itilmiş bireylerin nasıl sosyalleşeceği meselesi sosyoloji ile sosyal bilimlerin kesişme noktası olmuştur.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

Görsel 2.9

Sosyalleşme kültürün nesilden nesile aktarımını sağlar.

SORULAR

1. Modern toplumda çocukların sosyalleşmesinde gözlemediğiniz sorunların neler olduğunu belirleyiniz. Bu sorunlara çözüm önerileri getiriniz.
2. Modern toplumlarda yaşlıların yaşadığı toplumsal dışlanma sorunu hakkında ne düşünüyorsunuz? Gençler olarak bu sorun karşısında neler yapabilirsiniz?

Aşağıda bir insanın hayat boyunca geçirdiği süreçlerle ilgili fotoğraflara ve kesitlere yer verilmiştir. “Hayat Boyu Sosyalleşme” adlı metinden ve gündelik gözlemlerinizi yararlanarak bireylerin, “Sosyalleşme Becerileri”ni hangi sosyalleşme dönemlerinde kazandıklarını saptayıp aşağıdaki ilgili bölümlere yazınız.

Görsel 2.10: Çocuklukta sosyalleşme

Çocukluk Döneminde Sosyalleşmeyle Kazanılan Beceri, Görev ve Sorumluluklar

-
-
-
-
-
-

Görsel 2.11: Gençlikte sosyalleşme

Gençlik Döneminde Sosyalleşmeyle Kazanılan Beceri, Görev ve Sorumluluklar

-
-
-
-
-
-

Görsel 2.12: Yetişkinlikte sosyalleşme

Yetişkinlik Döneminde Sosyalleşmeyle Kazanılan Beceri, Görev ve Sorumluluklar

-
-
-
-
-
-

Görsel 2.13: Yaşlılıkta sosyalleşme

Yaşlılık Döneminde Sosyalleşmeyle Kazanılan Beceri, Görev ve Sorumluluklar

-
-
-
-
-
-

SOSYOLOJİK BAKIŞ

B) Toplumsal İlişkiler

Birey toplumsal hayata toplumsal ilişkiler yoluyla katılır. Toplumsal ilişkiler ise bireyin sosyalleşme sürecinin doğrudan bir yansımasını verir. Bireyin toplumsal ilişkileri onun toplumsal hayata katılma ve uyum sağlama sürecinin ne ölçüde geliştiğinin göstergesidir. Bu bakımdan sosyalleşme bir insanın toplumsal hayatını doğrudan etkileyen en önemli süreçtir.

ETKİNLİK

Aşağıda sosyalleşmenin hangi değer bağlamında sürdürülmesi gerektiğine ilişkin “Sağlıklı Sosyalleşme” başlıklı bir metin ve metnin yanında bir haber yer almaktadır. Metni ve haberi okuyunuz. Ardından sosyalleşme ile ilgili olarak şimdiye kadar öğrendiklerinizden ve gündelik gözlemlerinizden hareketle metnin sonunda yer alan soruları cevaplayarak tablodaki boşluklara yazınız.

(Öneri: Bu etkinliği grup çalışmasıyla gerçekleştirebilirsiniz. Sınıf üç gruba ayrılır ve bir grup sözcüsü seçilir. Her grup tablodaki bir soruyu cevaplayarak bir rapor hazırlar. Grup sözcüleri raporlarını sınıfta sunarak etkinlik sonlandırılır.)

Sağlıklı Sosyalleşme

Ömür boyu süren sosyalleşme sürecinin hangi değerler çerçevesinde ve nasıl bir yolla gerçekleşmesi gerektiği toplumun varlığını sürdürebilmesi ve toplumsal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürebilmesi için önemlidir. Sosyalleşme süreci çok geniş bir değerler yelpazesinde gerçekleşir. Toplum pek çok değeri bireylere aktarmaya çalışır. Fakat bazı temel değerler doğrudan toplumsal ilişkileri etkiler. Bunlar toplumu bir arada tutan millî, manevî, ahlaki ve demokratik değerlerdir. Bireylerin bu değerleri sosyalleşme sürecinde özümsemesi ve davranışlara dönüştürmesi gerekir. Bu sayede hem birey toplumla uyumlu bir kişilik kazanır hem de toplum varlığını sağlıklı bir şekilde sürdürür.

Unutulan Çocuk Oyunları Kitap Oldu

Millî Eğitim Bakanlığı, unutulmaya yüz tutan çocuk oyunlarını kitap hâline getirdi.

Gelenekselleşmiş 151 oyunun yer aldığı kitabın ön sözünde, çocukların oyun sayesinde hayat tecrübesi kazandığı, yeteneklerini geliştirdiği, kurallara uymayı ve uyumlu hareket etmeyi öğrendiği yönünde ifadeler yer verilirken geleneksel çocuk oyunlarının tanıtılmasının, eğitimde kullanılmasının, geliştirilerek muhafaza edilmesinin oyunların gelecek nesillere aktarılması yönünde yarar sağlayacağı da vurgulandı.

(Bir gazete haberi)

Sizce bireyler ve toplum sağlıklı bir sosyalleşme sürecinde neler kazanır?	Sizce bireyler ve toplum sağlıksız bir sosyalleşme sürecinden nasıl etkilenir?
1.....	1.....
2.....	2.....
3.....	3.....
4.....	4.....
5.....	5.....

Sizce sağlıklı bir sosyalleşme için neler yapılmalıdır?

1.....
2.....
3.....
4.....

6. DERS	Toplumsal Statü, Toplumsal Rol ve Saygınlık (Prestij)
SÜRE	2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıdaki fotoğraflarda acil müdahalede bulunan bir sivil vatandaş ile tıbbi müdahalede bulunan sağlık görevlileri yer almaktadır. Bu iki bireyi toplumsal konumları, yaptıkları iş ve onlardan yapmaları beklenen davranışlar bakımından karşılaştırınız.

Görsel 2.14: Sivil vatandaş sorumluluğu

Görsel 2.15: Sağlık görevlilerinin sorumluluğu

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Toplumsal Statü, Rol ve Saygınlık

Birey ve toplum ilişkisi çerçevesinde sosyolojinin ilgi alanına giren önemli konulardan biri de bireylerin toplumsal yapı içinde işgal etmiş oldukları konumlar ve bu konumlara bağlı olan toplumsal rollerdir.

ETKİNLİK

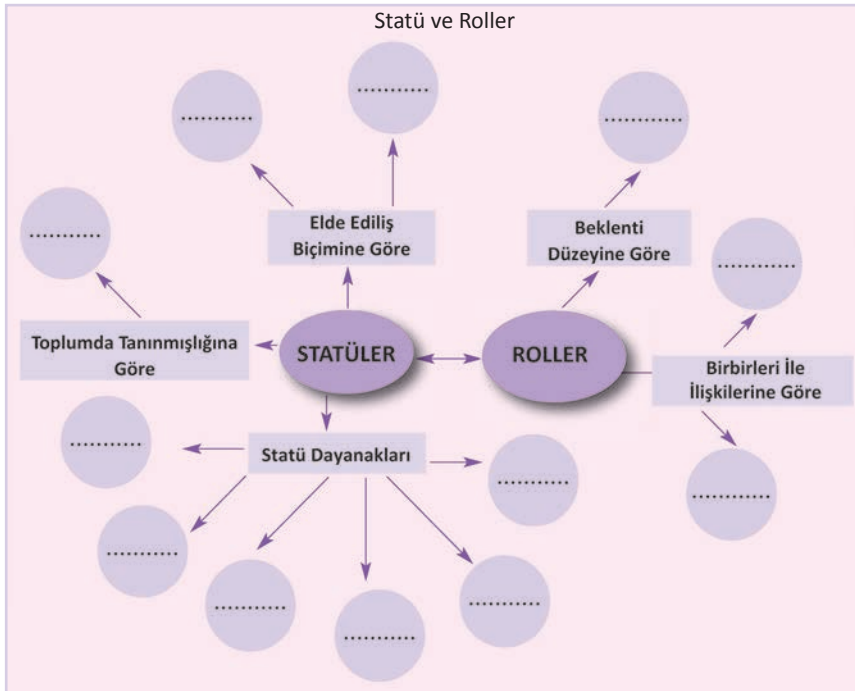
“Statü ve Rol” adlı metni okuyarak metnin altında yer alan “Statüler ve Roller” adlı kavram haritasını tamamlayınız.

Statü ve Rol

Gündelik hayat bir tiyatro oyununa benzer. Her oyuncuya senaryoda bir yer takdir edilir ve sahnede yapması gereken davranışlar dizisi belirlenir. Tiyatro oyununda olduğu gibi toplumda da bireylerin rol aldığı bir yer vardır ve bu yere bağlı olarak birtakım davranışları yerine getirmeleri beklenir. Örneğin öğrenci, marangoz, yaşlı, genç, milletvekili, öğretmen vb. Bu konumlara sosyolojide genel olarak **toplumsal statü** denir. Bireylerin statülerinin dayandığı kaynaklar servet, soy, cinsiyet, bireysel yetenek, eğitim düzeyi, görevin güçlüğü, sahip olunan iş ve önemi, yaş, medeni durum, gelir seviyesi, dinsel inanış vb. olabilir. Kadın ya da erkek olmak, bir millete ait olmak, soylu bir ailenin üyesi olmak gibi bazı statüler doğuştan gelir. Bazı statüler ise bireyin çabası sonucu sonradan elde edilir: meslek sahibi olmak, zengin olmak, anne olmak gibi. İster doğuştan isterse sonradan kazanılmış olsun her toplumsal statü bireyin sosyalleşme sürecinde öğrendiği birtakım davranışları da beraberinde getirir. Sosyolojide statülerden beklenen davranışlara genel olarak **toplumsal rol** denir. Örneğin bir doktordan öncelikli olarak beklenen rol, hastalarını tedavi etmesidir.

Toplum, son derece karmaşık toplumsal ilişkiler üzerine kurulu olduğu için bireyin toplumsal hayatta aynı anda birden fazla statüsü bulunur ve dolayısıyla birey birden fazla rol oynar. Bu durum, bazen rol çatışmalarına bazen de rol pekişmelerine neden olur. Örneğin bir kadının çocuğunun hem annesi hem de öğretmeni olması rol çatışmasına, bir edebiyat öğretmenin yazarlık yapması rol pekişmesine yol açar. Birey birden fazla statüye sahip olmakla birlikte toplumsal hayatta öne çıkan statüsüyle tanımlanır. Sosyolojide bu statüye **anahtar statü** ve bu statünün gerektirdiği davranışa da **anahtar rol** denir.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

Görsel 2.16: Kavram haritası

ETKİNLİK

Aşağıdaki metinde bir tezgâhtarın bir gün boyunca sahip olduğu statüler ve sergilediği roller anlatılmaktadır. Metni okuyunuz. Ardından “Anahtar Bilgi”den de yararlanarak metnin yanındaki soruları cevaplayınız.

Tezgâhtarın Bir Günü

Bir kişinin büyük bir mağazada tezgâhtarlık yaptığını düşünelim. Bu kişi tezgâhın arkasında dururken onun statüsü, toplumumuzun uzmanlaşmış meslekler sistemi içindeki durumuyla kurumsallaşmış olan tezgâhtarlıktır. Bu statüye bağlı olan rol, onun müşterilerle olan ilişkilerini düzenler. Bu ilişki biçimi sayesinde alışveriş mümkün olmaktadır.

Yemek ya da dinlenmek için ara verdiğinde lokantaya gitmişse farklı, mağaza çalışanlarıyla bir araya geldiğinde farklı, sendika üyeliği varsa üye arkadaşları ve diğerleriyle olan ilişki biçimi farklı olacaktır. Sendika üyesi olmak ona bazılarının gözünde daha farklı bir itibar kazandırabilir veya bu durum birilerinin hoşuna gitmeyebilir.

Mağaza kapanıp evine giderken ne tezgâhtarlık ne de sendika üyeliği söz konusudur. Artık toplumun yaş ve cinsiyet sistemi içindeki statüsüne göre hareket edecektir. Eğer genç ise otobüste kendisinden daha yaşlı bir kadına yer verecek ya da yer vermesi gerektiğini düşünecektir.

Eve geldiğinde aile bireylerine karşı sahip olduğu farklı statü ve bunlara bağlı rolleri yerine getirmeye başlayacaktır. Bu statüler aile bireyleriyle olan akrabalık bağlarından doğmaktadır. Aile içindeki davranışlarını sergilerken statülere bağlı rolleri gereği büyüklere karşı nazik ve saygılı, eşine ve çocuklarına karşı şefkatli davranmaya çalışacaktır.

Hemşehrileriyle birlikte kurdukları derneğin o akşam yapılacak kurul toplantısına mali işler sorumlusu olarak katılacak, tezgâhtarlık tecrübeleri hem görevinde hem de toplantıdaki konuşmalarında ona büyük kolaylıklar sağlayacaktır. Bu görevi ve görevindeki başarısı onu hemşehrileri içinde saygın bir hâle getirecektir.

(D. Krech ve diğerleri, *Cemiyet İçinde Fert*, s.61-62, Düzenlenmiştir.)

ANAHTAR BİLGİ

Rol Çatışması ve Rol Pekişmesi

Bireyin sahip olduğu rolleri ile davranış biçimleri arasında güçlü bir bağ vardır. Toplumsal hayatta her bireyden rolünün gerektirdiği biçimde davranması beklenir.

Rol çatışması, bireyin yerine getirdiği rolleri arasındaki uyumsuzluktur.

Rol pekişmesi, bireyin yerine getirdiği rollerin birbirini desteklemesidir.

SORULAR

1. Metindeki tezgâhtarın sahip olduğu statüler nelerdir?
2. Bu statülerin dayandığı kaynakları belirleyiniz.
3. Tezgâhtarın rollerini saptayıp hangi rolleri arasında rol çatışması ve rol pekişmesinin olduğunu tespit ediniz.
4. Kendi hayatınızdan ya da çevrenizdeki insanların hayatlarından rol çatışmasına ve rol pekişmesine birer örnek veriniz.
5. Sayfa 37'deki “Statü ve Rol İlişkisi” tablosunu metne göre doldurunuz.

Statü ve Rol İlişkisi

	Dayandığı Statü Kaynağı
Tezgâhtarın Statüleri → → →
Tezgâhtarın Roller
Tezgâhtarın Yaşadığı Rol Çatışması
Tezgâhtarın Yaşadığı Rol Pekişmesi

ETKİNLİK

Aşağıdaki metni okuyarak soruyu cevaplayınız.

Görsel 2.17: Statüler toplum tarafından onlara yüklenen değere göre saygınlık kazanır.

Prestij (Saygınlık)

Gündelik hayatımız, toplumun çevremizde bulunan kimi insanlara ya da mesleklere daha fazla ilgiyle yaklaştığını gösteren deneyimlerle doludur. Örneğin iyi giyimli biri yüksek bir statüye sahip olabileceği izlenimi verdiği için ona yöneltilen hitap biçimi diğer insanların hitap biçiminden farklı olur. Toplum her statüye aynı değeri yüklemeyiz. Bu nedenle çocuklar genellikle doktor, mühendis, sanatçı, sporcu olmak isterler ya da böyle bir isteğe doğru toplum tarafından yönlendirilirler. İşte bireyin statülerine toplumun verdiği değere sosyolojide **prestij** adı verilir.

Statülerin saygınlığı toplumdan topluma ve hatta aynı toplumda zaman içerisinde değişebilen dinamik bir özellik taşır. Örneğin eskiden devlet memurluğu prestijli meslek iken günümüzde bankacılık, medya gibi özel meslek alanlarının prestiji artmıştır. Statüden kaynaklanan prestijin yanı sıra bireyin toplumda kendi çabası ve emeği ile oluşturduğu kişisel saygınlığına da **prestij** denir. Bu anlamda prestij, bireyin kişisel özellikleri ve davranışlarıyla toplumda oluşturduğu imaja bağlıdır.

SORU: Statü ve saygınlık arasında ne gibi bir ilişki ya da fark vardır?

7. DERS	Toplumsal Değer, Toplumsal Norm ve Toplumsal Kontrol
SÜRE	2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

1. Aşağıdaki haberdan hareketle misafirperverlik gibi toplumsal değerlerimizin toplumsal ilişkilerimize nasıl bir katkı sağladığını belirtiniz.

Maceraperest Çifte, Türk Misafirperverliği

Vatandaşlar, gece dondurucu soğukta çadırdaki kalan çiftte yardım etmek için seferber oldu. İtalyan Alessio Rasom (Alesyo Razım) ile Vietnamlı eşi Binh Nguyen (Bin Guen), 4 ayda binlerce kilometre pedal çevirdi. Paris, İsviçre, Avusturya, İtalya, Yunanistan üzerinden Türkiye'ye ulaşan çift, Bursa'nın İznik ilçesine geldi. Kar kış demeden pedal çeviren çift, Boyalıca'daki kamp yerine ulaştı. Dondurucu soğukta kamp yerinde çadır kurarak geceyi geçiren çifti sabah fark eden kasaba gençleri seferber oldu. Gençler, üşümekte olan Alessio Rasom ve Binh Nguyen'i kahveye götürerek sıcak çay ve kahvaltı ikram etti. Gördükleri sıcak misafirperverlikten dolayı duyulanan çift, daha sonra İznik'in tarihî mekanlarını gezmek için yola koyuldu. Çift, Bilecik, Kapadokya ve Trabzon'u da gezdikten sonra Gürcistan, Ermenistan ve İran üzerinden 2016'da Vietnam'a varmayı planlıyor.

(Bir gazete haberi)

2. Toplumsal değerlerin davranışlarımıza yön verdiğini düşünüyor musunuz? Niçin? Bu konuyu somut bir örnekle yorumlayınız.
3. Trafik ışıkları trafiği düzenleyen önemli araçlardan biridir. Size göre toplumsal hayatın da trafik ışıkları gibi işlev gören kuralları var mıdır, varsa nelerdir?

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Toplumsal Değer, Norm ve Kontrol

Toplumsal ilişkiler bireyin sosyalleşme sürecinde edindiği toplumsal değerlerle bu değerlere bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal normlar ve toplum tarafından geliştirilen toplumsal kontrol mekanizması ile şekillenir. Toplumsal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi bu ilişkilerin toplumsal değerler, toplumsal normlar ve toplumsal kontrol mekanizması ile bağına dayalıdır.

ETKİNLİK

- Toplumsal Değerler ve Toplumsal Normlar adlı metni okuyarak metnin sonundaki soruları cevaplayınız.
- Sayfa 39'daki yönergeyi takip ederek etkinliği tamamlayınız.

Toplumsal Değerler ve Toplumsal Normlar

Toplumsal değerler, kişilerin düşünce, tutum ve davranışlarında birer ölçüt olarak ortaya çıkar ve toplumsal hayatın vazgeçilmez bir ögesini oluşturur. Toplumsal değerler, bir gruba ya da topluma mensup olanların uymak durumunda oldukları veya dikkate almaları beklenen genelleşmiş ahlaki inançlar olarak kavramlaştırılabilir. Örneğin bir insanı öldürmenin, hırsızlık

yapmanın ve tembelliğin yanlış ve kötü; insan hayatına değer vermenin, dürüstlüğün ve çalışkanlığın doğru ve iyi olduğuna inanmamızı sağlayan etken, sosyalleşme sürecinde edindiğimiz toplumsal değerlerdir. Bir toplumun ya da grubun hayatında her şey, toplumsal değerlere göre algılanır ve kavranır. Kişiler, içinde yaşadıkları toplumların veya grupların değerlerini benimseyerek bunları düşünce, tutum ve davranışlarında birer ölçüt olarak kullanırlar. Böylece daha iyi, daha doğru, daha uygun, daha güzel, daha önemli ve daha adil gibi genel yargılara ulaşma imkânı bulurlar.

Bununla beraber, idealize edilmiş temel ve soyut ilkeler ya da standartlar hâlindeki toplumsal değerler toplumsal normlar biçiminde somutlaşırlar veya toplumsal normlar yoluyla etkinlik kazanır. Çünkü daha genel ve soyut nitelikte olan toplumsal değerlere karşılık toplumsal normlar, yaptırım güçleriyle toplumsal hayatın belirgin bir ögesini oluşturur. Bir toplumun varlığını sürdürebilmesi, kişiler veya gruplar arasındaki ilişkileri ve etkileşimleri sağlayabilecek, koruyabilecek toplumsal normlar ya da kurallar yaratmasına bağlıdır. Kişiler, bilinçli veya bilinçsiz şekilde uyguladıkları bu kurallar sayesinde nasıl davranmaları gerektiğini öğrenirler ve diğer kimselerin de belirli bir durumda nasıl bir tutum ve davranış göstereceklerini tahmin edebilirler. Bu ise toplumsal hayatın belli bir düzen içinde akıp gitmesini mümkün kılar. Ancak toplumsal hayattaki tüm davranışların, ortak davranış kuralları olan toplumsal normlara her zaman tam bir uyum hâlinde gerçekleştikleri de söylenemez. Bununla birlikte toplumsal normların ait oldukları toplumsal ve kültürel sistem içinde bir değer taşımaları hem onlara uyulması gerektiği yönünde bir inancın bulunmasıyla hem de çoğunluk tarafından onlara uyulmasıyla mümkün olabilir.

(Mehmet Yüksel, *Modernleşme Bağlamında Hukuk ve Etik İlişkisine Sosyolojik Bir Bakış*, s. 178, 194, Düzenlenmiştir.)

SORULAR

1. Bir toplumda toplumsal değerler ve toplumsal normlar nasıl oluşmaktadır?
2. Toplumsal değerler ve toplumsal normlar arasında ne gibi bir ilişki kurulabilir?
3. Metne göre bir davranışın toplumsal norma dönüşebilmesinin yeter koşulları nelerdir?
4. Toplumsal değer ve normlar, toplumsal hayatın düzenli bir şekilde akıp gitmesine nasıl katkıda bulunmaktadır? Günlük hayatınızdan örnekler veriniz.

ETKİNLİK

Üstteki "Toplumsal Değerler ve Toplumsal Normlar" adlı metinden ve gündelik deneyimlerinizden yararlanarak aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Toplumsal Değer	Toplumsal Değerden Kaynaklanan Toplumsal Norm	Önemi

ETKİNLİK

Aşağıdaki metni okuyarak metnin sonundaki eşleştirme tablosundaki kavramlar ile açıklamaları doğru bir şekilde eşleştiriniz.

Toplumsal Kontrol

Toplumsal birlik ve beraberliğin korunması için bireyler üzerinde oluşan etkiye **toplumsal kontrol** adı verilir. Bu kontrol yasalar ile belirlenmişse resmî, yasalar ile belirlenmemişse resmî olmayan kuralları ifade eder. Resmî kurallar yazılıdır ve anayasa ile açıklanmıştır. Resmî olmayan kurallar töre, âdet, gelenek, görenek, örf şeklinde yazılı olmayan kurallar içerir. Toplumsal kontrolü sağlayan ve bireye neleri yapması, neleri yapmaması gerektiğini söyleyen bu kurallar norm olarak ifade edilir.

Gündelik hayatta toplumsal ilişkilerin iş birliği ve uyum içerisinde sürdürülebilmesi, bireylerin sosyalleşme sürecinde toplum tarafından öğretilmiş olan değer ve normlara uygun bir şekilde hareket etmesine bağlıdır. Örneğin hırsızlık yalnızca kınanması gereken kötü bir davranış değil aynı zamanda toplumsal düzeni ve güvenliği sarsabileceği için caydırıcı yaptırımları da gerektiren bir davranıştır. Bu nedenle toplum, bireylere hırsızlık yapmanın kötü bir davranış olduğunu öğretmekle yetinmez; hırsızlığa karşı somut önleyici ve cezalandırıcı mekanizmalar da geliştirir. Yani bireyleri normlara uymaya zorlar. Bu yönde bütün toplumlar, üyelerinin değer ve normlara aykırı davranışlar sergilememesi için bazı önlemler alır ve kendi varlıklarını ve işleyişlerini sürdürmek için üyelerine yönelik birtakım baskı mekanizmaları oluştururlar. Sosyolojide bu mekanizmaların tümüne **toplumsal kontrol** adı verilir.

Normların türüne bağlı olarak toplumsal kontrolün biçimi ve otoritesi değişmektedir. Yazısız normlarla ilgili kontrol kinama, ayıplama, dışlama şeklinde gerçekleşirken yazılı normlarla ilgili kontrol para ya da hapis cezası, hak mahrumiyetleri ya da toplumsal hizmetlerde çalıştırılma şeklinde olabilir. Birinciler bizzat toplum tarafından, ikinci gruptakiler ise devletin resmî organları tarafından yerine getirilir. Bu genel ayrımın dışında ayrıca demokratik toplumlarda sivil toplum kuruluşları gördükleri olumsuzlukları kamuoyu oluşturmak, kampanyalar düzenlemek, siyasal iktidarı etkilemek gibi faaliyetlerle engellemeye çalışarak bir tür toplumsal kontrol işlevi görürler.

KAVRAMLAR

AÇIKLAMALAR

Toplumsal Değer	Toplumda bireylerin nasıl davranmaları gerektiğini düzenleyen ve yaptırım gücü olan kurallardır.
Toplumsal Norm	Toplumun norm dışı davranışları engellemeye yönelik olarak almış olduğu önlemlerdir.
Toplumsal Kontrol	Yasal yaptırım gücü olan normlardır.
Yazılı Norm	Otoritesini yazılı kurallardan alan görevlilerin uyguladığı kontroldür.
Yazısız Norm	Yasal yaptırım gücü olmayan toplumun uyguladığı kontroldür.
Resmî Kontrol	Genellikle gelenek, görenek, örf ve âdet şeklinde ortaya çıkan, yasal yaptırım gücü olmayan normlardır.
Resmî Olmayan Kontrol	Toplumun üyeleri tarafından paylaşılan iyi kötü, doğru yanlış gibi ortak düşünce ve yargıların toplamıdır.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

ETKİNLİK

Aşağıda verilen metni okuyarak metnin sonundaki soruları cevaplayınız.

Görsel 2.18
Normlar toplumdaki topluma değişir.

Normlar ve Hayat

Normlar bireyin doğumundan itibaren hayatını şekillendiren unsurlardır. Normlar, toplumda uyumsuzlukların ortaya çıkmaması ya da giderilmesi yönünde bir işlev görür. Normlara uymama durumunda karşılaşılan cezai müeyyideler olduğu gibi normlara sıkı sıkıya bağlı olmak bireyin onaylanması, takdir edilmesi şeklinde karşılık bulur. Mesela birey; örf, âdet, gelenekler ve görenekler konusunda hassas, yardımsever, duyarlı birisi ise yazılı olmayan kurallara bağlılığın karşılığı olarak diğer insanlar tarafından takdir edilerek hürmet görür.

Bu değerlere bağlı kalıp “iyi insan” olarak tanımlanabilmek de uzun bir süreç sonunda gerçekleşir. Diğer taraftan resmî normlara uyum da kişinin liyakati ile birleşiyorsa iş yerinde terfisini ya da yazılı olarak teşekkür, onur gibi belgelerle ödüllendirilmesini sağlar.

Toplum içerisindeki yazılı ya da sözlü normlar bir anda ortaya çıkmaz. Normların son şeklini almadan önce geçirdiği uzun bir süreç vardır. Bu sürece toplumun yaşadığı coğrafya, kültür, inanışlar ve iklim gibi birçok öge etki eder. Mesela Hindistan’da ineklerin kesilmemesi yönündeki norm, bu toplumun inançlarıyla şekillenmiştir. Türkiye’de eve gelen misafire ikramda bulunulması yazısız bir normdur, bu norm da inançla ve geleneklerimizle ilgilidir.

Sonuç olarak norm ve hayat ilişkisi karşılıklı olarak etkileşim hâlinindedir. Hayat koşullarının değişmesi normların da değişmesine neden olabilir.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

SORULAR

1. Metinde normların hangi yönlerine vurgu yapılmıştır?
2. Günlük hayatta kurallara uyan ve uymayan kişilerin toplumdaki aldıkları tepkiler nelerdir? Örnekler veriniz.
3. Metne göre normların kültürden kültüre değişmesi ne ile ilgilidir?

8. DERS

Toplumsal Sapma, Hak ve Görevler, İmtiyaz ve Sorumluluklar

SÜRE

2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

1. Aşağıdaki haberlerde geçen toplumsal olaylar hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Sizce bireyleri bu tür davranışlara iten durumlar neler olabilir?

“Hayalet Kapkaç” Çetesi Yakalandı

Şehirler arası otobüs terminallerinde kadın yolcuların ve turistlerin kâbusu olan ve adları “hayalet kapkaççılar”a çıkan çete üyeleri yakalandı. Kapkaç yaptıktan hemen sonra lüks otomobile son sürat olay yerinden kaçıp izlerini kaybettiren çete üyeleri, İstanbul polisinin dikkati sayesinde ele geçirildi. Son işlerinde yine lüks bir otomobile yaptıkları kapkaçta çaldıkları döviz bozdurmak isteyen “hayalet kapkaççılar” döviz ofisinin kameralarına yakalandı.

(Bir gazete haberi)

Şanlıurfa'nın Harran İlçesinde Eğitime Kazandırılan Kız Çocuklarının Sayısı Giderek Artıyor

Okuryazar oranı Türkiye ortalamasının altında olan ve tarım işçiliğiyle geçinen ailelerin yoğunlukta olduğu Harran'da, Kaymakamlık, Millî Eğitim Müdürlüğü ve gönüllü öğretmenlerce birkaç yıl önce başlatılan eğitim seferberliği sonuçlarını veriyor.

Bu kapsamda mahalle ve köylerde ziyaret ettikleri ailelerle görüşen öğretmenler, ebeveynleri eğitim çağındaki kız çocuklarını okula göndermeleri için ikna etmeye çalıştı. Harran Kaymakamı, bu yıl 7.200 erkek öğrencinin eğitim gördüğü ilçede, kız öğrencilerin sayısının da 6.800'e yükseldiğini söyledi.

(Bir gazete haberi)

2. “Başkalarının hakkı benim ödevimdir.” sözünden ne anlıyorsunuz?

SOSYOLOJİK BAKIŞ

A) Toplumsal Sapma

Toplumsal düzenin sürekliliğinin sağlanması bireylerin mevcut toplumsal değerlere ve toplumsal normlara uygun davranışlar geliştirmesine bağlıdır. Toplumsal kontrolü sağlayan mekanizmaların da amacı toplumsal düzenin korunması ve bu düzenin sürekliliğinin sağlanmasıdır. Ancak bir toplumda bazı bireylerin zaman zaman toplumsal değerlere ve toplumsal normlara uygun davranışlar göstermediği de toplumsal hayatta gözlenen bir gerçektir.

ETKİNLİK

- Aşağıdaki metni okuyunuz.
- Metindeki toplumsal sapma tanımlarından hareketle çevrenizde gözlemlediğiniz olumlu ve olumsuz sapsmalara örnekler vererek bunları metnin altındaki ilgili boşluklara yazınız.

Toplumsal Sapma ve Türleri

Bir toplumda toplumsal kontrol mekanizmaları ne kadar güçlü olursa olsun bazı bireyler norm dışı davranışlar sergileyebilir yani o toplumda egemen olan gelenek, örf, âdet ve kültüre ya da yazılı kurallara aykırı hareket edebilirler. Bir toplumda veya toplumsal grupta hâkim olan değer ve normlara aykırı davranma hâline **toplumsal sapma** denir. Toplumsal sapma, niteliği ve sonuçları bakımından ikiye ayrılır: Olumlu ve olumsuz sapma.

Toplumsal sapma, tanımı gereği ister olumlu ister olumsuz olsun toplum tarafından onaylanan bir durum değildir. Olumlu sapma, zamanla toplum tarafından idealleştirilmiş olan köleliğin egemen olduğu bir toplumda köleliğe karşı çıkmak ya da adil bir bölüşümün olmadığı bir toplumda dengeli bir gelir dağılımını gerçekleştirmeye yönelik izinsiz gösteri yapmak gibi norm dışı davranışları ifade eder. Buna karşılık olumsuz sapma toplum tarafından onaylanmayan rüşvet, hırsızlık, cinayet, cinsel istismar, kaba ve küfürlü konuşma gibi norm dışı davranışları içerir.

Toplumsal sapma ile ilgili olarak sosyologlar “Kurallar kimler tarafından ve niçin ihlal edilir? Kuralların ihlali karşısında neler yapılabilir? Kuralların ihlali toplumsal yapıda hangi sorunları doğurabilir?” gibi sorulara cevap aramışlardır. Bu ve benzeri sorulara verilebilecek cevaplar toplumsal sapmanın, toplumsal kontrol bağlamında değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle toplumsal sapma kavramı çoğunlukla negatif bir çağrışıma sahiptir.

Toplumsal sapma toplumsal değişime de işaret eden bir kavramdır. Bu açıdan toplumsal sapmayı bütünüyle olumsuz yani suç ve sapkınlık olarak görmek bir hata olur. İnsanların değişik değerleri ve ilgilerinin olduğunu kabul eden her toplum, etkinlikleri çoğunluğun izlediği normlara uymayan kişi ya da gruplar için bir hareket alanı sağlamak zorunda kalır. Ayrıca toplumun baskın normlarında sapma göstermek cesaretlilik ve kararlılık da ister. Bu tür tutumlar, daha sonra herkesin onaylayabileceği değişim süreçlerinin ortaya çıkması için esastır. Siyaset, bilim, sanat ve öteki alanlarda yeni düşünceler geliştirenler, çoğunlukla geleneksel yolları izleyen insanlar tarafından kuşkuyla karşılanmışlardır. Örneğin ilk öne sürüldüklerinde pek çok kişinin bütün güçleriyle karşı çıktığı kişi özgürlüğü, fırsat eşitliği gibi politik alanda gelişen idealler, zaman içinde tüm direnişlere rağmen yine de toplumların büyük çoğunluğu tarafından kabul edilebilir duruma gelmiştir.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

Olumlu Sapma Örnekleri

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.

Olumsuz Sapma Örnekleri

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.

ETKİNLİK

Aşağıda iki görsel, "Kent ve Sapma" başlıklı bir metin ve "Anahtar Bilgi" yer almaktadır. Bunları inceleyerek metnin sonundaki soruları tartışınız.

Görsel: 2.19

Bir toplumsal sorun olarak suç kamusal, siyasal ve akademik ilginin odağında bulunmuştur ve bulunmaya da devam edecektir.

Görsel: 2.20

Suçu devlet tarafından tespit edildiği için yargılanarak mahkum edilmiş bir kişi parmaklıklar arkasında

Kent ve Sapma

Kent ve suç ilişkisi oldukça eskiye dayanır. Kalabalık ve heterojen nüfus yapısı, farklı kimliklerin varlığı, toplumsal denetimin zayıflığı, ekonomik ve mali kaynakların durumu kentleri suç işlemek için uygun alanlar hâline getirmektedir.

Modern toplumlarda kentlerin güvenlik sorunu kamuoyunu giderek daha çok meşgul etmektedir. Kapkaç, gasp, cinsel taciz, cinayet gibi günlük hayatta etkisi daha derinden hissedilen suçlardaki artış, toplumda tedirginliği artırmaktadır.

Kentleşmenin sağlıksız oluşu, kentleşme sürecinde iç göçün belirleyici rolü, büyük kentlerin orta ve küçük kentlere göre artan kentsel nüfustan daha fazla pay alması, küreselleşmenin kentler üzerinde neden olduğu olumlu ve olumsuz etkiler gibi kentsel dinamiklerin, suç üzerinde kaçınılmaz etkileri bulunmaktadır.

Kırsal hayatta olmayan uzmanlaşma, iş bölümü, kitlesel üretim ve tüketim, yoğun ulaşım ve iletişim ihtiyacı kente özgü yeni davranış biçimlerini zorunlu kılar. Kentleşmek, yalnızca bir kentte yaşamayı değil insanların davranışlarında, ilişkilerinde, değer yargılarında, hayat biçimlerinde bir değişimi de anlatır. Kentleşme; nüfus üzerinde toplumsal denetimin azalmasına, aile kavramının doğasında ve görevinde değişmeye, özellikle gençler üzerinde suç sayılabilecek davranışlarda artışa, toplumsal ve coğrafi hareketlilik neticesinde umutlar ve imkânlar arasında derin bir uçurumun ortaya çıkmasına neden olur.

Kent; karmaşık, iş bölümüne dayalı ve gelişmiş bir toplum düzenini simgeler. Kentin bu yapısı bir kişinin, diğer bir kişiyi yakından tanımamasını zorlaştırır. Bu nedenle kurulan ilişkilerin niteliği, kırsal kesimden farklı olarak formel, yüzeysel ve geçicidir. Bu ilişki biçimi, toplumda kişiyi yalnızlığa, kayıtsızlığa ve güvensizliğe iter. Bu koşullar altında rekabet ve resmî denetim mekanizmaları, daha eski dönemlerde, toplumu bir arada tutmada kendisine bel bağlanan dayanışmanın yerini almaktadır. Kent bireye daha fazla özgürlük verir. Bu özgürlüğün temelinde ise toplumsal denetimin zayıflaması yatar. Birey, bir yandan diğer bireylerin ya da yakın bağlar kurduğu kümelerin duygusal denetiminden belli bir derecede kurtulabilme ya da öz-

gürlüğe kavuşabilme şansını elde ederken diğer yandan kendini ifade edebilmeyi, moralini ve bütünleşmiş bir toplumda bir arada yaşamanın vereceği katılma duygusunu yitirir.

Kent, hem nüfusun yoğunluğu hem de bu nüfusun heterojen yapısı nedeniyle denetlenmesi çok daha zor bir alandır. Köyden kente gelmiş olanlar için kent; köydeki dayanışmanın olmadığı, toplumsal ve ekonomik kaygıların derinleştiği, bu anlamda, savunma güdüsünün en üst düzeyde hissedildiği bir ortamdır. Köydeki davranışlar anlamını yitirirken göçmenler kentle bütünleşmenin sıkıntısını yaşar. Kentle bütünleşmemenin temelinde ise barınma ve iş ihtiyaçlarının birer kentli gibi giderilmemesi yatmaktadır.

Kentin suç üzerindeki etkisi yalnızca toplumsal denetimin zayıflaması ve ilişkilerin yüzeysel duruma gelmesi ile sınırlı değildir. Kentsel alanlarda yaşanan çevre kirliliği, yoğun trafik, ulaşım zorlukları, geçim kaygısı, işsizlik, yüksek hizmet maliyetleri, ekonomik bunalım gibi sorunların varlığı, kişinin psikolojisinde olumsuz etkilere neden olmakta; bu durum, şiddet eğilimini ve suç oranını artırmaktadır.

Kentte tüketimin özendirilmesi ve reklamların çekiciliği kişinin ruhsal dengesi üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Tüketim ve reklam, kişi üzerinde devamlı bir baskı oluşturmaktadır. Belli bir nesneye sahip olma, belli bir hayat biçimini sürdürme mutluluğunun hatta belki de insan onurunun zorunlu koşulu hâline gelir.

Özellikle kentsel değişimlerin hızlı yaşandığı, nüfus artışının sağlıksız ve yoğun olduğu kentlerde insanlar daha gergin bir yapıya sahiptir.

(Mithat Arman Karasu, *Türkiye’de Kentleşme Dinamiklerinin Suça Etkisi*, s.256-259, Düzenlenmiştir.)

SORULAR

1. Metne göre olumsuz sapmaya yol açan etkenler nelerdir? Belirleyiniz.
2. Çevrenizde olumsuz sapma örneklerinden hangileriyle karşılaşıyorsunuz?
3. Türkiye’de olumsuz sapmayı önlemek için öneriler geliştiriniz.
4. Refah artışı ile suç eğilimi arasında nasıl bir ilişki kurulabilir?
5. Suçun kontrol altına alınması için önerilerinizi yazınız.

ANAHTAR BİLGİ

Sapma ve Suç

Toplumda hâkim olan değer ve normların dışındaki davranışlar **sapma** olarak adlandırılır. Sapma, toplumsal düzeni tehdit ettiği için endişe ile karşılanır. Toplumsal sapma olumsuz yönde olabileceği gibi olumlu bir yönde de olabilir. Olumlu sapsmalar toplumun gelişmesini ve iyileşmesini sağlayabilir. Mesela ırkçılığın hâkim olduğu, siyahilerin ikinci sınıf görüldüğü bir toplumda insanların eşit olduğunu savunmak olumlu bir sapma olarak değerlendirilebilir. Olumsuz sapma ise çevreye ve topluma zarar veren davranışlardır. Mesela muhatabına hakaret eden kişi olumsuz bir sapma örneği sergilemiş olur. Sapsmalar, hangi yönde olursa olsun kabul edilmiş davranışlardan farklılık gösterdiğinden tepkiyle veya yürürlükteki cezalarla karşılık bulur.

SOSYOLOJİK BAKIŞ

B) Hak ve Görevler

Toplumda her bireyin hakları ve görevleri vardır. Bu hak ve görevler bireylerin sahip olduğu statüye göre değişir. Bireyin toplum içerisindeki statüsü ve bu statüye bağlı rolleri vardır. Statü ve roller bireye birtakım haklar sağladığı gibi görev ve sorumluluklar da verir. Bireyler görevlerini yerine getirdikleri sürece haklarını koruyabilir. Başarı bir öğrenciye sınıf geçme hakkını verir, mesleki hayatta bir işle ilgili görevini yerine getiren birey bunun karşılığında bir ücret almayı hak eder. Toplumsal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için her birey görevini eksiksiz yapmalı ve haklarını savunmalıdır. Hak ve görevler birbirleriyle bağlantılıdır.

ETKİNLİK

İki gruba ayrılarak öğrencilerin ve öğretmenlerin hak ve görevlerini belirleyerek bunları aşağıdaki tabloda bulunan ilgili boşluklara yazınız.

- Tabloya yazdığınız hak ve görevleri eşleştiriniz.
- Tablonun devamındaki soruları tartışarak etkinliği tamamlayınız.

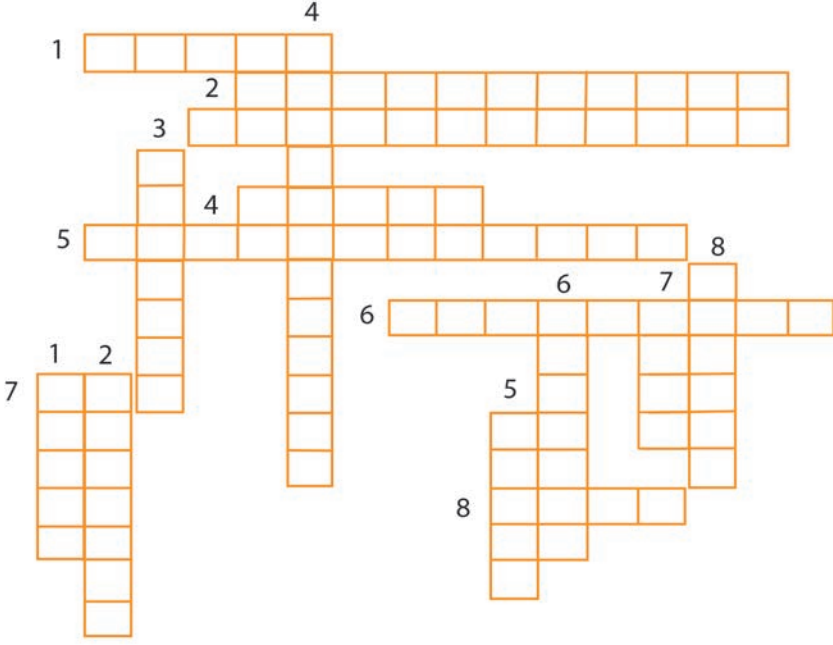
	Öğrencilerin Hakları	Öğretmenlerin Görevleri	
	1.	a)	
	2.	b)	
	3.	c)	
	4.	ç)	
	Öğretmenlerin Hakları	Öğrencilerin Görevleri	
	1.	a)	
	2.	b)	
	3.	c)	
	4.	ç)	

SORULAR

1. Tabloya yazdığınız hak ve görevler birbirleriyle karşılıklı ve dengeli etkileşim içinde midir? Nasıl? Belirtiniz.
2. Sizce bireyin statü ile rollerinden kaynaklanan hak ve görevlerini bilmesi ve yerine getirmesi toplumsal hayatın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için gerekli midir? Niçin? Açıklayınız.

ETKİNLİK

Aşağıdaki bulmacayı çözünüz.

Soldan Sağa

1. Toplumda paylaşılan iyi kötü, doğru yanlış gibi ortak düşünce ve yargılar
2. Bireyin topluma katılma süreci
3. Bireyin yerine getirdiği rollerin birbirini desteklemesi
4. Bir toplumdaki değer ve normlara aykırı davranma
5. Bireyin statüleri içinde belirleyici olanı
6. Prestij
7. Bireylerden beklenen davranış modelleri
8. Bireyin sosyalleştiği ilk kurum

Yukarıdan Aşağıya

1. Yasal yaptırımlara dayalı olarak uygulanan toplumsal kontrol
2. Onaylanmayan sapma türü
3. Norm dışı davranışları engellemeye yönelik önlemlerin tümü
4. Bireyin yerine getirdiği roller arasındaki uyumsuzluk
5. Bireyin toplum içerisindeki konumu
6. Bireyin bağımsız karar alma, kimlik ve kişilik benimseme çabalarını yoğun olarak yaşadığı gelişim dönemini ifade eden sosyalleşme süreci
7. Bireylerin nasıl davranmaları gerektiğini düzenleyen kurallar
8. İnsani idealleri gerçekleştirmek amacıyla ortaya çıkan sapma türü

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere uygun sözcükleri yazınız.

1. Sosyalleşme araçları arasında bireyin sosyalleşmesini sağlayan ilk ve en önemli kurumlardan biri olarak sayılır.
2. Bireyin yaşı ne olursa olsun toplumsal hayatta yeni bir statü kazanması, yeni bir rol öğrenmesi vb. sayılır.
3. Bireyin yerine getirdiği rolleri arasındaki uyumsuzluğa denir.
4. Toplumun sahip olduğu ve sürdürdüğü ortak tutum ve bakış açılarına denir.
5. Toplumsal değer ve normlardan çeşitli nedenlerle uzaklaşmaya denir.

B) Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere cümlelerde verilen bilgiler doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

6. () Sağlıklı sosyalleşme bireye olumlu davranışlar kazandırır.
7. () Sosyalleşmenin ömür boyu devam etmesi beklenemez.
8. () Toplumsal değerler sosyalleşme yoluyla aktarılır.
9. () Bireyin toplumda sahip olduğu konuma statü denir.
10. () Statülerin saygınlığı zamana göre değişmez.

C) Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

11. Bireylerin toplumsal statülerinin aynı olmasına rağmen toplumsal saygınlıklarının farklı olmasının nedenleri sizce neler olabilir? Belirtiniz.
12. Toplumsal değer kavramını örnekleyerek açıklayınız.
13. Toplumsal sapma olarak değerlendirilen davranışların kentlerde daha fazla olmasının sebepleri sizce neler olabilir? Belirtiniz.
14. Toplumsal kontrol ve toplumsal norm arasındaki ilişkileri açıklayınız.
15. Toplumsal grup ve kurumların hak ve sorumluluk dengesi bozulursa ortaya nasıl bir tablo çıkar? Açıklayınız.
16. Bayram ziyaretine katılmayan bir birey ile bankaya borcunu ödemeyen bir birey hangi normlara aykırı davranmış olur? Bu bireyler ne tür toplumsal kontrol mekanizmaları ile karşılaşır? Gerekçelendirerek yorumlayınız.

D) Aşağıdaki tabloda numarandırılmış kutular içerisinde çeşitli kavramlara yer verilmiştir.

Soruları tabloya göre cevaplayınız.

1-AİLE	2-GENÇLİK	3-ARKADAŞ
4-YETİŞKİNLİK	5-OKUL	6-KİTLE İLETİŞİM
7-ÇOCUKLUK	8-YAŞLILIK	9-SOSYALLEŞME

17. Yukarıdaki kutucukları sosyalleşme araçları ve sosyalleşme süreçleri şeklinde gruplandırdığımızda gruplar nasıl oluşur ve hangi kutucuk(lar) dışarıda kalır?
18. Sosyalleşmenin en yoğun olduğu ve sosyalleşmenin en uzun olduğu süreçlerin kullandıkları ortak sosyalleşme aracı/araçları nedir?

E) Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

19. Sosyalleşme; bireyin katıldığı grubun ya da toplumun “yaşama”, “duyma” ve “düşünme” biçimlerini öğrenip içselleştirmesi sürecidir.

Aşağıdakilerden hangisi sosyalleşme için söylenemez?

- A) Sürekli dir.
 - B) Belli bir dönemi kapsar.
 - C) Doğumla başlar.
 - D) Bireye kimlik kazandırır.
 - E) Uyum sağlama sürecidir.
20. Toplumsal statüler; elde edilmiş biçimlerine göre doğuştan statüler ve kazanılmış statüler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Aşağıdakilerden hangisi doğuştan statüler için örnek oluşturur?

- A) Sevda'nın kadın olması
 - B) Ayşe'nin zengin olması
 - C) Murat'ın sosyolog olması
 - D) Mustafa'nın üniversite mezunu olması
 - E) Melike'nin kulüp üyesi olması
21. Birey için sadece içinde bulunduğu toplumun değer ve normlarını bilmek yeterli değildir. Yeni katıldığı bir grup, çalışmaya başladığı meslek, edindiği yeni bir statü, içine girdiği yeni bir dönem onu sürekli yeni davranış biçimlerini öğrenmeye ve değerleri içselleştirmeye zorlamaktadır.

Burada ifade edilen durumu aşağıdaki yargılardan hangisi en iyi şekilde açıklar?

- A) Birey yaşadığı toplumun değer ve normlarını bilmeden dünyaya gelir.
- B) Birey için statülerin saygınlığı farklıdır.
- C) Birey ömür boyu sosyalleşme süreci içerisinde dir.
- D) Birey toplumda edilgen bir konumdadır.
- E) Birey hayatının değişik aşamalarında değişik gruplara katılır.

22. Toplumsal normlar bireylerin belli durumlarda nasıl davranması gerektiğini belirleyen, toplumdan topluma farklılaşan, yaptırım gücü olan formel ve informel toplumsal kurallar sistemidir. Bu kurallar, toplumun ortak düşünce, duygu ve yargılarıyla uyumludur.

Toplumsal normlar için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Soyuttur.
 B) Yazılı ya da yazısızdır.
 C) Zorlayıcıdır.
 D) Kaynağı değerlerdir.
 E) Değişkendir.
23. Toplumsal kontrol, bireylerin normlara uymaları için gerçekleştirilen her türlü uygulamayı kapsar.

Aşağıda yer alan toplumsal kontrol türlerinden hangisi diğerlerinden farklıdır?

- A) Görgü kurallarına uymayan bir kimsenin ayıplanması
 B) Arkadaş grubunda uyumsuz davranış gösteren bir gencin dışlanması
 C) Anne ve babaların, başkalarını rahatsız ettiklerinde çocuklarına tepki göstermeleri
 D) Emlak vergisini ödemeyenlerin para cezasına çarptırılması
 E) Başkalarına yardım etmeyenlerin olumlu değerlendirilmemesi

F) Aşağıda yer alan kavramlarla verilen tanımları eşleştiriniz.

KAVRAMLAR

1. Toplumsal statü
2. Toplumsal rol
3. Toplumsal norm
4. Toplumsal kontrol

TANIMLAR

a) Toplumda nasıl davranılacağını ifade eden kurallardır.	
b) Toplumda kurallara uygun davranmayı denetleyen mekanizmadır.	
c) Bireyin toplumda sahip olduğu konumdur.	
ç) Bireyin statüsüne uygun davranış kalıplarıdır.	

TOPLUMSAL YAPI

Temel Kavramlar

- Toplumsal Yapı
- Toplumsal Tabakalaşma
- Toplumsal Etkileşim
- Toplumsal Hareketlilik
- Toplumsal Tabaka
- Dikey Hareketlilik
- Kurumsal Yapı
- Yatay Hareketlilik

9. Ders

10. Ders

11. Ders

12. Ders

Toplumsal Yapı ve Unsurları

Toplumsal Etkileşim Tipleri

Toplumsal Tabakalaşma ve Türkiye'de Toplumsal Tabakalaşma

Toplumsal Hareketlilik

9. DERS

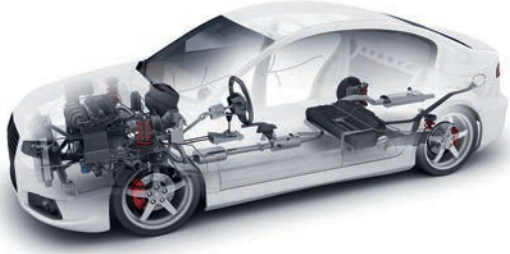
Toplumsal Yapı ve Unsurları

SÜRE

2 Ders Saati

ZİHNSEL HAZIRLIK

Aşağıdaki görselleri inceleyerek soruyu cevaplayınız.

Görsel 3.1: Otomobil sistematik bir bütündür.

Görsel 3.2: Toplumsal yapı kendi içinde bir bütünlük taşır.

Bir otomobil binlerce parçanın bir araya gelmesinden oluşur. Otomobilin sağlıklı çalışabilmesi için her parçanın işlevini yerine getirmesi, parçalar arasında uyumlu bir ilişkinin ve bir sistemin olması gerekir.

Sizce yukarıdaki otomobil gibi toplumu meydana getiren ve ona bir yapı görünümü kazandıran unsurlar nelerdir?

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Toplumsal Yapı

A. Comte, H. Spencer (H. Spensir 1820-1903), E. Durkheim gibi sosyologlar toplumun tanımını yaparken yapısal görünümüne vurgu yapmak amacıyla onu bir organizmaya benzetmiştir. Nasıl bir organizma organlardan yani bazı parçalardan oluşan uyumlu bir bütün ise toplum da kendini oluşturan unsurlarıyla yapısal bir bütünlük arz eder. Sosyolojide her toplumda var olan bu bütünlüklü görünüme **toplumsal yapı** adı verilir. Toplumsal yapıda yer alan her unsur, yerine getirdiği işlevler bakımından yapıyı tamamlayıcı bir nitelik taşır. Bu nedenle unsurlarından bağımsız bir toplumsal yapı ve ait olduğu bütünlükten bağımsız bir toplumsal unsur düşünülemez.

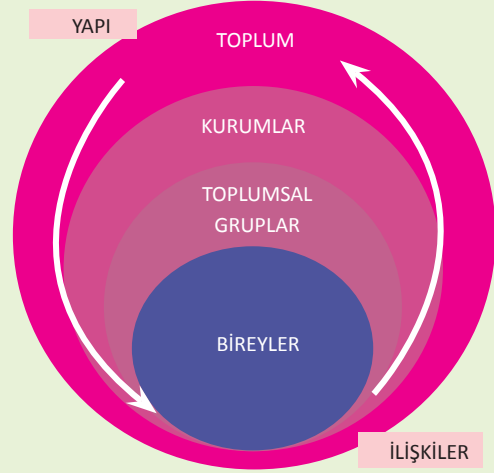
ETKİNLİK

Sayfa 53, 54 ve 55'te toplumsal yapıyı kurumsal, demografik ve yerleşim biçimleri bakımından ele alan metinler ve görseller yer almaktadır. Metinleri ve görselleri inceleyiniz. Yönergeleri takip ederek etkinliği tamamlayınız.

METİN-I

Kurumsal Yapı

Sosyologlar toplumsal yapıyı inceleyen onu yaratan temel dinamiğin organize olmuş ve kısmen tarihsel bir boyut taşıyan toplumsal ilişkiler olduğunu vurgulamaktadırlar. Yandaki tabloda gösterildiği gibi bir yandan bireyler arası ve gruplar arası ilişkilerle başlayan, kurum ve kuruluşların oluşmasıyla devam eden dinamik süreç, toplumsal yapının şekillenmesine yol açmaktadır. Diğer yandan da toplumsal yapı bireyler için her zaman tarihsel olarak belirlenmiş ve kurulmuş bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda her toplum kurum diye adlandırdığımız görece standartlaşmış davranış biçimlerinden oluşmuş bir yapıya sahiptir.

Kurumlar toplumsal yapının ana gövdesini, başka bir deyişle omurgasını oluşturur. Kurumların işleyişi ve toplumsal hayatta üstlendikleri işlevler toplumsal yapının ayakta kalabilmesi için zorunludur. Toplumsal kurumların, toplumsal yapıyla ilişkili temel işlevleri kısaca şöyledir:

Aile, cinsler arası ilişkileri düzenler ve neslin sürdürülmesini sağlar. Eğitim, bireylerin toplumsal hayata uyumlu bir şekilde katılmalarını ve çeşitli mesleki beceriler edinmelerini sağlayan kurumdur. Din, bireylere bu dünya ve öte dünyaya ilişkin inançlar sunar. Bu inançlardan kaynaklanan eylemleri konu edinir. Ekonomi, bir toplumdaki üretim tüketim ilişkilerini belirler. Siyaset, bir toplumdaki iktidarın nasıl paylaşılacağını belirleyen ilişkileri düzenler. Hukuk, insanlar arası ilişkileri adalet temelinde yasal yetkiye dayanarak düzenleyen kurumdur. Ahlak, insanların eylemlerine sınır koyan din, gelenek, görenek gibi kaynaklardan beslenerek iyi-kötü gibi değer yargıları içeren ve bireyler arası ilişkileri yönlendiren davranış biçimleridir. Ahlakın temelinde din, inanç, gelenek, görenek gibi alışkanlıklar ve felsefi kanaatler yer almaktadır.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

METİN-II

Demografik Yapı

Toplumun omurgasını oluşturan kurumsal ilişkileri sürdürenler sonuçta o toplumdaki bireylerdir. Dolayısıyla toplumsal yapı analizleri için kurumsal yapıyla birlikte bir toplumun nüfus yapısını yani "nüfusun büyüklüğünü" (bir ülkede yaşayan insan sayısı), "nüfusun bileşimini" (nüfusun bileşimi, doğum ve ölüm oranları) ve "nüfusun dağılımını" (göç hareketleri) bilmek gerekir. Toplumsal yapının demografik etkeni onun dinamik yönünü oluşturur. Demografik yapının sürekli değişime açık olması toplumsal yapının da değişmesine yol açmaktadır.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

Görsel 3.3

Köylerde yaşayan insanlar arasında toplumsal ilişkiler samimi ve yüz yüzedir.

Görsel 3.4

İstanbul kalabalık nüfusu, ekonomik imkânları, sanatsal ve kültürel etkinlikleriyle Türkiye'nin en büyük metropolü konumundadır.

METİN-III

Yerleşim Biçimleri

Toplumsal yapı hakkında önemli bilgiler veren bir unsur da toplumların yerleşme düzenleridir. Tarihte insan topluluklarının coğrafi koşulları dikkate alarak yerleştiklerini görüyoruz. Örneğin ilk yerleşim yerlerinin nehir kenarları, korunaklı dağ etekleri gibi yerler olduklarını biliyoruz. Daha sonra nüfus artışı, toplumsal, kültürel, ekonomik ve teknik değişmelere paralel olarak yerleşim biçimlerinin de değiştiğini görüyoruz. Buradan anlaşılacağı üzere toplumların yerleşim düzenleri, toplumsal yapı hakkında bize fikir vermekte ve toplumsal yapıların değişmeye açık olduğunu göstermektedir. Toplumların sosyoekonomik ve teknik değişimleriyle ilişkili bir biçimde temel üç yerleşim biçiminin varlığından söz edilebilir.

Köy; ekonomik yapısı büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayanan, kendine özgü bir kültürü ve toplumsal ilişkiler düzeni olan yerleşim birimidir. Köy toplulukları homojen kültüre sahip olup mesleki farklılaşmalar çok sınırlıdır. Köyde bireylerin aynı uğraşlar içinde olmalarından dolayı mekanik iş bölümü görülür. Bu anlamda köy, tarımsal üretim biçiminin hâkim olduğu geleneksel toplumsal yapılara ait bir yerleşim düzenidir. Bir toplumda teknik ve endüstriyel gelişmeler arttıkça köyler ya dağılmakta ya da yapısal bir dönüşüme uğramaktadır.

Kent, sanayi ve ticaretle uğraşan çok sayıdaki insanın toplu olarak bir arada yaşadığı yerleşim birimidir. Kentlerin üretim şekli, tüketim, toplumsal ilişkiler bakımından kendine özgü bir yapısı vardır.

Kentlerde bireysellik, ekonomik kazanç, konforlu bir hayat, sportif ve sanatsal faaliyetler gibi amaçlar toplumsal hayatı harekete geçiren ve belirleyen ana öğelerdir. Bundan dolayı kentlerde insanlar arası ilişkiler çoğunlukla resmî ve mesafelidir. Bireyler, kentlerde farklı uğraşlar içinde bulunarak birbirlerini tamamlarlar. Bu durum beraberinde uzmanlaşmayı da getirir. Ayrıca sürekli göç alan kentlerde heterojen bir kültür görülür. Ekonomik, kültürel ve siyasal anlamda büyüme potansiyeli yüksek olan kentler yoğun göç olarak metropole dönüşürler. Metropol, kentten farklı olarak birden fazla merkeze sahip yerleşim birimidir.

Metropoller sadece kendilerine değil çevrelerine de üretim, ticaret, ulaşım, kültür, sanat, hizmet sektörü, eğitim gibi birçok alanda hitap edebilen çok merkezli kentlerdir. Modern kentler Sanayi Devrimi'yle ortaya çıkan fabrikalarda çalışmak üzere nüfusun belli bölgelerde yoğunlaşmasına bağlı olarak gelişmiştir.

Metropoller ise daha yakın zamanlarda özellikle küresel ticaretin gelişmesiyle yaygınlık kazanmıştır. Metropolde fabrikalardan çok holdingler, alışveriş merkezleri, kültür, sanat ve eğitim kurumları göze çarpar. Sanayi bölgeleri metropolün çevresinde yer alır. Kişilere sağlamış oldukları iş imkânlarından dolayı oldukça kalabalık bir nüfusa sahip olan metropoller sürekli göç aldıkları için kapladıkları alanlar genişlemektedir. Çalışma alanları ile yerleşim alanlarının ayrılması metropollerin etrafında banliyö adı verilen yerleşim birimlerini ortaya çıkarmaktadır. Banliyöler ulaşım ağıyla şehre bağlanmaktadır.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

ANAHTAR BİLGİ

Ulus Devlet

İmparatorlukların yıkılması sonucunda ortaya çıkan devletler ulus devlet olarak tanımlanır. Ulus (millet) kavramı farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Toprak, tarih, kültür, amaç noktasında ortak topluluklar bu kavramla ifade edilmiştir. Ziya Gökalp milleti; dil, din, ahlak ve bediiyat (sanat) açısından ortak terbiyeyi almış fertlerden oluşan bütün olarak tanımlamıştır.

- Toplumsal yapıyı oluşturan unsurlardan sizce önemli olan üç tanesinin isimlerini belirleyiniz.
- Belirlediğiniz unsurlardan birinin özellikleri üzerinde düşünerek aşağıdaki boşlukları uygun şekilde doldurunuz.

Unsur :

Bu unsur olmazsa ne olur?

.....

Topluma ne kazandırır?

.....

SORULAR

1. Toplumsal kurumlardan ailenin işlevlerini yazınız.
2. Toplumsal yapıyı "Kelebek Etkisi" (bir sistemin başlangıç verilerindeki küçük değişikliklerin büyük sonuçlar doğurabilmesi) kavramından yola çıkarak açıklayınız.

ATATÜRK KÖŞESİ

Atatürk diyor ki:

- "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkına, Türk milleti denir." (1930)
- "Bizim görüşümüz-ki halkçılıktır-kuvvetin, kudretin, egemenliğin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır. Yine şüphe yok ki bu dünyanın en kuvvetli bir esası, bir ilkesidir."
- "Bizim halkımızın çıkarları birbirinden farklı sınıf hâlinde değil aksine varlıkları ve çalışmalarının sonuçları birbirine lâzım olan sınıflardan ibarettir."

www.atam.gov.tr

10. DERS

Toplumsal Etkileşim Tipleri

SÜRE

2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıdaki fotoğrafları inceleyerek soruları cevaplayınız.

Görsel 3.5: Spor karşılaşmalarının kendine özgü bir etkileşim biçimi vardır.

Görsel 3.6: Ortak hedefler bireylerin çabasını birleştirir.

1. Fotoğraflarda ne tür ilişki biçimleri (rekabet, iş birliği, çatışma vb.) gördüğünüzü belirleyerek görsellerin altındaki boşluklara yazınız.
2. Toplumsal etkileşim kavramı size neyi çağırıştırıyor?
3. Rekabet, iş birliği ve çatışma dışında toplumsal hayattaki belli başlı etkileşim biçimleri nelerdir?

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Toplumsal Etkileşim Tipleri

Hepimiz öğrencilik deneyimlerimizden biliyoruz ki sınavlarda arkadaşlarımızdan daha yüksek not almak için birbirimizle yarışabilir, gerektiğinde bir projede birlikte çalışabilir, bazı konularda arkadaşlarımızla görüş ayrılığına düşebilir, arzu etsek de etmesek de okulun kurallarına uymak zorunda kalabiliriz. Tüm bunlar toplumsal etkileşimlerin bazı farklı görünümleridir. Toplumsal hayatın canlı yanını oluşturan şey, bireyler ve gruplar arası hiçbir zaman bitmeyen bu ve benzeri etkileşimler zinciridir. Toplumsal hayatta bireyler ya da gruplar farklı şekillerde karşı karşıya gelirler. Sosyolojide bu karşılaşma biçimleri “toplumsal etkileşim” olarak adlandırılır. Bu etkileşimlerin bazıları grupların istikrarını ve sürekliliğini sağlarken bazıları da grupları değişime teşvik eder. Sosyolojide, bütün toplumlarda geçerli olan ve bu nedenle evrensel süreçler olarak kabul edilen temel toplumsal etkileşim biçimleri; iş birliği, mübadele, çatışma, rekabet, baskı ve uyumdur. Bununla birlikte günümüzde çeşitli sebepler, toplumların iç içe geçmesi, uyarılma, benzeştirme gibi yeni toplumsal etkileşim biçimlerini de ortaya çıkarmıştır.

ETKİNLİK

Sayfa 57, 58 ve 59'da toplumsal etkileşim biçimleriyle ilgili metinler yer almaktadır. Metinleri okuyarak her bir metnin altında bulunan soruları cevaplayınız. Ardından 59. sayfanın sonundaki yönergeyi takip ederek etkinliği tamamlayınız.

METİN-I

İş Birliği ve Mübadele

İş birliği, bireylerin bir hedefe varmak için çabalarını birleştirdikleri etkileşim biçimidir. Kaynakların etkin kullanımını gerektiren durumlarda ortaya çıkar. Örneğin karla kaplı bir dağa düşen uçaktan kurtulanlar hayatta kalabilmek için iş birliği yapmak zorundadırlar. Ancak iş birliği yalnızca sıra dışı olay ve durumlarda geçerli bir etkileşim biçimi değildir.

Çocuklar oyun oynarken bazı kurallar belirleyebilir, eşler ev işlerini aralarında paylaşabilir, öğrenciler toplumsal projelerde organize olup sorumluluk üstlenebilirler. Bunlar da diğer iş birliği örnekleridir.

Mübadele ise anlamını, Aristoteles'in "Nikomakhos'a Etik"te yer alan şu ifadesinde bulur: "İnsanlar ya da çoğu insanlar, asil olanı dilerler fakat kârlı olanı tercih ederler. Bir hizmeti, karşılık beklemeksizin yerine getirmek asil; hizmetin karşılığını almak ise kârlı bir davranıştır. Bir insan verdiği hizmetin karşılığını denk bir şekilde almalıdır ve bunu gönüllü olarak yapmalıdır."

Aristoteles'ten yapılan bu alıntıda bireyin bir başkası için gönüllü olarak ve karşılığında bir şey bekleyerek yaptığı eylem anlamına gelen mübadele vurgulanmaktadır. Siz bir arkadaşınızın proje ödevini hazırlamasına yardım edersiniz onun da size sınavlara hazırlanırken yardım etmesini beklersiniz. Burada ilişkiler karşılıklıdır. Mübadelede ilişkinin kendisinden çok size ne sağladığı önemlidir. Siz herhangi birine iyilik yaptığınızda muhatabınızın da size bir iyilik yapması gerekir, aksi takdirde ilişki mübadele olmaz. Dolayısıyla mübadelenin temeli müteakabiliyettir (karşılıklılık).

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

SORU

Her ne kadar iş birliği ve mübadelede birlikte çalışma esas ise de iş birliği ile mübadele arasında belirgin bir fark vardır. Sizce bu fark nedir?

Görsel 3.8: Rekabet hedefe ulaşmada yarış hızlandırır.

METİN-II

Rekabet ve Çatışma

Rekabet, iki veya daha fazla bireyin ya da grubun, belli bir hedefe ulaşmak için içine girdiği yarışır. Bireysel ya da takım oyunlarında olduğu gibi temel hedef rakibe üstün gelerek hedefe ulaşmaktır. Burada bireyler ya da gruplar amaçlarına ulaşmak ve arzularını tatmin etmek için belirli kurallar çerçevesinde etkileşimde bulunurlar. Bu etkileşimde ödül tektir

ve etkileşim içinde bulunanlardan sadece biri ödüle ulaşacaktır. Çatışma şeklinde gerçekleşen etkileşimde ise bir hedef vardır fakat hedeften önce muhatap önemlidir. Çatışmada muhatap rakip olarak değil neredeyse bir düşman olarak algılanır.

Görsel 3.7: İş birliği eldeki imkânların etkin kullanımını sağlar.

Hedeflenen şey ise birinci derecede rakibi yenmektir. Öyle ki bazen rakibi yenmek hedefe ulaşmaktan daha büyük bir tatmin sağlar.

Çatışma genel olarak zararlı bir etkileşim biçimi olarak kabul edilir. Barışçıl ve iş birliği içerisindeki toplumun çatışma içindeki bir toplumdan daha iyi olduğu varsayılır. Fakat yine de çatışma yararlı olabilir. Çatışan gruplar topluma dinamizm katar ve toplumsal eşitsizliklere dikkat çeker. Kriz ve çatışma dönemlerinde normlar ve değerler tekrar gözden geçirilir. Böylece toplumsal değişme ve reformlar gerçekleşebilir.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

SORU

Rekabet ve çatışmanın toplumsal hayattaki önemi nedir? Tartışınız.

METİN-III

Baskı ve Uyum

Baskı, birey veya grupları diğer birey veya grupların iradesi/isteği doğrultusunda belli bir yönde davranmaya mecbur eden etkileşim türüdür. Örneğin savaş esirleri düşünene bilgi vermeye zorlanabilir veya aileler bazı cezalar vermek suretiyle çocukların davranışını kontrol edebilirler.

Baskı ve mübadele birbirinden farklıdır. Mübadele karşılıklı çıkar bağlamında gönüllü bir ilişki iken baskı tek yönlüdür. Baskının merkezinde otorite (yasal otorite ve toplumsal otorite) vardır. Otorite düzenin sağlanmasında formel (yasalara dayalı olarak belirlenmiş yazılı kurallar) ve informal (yazılı olarak belirlenmemiş toplumsal kurallar) baskı araçları kullanılır. Tutuklama, cezalandırma, hapsedme gibi merkezinde yaptırım olan uygulamalar yasal otoritenin kullandığı formel baskı yöntemleridir. Örneğin sürücüler trafik kurallarını ihlal ettiklerinde, resmî görevliler tarafından cezalarla baskı altına alınırlar. Ancak toplumda daha sıklıkla aşağılama, reddetme, kınama gibi toplumsal baskı araçları ile karşılaşılır. Örneğin aileler çocuklarını sokağa çıkma yasağı ile baskı altına alabilirler.

Uyum ise grubun beklentileri ile uyuşan davranış türüdür. Birey, grubun veya genel olarak toplumun beklentilerini bilir ve kendi davranışlarını çevresindekilerin davranışlarına adapte eder. Bunu, gönüllü olarak dışarıdan bir baskı olmadığı hâlde bir mecburiyet hissi ile yapar. Bu tür toplumsal etkileşim olmadan istikrarlı bir toplumsal hayat mümkün olmaz. Uyum olmadan ibadet yerleri, aileler veya devletler var olamaz. Uyum olmadan kültürel veya toplumsal yapılar kurulamaz. Çünkü tüm bunlar yalnızca toplumsal baskı, iş birliği gibi etkileşimlerle gerçekleşmez, bireylerin uyum davranışları göstermeye yönelik eğilimlerini de gerektirir.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

Görsel 3.9

Devletler kanunlara uyulmaması durumunda yasal müdahalede bulunur.

SORU

Bireylerin içinde buldukları grupların iradelerine uyumu, sizce insanların uyum göstermeye yönelik doğal eğilimlerinden mi, yoksa toplumsal baskıdan mı kaynaklanmaktadır? Görüşlerinizi belirtiniz.

METİN-IV

Uyarlama ve Benzeştirme

Uyarlama, sosyokültürel değerleri birbirinden farklı birey ya da grupların karşılıklı ödünler vererek uzlaşmalarını sağlayan bir etkileşim türüdür. Uyarlama etkileşiminde, grupları yönlendirme gücüne sahip hükümet gibi otoriteler ya da sivil toplum kuruluşları çatışan grupları uzlaştırmak için özel programlar geliştirir ve çatışmayı en aza indireyecek şekilde bütün toplumsal grupların kültürel taleplerini karşılamaya çalışır. Bu anlamda uyarlama, birey ya da grupları içinde yaşadıkları topluma uyumlu hâle getirme süreci ve bu yönde uygulanan politikalarıdır. Almanya'da yaşayan Türk göçmenlerin Alman toplumuyla yaşadıkları uyum sorunlarını gidermek için Alman hükümetinin ücretsiz dil kursu açması bu etkileşime örnektir.

Benzeştirme ise toplumun ana gövdesini oluşturan toplumsal grupların lehine diğer grupların değişime teşvik edildiği hatta kimi zaman zorlandığı bir etkileşim biçimidir. 1980'li yıllarda Balkanlar'da azınlıkların adlarının değiştirilmesi ve kendi kültürel değerlerini ifade edecek şekilde yaşamlarına izin verilmemesi benzeştirmeye bir örnektir. Benzeştirme etkileşiminde sadece otorite baskıları değil okul, medya gibi teşvik edici sosyalleştirme araçları da etkilidir.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

SORU

Uyarlama ile benzeştirme arasındaki temel fark nedir?

ETKİNLİK

Yukarıdaki metinlerden elde ettiğiniz bilgilerden yararlanarak aşağıda verilen etkileşim örnekleri ile kavramları eşleştiriniz.

Etkileşim Örnekleri	Kavramlar
Kan bağışçılarının kan bağışi karşılığında ödeme beklemesi	mübadele
Bir otobüs firmasının, tercih edilmek için bilet fiyatlarını düşürmesi	iş birliğı
Öğrencilerin üniversite koşullarını protesto etmeleri	uyum
Selzedelerin birbiriyle yardımlaşması	çatışma
İşçilerin kovulma tehdidiyle fazladan çalıştırılması	rekabet
Köyden kente göç etmiş bireylerin kentin yaşama biçimini benimsemesi	baskı
Doğu Türkistan'da genç Uygur kızlarının Çinli erkeklerle evlenmeye zorlanmaları	uyarlama
Suriye'den Türkiye'ye göç eden kişilere Türkçe dil kursu açılması	benzeştirme

11. DERS

Toplumsal Tabakalaşma ve Türkiye'de Toplumsal Tabakalaşma

SÜRE

2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Fotoğraflarda gördüğünüz insanların yaşama biçimlerini (ekonomik durumu, statüsü, hayat konforu ve tabakası) aşağıdaki uygun yerlere iyi, kötü, alt, orta, üst, yüksek, düşük gibi ifadelerle derecelendirerek yazınız.

Görsel 3.10: Yaşama biçimi bireylerin toplumsal tabakasının göstergelerinden biridir.

Görsel 3.11: Sahip olunan imkânlar bireylerin toplumsal tabakası hakkında fikir verir.

1. görsel

Ekonomik durumu
Statüsü
Hayat konforu
Tabakası

2. görsel

Ekonomik durumu
Statüsü
Hayat konforu
Tabakası

SOSYOLOJİK BAKIŞ

A. Toplumsal Tabakalaşma

Ekonomik, kültürel ve siyasal yapıları ne olursa olsun tüm toplumlarda birey ya da gruplar çeşitli kriterlere göre birbirlerinden farklılaşmaktadır. İnsanların işleri, yaşama tarzı, sahip oldukları konut ve araçlar vb. insanların toplumsal yapı içerisinde farklı pozisyonlarda yer aldıklarının, toplumsal hayatın toplumsal eşitsizlikler üzerine kurulu olduğunun göstergeleridir. İşte sosyolojide bu eşitsizlik durumu toplumsal tabaka ve tabakalaşma kavramlarıyla açıklanır.

ETKİNLİK

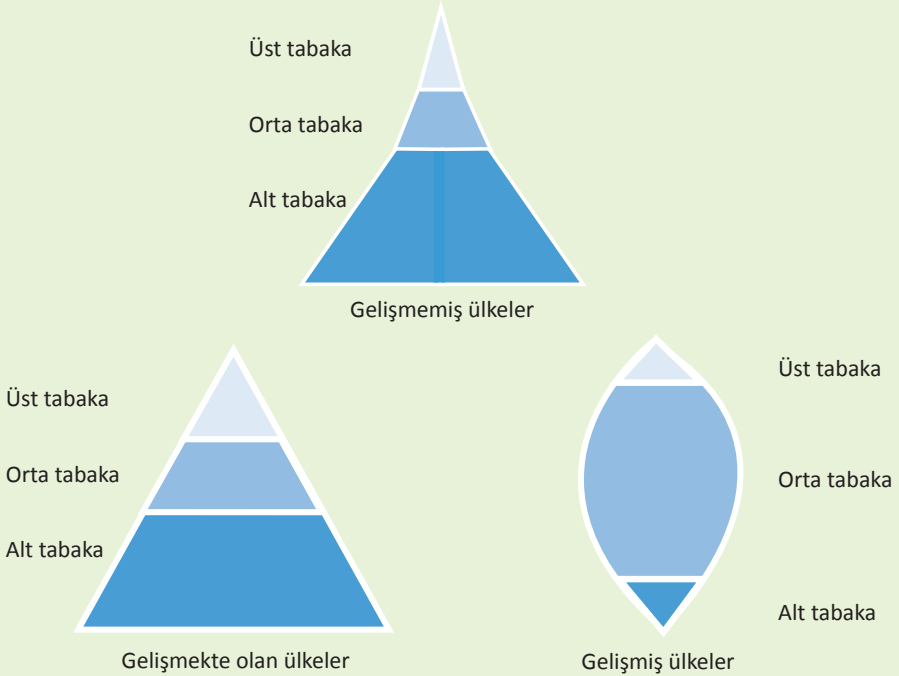
- Sayfa 61, 62'deki metin ve şekillerde toplumsal tabakalaşma ile ilgili genel açıklamalara yer verilmektedir.
- Metin ve şekilleri inceleyerek sayfa 62'deki kontrol tablosunu doldurunuz.

METİN-İ

Toplumsal Tabakalaşma Piramidi Nedir?

Tabaka, toplumsal yapı içinde benzer toplumsal özelliklere sahip bireylerin oluşturduğu bir katmanı ifade eder. Tabakalaşma ise zaman ve mekân bakımından tüm toplumlarda var olduğu kabul edilen, tarihsel olarak farklı biçimlerde ortaya çıkan ve toplumların yapılarına göre değişkenlik gösteren, nüfusun hiyerarşik olarak farklılaşması olgusudur.

Sosyologlar tabakayı; statü, servet, güç, yaşama biçimi gibi ölçütlere dayanarak toplumsal farklılıkları kategorize etmek üzere araçsal bir kavram olarak kullanırlar. Bu kavram sosyologlara, somut bir toplumsal gruba atıfta bulunmaksızın toplumu üst, orta ve alt gibi hiyerarşik olarak bir araya gelmiş bir yapı şeklinde tasarlama imkânı tanır. Toplumsal tabakalaşma olarak tanımlanan bu hiyerarşik yapı sosyologlar tarafından bir piramide benzetilir. Her toplumun tabakalaşma biçimi üst, orta ve alt tabakalardan oluşan piramidal bir yapı görünümü arz eder. Ancak aşağıdaki şekilde de görüldüğü gibi toplumların gelişmişlik düzeyine göre toplumsal tabakalaşma piramidi farklılık gösterir. Aşağıda bu tabakaların ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılaştığını gösteren tabakalaşma piramitleri verilmiştir.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

METİN-II

Tabakalar Arası Geçiş Mümkün mü?

Sosyologlar tabakalar arası geçiş imkânına göre kapalı tabakalaşma, yarı kapalı tabakalaşma ve açık sınıf tabakalaşması şeklinde üç tür tabakalaşma sisteminden söz ederler. Bu sistemler aynı zamanda toplumların tarihsel gelişimine de denk düşer. Tarihte kapalı tabakalaşmadan açık sınıf tabakalaşmasına doğru bir seyir izlenmektedir.

Kapalı tabakalaşma, toplumu oluşturan tabakalar arasında geçişin olmadığı ve statülerin doğumla birlikte değişmez olarak belirlendiği tabaka sistemidir. Bu sistem tarihte çoğunlukla bazı geleneksel toplumlarda görülmüştür. Kapalı tabakalaşmanın en iyi örneği kast sistemleridir.

Yarı kapalı tabakalaşma, Orta Çağ'ın Feodal Avrupası'nda olduğu gibi tabakalar arasında geçişin kısmen mümkün olduğu sistemdir.

Açık sınıf tabakalaşması, tabakalar arasında geçiş için bir engelin bulunmadığı, bireylerin toplumsal sınıf pozisyonunu yükseltebildiği veya düşürebildiği tabakalaşma sistemidir. Daha çok demokratik ve endüstrileşmiş toplumlara özgüdür. Son iki yüzyıldır ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır.

KONTROL TABLOSU	Doğru	Yanlış
1. Orta tabaka, az gelişmiş toplumlarda tabakalaşma piramidinde geniş bir yer tutar.		✓
2. Açık sınıf tabakalaşması genellikle geleneksel toplumlarda görülür.		
3. Orta Çağ'ın Feodal Avrupası'ndaki tabakalaşma biçimi tabakalar arası geçişin kısmen mümkün olduğu bir sistemdir.		
4. Gelişmiş ülkelerin tabakalaşma piramidinde alt tabaka dar bir yer tutar.		
5. Tabaka, toplumsal farklılıkları kategorize etmek üzere kullanılan araçsal bir kavramdır.		
6. Tabakalaşma biçimleri bütün toplumlarda aynı formda ortaya çıkar.		
7. Endüstrileşmiş toplumlarda tabakalar doğumla elde edilen statüler tarafından belirlenir.		

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

ETKİNLİK

- Aşağıda, tarihte görülen somut tabakalaşma biçimlerini ele alan metinler yer almaktadır. Metinleri okuyarak soruları cevaplayınız.
- Sayfa 65'teki yönergeyi takip ederek etkinliği tamamlayınız.

METİN-I

Kast Sistemi

Yakın zamana kadar Hindistan'da görülen, yasal olarak kaldırılmasına rağmen etkileri hâlâ devam eden bir tabakalaşma sistemidir ve dinsel bir temele dayanır. Bu sistem yukarıdan aşağıya doğru din adamları (brahmanlar), askerler (kshatriya), tüccarlar (vaisyas) ve işçilerden (sudra) oluşur. Bir de sistemin dışında tutulan, köylerin ya da yerleşim yerlerinin en dış kısmında kendi imkânlarıyla yaşamalarına izin verilen, toplumda hor görülen işleri yapan paryalar vardır. Bu ayrımlar din, ritüeller, toprak sahipliği, gelenekler, toplumsal saygınlık, şeref, şan, unvan gibi kavramlarla da güçlendirilmiş ve meşrulaştırılmıştır.

Görsel 3.12

Brahmanlar, bir zamanlar Hindistan'da üst tabakayı oluşturuyordu.

Örneğin Hindu dini inanışına göre ait olduğu kastın kurallarına uymayanlar bir sonraki hayatında bir alt kastın üyesi olarak yeniden doğacaklardır. Bulunduğu kastın kurallarına harfiyen uyan bir kişi de bir sonraki hayatında bir üst kasta geçerek ödüllendirilecektir. Kast sisteminde kast üyelerinin statüsü süreklilik arz eder. Bu nedenle sistem toplumsal hareketliliğe kapalıdır.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

SORULAR

1. Kast sisteminin temel özellikleri nelerdir?
2. Kast sistemi, bugün dünyanın herhangi bir yerinde hukuken yürürlükte değildir. Niçin? Yorumlayınız.

METİN-II

Zümre Sistemi

Tabakalaşmanın bir türü olan zümre sisteminin en belirgin örnekleri Orta Çağ Avrupası'nda ve Osmanlı İmparatorluğu'nda görülebilir.

Orta Çağ'da Avrupa, Roma İmparatorluğu'nun dağılışı ile birlikte kuzeyden gelen saldırılara karşı küçük birimler hâlinde savunmaya çekilerek kendini koruma çabasına girmiştir. Böylesi bir çaba sonucunda siyasi ve askerî kökenli bir savunma örgütlenmesi ortaya çıkmıştır. Bu örgütlenmeye **feodalizm (feodalite)** denir. Buna göre Avrupa'nın askerî savunmasını soylu asilzadeler, birliğini de kilise üstlenmiştir. Köylü halk, güvenlik nedeniyle malikâne sahibi soylu asilzadelere sığınmıştır. Bu durum üretim ilişkilerinde de köylüleri, asilzadelere (senyör) bağımlı kılmış ve asilzadelerin toprağına bağlı serf durumuna düşürmüştür.

Bütün bu gelişmeler sonucunda farklı zümreler arasında karşılıklı hak ve sorumluluklara dayanan bir hiyerarşik yapı ortaya çıkmıştır. Bu haklar ve sorumluluklar krallık tarafından saptanan yazılı kurallarla yasallaştırılmıştır. Bu dönemde kral, kilise, soylular, askerler, tüccarlar, zanaatkarlar ve köylülerden oluşan bir toplumsal hiyerarşiden bahsetmek mümkündür. Burada önemli olan şey, yukarıda belirtildiği gibi farklı zümreler arasındaki ilişkilerin kuralları ve sözleşmelerle belli bir çerçevede yürütülmesidir. Bu sistemin kast ve kölelik sistemine benzer özelliği, kişinin statüsünün mensup olduğu aile tarafından belirlenmiş olması; farklı özelliği ise kralın soyluluk unvanı vermesi ya da toprak bağışlaması gibi sınırlı da olsa tabakalar arası geçişin mümkün olmasıdır.

Görsel 3.13

Orta Çağ Avrupası'nda senyörler, geniş arazilerin ortasında inşa edilmiş görkemli şatolarda yaşarlardı.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

SORULAR

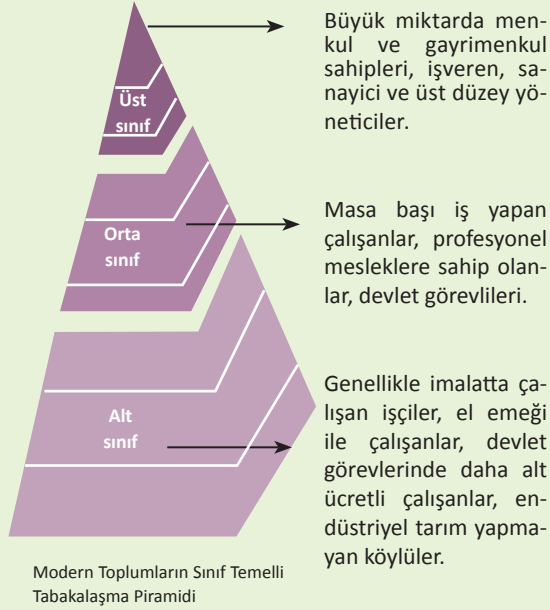
1. Feodal Avrupa'da tabakalar neye göre belirlenmekteydi?
2. Zümre sistemi ile kast sistemini ayıran temel nitelik nedir?

METİN-III

Toplumsal Sınıflar

Modern toplumların tabakalaşma biçimi, tabakaların toplumsal sınıflar şeklinde belirlendiği bir tabakalaşma sistemidir. Toplumsal sınıflar diğer tüm tabakalaşma sistemlerinden farklıdır. Bu sistemde birey, içine doğduğu statüyü değiştirebilme özelliğine sahiptir. Bunu da kendi yetenekleri ve kazanımları ile yapabileceği için değişim ve dinamizme en açık sistemdir. Sosyologlar toplumsal sınıfı bir toplumda hemen hemen aynı zenginlik, statü ve gücü paylaşan bireylerin oluşturduğu bir grup ya da kategori olarak tanımlarlar. Bu sınıflar yukarıdan aşağıya doğru bir tabakalaşma oluşturur. Bu sistemde bireyin yeri önemlidir. Çünkü toplumsal sınıfların oluşumunda insanların nasıl yaşadığı, tükettiği, kişisel beğenileri, başkalarıyla kurdukları ilişki biçimi, başka bir deyişle başkalarını nasıl algıladıkları ve başkaları tarafından nasıl algılandıkları belirleyicidir. Toplumsal sınıf kavramının daha anlaşılır hâle gelmesi için toplumsal sınıf sisteminin diğer sistemlerden farklarının belirtilmesi gerekir. Bu farklar şöyle özetlenebilir:

- Toplumsal sınıflar herhangi bir kanunla veya dinsel bir açıklama ile belirlenmez. Toplumsal bir sınıfa ait olma durumu aileden miras alınan, kanuni ve geleneksel bir temele oturmaz.
- Bir kişinin toplumsal sınıfının belirlenmesinde sahip olduğu statü önemlidir ve bu statüler çoğunlukla "kazanılmış statü"lerdir. Tabakalar arası hareketlilik mümkündür ve sıkça görülen bir durumdur.
- Toplumsal sınıf kişiler arasında özellikle maddi kaynakların mülkiyeti ve kontrolü gibi ekonomik temelli farklılıklara dayanır. Unvan, prestij, geleneksel ve kültürel değerler gibi ekonomik temele dayanmayan farklılıklar önemini kısmen yitirmiştir.
- Sanayileşmiş ve ekonomik olarak gelişmiş toplumlarda çoğunlukla ekonomik ölçütler esas alınarak oluşturulan üç toplumsal sınıftan söz etmek mümkündür.

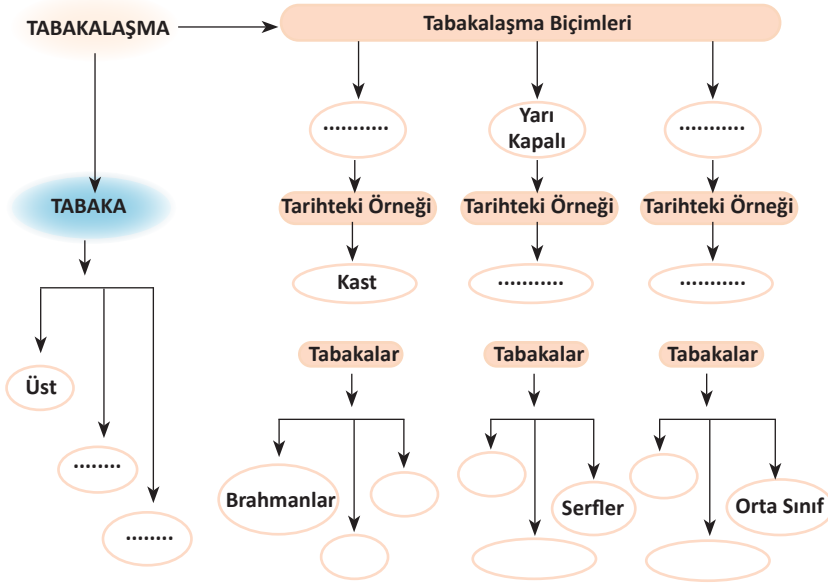

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

SORULAR

1. Toplumsal sınıfları temel alan tabakalaşma biçimini diğer tabakalaşma biçimlerinden ayıran en temel özellik nedir?
2. Tabakalaşma piramidinde yer alan sınıfları ekonominin dışında ayırt edebilecek başka hangi sınıfsal özellikler belirleyebilirsiniz?

- Şimdiye kadar öğrendiklerinizden yola çıkarak aşağıdaki kavram haritasını tamamlayınız.

SOSYOLOJİK BAKIŞ

B) Türkiye'de Toplumsal Tabakalaşma

Modernleşmiş sanayi toplumları şematik olarak benzer tabakalaşma biçimlerine sahip olmakla birlikte her toplumun tabakalaşma biçiminde kendine özgü farklılıklar saptamak da mümkündür. Bu farklılıkların başlıca nedenleri, toplumun yaşamış olduğu savaşlar, toplumsal hareketler, sanayileşmeden kaynaklanan iç göçler gibi toplumsal yapıyı doğrudan etkileyen olaylar ve olgulardır. Bu bakımlardan Türk toplumundaki toplumsal tabakalaşma biçimi diğer toplumlardan farklılık arz eder.

ETKİNLİK

Aşağıdaki metinleri okuyarak etkinliğin sonundaki soruları cevaplayınız.

Osmanlıda Toplumsal Tabakalaşma

Osmanlı toplumunda Avrupa'da olduğu gibi sınırları hukuki olarak keskin şekilde belirlenmiş bir zümreler sisteminin olmadığı görülür. Osmanlı Devleti'nde sultanın (padişah) dışında iki tabakadan söz edilebilir: yöneticiler (askeriler) ve yönetilenler (reaya). Yöneticiler; seyfiye (ordu mensupları), ilmiye, kalemiye (kâtipler) ve saray hizmetlilerinden oluşur. Yönetici tabakanın dışında kalanlar ise en geniş anlamda reaya olarak kabul edilir. Yani yalnızca kırsal kesimde yaşayıp tarımsal üretim yapan halk reaya değildir. Reaya, heterojen bir kitle olup yönetim alanında kamu görevi bulunmayan bütün köylü, şehirli, esnaf ve zanaatkârları içermektedir. Burada mutlaka vurgulanması gereken nokta, her ne kadar yönetici tabakanın sahip olduğu bir takım ayrıcalıkları olsa da yönetici-reaya ayrımının Batı'da görüldüğü gibi hukuki olarak sınırları

belirlenmiş bir tabaka niteliğinde olmamasıdır. Osmanlı toplum düzeninde babadan oğla geçen bir aristokrasinin bulunmayışı nedeniyle Batı'da olduğu gibi bir tabakalaşmanın keskin hatları Türk toplumunda görülmemiştir. Yönetici tabaka temelde doğrudan sultana bağlı memurlardan oluşur. Kral-senör ilişkisinde olduğu gibi aralarında hukuki bir sözleşme yoktur. Ayrıca iki grup arasında kast sisteminde olduğu gibi kesin ve geçilmez sınırlar bulunmamaktadır. Örneğin reaya, asgari sınırın altına inmeden üretim yaptığı ve zorunlu vergilerini ödediği sürece, istediği ürünü istediği miktarda yetiştirebileceği gibi başka işlerle de uğraşabilir, devlet arazisinde toprak hariç bütün üretim ve iş araçlarının mülkiyetine sahip olabilirdi. Esasen reayanın mülkiyet ve miras hakkı herhangi bir hukuki kısıtlamaya tabi değildi. Reayadan bir kimse sahip olduğu yeteneklere ve çalışkanlığına bağlı olarak yönetici tabakanın bir üyesi olmayı başarabilirdi.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

Görsel 3.14
Cumhuriyetin ilk yıllarında sanayileşme
Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası

Türkiye'de Toplumsal Tabakalaşma

Türkiye'de Cumhuriyet öncesi dönemde rekabet ve çatışmadan uzak, birbirinin tamamlayıcısı ve yardımcısı olan bir toplumsal yapı sistemi mevcuttu. Türkiye Cumhuriyet Dönemi'ne ise yıllarca süren savaşların ve bir dönem uğradığı işgallerin etkisiyle yoksulluk içinde girmişti. Bu yüzden Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'deki toplumsal tabakalar arasında esaslı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Ancak buna rağmen tabakalar arasındaki toplumsal hareketlilikler her zaman mümkün olmuştur.

Cumhuriyet'in ilerleyen yıllarında gelişen sanayi ve ekonomik büyüme ile birlikte eğitime yapılan yatırımlar Türkiye'de açık sınıf toplumsal tabakalaşma sisteminin güçlenmesini sağlamıştır. Türkiye'de tüm yurttaşların yasalar önünde eşit olması, toplumun hiçbir kesimine karşı hukukun bir ayrıcalık tanınmaması; öğrenim, meslekler, statüler ve gelir durumlarına göre bireylerin açık sınıf toplumsal tabakalaşma sistemi içinde serbestçe geçişlerini mümkün kılmıştır. Bu tabakalaşma sistemi içinde bireyler içinde yetiştikleri aile ortamının toplumsal tabakası ne olursa olsun öğrenim, meslek, statü ve gelir durumlarına göre bir üst tabakaya geçebilmektedirler. Örneğin ekonomik ve toplumsal açıdan tabakalaşma piramidinin alt kesiminde bulunan bir ailenin üyesi eğitim ve çalışma imkânlarından yararlanarak ekonomik ve toplumsal düzeyi yüksek bir bilim insanı, iş insanı, sanatçı ya da sporcu olabilir. Açık toplumsal tabakalaşma sisteminde bu durumun tersi de mümkündür. Eğitim ve çalışma imkânlarından gereği gibi yararlanamayan bireyler ekonomik ve toplumsal düzeyi düşük bireyler hâline gelebilir. Türkiye'deki yasalar ve hukuk düzeni açık sınıf toplumsal tabakalaşma sisteminin bir gereği olarak bireylerin üst tabakalara geçişine engel olmadığı gibi tabakalar arasında aşağı yönlü bir geçişi de kapatmış değildir.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

SORULAR

1. Osmanlının toplumsal yapısı feodal sistemden hangi özellikleri ile farklılaşır? Belirtiniz.
2. Türkiye’de Cumhuriyet’in başlangıcından günümüze kadarki dönem için hangi toplumsal tabakalaşma piramitlerini çizmek mümkündür? Düşüncelerinizi çizimlerle belirtiniz.
3. Toplumsal tabakalaşma piramitlerinin şekillendirilmesinde sizce hangi ölçütler daha fazla dikkate alınmaktadır? Belirtiniz.

TANIYORUM

C. Wright Mills

Önemli Amerikalı sosyologlardan biri olan C. Wright Mills (C. Rayt Mills) 28 Ağustos 1916’da Texas’ta doğdu. 1939’da Texas Üniversitesinden mezun oldu. 1941 yılında Columbia Üniversitesinde öğretim üyesi olarak göreve başladı ve akademik hayatının büyük kısmını bu üniversitede geçirdi.

C. W. Mills 20. yüzyıl sosyoloji birikimine önemli katkılarda bulunmuştur. “Sosyolojik imgelem” kavramıyla pek çok sosyoloğun atıfta bulunduğu bir isim olmayı başarmıştır. Sosyolojik imgelem, akademik birikim ve disiplinin ötesinde bir sosyoloğun gündelik hayatta meydana gelen olaylara nasıl bakması ve onları nasıl düşünmesi gerektiğini gösteren bir kavramdır. Ona göre sosyolog olmak için her şeyden önce sosyolojik bir imgeleme sahip olmak gerekir. Mills’e göre “Sosyoloji, insanın bulunduğu yeri, nereye gidebileceğini ve eğer varsa bugün için tarih olarak ve gelecek için sorumluluk olarak yapabileceklerini bilmesine yardım eder.”

Mills, akademik çalışmalarının merkezine sınıf kavramı üzerinden yürütülen sosyolojik tartışmaları yerleştirmiştir. Sınıf çözümlemelerinde genel olarak çatışmacı yaklaşımı benimseyen Mills, orta sınıfların işverenlerle ücretli çalışanlar arasında beklenmedik bir tampon olarak geliştiğini ve sınıflar arası çatışmanın şiddetini azalttığını öne sürer. Sosyal bilimcilerin bu konuya yeterince ilgi duymadığından şikâyet eder.

Sınıf çatışmaları, işçilerin problemleri, yabancılaşma, iktidar seçkinleri ve orta sınıflar üzerine kafa yoran ve bu yönde pek çok eser ortaya koyan Mills’ in şu iki temel eseri Türkçeye tercüme edilmiştir:

İktidar Seçkinleri (1956), *Toplumbilimsel Düşün (Sosyolojik İmgelem)* (1959)

C. W. Mills, 20 Mart 1962’de henüz kırk altı yaşındayken New York’ta öldü.

Görsel 3.15: C. Wright Mills

12. DERS	Toplumsal Hareketlilik
SÜRE	1 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıda yer alan iki haber metnini okuyarak soruları cevaplayınız.

Okulu Olmayan Bir Köyden

Harvard Üniversitesine

Elazığ'ın Baskil ilçesinin okulu olmayan bir köyünde doğan, annesi okuma yazma bilmeyen 30 yaşındaki İrfan Bulu, dünyanın en prestijli üniversiteleri arasında yer alan Harvard Üniversitesine davet edildi.

Bilkent Üniversitesinde "*İşığın Yayılmasının Kontrolünde Yeni Yöntemler: Meta Materyaller ve Fotonik Kristaller*" adlı doktora çalışması sırasında Harvard Üniversitesi yetkililerinin dikkatini çekti.

Bulu, Amerika'nın Boston kentindeki dünyanın dördüncü en büyük kütüphanesine ve akademik kuruluşlar arasında büyük sermayeye sahip 2 bin 300 öğretim üyesi ile 6 bin 650 lisans ve 13 bin lisansüstü öğrenciye eğitim veren Harvard Üniversitesinde çalışmalarına başlamak üzere 25 Martta ABD'ye gidecek.

Harvard Üniversitesi ile istediği alanlarda çalışmalar yapmak üzere iki yıllığına sözleşme imzaladı.

(Bir gazete haberi)

Geriye Göç Başladı

Türk vatandaşlarının Almanya'nın 1960'larda göç imkânı tanınmasıyla başlayan ve başta Avrupa ülkeleri olmak üzere tüm dünyaya yayılan gurbet yolculuğu, tersine dönüyor. Türkiye'den yurt dışına iş amacıyla gidişlerde görülen yaşlanma, tersine göçü de beraberinde getiriyor. Tersine göç, ağırlıklı olarak Avrupa'dan Türkiye'ye doğru bir rota çiziyor. Geriye dönüşün en fazla yapıldığı il İstanbul olurken en çok başvuru yapılan sektörler arasında ise turizm, eğitim, bilişim ve inşaat yer alıyor. Gidilen ülkeye uyum sağlayamama, Türkiye'deki iş imkânları ve altyapının iyi seviyede olması, yabancı bir ülkede yaşamının verdiği yalnızlık hissi ve yeterli maddi birikime ulaşma, tersine göçü tetikleyen diğer faktörler arasında yer alıyor.

(Bir gazete haberi)

SORULAR

1. İnsanlar, başka bölgelere niçin göç ederler?
2. Çevrenizde meslek değiştirenlere örnek veriniz. Meslek değiştirenlerin statüleri yükseldi mi düştü mü? Belirtiniz.
3. Çevrenizdeki kişilerin meslek değiştirmelerine etki eden faktörler nelerdir?

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Toplumsal Hareketlilik

Açık sınıf tabakalaşmasının hâkim olduğu modern sanayi toplumlarının önemli özelliklerinden biri, bireylerin hem coğrafi olarak hem de tabakalar arasında hareket edebilme imkânına fazlaca sahip olmalarıdır.

ETKİNLİK

Metni okuyarak metnin sonundaki kontrol tablosunu doldurunuz.

Toplumsal Hareketlilik ve Türleri

Kast sisteminde birey bulunduğu kasttan başka bir kasta geçemez, feodalitede bir serf ait olduğu senyörün denetiminden kurtulamazdı. Buna karşılık açık sınıf tabakalaşmasının hâkim olduğu günümüz toplumlarında bireyler işlerini, buldukları ve çalıştıkları yerleri değiştirebilmektedir. Bu da günümüz toplumlarında bireylerin ya da grupların toplumsal konumlarını sürekli değiştirebilme imkânına sahip olduklarını göstermektedir. Örneğin bazı mesleklerin geçerliliğini yitirmesi, ekonomik yeniliklere bağlı olarak yeni iş kollarının ortaya çıkması, artan nüfus ile birlikte belli bir bölgede geçim koşullarının zorlaşması bireyleri ya işlerini ya da çalıştıkları yerleri değiştirmeye zorlamaktadır. Ayrıca eğitim, sağlık, iş imkânları, kentin çekiciliği vb. etkenler de nüfusun coğrafi yapı üzerinde yer değiştirmesine neden olmaktadır. Bütün bu yer değiştirmeler sonucu bireylerin meslekleri, statüleri, gelir düzeyleri ve bir bütün olarak yaşama biçimleri de değişmektedir. Toplumsal yapıdaki bu ve benzeri değişimler sosyolojide toplumsal hareketlilik kavramı ile ifade edilir.

Toplumsal hareketlilik, bir bireyin ya da grubun aynı tabaka içinde ya da bir tabakadan diğere doğru hareketidir. Bireylerin gelir düzeylerinde, saygınlıklarında ve yaşama biçimlerinde önemli değişikliklere neden olan alt tabakadan üst tabakaya geçiş ya da üst tabakadan alt tabakaya iniş biçimindeki değişmelere **dikey hareketlilik** denir. Bireylerin gelir düzeylerinde, saygınlıklarında ve yaşama biçimlerinde önemli bir farklılığa yol açmayan aynı tabaka içindeki hareketlere ise **yatay hareketlilik** denir. Yatay hareketliliğin en çok görülen türü mesleki hareketliliğdir. Diğer bir türü de yerleşim yerleri ve bölgeler arası coğrafi hareketliliğdir. Dikey ve yatay hareketlilik bazen birlikte gerçekleşebilir. Örneğin herhangi bir şehirdeki şirkette çalışan biri, aynı şirketin başka bir şehrindeki hatta başka bir ülkedeki şubesinde daha yüksek bir mesleki statüye yükselebilir.

Bir toplumda alt tabakada yer alan bir ailenin üyesi olarak dünyaya gelen bireyin ne ölçüde üst tabakalara geçme imkânı bulduğu, çeşitli sosyoekonomik koşullara bağlıdır. Bu koşulların belki de en önemlileri fırsat eşitliğinin sağlanması, rekabet etmenin önündeki engellerin kaldırılması ve eğitim imkânlarıdır. Tüm gelişmiş çağdaş toplumlar bu bakımlardan her çeşit toplumsal hareketliliği mümkün kılan bir yapıya sahiptir.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

KONTROL TABLOSU	Doğru	Yanlış
1. Antalya'daki pamuk toplayıcılarının Adana'ya pamuk toplamaya gitmesi yatay hareketliliğdir.	✓	
2. Yurda dönüş yapan bir işçinin makine üreten bir iş yeri açması dikey hareketliliğdir.		
3. Kent değiştirmek toplumsal hareketliliğe örnektir.		
4. Kırsal bölgelerde toplumsal hareketlilik hızlıdır.		
5. Fabrika işçisinin işverenliğe yükselmesi yatay hareketliliğe örnek değildir.		
6. İstanbul'dan Erzurum'a göç, yatay bir hareketliliğdir.		

ETKİNLİK

Atatürk'ün “millet, milliyetçilik, halkçılık ve millî birlik” üzerine görüşlerinin yer aldığı metni okuyunuz. Metinde millî birlik ile teknolojik gelişme arasında nasıl bir bağ kurulmaktadır? Tartışınız.

Atatürk'ün Milliyetçilik İlkesi

Milliyetçilik; kişilerin mensup olduğu milletin fertlerini sevmesi, değerlerini benimsemesi, bağımsızlığını koruması ve her bakımdan milletini yüceltmesidir. Atatürk'ün milliyetçilik ilkesi Türk milletini içtenlikle sevmek, çağdaş bir toplum olarak yüceltmek ve onun uğruna her türlü fedakârlığı yapmak anlayışındadır. Bu ilkeye göre vatanın bütünlüğü, milletin egemenliği ve bölünmezliği esastır. Atatürkçü düşüncenin ışığında “Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür.” görüşü anayasamızda yer almıştır. Atatürk milliyetçiliği ırkçılığa karşıdır. Atatürk milliyetçiliğinde vatandaşlar arasında hiçbir ayırım yapılmaz. Herkes yasalar karşısında eşit haklara sahiptir. Atatürk milliyetçiliği; birleştirici, bütünleştirici ve kaynaştırıcı bir özellik taşır. Atatürk'ün “Türkiye Cumhuriyeti içinde Türk ülküsünü benimseyen her vatandaş, hangi din ve mezhepten olursa olsun Türk'tür.” sözü, onun bu konudaki düşüncesini yansıtır. Millî Mücadele'yi ve Türk inkılabını başarıya götüren fikir milliyetçiliktir. Milliyetçilik, yeni Türk devletinin kurulmasında olduğu kadar günümüzde de onu ayakta tutan en önemli fikirdir. Milliyetçilik, sadece milletin geçmişine ait şeylere bağlılığı değil iyi bir gelecek için de çaba gösterme ülküsüdür. (...) Dayanışma, toplum hâlinde yaşamının temel gereklerinden birisidir. Millî birlik ve beraberlik fertler arasındaki dayanışmanın sonucudur. Millî birlik ve beraberliğini koruyan ve geliştiren milletler teknolojik ve toplumsal gelişmeyi sağlayarak devletlerini güçlü, fertlerini mutlu hâle getirirler. Bu huzurlu ve güvenli ortamın devam etmesi için bütün Türk vatandaşlarının üzerlerine düşen görevleri büyük bir özenle yerine getirmeleri en büyük vatandaşlık borcudur. Milliyetçilik millî birlik ve beraberliği güçlendirmeyi amaç edinir. Millî birlik ve beraberliği güçlendiren başlıca unsurlar; millî eğitim, millî kültür, dil, tarih, kültür ve ülkü birliği, misakimillî, Türklük şuru, manevi değerlerdir. (...) Türk milletinin kendi imkânları ile gerçekleştirdiği, dünyanın sayılı büyük projeleri arasında yer alan GAP, millî birlik ve beraberliğin ekonomik ve teknolojik güce katkısının en güzel örneklerinden biridir. Atatürk, “Biz, esasen millî varlığın temellerini, millî bilinçte ve millî birlikte görmekteyiz.” ve “Bir yurdun en değerli varlığı yurttaşlar arasında millî birlik, iyi geçinme ve çalışkanlık duygusu ve kabiliyetlerinin olgunluğudur” sözleriyle millî birlik ve beraberliğin önemini vurgulamıştır.

Ona göre Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir. Atatürk, milleti ırk temelinde tanımlamaz. Millet, Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağıyla bağlı olan ve kendini vatana ait hissedenlerdir.

Atatürk'ün halkçılık ilkesi de demokrasi ile eş anlamlıdır. Ülke demokrasisinin tam kurulabilmesi için yönetimde herkese eşit haklar verilmesi gerekir. Atatürkçü halkçılık anlayışı, toplumsal adalete (adil, eşit, katılımcı vb.) ve toplumsal güvenliğe (sosyal sigorta, sosyal yardım vb.) önem verirken devletin de bu standartları uygulaması için gerekli koşulları yerine getirir.

<http://ataum.gop.edu.tr/Default.aspx?birimid=26&dil=tr>

OKUL DIŞI ETKİNLİK

- Yaşadığınız kent, kasaba ya da köydeki demografik yapı, doğal hayat, yerleşim biçimi ve kültürel bakımlardan toplumsal değişimleri dört farklı gruba ayrılarak araştırınız. Raporlarınızı görsel materyallerle destekleyiniz.
- Çalışmalarınızı birleştirerek rapor ve görsellerden oluşan “Yaşadığımız Yerin Dünü ve Bugünü” başlıklı bir pano hazırlayınız.

ETKİNLİK

Aşağıda baş harfleri verilen cevapları kutucukların içine yazınız.

1. Tabakalar arası geçişlerin mümkün olmadığı tabakalaşma sistemi

K

2. Birey ya da grupları belli bir yönde davranmaya zorlama

B

3. Osmanlı toplumunda yönetilen kesim

R

4. Bireylerin bir hedefe ulaşmaya çalışırken içinde buldukları yarış

R

5. Kişiler arasında duygu, düşünce, bilgi, haber aktarımı

i

6. Toplumsal hayatta karşılıklılık ilkesi

M

7. Bir hedefe ulaşmak için çabaların birleştirilmesi

i

8. Nüfusun dağılımını ve değişimini inceleyen bilim dalı

D

9. Toplumda değişik ölçütlere göre oluşmuş hiyerarşik farklılaşma

T

10. Toplumsal tabakalar arasında ya da aynı tabaka içerisinde gerçekleşen geçişler (iki kelime)

T

H

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.**(açık sınıf tabakalaşması, dikey hareketlilik, sanayi, çatışma, iş birliği, tarım, gelişmiş)**

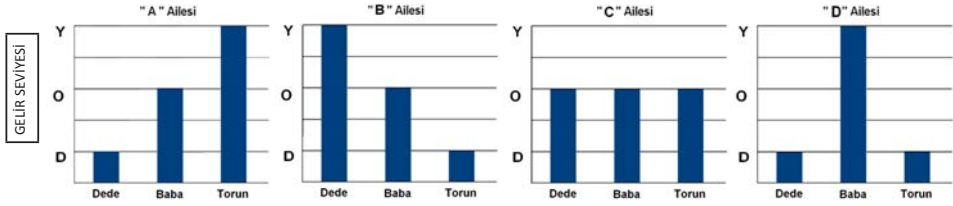
1. Farklılıkların değil benzerliklerin, ortaklıkların göz önünde bulundurulması durumunda azalır, artar.
2. Köyde, şehirde yaygın olarak görülen ekonomik faaliyetlerdir.
3. Orta tabaka ülkelerde daha geniştir.
4. Hukuki eşitliğe dayalı bir tabakalaşma biçimi..... sistemidir.
5. İnsanların statüsünde, saygınlıklarında, yaşama biçimlerinde önemli ölçüde değişime yol açan hareketliliğe denir.

B) Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan yerlere, cümle içinde verilen bilgi doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

6. () Bir kurumun toplumsal yapı içindeki önemi her toplumda aynıdır.
7. () Bir kurumdaki bozulma diğer kurumları da etkiler.
8. () Toplumsal yapı kendisini oluşturan öğelerin toplamından ibarettir.
9. () Uyum, rekabet ile çatışma arasındaki dengedir.
10. () Aynı hedefe ulaşmaya çalışan bireyler her zaman rekabet içindedirler.

C) Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

11. Rekabet ile çatışma arasındaki temel fark nedir?
12. Kent ile metropol arasındaki farkları karşılaştırınız. Ulaştığınız sonuçları maddeler hâlinde sıralayınız.
13. Toplumsal hareketlilik çeşitleri nelerdir? Açıklayınız.
14. Açık ve kapalı toplumsal tabakalaşmaya örnekler veriniz.

Yukarıdaki şekillerde dört farklı ailedeki kuşaklara ait gelir seviyeleri (düşük, orta, yüksek) verilmiştir. Buna göre:

15. Hangi ailelerde dikey hareketlilik görülmektedir? Dikey hareketlilik ne yöndedir?
16. Dikey hareketlilik gerekçeleri sizce neler olabilir?
17. Kendi ailenizdeki kuşaklar arası gelir seviyesi yukarıda belirtilen grafiklere uymakta mıdır? Uymuyorsa kendi ailenize ait bir grafik oluşturunuz.
18. Yukarıdaki grafiklerden herhangi biri kast sistemine örnek oluşturabilir mi? Neden?
19. Yaşanan hareketlilik sonrasında kuşakların yaşama biçiminde ne tür değişimlerden söz edilebilir?
20. Üçüncü kuşak hangi grafikte daha fazla uyum zorluğu yaşar? Niçin?

D) Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

21. Marketler zaman zaman halk günü indirimi yaparak müşteri sayısını arttırmaya çalışır.

Market işletenlerin bu davranışları aşağıdaki etkileşim biçimlerinden hangisine örnek oluşturur?

- A) Mübadele
 - B) Rekabet
 - C) İş birliği
 - D) Uyum
 - E) Çatışma
23. Dikey hareketlilik bireyin toplumsal tabakasını değiştirmesidir. Bu, bir üst tabakaya olabileceği gibi alt tabakaya geçiş de olabilir.

Buna göre dikey hareketliliğe aşağıdakilerden hangisi örnek olamaz?

- A) Öğretmenin bakan olması
- B) Avukatın milletvekili olması
- C) İş adamının iflas ederek iş araması
- D) Belediye memurunun hastanede memur olması
- E) Şirket çalışanının şirket başkanı olması

24. Aşağıda verilen kavramlarla ilgili kısa açıklamaları karşlarındaki boş bırakılan yerlere yazınız.

İş birliği

.....

Rekabet

.....

Baskı

.....

Orta tabaka

.....

Dikey hareketlilik

.....

Kapalı tabakalaşma

.....

Kast sistemi

.....

Demografik yapı

.....

4. ÜNİTE

TOPLUMSAL DEĞİŞME VE GELİŞME

Temel Kavramlar

Toplumsal Değişme
Medya
Modernleşme ve Küreselleşme
Toplumsal Gelişme
Toplumsal Çözüm

13. Ders

Toplumsal Değişme Olgusu ve Toplumsal Değişmeyi Etkileyen Faktörler

14. Ders

Bilim, Teknoloji ve Kitle İletişim Araçları

15. Ders

Modernleşme ve Küreselleşme

16. Ders

Toplumsal Gelişme ve Ögeleri, Toplumsal Bütünleşme

17. Ders

Toplumsal Çözüm ve Nedenleri

13. DERS

Toplumsal Değişme Olgusu ve Toplumsal Değişmeyi Etkileyen Faktörler

SÜRE

4 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıdaki görselleri ve haberleri inceleyerek soruları cevaplayınız.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

Türkiye'de ikamet eden nüfus, 31 Aralık 2019 tarihi itibarıyla bir önceki yıla göre 1 milyon 151 bin 115 kişi artarak 83 milyon 154 bin 997 kişiye ulaştı. Erkek nüfus 41 milyon 721 bin 136 kişi olurken, kadın nüfus 41 milyon 433 bin 861 kişi oldu. Buna göre toplam nüfusun %50,2'sini erkekler, %49,8'ini ise kadınlar oluşturdu. Yıllık nüfus artış hızı ise 2018 yılında binde 14,7 iken, 2019 yılında binde 13,9 oldu.

Türkiye'de 2018 yılında %92,3 olan il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı, 2019 yılında %92,8 oldu. Diğer yandan belde ve köylerde yaşayanların oranı %7,7'den %7,2'ye düştü.

Türkiye genelinde bir kilometrekareye düşen kişi sayısı, 2018 yılına göre 1 kişi artarak 108 kişiye yükseldi. İstanbul, kilometrekareye düşen 2 bin 987 kişi ile nüfus yoğunluğu en yüksek olan ilimiz oldu.

(TÜİK, 04 Şubat 2020 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2019-33705>)

Görsel 4.1: Geleneksel araçlarla tarım

Görsel 4.2: Modern araçlara dayalı tarım

1. Değişim açısından iki fotoğraf arasında nasıl bir fark görüyorsunuz?
2. Nüfusun yapısı ne tür toplumsal değişimlere yol açmaktadır?

HATIRLATMA

“Yaşadığımız Yerin Dünü ve Bugünü” başlıklı etkinlik çerçevesinde hazırlamış olduğunuz raporları diğer gruplarla paylaşınız.

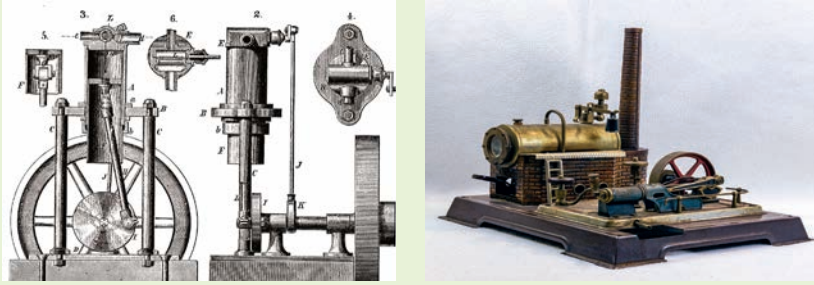
SOSYOLOJİK BAKIŞ

A) Toplumsal Değişme Olgusu

Yaşlı insanların geçmişten özlemle söz ettiklerini sıkça duyarız. Eski dostlukların, akraba ilişkilerinin, mahalle kültürünün kalmadığından ya da kullanmakta zorluk çektikleri yeni teknik aygıtların icat edilmesinden, mekânların daralmasından, kalabalıklardan şikâyet ederek geçmiş deneyimlerini anlatırlar. Bu durum, kısmen insanların yaşlandıkça güçlenen, geçmişe özlem duyma duygusundan kaynaklansa da sosyolojik bir gerçeği de göz önüne sermektedir. Filozof Herakleitos'un “Değişmenin kendisi hariç her şey değişmektedir.” sözü yalnızca varlığın evrensel hakikatini değil aynı zamanda bir sosyolog için toplumsal hayatın temel karakteristiğini de ifade etmektedir. Örneğin Türkiye özelinde düşünürsek evlerin iç dekorasyonunun modernleşmesi, beslenme ve mutfak alışkanlıklarının değişmesi, bakkalların yerini büyük marketlerin alması, yeni bir eğlence ve tüketim kültürünün ortaya çıkması, evlilik ve düğün âdetlerindeki değişimler, yabancı kelimelerin Türkçede çokça kullanılmaya başlanması, doğanın kirlenmesi, metropollerin ortaya çıkması gibi ilk elden saptayabileceğimiz farklılaşmalar Türkiye'nin her bakımdan değiştiğini göstermektedir. Elbette bu yalnızca Türkiye için geçerli bir durum değildir. Tarihsel akış içinde tüm toplumlar yapı ve ilişkiler bakımından sürekli değişmektedirler. İşte bu süreklilik arz eden değişme olgusu sosyolojide toplumsal değişme kavramı ile açıklanır.

ETKİNLİK

- Aşağıda toplumsal değişme olgusunu çeşitli yönleriyle ele alan “Toplumsal Değişme” başlıklı bir metin ve onu destekleyen görseller ile “Anahtar Bilgi” yer almaktadır.
- Metni ve “Anahtar Bilgi”yi okuyunuz. Görselleri inceledikten sonra sayfa 80’de yer alan soruları tartışınız.

Görsel 4.3

Buharlı makinenin icadı ekonomik ve toplumsal ilişkilerin değişmesine neden olmuştur.

Toplumsal Değişme

Değişim, belli bir zaman içinde gerçekleşen farklılıklardır. Toplumsal değişim de toplumsal yapıda meydana gelen değişimdir. Yani toplum içinde çoğunluk tarafından paylaşılan örnekte zaman içerisinde görülen değişimdir. Feodal Avrupa ile modern Avrupa arasındaki ya da Çarlık Rusyası ile Sovyet Rusyası arasındaki farklılaşma toplumsal yapıdaki bir değişimi ifade eder.

On dokuzuncu yüzyılda yaşayan klasik dönem sosyologları, kendilerinden önce ortaya çıkan ve feodal dönemi ifade eden "eski rejim" kavramlaştırmasından sonra bu eski toplumsal yapı ile modern toplumsal yapıya hem sosyolojik bir isim bulmak hem karakteristik özelliklerini ortaya koymak hem de değişimin altında yatan sebepleri açıklayabilmek için büyük çaba göstermişlerdir. Comte bunu metafizik dönemden pozitif döneme geçiş, Marx feodal toplumdaki kapitalist topluma geçiş, Durkheim mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya doğru geçiş şeklinde ifade etmiştir. Bunun yanında Ferdinand Tönnies (Ferdinand Tönyes, 1855-1936) cemaatten cemiyete doğru bir değişim şeklinde tipoloji yapmıştır.

Değişim kavramı gelişme kavramıyla sıklıkla karıştırılır. Değişimde esas olan neyi neden değiştirmek istendiğinin açık seçik tanımlanmasıdır. On dokuzuncu yüzyıl Avrupa’sı bilimde, teknikte, edebiyatta, sanatta, siyasi arenada birkaç yüzyıldan beri birbirini takip eden atılımların neticesi olarak insanlığın sürekli bir ilerleme içinde olduğunu düşünmeye başlamıştı. Gelişme ve ilerleme pozitif değer yüklü kavramlardı. Bilim ve sanatın ilerleyişi ile refahın ve lüksün arttığını, buna bağlı olarak da insan ilişkilerinde ve toplumsal değerlerde bir bozulma olduğunu söyleyen Jean-Jacques Rousseau (Jan Jak Russo, 1712-1778) gibi bazı düşünürler ve dünyanın sürekli olarak günah ve kötülük içinde kıyamete doğru yaklaştığını öngören dinî yaklaşımlar istisna tutulacak olursa o dönemde, insanlığın sürekli daha iyiye doğru gittiği inkâr edilemezdi.

ANAHTAR BİLGİ

Değişme ve Değer Yargıları

Toplumsal değişme kavramı, gelişme ve ilerleme gibi yön bildiren bir kavram değildir. Toplumda gerçekleşen olumlu ya da olumsuz her türlü farklılaşma bir toplumsal değişmedir. Bu nedenle toplumsal değişme değer yargısı içermeyen bir kavramdır.

Daha teknik olarak söyleyecek olursak gelişme ve ilerleme, iki toplumsal sürecin gerçekleşmesine bağlı olarak kullanılıyordu. Bilginin çoğalması ve dolayısıyla insanın doğa üzerindeki denetiminin artması; bu aynı zamanda insanın üretim gücünün artması anlamına gelir. Bu terimler sanayileşme ve modernleşmeyi belirtmek, Batılı sanayi toplumlarını diğer toplumlardan ayırt etmek için kullanılıyordu.

Bugün sosyolojik anlamda ilerleme kelimesi tamamen terk edildiği gibi gelişme kelimesi de daha çok hayat standardındaki iyileşme durumlarını ifade eder. Gelişmemiş, gelişmekte olan ve gelişmiş olan toplumlar şeklinde daha çok iktisadi duruma göre bir ayırım yapılsa da hayat standardından kastettiğimiz anlamda insani gelişmişlik ölçütleri farklıdır. Bu ölçütlerde ekonomik gelişmenin yanında eğitim ve sağlık imkânlarındaki iyileşme, ortalama insan ömrü, insan hakları, çalışma hayatı koşulları gibi konular dikkate alınır.

Bu kavramların yerini "değişme" kavramına bırakmasının altında birkaç sebep aranabilir. Özellikle Weber'le birlikte değerlerden arınmış bir bilim arayışı bu değer yüklü kavramların üzerinde tartışmalara neden oldu. Zira bilimsel ve teknik anlamda gelişmenin "iyi" olarak görülmesi, Batı dışındaki toplumların "geri" kabul edilmesi hep normatif yaklaşımlardır. Ayrıca mevcut durumun eskiye göre daha iyi olduğunu söylememiz de doğru olmaz zira her zaman yeni eskisinden iyi olmayabilir. Mevcut durum toplumsal açıdan görece daha kötü duruma da düşebilir. Gelişme ve ilerleme kavramları her zaman daha iyi duruma gitmeyi ifade ettikleri için her toplumsal değişiklik durumunda kullanılamaz. Buna bağlı olarak söyleyebileceğimiz ikinci sebep, Batı'daki toplumsal gelişmelerin istenilen toplumsal tatmini sağlayamaması ve ilerlemeye karşı duyulan şüpheci.

(Vejdî Bilgin, *Bizi Kuşatan Toplum*, s.137-141, Düzenlenmiştir.)

Görsel 4.4

Değişim her zaman olumlu sonuçlar doğurmaz.

SORULAR

1. Metinden hareketle değişimin ilerleme ve gelişme kavramlarından hangi bakımlardan farklı olduğunu belirleyiniz.
2. Metinde Weber'in "değerlerden arındırılmış bilim anlayışı" ifadesi sizce ne anlama gelmektedir? Metne göre "ilerleme" kavramı hangi değerlerle yüklü olduğu için artık kullanılmamaktadır? Fikirlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

SOSYOLOJİK BAKIŞ

B) Toplumsal Değişmeyi Etkileyen Faktörler

Sosyologları ilgilendiren önemli bir sorun da tarihsel akış içerisinde toplumsal değişime neden olan kaynakların neler olduğunu ve bunların ne tür bir toplumsal değişime yarattıklarını açıklamaktır. Bu yönde sosyologlar toplumların geçirmiş oldukları değişim deneyimlerinden hareketle değişmeye yol açan ana kaynakları belirlemişlerdir.

ETKİNLİK

Aşağıda toplumsal değişmeyi etkileyen faktörleri ele alan metinler ve görseller yer almaktadır. Sırasıyla her metni okuduktan sonra görselleri inceleyiniz. Ardından metinlerin ve görsellerin altında yer alan soruları cevaplayarak soruların altında yer alan boşluklara yazınız.

Değişmede Fiziki Çevrenin Etkisi: Doğa

Doğa bir toplumun kültürel ve toplumsal yapısı üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Bir bölgenin ılıman ya da kurak olması, su kaynaklarına uzaklığı ya da yakınlığı, dağlık ya da ova olması o bölgedeki insanların yaşama biçimlerine doğrudan etki eder. Örneğin Avustralyalı Aborjinler evcilleştirmeye uygun hayvanların ve sistematik tarım yapmaya uygun bitkilerin olmadığı bir kıtada yaşadıkları için avcı ve toplayıcı olarak kalmışlardır. Doğal çevrede önemli değişiklikler yapabilen günümüz modern sanayi toplumlarında bile çevre faktörü kimi zaman yaşama biçimlerini sınırlandırmaktadır. Örneğin devletler, artan hava kirliliğini önlemek için çevreyi koruma sözleşmeleri imzalayarak endüstriyel büyümeyi kısıtlamaya çalışmaktadırlar. Bununla birlikte depremler, sel baskınları, volkanik patlamalar gibi doğal afetler nüfus yapısında değişimlere neden olabilir ya da göçleri harekete geçirebilir. Fakat çevresel faktörler, ne kadar güçlü olursa olsun, insanların iradesi ve eylemleriyle değişime uğratılabilir. Örneğin bir yanı çöl diğer yanı okyanus olan Dubai'nin gösterdiği gelişme bölgedeki ekolojiye insanın müdahalesiyle oluşmuştur. Doğal çevre faktörüyle ilgili olarak vurgulanması gereken bir nokta da doğal çevrenin geçmişe nazaran günümüzde insanlığın ulaştığı teknolojik gelişme düzeyi nedeniyle değişimi etkileme bakımından önemini yitirmeye başlamasıdır.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

Görsel 4.5

Japonya'nın yerleşime izin vermeyen dağlık coğrafi yapısı gereği Japonlar yüksek katlı binalar, adalar arası ulaşımı sağlayan köprüler inşa etmek zorunda kaldılar.

SORU

Türkiye'nin coğrafi yapısının yerleşim biçimlerine, üretim tüketim ilişkilerine hangi bakımlardan etki ettiğini belirleyerek örnekler veriniz.

.....

.....

Değişimin Dinamik Gücü: Nüfus ve Ekonomi

Bir toplumda nüfusun sayısı, dağılımı ve yapısı toplumsal hayatı doğrudan etkiler. Nüfus artış hızının yüksek olduğu ya da kıtlığın ve ekonomik bunalımların baş gösterdiği bir toplumda nüfusun ihtiyaçlarını mevcut imkânlarla karşılamak mümkün olmayabilir. Bu durum çoğunlukla göçlere neden olur. Ekonomik sorunlar ya da savaş nedeniyle gerçekleşen bir göç olayı beraberinde göç veren bölgede nüfusun azalmasını, buna karşılık göç alan bölgede ya da ülkede nüfusun artmasını, kültürel yayılmayı, toplumsal düzende istikrarsızlık ve çatışmaları getirebilir. Bu türden sonuçlar doğuran iç ve dış göçler, tarihte sıkça görüldüğü gibi toplumlarda köklü değişimlere yol açmış ve toplumları yeni birtakım sosyoekonomik örgütlenmelere zorlamıştır.

Göçlerin yanı sıra nüfusun kendini yenileyebilme ve genç tutabilme kapasitesi de toplumsal değişimlere neden olabilir. Bugün gelişmiş pek çok Batı Avrupa ülkesi kendini yenileyebilme becerisini kaybetmek üzeredir. Nüfusun hızla yaşlanması; okulların boş kalması, emeklilik yaşının sürekli yükselmesi ve iş gücünün azalması, yabancı ülkelere nitelikli nüfus transfer etme zorunluluğu gibi bazı sorunları beraberinde getirmekte ve bu sorunlara çözüm bulma arayışları da toplumsal değişime neden olmaktadır.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

SORU

Yaşadığınız yerleşim biriminin nüfus dağılımı ve yapısını analiz ediniz. Kentinizin yaşama biçiminde neler değişti? Örnekler veriniz.

.....

.....

.....

Kültür ve Değişme

Tüm toplumlarda toplumsal yapının oluşumunda kültür unsurlarının önemli bir rolü vardır. Böyle olduğu için de kültür unsurlarındaki değişimler toplumsal değişimin önemli etkenlerinden biri olarak ortaya çıkar. Kültürün toplumsal yapı üzerindeki etkisi özellikle toplumsal değişimler sırasında kendini daha açık şekilde gösterir. Kültürün yeni ihtiyaçlar dolayısıyla elde etmeye başladığı yeni kazanımlar toplumsal yapıyı oluşturan unsurları da etkilemeye başlar. Bu sırada toplumun artık ihtiyaç duymadığı kültür unsurları da zamanla ortadan kalkar. 19. yüzyıl başlarında, kültürün maddi yönünü oluşturan sanayi ve teknoloji alanındaki yeni kazanımlar o döneme kadar el tezgâhlarıyla yapılan üretim faaliyetlerinin yerini fabrikalardaki seri üretim faaliyetlerine bırakmasına neden olmuştur. Ancak kültürün maddi alanındaki değişimler daha hızlı gerçekleşirken kültürün manevi alanındaki değişimler aynı hızda gerçekleşmeyebilir. Her toplumda teknolojik gelişmeler çabuk benimsenirken yeni düşüncelerin, inanç ve kuralların benimsenmesi daha uzun zaman alır. Örneğin motorlu araçlar başlangıçta geleneksel toplumlarda garip karşılanırsa da hızla yaygınlaşmış fakat trafik kurallarının benimsenmesi bu kadar hızlı olmamıştır. Öte yandan geleneksel toplumlarda değişim hem çok yavaştır hem de onu etkileyen faktörler fazla değildir. Buna karşılık modern toplumlarda değişim hızlı bir süreç olarak yaşanır.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

Görsel 4.6

Ulaşımında maddi kültür unsuru olarak özel araç kullanımı hızla arttığı halde manevi kültür unsuru olarak trafik kurallarının benimsenmesi aynı hızda olmamıştır.

Değişimin İtici Unsurları: Bilim, Teknoloji ve Kitle İletişim Araçları

Keşifler ve icatlar insanların hayatlarına yepyeni şeyler katar, yeni ufuklar açar. Yer çekimi kanununun keşfi, atomların yapısı, genetik şifrelerin çözümü, yeni bir kıtanın keşfi ya da buhar makinesinin, matbaanın, televizyonun ve bilgisayarın icadı ilk bakışta toplumsal olaylar değilmiş gibi gözükse de uzun vadede toplumsal hayatın yeniden biçimlendirilmesine yol açan değişimler yaratmıştır. Örneğin buhar makinesinin icadı geleneksel toplumların yapısını değiştiren sanayileşme sürecinin itici gücü olmuştur. Bugün Genel Ağ'ın ya da cep telefonlarının toplumsal ilişkilere ne kadar tesir ettiği, herkesin bildiği ve deneyimlediği bir durumdur. Her yeni keşif ve icadın, toplumsal hayatın bir parçası olacak şekilde benimsenip yaygınlaştığı andan itibaren toplumsal hayatta ekonomik ve toplumsal değişimlere yol açması kaçınılmazdır.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

SORU

Sizin ulaşabildiğiniz üç teknik aygıt belirleyerek bu araçların sizi nasıl etkilediğini kısaca açıklayınız.

.....

.....

Herkes ve Her Şey Birbirine Benzemeye Başladı: Demokratikleşme, Modernleşme ve Küreselleşme

Son üç yüzyılda bilimsel ve teknolojik gelişmelerin neden olduğu değişimlere paralel bir şekilde bütün dünyada demokratikleşme, modernleşme ve küreselleşme deneyimlerinin toplumları sürüklediğini ve değiştirdiğini gözlemliyoruz. Burada değişimi belirleyen şey dışsal etkenler değil kültürel ve düşünsel eğilimlerdir.

Bu kültürel ve düşünsel eğilimlerden biri demokratikleşmedir. 1789 Fransız Devrimi ile seslendirilen "özgürlük, eşitlik ve kardeşlik" sloganı yalnızca Fransa'da bir değişime neden olmamıştır. Zaman içerisinde bütün dünyayı etkileyen siyasi hareketleri de motive etmiştir. Günümüzde demokrasi ve sivil haklar adına yürütülen mücadeleler de dünya çapında siyasal ve toplumsal hareketlere aynı zamanda birtakım hukuki ve siyasi örgütlenmelere yol açmaktadır. Düşünceler, bir hayat tarzı olarak yaşanmaya başlandıkça toplumsal refah ve barışa katkılar sağladıkça değişimin temel unsurlarından biri olmayı sürdürecektir.

Modernleşme, geleneksel toplumdan modern sanyay toplumuna geçişi ifade eden ve çok geniş kapsamlı toplumsal dönüşümleri beraberinde getiren bir süreçtir. 19. yüzyıldan itibaren Batı toplumları daha sonra da diğer toplumlar; yapı, kurum, değer ve sistemler bakımından köklü dönüşümler geçirmişlerdir. Bu dönüşümleri çeşitli alanlarda şöyle örnekleyebiliriz: Siyasal alanda demokrasinin temel kurum ve ilkeleriyle egemen olması, ekonomik alanda kapitalist üretim tarzının yerleşmesi, toplumsal alanda kentleşme ve altyapı hizmetlerinin yaygınlaşması, haberleşme teknolojilerinin gelişmesi, geleneksel ilişkilerin çözülmesi vb.

Küreselleşme, değişimin önemli taşıyıcı unsurlarından biridir ve yeni bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulusal sınırları aşan ve dünya çapında değişimlere yol açan küreselleşme; teknoloji, siyaset, ekonomi, kültür, çevre gibi alanlardaki gelişmeler sonucunda zaman ve mekân sınırı tanımadan toplumları birbirine bağlayan süreçleri betimlemektedir. Küreselleşmeyle birlikte dünya küresel bir toplum ve pazar hâline gelmiştir.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

ANAHTAR BİLGİ

Değişim bütün toplumların ortak özelliğidir. Fakat değişimin hızı ve kaynakları toplumlara göre farklılıklar gösterebilir. Sosyologların yaptığı, toplumlara göre karşılaştırmalı toplumsal değişim ve modernleşme araştırmaları toplumsal değişimin bütün toplumlarda aynı olmadığını göstermektedir. Bu araştırmalardan çıkan sonuçlar geleneksel, değerlerine daha sıkı bağlı olan toplumların değişime direnç gösterdiklerini buna karşılık modern toplumların değişime daha açık olduklarını göstermektedir.

SORU

Osmanlıdan Cumhuriyet Türkiye'sine son 150 yıldır yaşanan değişimlere (modernleşme, demokratikleşme, küreselleşme vb. bakımlardan) üç örnek vererek bu süreçlerin toplumsal hayata etkilerini kısaca yorumlayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

14. DERS	Bilim, Teknoloji ve Kitle İletişim Araçları
SÜRE	2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Ülkemizde ortaöğretim çağındaki bir çocuğun, televizyonun ve bilgisayarın başında geçirdiği sürenin okulda geçirdiği süreden yarı yarıya daha fazla olduğu istatistiklere yansımaktadır. Öğrencilerimiz yılda ortalama 1.000 saati okulda geçirirken 1.500 saati ise televizyon ve bilgisayar başında geçiriyor. (TÜİK, 2015)

Görsel 4.7: Çizim, Hasan AVCIN

1. Yukarıdaki karikatürde anlatılan dijital bağımlılık hakkında düşüncelerinizi belirleyerek arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Gerçek dünya ve sanal dünya arasında ne tür farklılıklar vardır?
3. Yukarıdaki karikatürü dikkate alarak teknolojinin doğru kullanımı hakkında neler yapılabileceğini düşününüz. Düşüncelerinizi maddeler hâlinde sıralayınız ve arkadaşlarınızla paylaşınız.

SOSYOLOJİK BAKIŞ**Bilim, Teknoloji ve Kitle İletişim Araçları**

Bilim, yeni keşifler yapar ve doğanın daha önce bilinmeyen bağlantılarını açığa çıkarır. Neredeyse iki bin yıl boyunca Dünya'nın, evrenin merkezi olduğuna inanılmıştı. Kopernik'le (1473-1543) birlikte bunun bir yanığı olduğu anlaşıldı; içinde yaşadığımız Dünya aslında merkezinde Güneş'in bulunduğu sistemin yalnızca bir parçasıydı. Bu gelişme sosyologlar için şu bakımdan önemlidir: İnsanların doğaya, dünyaya ve hayata yükledikleri anlamlar bu ve benzeri bilimsel keşiflerin etkileriyle değişmeye başlamıştır. Bilim yalnızca insan anatomisinin, doğanın ve maddenin yasalarını keşfetmekle sınırlı kalmaz, yeni teknolojilerin icat edilmesini de sağlar. Bilimin toplumsal değişmeye etkisi teknolojinin seyri üzerinden belirlenebilir. En azından günümüz toplumları için teknoloji, toplumsal değişimin tartışmasız bir şekilde en güçlü aracıdır.

ETKİNLİK

Sayfa 83 ve 84'te genel olarak teknolojinin ve özel olarak da kitle iletişim araçlarının ya da medyanın toplumsal değişmeye etkisini konu edinen iki metin yer almaktadır. Metinleri okuyarak sonlarında bulunan soruları cevaplayınız.

Teknoloji ve Toplumsal Değişim

Bilimsel ve diğer bilgilerin pratik uygulamaları demek olan teknoloji, toplumsal değişimin ana kaynağıdır. Teknolojinin toplumsal değişim üzerindeki etkilerini anlamak için hayat biçimlerimizin ve toplumsal davranışlarımızın, küçük mutfak aletlerinden otomobillere kadar değişik teknolojiler tarafından nasıl belirlendiğini araştırmak zorundayız.

Çoğu teknolojik icat, mevcut bilimsel bilgi ve teknolojiye dayanır. Bir toplumun çok ileride olmasını sağlayan, önemli ölçüde teknolojik değişim hızının çok yüksek olmasıdır. Hızlı teknolojik değişim, onu doğuran toplumsal değişimi daha hızlı hâle getirir. Wright (Rayt) kardeşlerin ilk uçuşlarında düşmeleriyle astronotların Ay'a ilk inişleri arasında sadece altmış altı yıl geçmiştir.

Teknolojik değişimin etkileri belirli bir alanla sınırlı kalmaz. Toplumun her alanında gözlenebilen bir farklılık yaratır. Tıbbi ilerlemeler insan ömrünü uzatmış ve ölüm oranının azalması da nüfus yapısını radikal bir biçimde değiştirmiştir.

Endüstriyel teknolojiadaki inanılmaz buluşlar insan hayatını önemli ölçüde kolaylaştırırken (elektrikle aydınlanma, dayanıklı tüketim malları, otomobil) aynı zamanda üretim teknolojileri binlerce işçiyi işinden etmiştir. Toplumsal eylemler radyo, televizyon ve ses kayıt cihazları gibi buluşlar aracılığıyla yaygınlaşmış, kitlesel hareketlere yol açmıştır. Eğer sanayi toplumlarında insanlar etkin olarak görev almak, ilerleyen bilgi ve teknolojiye ayak uydurmak istiyorlarsa uzun bir eğitim sürecinden geçmeyi göze almanın ötesinde hayatlarının sonuna kadar devam eden sürekli eğitime ihtiyaç duyacaklardır. Geleneksel bir toplumda, kültürün bir kuşaktan diğerine çok az değişikliklerle bütünüyle aktarılmasından oluşan sosyalleşme süreci günümüzde giderek daha fazla karmaşık bir sürece ve çok farklı araçlara dayanmaktadır. Bir kuşak için çok gerekli olan bir bilgi, daha gençlere aktarılmadan birçok yönden geçerliliğini yitirmektedir.

Teknolojik gelişim, üretim biçimini ve buna bağlı olarak toplumsal ilişkileri de etkiler. Örneğin üretim faaliyetlerinde yalnızca kol gücüne dayanan bir topluluk, ciddi kısıtlamalar altındadır. Böyle bir toplulukta insanlar zamanlarının çoğunu gıda üretimi için harcamak ve küçük, yalıtılmış gruplar içinde yaşamak zorundadır. Üretim sürecinde hayvan gücünden yararlanan, tarıma dayalı, yerleşik hayata geçmiş bir topluluk ise onlardan daha fazla seçeneğe sahiptir. Bu tür bir toplulukta küçük bir toprak parçası üzerinde geniş bir nüfusla üretilen tarımsal ürün, topluluk üyeleri için uzmanlaşma ve iş bölümü, ayrıca buna bağlı olarak bir toplumsal tabakalaşma sistemi geliştirebilir. Rüzgâr, su, buhar, elektrik, nükleer füzyon gibi enerji kaynakları ile hareket eden makineleri kullanan modern bir toplum ise karmaşık hâle gelmiş ve milyonlarca kişiden oluşan bir nüfusu beslemek için ileri düzeyde gelişmiş bir teknolojiye sahiptir.

(İnan Özer, *Toplumsal Gelişme/Değişme*, Ed. İhsan Sezal, *Sosyolojiye Giriş*, s. 570-572, Düzenlenmiştir.)

Görsel 4.8: Teknolojik gelişmeler üretim biçimlerinde de değişmelere neden olmuştur.

SORULAR

1. Teknoloji hangi bakımlardan toplumları değişime zorlamaktadır? Belirleyiniz ve örnekler veriniz.
2. Teknolojik gelişmeler çevrenizde hangi toplumsal değişimlere yol açmaktadır? Açıklayınız.
3. Teknolojik gelişme bu hızla devam ederse önümüzdeki otuz yıl içerisinde ne gibi toplumsal değişimlerin yaşanabileceğine dair bir öngöründe bulununuz ve öngörülerinizi "Türkiye 2053" başlıklı kompozisyonda dile getiriniz.

Kitle İletişim Araçlarının Kısa Tarihi

Kitle iletişim araçlarının önemli habercisi 15. yüzyılın ortalarında icat edilen ve tarihte ilk kez metinlerin yüksek hızda çoğaltılmasına imkân tanıyan baskı makinesi olmuştur. Bu gelişme, fikirlerin bireysel bağlantıya ihtiyaç duymadan uzak mesafelere taşınabileceğini göstermişti. O güne kadar belli kurumların tekelinde bulunan bilgi, basın yoluyla dağıtılmış ve geniş kitlelere ulaşmaya başlamıştı. Buna rağmen, 19. yüzyıla kadar fiziksel bağımlılık sürdü. Bilginin fiziksel olarak gazete bürolarına taşınması, gazetelerin basım yerinden satış noktalarına taşınması gerekiyordu. 19. yüzyıl ortalarından itibaren özellikle telgraf ve mors şifresi (alfabesi) ile birlikte elektronik iletişimin gelişmesi bilgi dağıtımının artık fiziksel taşımacılığa bağlı olmadığını ve anında uzak mesafelere ulaştığı anlamına gelmekteydi. 1850'lerde su altı kabloleme teknolojisi, bilginin uluslararası ve hızlı dağıtımını sağladı. 1860'larda ilk su altı kablosu ABD ile İngiltere arasına döşendi. Örneğin 19. yüzyılın sonunda Manchester'da (Mençestr) yaşayanlar bir sonraki gün sadece Londra'daki olaylar hakkında bilgi sahibi olmakla kalmıyor, aynı zamanda telgrafın bireylere bilgiyi basılı olarak seri transfer etme imkânı sağlamasıyla dünyanın her tarafından haberdar da oluyorlardı.

Yeni elektronik iletişim teknolojileri, uzaklara iletilen bilginin doğasını değiştirmeyi sürdürdü ve bu da zaman ve mekânın daha da küçülmesine yol açtı. 1920'lerde gelişen radyo ve TV yayın teknolojisi uzak mesafelerdeki evlere anlık ses ve görüntünün ulaştırılmasına ilk kez imkân sağladı.

Bugün uydu yayınları ve Genel Ağ, herhangi bir mahaldeki toplumsal aktörlerin uzak kültürlerle tanışmasına, ulusal ve küresel olaylar hakkında anlık bilgiye ulaşmasına izin vermektedir. Uydular ve Genel Ağ bireylerin doğrudan izleyiciler olmalarını da mümkün kılmıştır. Uydu yayınları, evlere sinyalleri uydu çanağı ile aktarmasından dolayı klasik yayınlardan farklılık arz eder.

Uydu yayını dünyanın farklı bölgelerindeki insanların "Tiananmen Meydanı Katliamı" (1989), Körfez Savaşı (1991) ve Prenses Diana'nın (Dayana) cenaze töreni (1997) gibi olaylara gerçekleştikleri anda tanıklık etmelerini sağlamıştır. Bu yüzdendir ki uzaklarda meydana gelen olaylar dünyanın pek çok yerindeki gündelik hayatı anında ve doğrudan etkilemeye başlamıştır. Farklı kültür ve ülkeler arasındaki bu birbirine bağlanmışlık Genel Ağ'ın gelişmesiyle daha da güçlenmiştir.

(Tony Bilton ve diğerleri, *Sosyoloji*, s. 4-5, Düzenlenmiştir.)

Görsel 4.9
Çizim, Hasan AYÇIN

Görsel 4.10
Medyadan dördüncü güç diye de söz edilmektedir.

SORULAR

1. Uydu yayınlarıyla Genel Ağ'ın, ulusal ve küresel olaylar hakkında anlık bilgiye ulaşmamıza imkân tanınmasını olumlu ve olumsuz yönleriyle tartışınız.
2. Gelecek yıllarda kitle iletişim araçlarında ne gibi yeniliklerin olabileceğini öngörüyorsunuz? Bu yenilikler toplumsal ilişkilerde ve kurumsal yapılarda ne gibi değişimlere yol açabilir?

- Aşağıdaki soruların cevaplarını ve istenen örnekleri boş bırakılan yerlere yazınız.

Hayatınızda değişiklik yapan üç teknolojik değişme nedir?
1.
2.
3.

- Kitle iletişim araçlarının toplumsal değişmeye olumlu ve olumsuz etkilerine üç örnek veriniz.

Olumlu Örnekler
1.
2.
3.

Olumsuz Örnekler
1.
2.
3.

- Medya, birey ya da grupların davranışlarını sizce nasıl yönlendirmektedir? Olumlu ve olumsuz üç örnek veriniz.

Olumlu Örnekler
1.
2.
3.

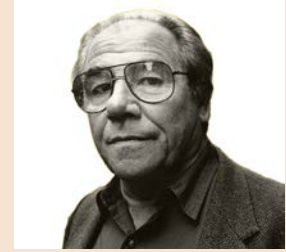
Olumsuz Örnekler
1.
2.
3.

TANIYORUM

Jean Baudrillard

“Bizim tanık olduğumuz şey; reklamlar, medya ve görüntüler aracılığıyla her şeyin bir gösterge sanayisine dönüşmüş olmasıdır.”

1929 yılında Reims’de doğan Fransız düşünür Jean Baudrillard (Jan Bodriya), meslek hayatına Almanca öğretmenliğiyle başladı ve 1966 yılında Nanterre Üniversitesinde Henry Lefebvre ile çalıştı. Nanterre Üniversitesinde sosyoloji dersleri verdi. Başta ABD olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinde ve Türkiye’de konferans veren Baudrillard, "profesörlük" unvanını 1990 yılında aldı.

Görsel 4.11: Jean Baudrillard

Günümüz düşünce dünyasının en çarpıcı isimlerinden olan Baudrillard, esas olarak kitaplarında gerçekliğin teknik medyatik olarak yeniden üretimi ve sanallık anlamına gelen simülasyon (benzetim), yığınların zihniyeti, öteki, baştan çıkarma gibi konuları ele almıştır. Üretimin rasyonel bir etkinlik olmadığını ileri sürmüştür; tüketicinin, reklam vb. yollarla aldatılmasını göz boyayıcı bir oyun ve hem üretimi hem de tüketicinin isteğini tehdit eden bir öğe olarak yorumlamıştır.

Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de iyi tanınan bir düşünür olan Baudrillard’ın hemen hemen tüm eserleri Türkçeye tercüme edilmiştir. Başlıca eserleri şunlardır:

Tüketim Toplumu (1970), *Üretimin Aynası* (1973), *Baştan Çıkarma Üzerine* (1981), *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu* (1982), *Amerika* (1896), *Cool Anılar* (1987), *Kötülüğün Şeffaflığı* (1990)

Baudrillard, 6 Mart 2007’de Paris’teki evinde, 77 yaşında uzun bir hastalık döneminden sonra öldü.

15. DERS

Modernleşme ve Küreselleşme

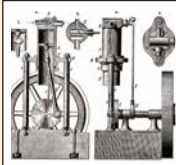

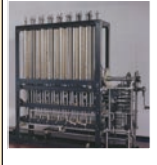

SÜRE

2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

- Aşağıdaki tabloda dünyanın modernleşmesinde ve küreselleşmesinde dönüm noktası olarak değerlendirilebilecek bazı olaylar yer almaktadır. Tabloyu inceleyerek soruları cevaplayınız.

Dünyanın Küreselleşmesini Sağlayan Olaylar

 <p>1456</p> <p>Gutenberg'in (Gutnberg) matbaasında kitap basılması</p>	 <p>1769</p> <p>James Watt'in (Ceymiş Vat) buhar makinesinin patentini alması</p>	 <p>1884</p> <p>Sıfır meridyeni Greenwich (Greniç) (Londra) olmak üzere dünyanın 24 kuşağa bölünmesi</p>	 <p>1948</p> <p>BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi</p>	 <p>1965</p> <p>İlk geniş alanlı bilgisayar şebekesinin ABD'de kurulması (Genel Ağ'ın habercisi)</p>
 <p>1492</p> <p>Kristof Kolomb'un (Kristof Kolomp) Amerika'yı keşfi</p>	 <p>1896</p> <p>İlk modern olimpiik oyunların yapılması</p>	 <p>1903</p> <p>Wright (Rayt) Kardeşler'in uçakla ilk uçuşlarını gerçekleştirmeleri</p>	 <p>1989</p> <p>Berlin Duvarı'nın yıkılması</p>	 <p>1990</p> <p>Tim Berners Lee'nin (Tim Bönis Lii) dünyayı saran ağı (www.) icadı</p>

- Tablodaki olayların modernleşmeye ve küreselleşmeye katkılarını açıklayınız.
- Sizce bu tabloya başka hangi olaylar ilave edilebilir?

SOSYOLOJİK BAKIŞ

A) Modernleşme

18. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa'da sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda köklü değişimler yaşanmış; sanayileşme, kentleşme, ulus devletler, demokratikleşme ve kapitalizm tarihte yepyeni olgular olarak karşımıza çıkmıştır. Modernleşme olarak adlandırılan bu değişimler aynı zamanda geleneksel yapıların çözülmesi ve etkinliğini yitirmesi anlamına gelen geleneklerden kopuşu ve köklü bir dönüşümü de ifade etmektedir.

Modernleşme Avrupa merkezli olmasına rağmen Batı Avrupa ile sınırlı kalmamıştır. 19 ve 20. yüzyıllar bütün dünyada modernleşme rüzgârlarının estiği dönemler olmuştur. Neredeyse dünya milletlerinin hepsinin aşama aşama bir modernleşme tecrübesi yaşayarak toplumsal bir dönüşüm süreci geçirmesi beklenir hâle gelmiştir.

ETKİNLİK

Modern Dönemde Değişme

Son iki yüzyılda yani modern dönemde toplumsal değişimin hızı artmıştır. Bu hızlı değişime yol açan etkenleri üç kategoride toplayabiliriz:

1. Kültürel Etkenler

Modern dönemdeki toplumsal değişim süreçlerini etkileyen kültürel etkenler arasında yer alan bilimin gelişmesi, modern bakış açısının eleştirel ve yenilikçi niteliğinin ortaya çıkışına katkıda bulunmuştur. Artık gelenek ya da alışkanlıkların, eskiden beri sahip oldukları otoriteden dolayı kabul edilmesi gerektiğini varsaymıyoruz. Tam tersine, yaşama biçimlerimizi giderek artan bir biçimde "aklı" (rasyonel) bir temele oturtma ihtiyacı hissediyoruz. Örneğin bir hastaneyi kurarken yalnızca geleneksel beğenileri değil hastanenin temel amacını yani hastaların etkin bir biçimde tedavisini gerçekleştirme durumunu dikkate alıyoruz. Nasıl düşündüğümüzün yanında, düşüncelerimizin içeriği de değişti. İlerleme, özgürlük, eşitlik ve demokratik katılım idealleri büyük ölçüde geçmiş iki ya da üç yüzyılın ürünüdür.

Böyle idealler, içlerinde devrimler de olmak üzere, toplumsal ve politik değişim süreçlerinin harekete geçirilmesini sağlamıştır. Bu düşünceler geleneğe bağlanamaz; tersine insanın daha ileriye doğru gitmeye çalışmasında, yaşama biçimlerinin sürekli olarak gözden geçirilmesini gerektirir. Başlangıçta Batı'da geliştirilmiş olsalar da böyle idealler, dünyanın pek çok yerinde değişimi özendirme yoluyla uygulama alanı bakımından giderek evrensel ve küresel hâle gelmiştir.

Görsel 4.12: Yemek kültürü değişiyor mu?

2. Ekonomik Etkenler

Ekonomik etkenler arasında en önemli olanı, sanayi kapitalizminin etkisidir. Modern kapitalizm, daha önceden var olan üretim düzenlerinden kökten bir biçimde farklıdır çünkü kapitalizm, üretimin sürekli büyümesi ile servet birikiminin giderek artmasına yol açmaktadır. Geleneksel üretim düzenlerinde, üretim düzeyleri, alışkanlığa dayanan geleneksel ihtiyaçlara bağlı olduğundan oldukça durağandır. Kapitalizm üretim teknolojisinin sürekli olarak gözden geçirilmesini özendirir. Bu da bilimin giderek artan biçimde içerildiği bir süreçtir. Modern sanayinin yol açtığı teknolojik yenilik oranı, geçmişteki bütün ekonomik düzen biçimlerinden çok daha yüksektir. Bilim ve teknolojinin yaşama biçimlerimiz üzerinde gösterdiği etki, büyük ölçüde ekonomik etkenler tarafından yönlendirilir ancak bu etki, ekonomik alanın ötesine de geçmektedir. Bilim ve teknoloji, politik ve kültürel etkenleri hem etkiler hem de onlardan etkilenir. Bilimsel ve teknolojik gelişme örneğin radyo, televizyon, cep telefonları ve Genel Ağ gibi modern iletişim biçimlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Elektronik iletişim biçimleri son yıllarda siyasette de değişmelere yol açmış, bizim dünya hakkında ne düşündüğümüzü ve ne hissettiğimizi de biçimlendirir hâle gelmiştir.

3. Siyasal Etkenler

Modern dönemdeki değişmeyi etkileyen üçüncü önemli etki türü, siyasal gelişmelerden oluşmaktadır. Ülkelerin güçlerini artırma, servetlerini büyütme ve askerî rakiplerine üstünlük sağlama mücadeleleri, son iki ya da üç yüzyıl boyunca değişimin enerjik bir kaynağı olmuştur. Geleneksel uygarlıklardaki siyasal değişim olağan olarak seçkinlerle sınırlı olmuştur. Örneğin nüfusun büyük bölümü görece değişmeden kalırken bir aristokrat aile, yönetimde bir başka ailenin yerini alır. Bu durum, siyasal liderler ile hükümet görevlilerinin etkinliklerinin sürekli olarak geniş yığınların hayatlarını etkilediği modern siyasal düzenler için geçerli değildir. Hem içsel hem de dışsal olarak siyasal karar alma süreci toplumsal değişmeyi geçmişte olduğundan çok daha fazla yönlendirmektedir.

Son iki ya da üç yüzyıl içinde siyasal ve ekonomik gelişmelerin karşılıklı olarak birbirini etkilediği kesindir. Hükümetler artık ekonomik büyüme oranlarını yükseltmede (ya da kimi zaman geriletmede) önemli bir rol oynamaktadır. Hükümetin en büyük işveren olduğu bütün sanayi toplumlarında da üretime yapılan hükümet müdahaleleri oldukça fazladır.

Batı ülkelerinin on yedinci yüzyıldan başlayarak sahip oldukları askerî güç onların, dünyanın tüm bölgelerini etkilemelerine neden olmuştur. Aynı zamanda Batılı yaşama biçimlerinin küresel düzeyde yayılımının da temelinde yer almıştır. 20. yüzyılda İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri ciddi boyutlarda olmuştur. Pek çok ülkenin sosyoekonomik olarak yıkıma uğraması, örneğin İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanya ve Japonya'da olduğu gibi önemli kurumsal değişimleri beraberinde getiren yeniden inşa süreçlerine yol açmıştır. Zaferi kazanan devletler bile -İngiltere gibi- savaşın ülke ekonomisine etkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkan önemli iç değişimler yaşamıştır.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

SORULAR

1. Şimdiye kadar gördüğünüz sosyal bilimlere ait derslerden öğrendiklerinizden hareketle metinde geçen modernleşme kaynaklı kültürel, siyasal ve ekonomik dönüşümleri Türkiye'nin modernleşme tecrübesi üzerinden örnekleyiniz.
2. Sanayileşme toplumsal ilişkileri, ekonomiyi ve çalışma hayatını nasıl etkilemektedir? Geleneksel kırsal hayat ile metropol hayatını karşılaştırınız.
3. Günümüzde bazı araştırmacıların insanlığın geleceğine dair kötümser tahminlerde bulunmalarına neden olan veriler sizce neler olabilir? Tartışınız.

ETKİNLİK

Modernleşme olgusu sosyologlar tarafından farklı şekillerde tanımlansa da tüm tanımlar modernleşmenin, geleneksel olandan modern olana doğru bir değişim biçimi olduğu üzerinde uzlaşmaktadır.

Aşağıdaki tabloda geleneksel toplumlar ile modern toplumları tanımlayan ifadeler yer almaktadır. Hangi cümlenin hangi toplumu nitelediğini örnekte verildiği gibi işaretleyiniz.

Nitelikler	Geleneksel Toplumlar	Modern Toplumlar
Toplumsal değişme hızı yavaştır.	√	
Yerleşim biçimi kentseldir.		
Resmî, uzun süreli ve zorunlu eğitim yoktur.		
Aile yapısı geniştir.		
Teknoloji gelişmiştir.		
İş bölümü basittir, yaşa ve cinsiyete dayalıdır.		
Ekonomik sektör tarıma dayalıdır.		
Farklılıklara karşı gösterilen tolerans azdır.		
Refah düzeyi yüksektir.		
Toplumsal ilişkilerin niteliği birincildir.		
Toplumsal tabakalaşma katı ve keskindir.		
Statüler daha çok bireysel çabayla kazanılır.		
Dinsel bağlılık zayıftır.		
Ahlaki normlar görecelidir.		
Toplumsal kontrol daha çok yasalarla sağlanır.		
Politik yapılar demokratiktir.		

SOSYOLOJİK BAKIŞ

B) Küreselleşme

Küreselleşme bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile ekonomik ve siyasal faktörlerle yakından ilgili bir olgudur. Bir olgu olarak özellikle son iki yüzyılı belirleyen bir sürece atfta bulunan küreselleşme, giderek artan bir biçimde tek bir dünya içinde yaşadığımız, öyle ki bireylerin, grupların ve ulusların birbirine bağımlı hâle geldiği olgusuna göndermede bulunmaktadır. Çoğunlukla üretim ve ticaretin ulusal sınırları aşan bir düzeye erişmesinden dolayı ekonomik bir olgu olarak betimlenmektedir. Fakat ekonomik güçler küreselleşmenin ayrılmaz bir parçası olsa da yalnızca bunların küreselleşmeyi ortaya çıkardığını ileri sürmek yanlış olacaktır. Küreselleşme siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik etkenlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmış ve dünya ölçeğinde insanlar arası ilişkilerin etkileşim hızını ve kapsamını artıran bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler tarafından yönlendirilmiştir.

ETKİNLİK

Sayfa 90, 91 ve 92'de üç metin yer almaktadır. Metinleri okuyunuz ve her metnin altında yer alan soru/soruları modernleşme konusunda edindiğiniz bilgilerden de faydalanarak cevaplayınız.

(Öneri: Bu etkinliği üç gruba ayrılarak gerçekleştirebilirsiniz. Gruplar metinleri paylaşır. Her grup kendi metnini inceleyerek soru/soruları cevaplar. Ardından her grup incelediği metinle ilgili bir sunum yapar ve diğer grupların yönelteceği soruları cevaplar.)

Görsellerin altında yer alan soruları tartışarak etkinliği tamamlayınız.

Bilgi ve İletişim Teknolojilerindeki Gelişmeler Küreselleşmeye Nasıl Katkıda Bulunuyor?

Küresel iletişim, teknoloji ile dünyanın telekomünikasyon altyapısındaki bir dizi önemli ilerleme ile kolaylaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda, telekomünikasyondaki gelişmeler kapsam ve yoğunluk bakımından ciddi bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Bu gelişmeler zamanın ve mekânın yakınlaşmasını sağlamıştır: Gezegenin iki karşı ucunda yaşayan iki kişi, yalnızca gerçek zamanda bir konuşma yapmakla kalmaz, ayrıca uydu teknolojisi yardımıyla birbirine belgeler de gönderebilir. Genel Ağ ve cep telefonlarının yaygın kullanımı, küreselleşme süreçlerini derinleştirmekte ve hızlandırmaktadır. Artan bir biçimde, daha önceleri ya yalıtılmış olan ya da geleneksel iletişimlere erişimi kısıtlı olan yerlerde yaşayan daha fazla sayıda insan bu teknolojilerin kullanımıyla birbirine bağlantılı hâle gelmektedir. Her gün küresel medya haberleri, görüntüleri ve bilgiyi insanların evlerine getirmekte, onları doğrudan ve sürekli olarak dış dünyaya bağlamaktadır. Bireyler artık öteki insanlarla olan karşılıklı bağımlılıklarının daha fazla farkında, geçmiştekine kıyasla da kendilerini daha fazla küresel sorun ve süreçlerle özdeşleştirmiş görmektedirler.

Görsel 4.13

İletişim ağlarıyla dünyayı birbirine bağlayan küreselleşme herkesi ve her yeri birbirine benzer kılıyor. Sizce yerel kültürler yok olacak mı?

Dünyayı küresel bakış açısıyla değerlendirme gereğinin önemli nedenlerinden biri insanların küresel bir topluluğun üyeleri olarak toplumsal sorumluluğun ulusal sınırlarda durmadığını, bu sınırların ötesine geçtiğini giderek daha fazla anlamaya başlamalarıdır. Örneğin yakın yıllarda Şili ve Endonezya'daki depremler, Pakistan ve Bangladeş'deki sel baskınları, Afrika'daki kıtlıklar ile Orta Amerika'daki kasırgalar küresel yardımı harekete geçiren konular olmuştur.

(Anthony Giddens, *Sosyoloji*, s. 84-88, Düzenlenmiştir.)

Görsel 4.14

Elektronik ekonomi sayesinde aracı kuruluşların yardımı olmaksızın Genel Ağ üzerinden alışveriş yapmanın mümkün hâle gelmesi ilerleyen yıllarda ticari ilişkileri nasıl etkileyebilir?

SORULAR

1. İletişimin küreselleşmesinin yanı sıra ucuz ve yaygın bir hâle gelmesi; toplumsal ilişkiler, norm ve değerlerin üzerinde ne gibi etkiler yaratmaktadır?
2. Kitle iletişim araçlarıyla küresel bir kültür mü ortaya çıkıyor? Yorumlayınız.
3. Türkiye'de son yıllarda küresel çapta etki yaratan toplumsal olaylar nelerdir? Sıralayınız.

Küresel Bir Ekonomi Nasıl İşler?

Küreselleşmeyi yönlendiren önemli faktörlerden biri dünya ekonomisinin bütünleşmesidir. Daha önceki dönemlere karşı olarak küresel ekonominin temeli artık birincil olarak tarım ya da sanayi değildir. Bunun yerine küresel ekonomide bilgisayar yazılımı, medya ve eğlence ürünleri ile Genel Ağ'a dayalı hizmetler gibi sanal etkinliklerin giderek egemenliği artmaktadır. Bilgi toplumunun ortaya çıkışı, teknolojiden alanay ve bilgi işlem, eğlence sektörü ve telekomünikasyondaki yeni gelişmeleri kendi gündelik hayatlarıyla bütünleştirmeye istekli geniş bir tüketici kitlesini ve bir tür tüketim toplumunu yaratmıştır.

Küresel ekonominin kendi işlemleri, bilgi çağında ortaya çıkan değişimleri yansıtmaktadır. Artık, ekonominin pek çok yönü bugün, ulusal sınırlarda durmayan, onları aşan ağlar yoluyla işlemektedir. İş dünyası ve şirketler, küreselleşen koşullarda rekabet gücüne sahip olmak için kendilerini daha esnek ve daha az hiyerarşik bir yapıya sahip olacak biçimde yeniden yapılandırmış, üretim pratiklerini ve örgütsel kalıplarını daha esnek hâle getirmişlerdir. Buna bağlı olarak şirketlerin başka firmalarla ortaklık düzenlemeleri yaygınlaşmış ve hızla değişen küresel piyasada iş yapabilmeleri için dünya çapındaki dağıtım ağlarına katılmaları zorunlu hâle gelmiştir. Bunun sonucunda da ulusötesi şirketler ortaya çıkmıştır.

Küreselleşmeyi yönlendiren pek çok ekonomik etken arasında, ulusötesi şirketlerin rolü özellikle önemlidir. Ulusötesi şirketler birden fazla ülkede mal üreten ya da hizmet pazarlayan şirketlerdir. Bu şirketler, ülke dışında bir ya da iki fabrikası olan görece küçük şirketler olabileceği gibi işlemleri bütün dünyayı kaplayan dev uluslararası girişimler niteliğinde de olabilir. En büyük ulusötesi şirketlerin bazıları bütün dünyaca bilinir. Ulusötesi şirketlerin millî bir üssü olduğu durumda bile bunlar küresel piyasaların ve küresel kârların peşine düşerler. Ulusötesi şirketler ekonomik küreselleşmenin kalbinde yer alırlar. Bu şirketler bütün dünyadaki ticaretin üçte

ikisinden sorumludur; dünya üzerinde yeni teknolojilerin yayılmasına aracılık ederler ve uluslararası finansal piyasalardaki büyük oyuncularlardır. Dünyanın önde gelen ulusötesi şirketleri ekonomik bakımdan dünyadaki ülkelerin çoğundan daha büyüktür.

“Elektronik ekonomi” olgusu, ekonomik küreselleşmenin altında yatan bir başka etkidir. Bankalar, şirketler, fon yöneticileri ve bireysel yatırımcılar bir fareyi tıklayarak fonlarını uluslararası düzeyde hareket ettirebilirler. Ancak “elektronik para”nın anlık olarak yer değiştirme yeteneği büyük riskleri de beraberinde getirmiştir. Büyük miktarlarda sermaye aktarımı uluslararası finansal krizleri tetikleyerek ekonomileri istikrarsızlaştırabilir.

(Anthony Giddens, *Sosyoloji*, s. 88-91, Düzenlenmiştir.)

SORU

Ulusötesi şirketler gerçekten ulusal hükümetlerden daha güçlü mü? Uluslar kendi iradelerini, demokratik sınırlar çerçevesinde kalmak koşuluyla bu gücün istilasına karşı nasıl koruyabilirler?

Görsel 4.15
Avrupa Parlamentosu, üye ülkelerin yasama sürecine katılır ve bütçelerine ilişkin yetkiler taşır.

ANAHTAR BİLGİ

Modernleşme ve Küreselleşme

Küreselleşme aslında modernleşmeyle paralel giden bir süreçtir. 18. yüzyıldan sonra bilim, teknoloji ve sosyopolitik alanlarda yaşanan değişimler hem modernleşmeyi doğurmuş hem de küreselleşmeye yol açmıştır. Örneğin sanayi kapitalizmi, mantığı gereği sermayenin küreselleşmesine, demokrasi ve özgürlük gibi idealler de siyasal küreselleşmeye neden olmuştur.

Küreselleşen Dünyada Siyasal Değişimler

Çağdaş küreselleşmenin ardındaki üçüncü itici güç, siyasal değişimle ilgilidir. Bunun birkaç yönü bulunmaktadır. İlki, Doğu Avrupa’da 1989’da bir dizi çarpıcı devrim sırasında gerçekleşen ve 1991’de Sovyet Birliği’nin kendi yıkılışıyla doruğa çıkan eski Sovyet bloğundaki Rusya, Ukrayna, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Baltık devletleri, Kafkasya ve Doğu Asya devletlerinin Batı tipi siyasal ve ekonomik sistemlere doğru ilerlemesidir. Bu ülkeler artık küresel topluluktan yalıtılmış değil onunla bütünleşmiş hâle gelmişlerdir.

Küreselleşmenin yoğunlaşmasına yol açan ikinci bir önemli siyasal etken, uluslararası ve bölgesel hükümetler mekanizmalarının gelişimidir. Birleşmiş Milletler ile Avrupa Birliği, ulus-devletleri ortak bir siyasal forum içinde bir araya getiren ve en önde gelen iki örnektir. Birleşmiş Milletler tek tek ulus devletlerin birliği olarak bu işlevi yerine getirirken Avrupa Birliği, üye ülkelerin ulusal egemenliklerinden bir ölçüde vazgeçtiği, ulusötesi yönetim biçimidir. Avrupa Birliği’ne üye devletlerin hükümetleri, ortak AB organlarının yönergeleri, düzenlemeleri ve mahkeme kararları ile bağlı olsalar da bölgesel birliğe katılımlarının sağladığı ekonomik, toplumsal ve siyasal yararları elde etmektedirler.

Son olarak küreselleşme, Uluslararası Devlet Örgütleri (UDÖ) ile Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları (USTK) tarafından da yönlendirilir. UDÖ, katılımcı devletlerin kurduğu ve kapsam bakımından ulusötesi nitelikteki belirli bir etkinliği düzenleme ya da gözetme sorumluluğu verilen bir organdır. Bu tür organların ilki olan Ulusal Telgraf Birliği (ITU), 1865'te kurulmuştur. 1909'da, ulusötesi işleri düzenlemek için 37 UDÖ varken 1996'da bunların sayısı 260 olmuştur. Uluslararası sivil toplum kuruluşları; siyasi kararlar veren, uluslararası sorunları ele alan ve hükümet organlarıyla yan yana çalışan bağımsız örgütlerdir. Binlerce sivil toplum kuruluşu etkinlikleriyle ülkeleri ve toplulukları birbirine bağlamaktadır.

(Anthony Giddens, *Sosyoloji*, s. 91, Düzenlenmiştir.)

SORU

Siyasal yönetim anlamında dünya gerçekten bütünleşiyor mu? Dünyadaki uluslararası siyasal gelişmelerden yola çıkarak cevabınızı destekleyecek örnekler veriniz.

ETKİNLİK

Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan siyasal, toplumsal ve ekonomik değişimleri değerlendiren araştırmacılar genellikle bu değişimler karşısında ikircikli bir tutum sergilemektedirler. Bazıları küreselleşmeyi olumlu değişimler ortaya çıkaran bir süreç olarak görürken bazıları da bu değişimler karşısında olumsuz bir tutum takınmaktadırlar. Siz de aşağıdaki tabloda verilen küreselleşme kaynaklı değişimleri “olumlu” ya da “olumsuz” olarak değerlendirip gerekçelerinizi belirleyerek ilgili boşluklara yazınız.

Küreselleşmeyle Birlikte Ortaya Çıkan Değişimler	Olumlu	Olumsuz	“Olumlu” ya da “Olumsuz” Değerlendirme Gerekçeleri
Ulus devletlerin gücü zayıflıyor.			
Dünya siyasal olarak bütünleşiyor.			
Finansal ve tüketime dayalı küresel ekonomi daha fazla yönlendirilmeye açık hâle geliyor.			
Sivil toplum kuruluşlarının etkisi artıyor.			
Demokrasi ve kapitalist piyasa ekonomisi yaygınlaşıyor.			
Ulusötesi şirket ekonomiyi yön veriyor.			

16. DERS

Toplumsal Gelişme ve Ögeleri, Toplumsal Bütünleşme

SÜRE

2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

1. Aşağıda Japonya ile ilgili bilgiler verilmektedir. Bu bilgilerden hareketle bir toplumun gelişmişliğinin en önemli ölçütünün ne olabileceğini belirtiniz.

Görsel 4.16

Günümüzde Japon halkının büyük çoğunluğu şehirlerde yaşar. Ancak güçlü ülke ekonomisi ve gelişmiş teknoloji sayesinde köy ve şehir hayatı arasında büyük farklar yoktur. Elektrik, su ve doğal gaz ağı yurdun en uca köşelerine kadar uzanır. Ayrıca ulaşım da güçlükler yaşanmaz. Japonya'nın en küçük noktalarına kadar ulaşan tren yolları ve otoyollar bulunur. Hizmet, iletişim ve ulaşım ağlarının gelişmişliğinin sonucu olarak da köy ve şehir arasındaki fark giderek ortadan kalkmaktadır.

2. Gelişmiş toplum kavramından ne anlıyorsunuz?
3. Siyasetçilerin, geçmişle kendi dönemlerinin kıyaslanabilmesi için kendi icraatlarıyla ilgili olumlu göstergeleri örnek olarak vermesi neyi anlatmaya yöneliktir?
4. Toplumsal bütünleşme kavramı sizde neleri çağırıyor? Bir örnekle açıklayınız.

SOSYOLOJİK BAKIŞ

A) Toplumsal Gelişme ve Ögeleri

Her çağda ve her toplumda gözlenebilen bir olgu olan toplumsal değişme kavramı, gelişme ve ilerleme kavramlarıyla sürekli olarak birbirine karıştırılır. Toplumsal gelişme ve ilerleme toplumsal değişimin aksine bir değer yargısı taşır ve belirli bir amaca yönelik değişmeyi vurgular. Bu derste üzerinde duracağımız toplumsal gelişme kavramı ise toplumda var olan hayat koşullarının iyileşmesi olarak tanımlanır. Bu tanım açısından da toplumsal gelişme olumlu bir farklılaşmayı ifade eder.

ETKİNLİK

- 94 ve 95. sayfadaki metni okuyarak toplumsal gelişimin ögelerini belirleyiniz ve belirlediğiniz ögeleri metnin sonunda yer alan kavram haritasında boş bırakılan yerlere yazınız.

Toplumsal Gelişme

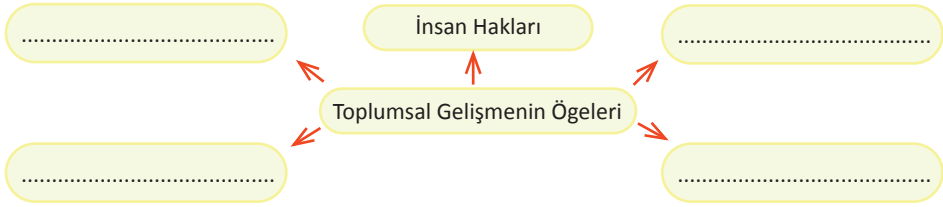
Kişi başına düşen millî gelir ve ekonomik hayatın örgütlenme biçimi gibi ekonomik olgular toplumsal gelişimin düzeyiyle ilgili ipuçları verir. Ekonomik olarak gelişmiş Kuzey Avrupa ülkelerinde kişi başına düşen millî gelir 20 bin doların üzerine çıkarken sahra altı Afrika ülkelerinde 100 doların altına düşmektedir. Refah düzeyi yüksek olan ve görece adil bölüşümün gerçekleştiği ülkelerde bireylerin daha iyi eğitim ve sağlık hizmetleri alacağı açıktır.

Bir ülkede gelişmişlik düzeyini belirleyen önemli değişkenlerden biri o ülke ekonomisinin genel durumudur, başka bir deyişle ekonomik gelişme ve büyüme düzeyidir. Ekonomik gelişme ekonomik hayattaki niteliksel değişimleri ifade eder. Örneğin sanayileşme, iş bölümü, kaliteli iş gücünün artışı, girişimcilğe imkân tanınması hem niteliksel bir değişimi ifade eder hem de ekonomik gelişimin göstergeleridir. Ekonomik büyüme ise ekonomik yapıdaki bir değişiklikten çok mevcut yapı içinde sayı ve nicelik artışını ifade eder. Ekonomik kalkınma hızındaki artış ve kişi başına düşen millî gelirdeki artış gibi.

Bir toplumda toplumsal gelişmenin ortaya çıkabilmesi için ekonomik gelişme ve büyüme yeterli değildir. Toplumsal, kültürel ve siyasal birtakım gelişmelerin de gerçekleşmesi gerekir. Bir ülkenin demokrasi ile yönetiliyor olması, buna paralel olarak demokratik kültürün toplumsal ilişkilere kadar yayılması, insan haklarını güvence altına alacak hukuksal bir düzenin tesis edilmesi ve son olarak hukukun üstünlüğüne dayanan bir siyasal sistemin kurulması toplumsal gelişmenin ekonomiden sonraki en önemli ayağını oluşturur. Dünyadaki gelişmiş ülkelere bakıldığında bu gelişmelerin tamamını hemen hemen gerçekleştirdiklerini görüyoruz.

Toplumsal gelişmeyi tamamlayan önemli unsurlardan biri de orta tabakanın toplumsal tabakalaşma piramidi içindeki yeri ve işgal ettiği genişliktir. Gelişmiş toplumların tabakalaşma piramidinde orta tabaka geniş bir yer tutar. Orta tabakanın genişlemesi toplumsal gelişmenin hem ögesi hem de bir ölçütüdür. Bu nedenle gelişmiş her toplum, üst ve alt tabakalar arasındaki gerilim ve çatışmaları dengeleyen, toplumun yaratıcı ve dinamik yanını oluşturan orta tabakayı çeşitli politikalarla güçlü tutmaya çalışır.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

ANAHTAR BİLGİ

Atatürk İnkıpları İle Gelen Sanayi ve Tarım Alanındaki Köklü Değişmeler

Sanayi alanındaki değişmeler:

Cumhuriyetin ilk yıllarında sanayileşmeyi gerçekleştirebilmek için özel sektör yeterli sermayeye ve deneyime sahip değildi. 1924'te millî sermaye birikimini sağlamak amacıyla Türkiye İş Bankası kuruldu. 1929 yılına kadar kurulan banka sayısı 27'si yöresel olmak üzere 29'u buldu. Büyük sanayi tesislerinin kurulması işi devlet tarafından üstlenildi. Bununla beraber devlet, özel sektöre bırakılan sanayi alanında faaliyetleri de korumayı prensip olarak kabul etti. 28 Mayıs 1927'de Teşvik-i Sanayi Kanunu (Sanayiye Özendirme Kanunu) çıkarıldı. 1929 Dünya ekonomik bunalımının Türkiye'yi de etkilemesi üzerine 1933'te planlı ekonomiye geçildi. Birinci Beş yıllık kalkınma planı (1933-1938) uygulandı. Yurdun çeşitli bölgelerinde fabrikalar açılarak kalkınmada bölgeler arası bir denge kurulmaya çalışıldı. 1935'te yer altı kaynaklarını işletmek ve elektrik santralleri kurmak amacıyla Etibank, maden aramak ve bulmak için de Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü (MTA) kuruldu.

Tarım alanındaki değişmeler:

Osmanlı Devleti zamanında halkın yüzde 80'i tarımla uğraşıyordu ve millî gelirin önemli bir kısmı tarımdan elde ediliyordu. Cumhuriyet idaresinin üzerinde önemle durduğu bir konu da tarımın geliştirilmesi olmuştur. Tarım kesiminde çiftçinin durumunu güçleştiren etkenlerden biri de vergi yükünün ağır olmasıydı. Aşar vergisi, Osmanlı Dönemi'nde çiftçinin devlete ödediği bir vergiydi. Çiftçi kesimi ürününün onda birini devlete vermek zorunda olduğu bu vergiyi ödemede büyük güçlük çekiyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında aşar vergisi, genel bütçe gelirinin yüzde yirmi beşini oluşturuyordu. Cumhuriyet Hükûmeti cesur bir kararla 17 Şubat 1925'te aşar vergisini kaldırdı. Böylece tarımsal gelişme için iyi bir ortam hazırlanmış oldu. Türkiye'nin gelişmiş bir tarım ülkesi hâline gelebilmesi için orta dereceli ziraat okulları açıldı. Ziraat uzmanlarının sayısını artırmak için Avrupa'ya öğrenciler gönderildi. 1933 yılında Ankara'da Yüksek Ziraat Enstitüsü açıldı. Gazi Orman Çiftliği'nin kurulmasında Atatürk bizzat işin başında yer aldı. Silifke, Tarsus ve Dörtöyl'de da çiftlikler kuruldu. Bu çiftliklerin modern tarımın yerleşmesine büyük katkıları olmuştur.

(<http://mku.edu.tr/readPage.aspx?icerik=401>)

OKUL DIŞI ETKİNLİK

- Yukarıdaki Anahtar Bilgi'de verilen bilgileri örnek alarak siz de sınıfta üç gruba ayrılarak "Atatürk İnkılapları İle Gelen Bazı Köklü Değişmeler" adıyla bir rapor hazırlayınız. Raporunuzda aşağıdaki sorulara cevap arayınız:
 - Birinci grup: Harf inkılabının kültür hayatındaki etkileri neler olmuştur?
 - İkinci grup: Medeni Kanun'un kabulünün toplumsal hayattaki etkileri neler olmuştur?
 - Üçüncü grup: Tevhid-i Tedrisat Kanunu Türk eğitim sistemi üzerinde neleri değiştirmiştir?
- Hazırladığınız raporu sınıfta sununuz.

ETKİNLİK

Bir toplumda yaşayan insanların hayatlarından ne kadar memnun oldukları kısmen kişisel nedenlere bağlı olsa da toplumun gelişmişlik düzeyi ve kendilerine tanınan fırsatlarla da ilgilidir. Aşağıda toplumsal gelişmişlik düzeyi ile ilgili bazı göstergeler ile Türkiye'deki insanların hayat memnuniyetini gösteren bir istatistik verilmekte ve sizden de bu ikisi arasında bağlantı kurmanız istenmektedir. Bu çerçevede istatistik tablosu ile göstergeler hakkındaki fikirlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

	Toplumsal Gelişimin Bazı Göstergeleri
Ekonomi	Para kazanmaya imkân tanıyan ve büyüyen güçlü bir ekonomi
Demokratikleşme	Şeffaf ve sorumluluk alan hukukun üstünlüğüne saygılı kurumlar
Eğitim	Herkes tarafından ulaşılabilir, insan gelişimini destekleyen, yeniliklere açık ve kaliteli bir eğitim sistemi
Sağlık	Toplumun ruhsal ve fiziksel sağaltımını sağlayan kaliteli ve herkes için ulaşılabilir sağlık hizmetleri
Yönetim	Demokratik, katılımcı, dürüst ve etkili bir yönetim
Kişisel hak ve özgürlükler	Kişilerin hayatlarının gidişatını yönlendirebildikleri, kişisel tercihlerde bulunabildikleri ve bireysel hak ve özgürlüklere saygı duyulan toplumsal anlayış

SOSYOLOJİK BAKIŞ**B) Toplumsal Bütünleşme**

Bir toplumdaki çeşitli unsurların nasıl olup da bir araya geldiği ve birbirini destekler mahiyette çalıştığı özellikle A. Comte ve E. Durkheim gibi ilk sosyologların anlamaya çalıştığı önemli konulardan biri olmuştur. Bir toplumun devamı ve istikrarı toplumu oluşturan birey ve grupların bütünleşmesine bağlıdır. Bütün toplumlar şu ya da bu şekilde bütün unsurlarıyla birlikte, içerdiği çatışmaları asgari düzeye indirgeme ve tolere etme kapasitesine sahiptir. Sosyolojide bu durum toplumsal bütünleşme kavramıyla ifade edilir.

ETKİNLİK

- Haberlerden ve “Anahtar Bilgi”den hareketle sayfanın sonundaki soruları cevaplayınız.

Sancaktepe Belediyesinde Kardeşlik ve Dostluk Toplantısı

Sancaktepe'deki dernek yöneticileri, mahalle muhtarları, STK (sivil toplum kuruluşları) temsilcileri, parti teşkilat başkanları ve başkan yardımcıları, Sancaktepe Belediyesinin davetlisi olarak bir araya gelerek kardeşlik ve dostluk konusunda beraber olduklarını gösterdi. Beraberlik örneği niteliğindeki toplantı Samandıra Kültür Merkezinde gerçekleşti. Sancaktepe Belediye Başkanı, misafirlerine yaptığı konuşmada, içinde yaşadığımız dünyada insanlığın iki temel problem alanıyla karşı karşıya olduğunu belirterek bunlardan birinin ekonomik problemler, eğitim ve hukuk alanında karşılaşılan sorunlar, kültürel değerlerin yok edilmesi ve benzeri problemler olduğunu ifade etti. Başkan sözlerine şöyle devam etti: “En az bunlar kadar önemli olan ve bunlarla yakından ilişkili olan diğer problem alanı ise insanlar arasındaki iletişim, anlayış ve tolerans eksikliği, farklılıklara karşı tahammülsüzlük ve farklılıklarla barış içinde bir arada yaşama konusunda yaşanan sorunlardır. Bu sorunlar yalnızca bir yöreyi, bölgeyi ya da halkı değil küresel anlamda bütün insanları şu ya da bu şekilde ilgilendirmektedir.”

<http://www.sancaktepe.istanbul/tr>

Tunus'ta Karışıklık

Hayat pahalılığı, işsizlik ve yolsuzluğa karşı başlayan ayaklanmanın ardından devlet başkanının 23 yıllık iktidarını bırakarak terk ettiği Tunus'ta, karışıklık sürüyor. Kargaşa sırasında yağmalmaların da olduğu ülkede, günler süren şiddet ortamı yüzünden tüketim maddesi ve akaryakıt sıkıntısı yaşanıyor. Haber ajanslarının duyurduğuna göre akaryakıt istasyonları önünde kuyruklar görülürken çok sayıda kişi de gıda kıtlığından yakınıyor. Ayrıca bazı Tunuslular da evlerini yağmacılardan korumak için sokaklara barikat kuruyor.

(Bir gazete haberi)

ANAHTAR BİLGİ

Toplumsal Gelişme ve Bütünleşme

Toplumsal gelişme ve bütünleşmeyi birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bir toplum, ekonomik ve sosyokültürel açıdan gelişirken aynı zamanda üyelerini tüm farklılıklarıyla bir arada tutabilme becerisini de kazanır. Örneğin demokrasi kültürünün özümsemiği bir toplumda insanlar, karşılıklı anlayış ve kişisel haklara saygı çerçevesinde bir arada yaşayabilirler ya da ekonomik olarak gelişmiş bir ülkede insanların fiili düzenin devam etmesi yönünde bir irade sergilemeleri ve bu sayede toplumsal bütünleşmenin gerçekleştirilebileceği beklenebilir. Ayrıca dinî, millî, ahlaki ve kültürel değerlerin de toplumsal bütünleşmenin sağlanması üzerinde oldukça etkili bir rolü vardır.

SORULAR

Yukarıdaki iki haberde geçen olayları toplumsal birlik ve beraberlik kavramları bakımından karşılaştırınız.

- Toplumsal bütünleşme sizce ne olabilir? Toplumlar için neden önemlidir?
- Sizce toplumsal bütünleşme nasıl sağlanabilir?

17. DERS

Toplumsal Çözülme ve Nedenleri

SÜRE

3 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıdaki haber metnini okuyarak soruları cevaplayınız.

New Orleans'ta Yangın, Yağma ve Kaos

Katrina Kasırgası'nda en büyük hasarı gören New Orleans'ta (Nuu Orlins) art arda meydana gelen patlamalar, kentte yaşanan kaosu arttırdı. Kentte giderek yaygınlaşan yağma olaylarıyla mücadele amacıyla ek birlikler gönderildi ve olağanüstü güvenlik tedbirleri alındı. On binlerce kişi yiyecek ve su ihtiyacını karşılayamıyor ve kentte tamamen bir kargaşa havası hâkim. Binlerce kişi kentten tahliye edildi ancak hâlâ mahsur kaldıkları yerlerden çıkarılmayı bekleyenler var. Çalışmaların son derece yavaş ilerlediği, çocuklarda ishal vakalarının görülmeye başlandığı aktarılıyor. Kurtarma ekiplerinin bir yandan sular altındaki bölgede kalanları toplamaya bir yandan kenti koruyan barajları ayakta tutmaya ve öte yandan da yağmacılarla mücadele etmeye çalıştığı bildirildi. Bu nedenle ekiplerin hayati tehlikede olmayanlara yardım etmeye gücünün yetmediği belirtiliyor. Görgü şahitleri, çoğu kentin en yoksul ailelerinden gelen on binlerce felaketzedenin sığındığı konferans merkezinde hiçbir koordinasyon çabasına rastlanmadığını, kimsenin su ve gıda dağıtmadığını söylüyor. Buraya sığınan aileler de yardım görmediklerini, kendilerini başka kentlere taşıyacak otobüsleri beklediklerini anlatıyor.

Görsel 4.17: Doğal afetler toplumsal sorunlara yol açabilir.

(Bir haber sitesi)

SORULAR

1. Bir toplumun birlik ve bütünlüğünü, olağanüstü durumlarda gösterdiği tepkilerle ölçebilir miyiz? Neden?
2. Haber metninde geçen olumlu ve olumsuz yönler nelerdir?
3. Toplumu bir arada tutan bağları açıklayınız.
4. Kurumlar üstlendikleri işlevleri yerine getirmezse nasıl bir toplumsal durum ortaya çıkar?

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Toplumsal Çözülme ve Nedenleri

Toplumsal çözülme toplumsal bütünleşmeyle doğrudan ilgili bir olgudur. Toplumu bir arada tutan ve onun kendi içinde bütünleşmesini sağlayan bağlar zayıfladıkça toplumsal bütünlükte çatlaklar oluşur ve kaçınılmaz olarak toplumda bir çözülme meydana gelir. Bu durumda toplumsal değerler ve normlar bireyler ve gruplar üzerindeki etkisini kaybeder. Bunun sonucunda oluşacak karışıklık hem ahlaki ve ekonomik alanda hem de toplumsal hayatın gündelik akışında bir çöküş meydana getirir. Toplumda suç oranları artar; aile, eğitim, siyaset ve din gibi toplumsal kurumlar işlevsiz ve içi boş kurumlara dönüşürler. Hiçbir toplum bu duruma duyarsız kalmaz, tersine çözülmeye direnç gösteren ve toplumsal bütünleşmeyi yeniden tesis etmeyi amaçlayan çeşitli önlemler alır. Toplumsal çözülmeye karşı önlemler geliştirebilmek için ilkin toplumsal çözülmeye nelerin yol açtığını saptamak ve bunu iyice analiz etmek gerekir.

ETKİNLİK

Sayfa 99, 100'de toplumsal çözülmeyi tarihsel çerçevede ele alıp betimleyen “Toplumsal Çözülmeye Sosyolojik Bakış” başlıklı bir metin ve “Anahtar Bilgi” yer almaktadır. Metni ve “Anahtar Bilgi”yi okuyarak metnin sonundaki soruları cevaplayınız.

Toplumsal Çözülmeye Sosyolojik Bakış

Dünya üzerindeki pek çok ülkenin toplumsal sorunlarının kaynağında sanayileşme ve onunla birlikte gelen göç dalgaları ve kentleşme yer almıştır. Zaman içerisinde pek çok ülke de bu problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Sanayileşme ile birlikte o güne kadar mevcut olmayan işçi sınıfı gibi yeni toplumsal sınıflar ortaya çıkmıştır. Ayrıca o güne kadar insanlık tarihinin kaydetmediği bir göç hareketi başlamış ve sanayi bölgelerinde kentleşmeye bağlı olarak büyük nüfus yığılmaları meydana gelmiştir. Göç, sadece bir yer değiştirmeyi ve insanların mekân içinde dağılışını dile getirmez. Aynı zamanda toplumsal bir durum ve meslek değişikliğini de gösterir.

Sanayileşmenin dönüştürücü gücü, kaynağını ekonomik zorunluluklardan ve ortaya çıkan yeni değerlerden alır. Bu güç, etkisini her kurumda gösterir. Örneğin sanayi toplumunda artık geniş aile tipine yer yoktur çünkü geniş aile endüstriyel hareketliliği engeller. Çekirdek aile daha kapsamlı ve hareketli bir iş gücü sağlar. Böylelikle geleneksel aile yapısında bir çözüme görülür. Aileler pek çok görevini ve fonksiyonunu kamu kurumlarına devretmekle dış etkilere karşı bir sığınak ve dayanışma imkânı olmaktan uzaklaşmıştır. Benzer bir dönüşüm eğitim kurumunda görülür. Sanayileşme, işlevsel bakımdan kendi teknolojisinin gerektirdiği bir eğitim sistemi ister. Böyle bir eğitim sistemi ise toplumun geleneksel değerlerinin muhafazası ile fazla ilgilenmez, geleneksel değerlerin, örf ve âdetlerin üzerinde pek durmaz. Toplumsal çözülmeye bir başka sebebi hızlı ve dengesiz sosyokültürel değişimdir. Her toplumda değişmeye karşı koyan kurumsallaşmış güçler bulunur. Bunların aynı zamanda, değişme süreci içinde istikrarı sağlama gibi bir işlevi vardır. Değişimin hızı, toplumsal ve kültürel yapının temel olarak korunmasıyla yakından ilgilidir. Hızlı bir değişim sürecine giren toplumlarda, toplumsal gruplar ve kurumlar arası uyum zorlaşır; dengesizlikler ve çözülmeye baş gösterir. Bu durumun olumsuz etkilerini toplumsal ve bireysel açıdan olmak üzere iki yönlü değerlendirebilmek mümkündür.

Görsel 4.18

Endüstrileşmenin toplumsal hayat üzerinde etkileri vardır.

ANAHTAR BİLGİ

KÜLTÜR EMPERYALİZMİ

Emperyalizm, bir ülkenin kaynaklarının daha güçlü başka bir ülke tarafından kontrol altına alınıp onun istediği yönde kullanılmasıdır. Emperyalizm, ekonomik boyutunun yanında siyaset ve kültür alanında da bir sömürü düzeni oluşturur. Bir ülkenin kültürel öğeleri başka ülke kültürleri karşısında yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalıyorsa kültürel emperyalizm söz konusudur. Kitle iletişim araçları ve Genel Ağ'ın kötüye kullanılması kültürel yozlaşmaya ve millî birliğin zayıflamasına yol açar.

Sinema ve iletişim teknolojisi gelişmiş bazı Batı toplumlarının bu üstünlüğünü bir kültürel güce dönüştürmüş olması diğer toplumların kültür yapılarında dönüşümlere yol açmıştır. Bu dönüşümlerin zaman zaman kendini kültürel yozlaşma şeklinde gösterdiği de olur. Ülkemizde de gerek sanal ortamlarda gerek ticari reklam tabelalarında bu türden bir kültürel yozlaşmanın örnekleri ile karşılaşmaktayız.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

Özellikle sanayileşmenin yol açtığı, toplumsal yapı ve kültürdeki değişimlerle ortaya çıkan yapısal uyumsuzluklar; ailede, toplumsal tabakalaşmada, dinî ve ahlaki düşüncelerde vb. çözümler meydana getirir. Bireylerin hızlı toplumsal değişime uyum sağlayamamaları da diğer bireylerle ilişkilerinde, kendi tutum ve davranışlarında çözümlere neden olur. Nihayetinde toplumsal çözümlenin diğer sebebi olarak dar çerçevede ahlaki gerileme ya da çözülmeyi de anmamız gerekir ancak saydığımız olgularla yakından ilişkili olan bu olgu çözümlenin merkezini oluşturur. Bir başka ifadeyle toplumsal çözümler her şeyden önce ahlaki bir çözümleri ifade eder. Burada ahlak sadece cinsel ahlak bağlamında olmayıp insanın kendisine ve diğer insanlara karşı hak ve sorumlulukları bağlamında bütün hayatı kuşatan bir kavramdır. Örneğin ekonomik problemler insan ilişkilerinde önemli etkilere sahiptir. Uzun süreli işsizlik bireylerin özgüvenlerini yitirmelerine, kendilerini faydasız insanlar olarak hissetmelerine yol açar.

(Vejdi Bilgin, *Bizi Kuşatan Toplum*, s. 178-184, Düzenlenmiştir.)

SORULAR

1. Metinde ifade edilen toplumsal çözümler nedenleri nelerdir? Belirleyiniz.
2. Toplumsal çözümler ile metinde bahsedilen tarihsel olaylar arasında başka hangi bağlantılar kurulabilir?
3. Türkiye'nin modern tarihinde sizce toplumsal çözümlere yol açan tarihsel olaylar nelerdir? Belirtiniz.

TARTIŞIYORUM

- Aşağıda toplumsal çözümlenin bazı nedenleri sıralanmaktadır. Bu nedenlerin toplumsal bütünleşmeye hangi bakımlardan engel oluşturduğunu ve ne tür somut toplumsal sorunlara yol açabileceğini aranızda tartışınız.
- Tartışmalardan çıkan sonuçların özetini maddeler hâlinde sınıf tahtasına yazınız.
- Belirtilen toplumsal çözümler nedenlerini tek tek ele alıp çözüm önerileri geliştiriniz.

Toplumsal Çözümlenin Nedenleri

- Toplumsal ilişkilerde ve aile yapısında karşılıklı sevgi, saygı, bağlılık ve dayanışmanın zayıflaması
- Din, vicdan ve ifade özgürlüğünün kısıtlanması
- Toplumda iş bölümünün, toplumsal farklılaşmanın gelişmemesi ve örgütlenme yetersizliği
- Çoğulcu demokratik yapıya geçilememesi
- Birey ve toplumsal grupların aynı toplumda yaşadıklarının bilincine varamamaları
- Ekonomik istikrarsızlığın rüşvet, yolsuzluk gibi ahlaki sorunlara yol açması ve işsizlik sorununun çözülememesi
- Orta sınıfın genişleyememesi, toplumsal ve ekonomik tedbirlerle teşvik edilmemesi
- İnsan haklarını güvence altına alan bir hukuk devleti anlayışının yerleşememesi
- Toplumsal kurumların değişime ayak uyduramaması

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

A) Aşağıda verilen cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.

(toplumsal değişme, toplumsal gelişme, toplumsal çözülme, toplumsal bütünleşme)

1. Bilim ve teknolojiadaki gelişmeler, kitle iletişim araçları, önemli güçler ve savaşlar gibi etkenlerle hızlanır.
2. Toplumsal yapıyı oluşturan birçok ögenin ileriye doğru değişip bir araya gelmesiyle meydana gelir.
3. Toplum oluşturulan bireylerin, grupların ve sınıfların birbirlerine bağlılığı ile gerçekleşir.
4. Orta tabakanın genel nüfusa oranla azalmasıyla meydana gelir.

B) Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere cümlelerde verilen bilgiler doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

5. () Toplumsal değişme yalnızca gelişmiş toplumlarda görülür.
6. () Aynı etken farklı toplumlarda farklı toplumsal değişmelere sebep olur.
7. () Modernleşmenin yoğun yaşandığı ülkelerde toplumsal hareketlilik daha fazla görülür.
8. () Küreselleşme kültürel alışverişi yavaşlatır.
9. () Toplumsal gelişme pek çok alanda ileriye doğru bir değişimdir.

C) Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

10. Toplumsal değişme hangi toplumlarda daha hızlıdır? Neden?
11. Kent ile metropol arasındaki farklar nelerdir? Açıklayınız.
12. Toplumsal bütünleşmede hangi unsurlar daha çok etkilidir? Neden?
13. Modernleşme olgusunun etkili olduğu alanlarda ortaya çıkan olumlu ve olumsuz sonuçları örneklerle açıklayınız.
14. Küreselleşme kavramının yaşadığınız topluma etkisi ne düzeydedir? Mevcut etkinin olmadığını düşünseniz toplumsal hayatınızda neler değişirdi?
15. Teknolojik gelişmeler toplumsal yaşantımıza her zaman katkı sağlar mı? Açıklayınız.
16. İçinde yaşadığınız toplumda, toplumsal değişmeyi etkileyen faktörlerden hangileri daha etkilidir? Bu faktörlerin toplumsal değişime etkisi 20-30 yıl önce de aynı şekilde miydi? Aile büyüklerinizle yapacağınız değerlendirmeleri sınıf ortamında paylaşınız.
17. Toplumsal gelişme ve bütünleşmenin üst düzeyde olduğu, sizin de en üst düzeyde yöneticisi olduğunuz bir şehir hayal edin. Hayal ettiğiniz bu şehirde, toplumsal bütünleşmede hangi öğelere daha fazla önem verirdiniz? Kurguladığınız şehirde toplumsal çözülmenin yaşanmaması için alacağınız önlemler neler olurdu?

18. Aşağıda yer alan tabloda örnek olarak televizyon teknolojisinin yaşadığı değişim verilmiştir. Siz de verilen örnekteki gibi kendi belirlediğiniz ürünlerin zaman içerisinde geçirdiği değişimleri tabloya yazınız.

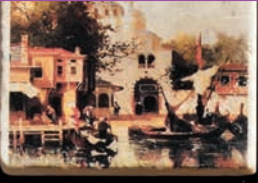
Uzak geçmişte icat edilmiş		Yakın zamanda icat edilmiş		Gelecekte icat edilecek
Artık kullanmadığınız	Hâlâ kullandığınız	Şu an kullandığınız	Henüz kullanmadığınız	Hayal edin
Siyah beyaz Tüplü TV	Renkli Tüplü TV	LED TV	5D TV	9D TV

19. Toplumsal değişme tüm toplumlarda görülür. Ancak değişimin hızı toplumdan topluma farklılık gösterir.

Aşağıda verilen özellikleri taşıyan toplumların hangisinde toplumsal değişimin daha yavaş gerçekleşmesi beklenir?

- A) Geleneksel etkilerin baskın olduğu toplumlarda
 B) Aile birliğinin zayıfladığı toplumlarda
 C) Göçler nedeniyle şehirleri kalabalıklaşan toplumlarda
 D) Teknoloji kullanımının yaygın olduğu toplumlarda
 E) Siyasi istikrarsızlığın yaşandığı toplumlarda
20. **Aşağıdakilerden hangisinin toplumsal değişme üzerindeki etkisi en azdır?**
- A) Bilimsel alandaki ilerlemeler
 B) İletişimin hızlı ve kolay olması
 C) Teknoloji ürünlerinin yaygınlaşması
 D) İklim değişiklikleri
 E) Müze sayısının artması
21. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve üretilen araçların kullanımının yaygınlaşması, günümüz toplumlarında toplumsal değişimleri hızlandırmış ve bu değişimlerin kontrol edilmesi de güçleşmiştir.
- Aşağıdakilerden hangisi bu durumun sonuçlarından biri olamaz?**
- A) Kültürler arası etkileşim artmıştır.
 B) Bilgiye erişime geniş kitlelere yayılmıştır.
 C) Eğitim süreçlerine iletişim teknolojileri de girmiştir.
 D) Toplumsal düzenin korunması sağlanmıştır.
 E) Haber ve bilgi kaynakları çeşitlenmiştir.

5. ÜNİTE

TOPLUM VE KÜLTÜR

Temel Kavramlar

Kültür
Popüler Kültür
Gelenek-Görenek
Kültürel Süreç
Kültürel Emperyalizm
Kültürel Görelilik
Kültür Merkeziliği
Kültürleşme
Kültür Şoku
Kültürel Yozlaşma
Alt Kültür

18. Ders

Kültür Kavramının Anlamı

19. Ders

Kültürün Öğeleri

20. Ders

Kültürün İşlevleri ve Toplumsal Bütünleşmeye Katkısı

21. Ders

Kültürel Süreçler

22. Ders

Kültürel Tutumlar ve Kültürler Arası Etkileşim

18. DERS	Kültür Kavramının Anlamı
SÜRE	2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıdaki fotoğraflar size kültür hakkında neyi çağırıyor? Bir cümleyle ifade ediniz.

Görsel 5.1: Yörük çadırı

Görsel 5.2: Rumeli Hisarı ve Fatih Sultan Mehmet Köprüsü
Geleneksel mimari ile modern mimari İstanbul'u süslüyor.

Görsel 5.3: Bilimsel araştırmalar kültürün bir parçasını oluşturur.

Görsel 5.4: Damak tadı yemek kültürü üzerinde etkilidir.

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Kültür Nedir?

Kültür kavramı gündelik dilde çoğunlukla yüceltilen bir kavram olarak karşımıza çıkar. “Kültürlü insan” dendiğinde bilgi-görgü sahibi insanları anlarız ve takdir ederiz. Bazı eğitim ve sivil toplum kuruluşları da “kültür” ismini özellikle kullanmak isterler. Bu kullanım biçimi temelde yanlış olmakla birlikte sosyolojinin kültüre yüklediği anlamı kapsamaktan bir hayli uzaktır zira sosyolojide kültür, toplumsal hayatın bütününe kuşatan bir kavram olarak kabul edilir. Bu nedenle kişinin kültüründen öte toplumun kültüründen söz etmek sosyolojiye daha uygundur. Sosyalleşme, statü-rol dağılımı, toplumsal değer ve norm gibi temel sosyolojik kavramlar aslında kültürle ilişkili bir toplumsal gerçekliğe tekabül eder. Kültür bu anlamda insanın toplumsal etkinliğinin tüm alanlarını kapsayan genel bir kavramdır.

ETKİNLİK

Kültürün çeşitli anlamlarına ilişkin görseller ve görselleri yorumlayan metinler yer almaktadır. Metin ve fotoğrafları inceledikten sonra sayfa 106'daki yönergeyi takip ederek etkinliği tamamlayınız.

Görsel 5.5: Özenle biçimlendirilmiş yeşil alan

Görsel 5.6: Doğal yeşillik

Yukarıdaki görsellerde görülen taş, toprak, çim, ağaç vb. her şey doğanın bir parçasıdır. Bu nedenle ilk bakışta bahçe ve orman aynı gerçeklik alanına yani doğaya aitmiş gibi gelir bize. Tüm bu benzerliklerle birlikte yine de iki görsel arasında belirgin bir fark tespit edebiliriz. Orman, bir insan müdahalesi olmaksızın var olur. Bir şekli, özel bir tasarıma dayalı estetik bir yönü yoktur. Oysa her bahçe, insan tarafından tasarlanan ve biçimlendirilen bir varlık olup daha da ileri bir noktada peyzaj mimarisinin bir sonucudur. Bahçe ile orman arasındaki fark, kültürün ne olduğunu anlamamızı sağlar. Kültürden bahsettiğimizde insan etkisinin hissedilmesinden, var olan nesnelerin insan eliyle şekillendirilmesinden bahsetmeye başlarız.

Görsel 5.7: Binlerce yıldır aynı kültürel davranış kalıplarını sürdüren kızıldiller

Kültürü araştırma konusu edinen antropoloji ile sosyoloji arasında kültüre bakış açısı bakımından var olan bir farkı vurgulamak gerekir. Antropoloji, insan toplumlarının geçmişten günümüze doğru ilerleyen kültürlerinin kökenini ve gelişimini ortaya koymaya çalışırken sosyoloji, kültürün kökeni gibi bir sorunla ilgilenmez, daha çok kültürel bir nitelik taşıyan olay, olgu ve pratiklerin, birey ve grupların birbirleriyle ve toplumla kurdukları ilişkiyi nasıl etkileyip belirlediğini açıklamaya çalışır.

ATATÜRK KÖŞESİ

Atatürk'ün Kültür Hakkındaki Görüşleri

Görsel 5.9: Atatürk İzmir Kız Lisesinden ayrılırken öğretmen ve öğrencilerle (01.02.1931).

- "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür. Bu sözü burada ayrıca izaha lüzum görmüyorum. Çünkü bu, Türkiye Cumhuriyeti'nin okullarında birçok vesilelerle eser hâlinde tespit edilmiştir." (1936)
- "Kültür; okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mana çıkarmak, uyanık davranmak, düşünmek, zekâyı terbiye etmektir."
- "Millî kültürün her çıғırda açılarak yükselmesini Türk Cumhuriyeti'nin temel dileği olarak temin edeceğiz." (1932)
- "Bir millî terbiye programından bahsederken, millî karakter ve tarihimizle mütenasip (uygun) bir kültür kastediyoruz." (1924)
- "Asıl uğraşmaya mecbur olduğumuz şey, yüksek kültürde ve yüksek fazilette dünya birinciliğini tutmaktır." (1932)
- "Biz cahil dediğimiz zaman mektepte okumamış olanları kastetmiyoruz. Kastettiğimiz ilim, hakikati bilmektir. Yoksa okumuş olanlardan en büyük cahiller çıktığı gibi hiç okuma bilmeyenlerden de hakikati gören hakiki âlimler çıkabilir." (1923)
- "Kültür dediğimiz zaman bir insan cemiyetinin, devlet hayatında, fikir hayatında, iktisat hayatında yapabilecekleri şeylerin muhassalasını (toplamını) kastediyoruz ki medeniyet de bundan başka bir şey değildir." (1929)

19. DERS

Kültürün Öğeleri

SÜRE

4 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

- Aşağıdaki görsellerin kültürün hangi yönünü temsil ettiğini altlarındaki boşluklara yazınız.
- Kültürün farklı yönleri ile ilgili olarak kültürünüzden üç örnek veriniz.

Görsel 5.10: Aşure dağıtımı

.....

Görsel 5.11: Sanat eserleri kültürün önemli öğelerini oluşturur.

.....

Görsel 5.12: Okçuluk geleneksel Türk sporlarından.

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Kültürün Öğeleri

Kültür, çok anlamlı bir kavramdır. Kültürün bu çok anlamlı yapısı, onun pek çok öğeden oluştuğunu gösterir. Kültür, onu oluşturan öğeler bakımından üç boyutlu bir evrene benzer. İçinde bilişsel öğelerin, davranışların ve insanın maddi müdahalesinden doğan maddi araçların yer aldığı bu kültürel evren, bütün insanlara hayatlarını sürdürürken içinde niçin, nasıl vb. gibi soruların cevaplarını bulabilecekleri imkânlar sunar.

Sayfa 110, 111'de "Anahtar Bilgi" kutusu ve "Kültürün Üç Boyutlu Evreni" başlıklı bir görsel tasarım yer almaktadır. Görsel tasarımı ve "Anahtar Bilgi"yi inceleyerek tablonun altındaki sorulardan ilk üçünü cevaplayınız. Ardından kültürün üç boyutundan birinin diğerlerine göre önceliğini savunmak üzere üç gruba ayrılınız ve dördüncü soruyu tartışınız.

ANAHTAR BİLGİ

Örfler, âdetler, görenekler ve gelenekler insanların duygularına, inanışlarına ve davranışlarına doğrudan doğruya tesir eden görece standartlaşmış davranış biçimi ve toplumsal alışkanlıklardır. Bunlara **kökleşmiş kültür öğeleri** denir.

Kökleşmiş Kültür Öğeleri

Örfler ve Âdetler: Bir toplumun kültür yapısında kanun yerine geçebilecek kadar güçlü fakat kanun olmayan ve yaptırım gücü yasalara dayanmayan normlar, davranış kalıpları ve alışkanlıklara **örf** denir. Normlar arasında yaptırımı en fazla olan örfler, bir kültürün değerler sisteminin temelinde yer alır. Örfler bütün toplumsal normlar üzerinde etkilidir ve zamanla resmî yasalar hâline gelebilir.

Âdetler bir topluluğun uzunca bir zaman dilimi içinde dışarıdan herhangi bir yaptırım uygulanmaksızın kendiliğinden uymaya, yapmaya alışageldiği ve o topluluk tarafından yapılmasının gerekli olduğuna inanılan davranış kalıbıdır. Âdetler toplumsal hayatın devam etmesinde rol alır ve yaptırımı arttıkça örf hâline dönüşür. Nişan, düğün, evlenme törenleri, gelin ile damat aileleri arasındaki ilişkiler, yemek yeme, misafirlik şekilleri, büyük ve küçüklerin birbirleri arasındaki ilişkiler âdetlere örnektir.

Gelenek ve Görenekler: Gelenekler, bir toplumda geçmişten devralınarak yaşatılan maddi ve manevi değerler birikimini ifade eder. Bu birikimin yazılı olmasa da bireyler üzerinde bir yaptırım gücü vardır. Gelenekler mensup oldukları kültürün bireyleri arasında ortak bir ruh ve dolayısıyla sağlam bir yapı oluşturarak kültürlerin devam etmesinde rol oynar. Görüp tekrarlanan alışılmış normlara **görenekler** denir. Göreneklerin yaptırımı zayıftır ve kolayca terk edilebilir.

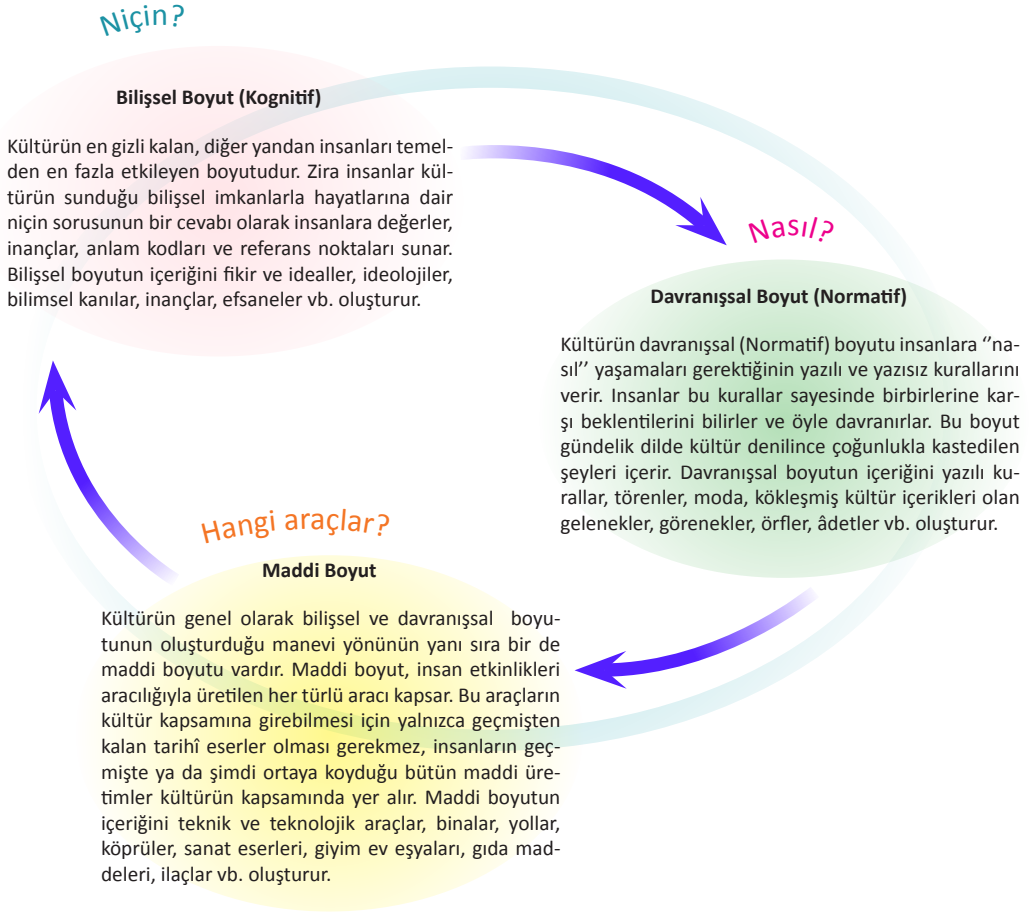
Kültür ve Medeniyet: Kültür, bir toplumun hayatını kolaylaştıracak olan bilgi birikimi, yaşama biçimi, davranış özelliklerini; medeniyet ise biraz daha cisimleşmiş, somutlaşmış kültür ürünlerini temsil eder. Diğer bir yaklaşımla medeniyet, bir anlamda maddi kültürdür. Ayrıca toplumların, hedeflerine ulaşmak için birer araç olarak kullandıkları görece evrensel, toplumsal, hukuki ve ticari kurallar da medeniyetin bir parçası sayılabilir.

Kültür ile medeniyet arasında temel bir fark söz konusudur. Kültür, toplumları farklılaştıran bir özellik taşıması bakımından millî bir içeriğe sahiptir. Buna karşılık medeniyet, bütün toplumların katkıda bulunduğu ve sahiplendiği, uluslararası bir değer kazanmış evrensel kültür içeriklerinin bütünüdür.

Kültürün millî, medeniyetin ise evrensel olan içeriği aynı zamanda kültürle medeniyetin birbirini etkileme noktasıdır. Medeniyetler birden fazla kültürün ortak mirasıyla oluşur. Bir kültürün millî içeriğindeki bazı öğeler medeniyetin ortak mirasına katılarak evrenselleşir. Bu öğeler aynı medeniyet dairesindeki diğer kültürler tarafından da zamanla benimsenerek o kültürlerin millî içeriğine katılır.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

Kültürün Üç Boyutlu Evreni

SORULAR

1. Kendi kültürünüzden yola çıkarak kültürün bilişsel, davranışsal ve maddi boyutlarına somut örnekler veriniz.
2. Kültürü oluşturan boyutların birbirleriyle nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu tartışınız ve örnekleyniz.
3. Günümüzde kültürün hangi boyutu daha fazla öne çıkmaktadır? Neden?
4. Sizce kültürün hangi boyutu daha önemlidir?

Görsel 5.13

Teknolojik araçlara sahip olma ile onların kullanımına uygun davranışların gelişmesi eş zamanlı olmayabilir.

ETKİNLİK

Aşağıda kültürel süreçlerden biri olan kültürel gecikmeyi konu edinen bir metin yer almaktadır. Metni okuyarak sonundaki soruları cevaplayınız.

Kültürel Gecikme

Kültürel gecikme kavramı Amerikalı toplum bilimci William Ogburn (Vilyam Ogbörn) tarafından ortaya atılmıştır. Ogburn, bir toplumsal sistemdeki maddi ve manevi kültürün karşılıklı ilişkisinde değişme sürecinde ortaya çıkan bir uyumsuzluk hâline dikkat çekmiştir. Ona göre maddi kültürde meydana gelen değişiklikler belli bir gecikme ile manevi kültür tarafından (hukuk, töre, gelenek, görenek, toplumsal zihniyet vs.) takip edilmekte ve arada bir boşluk doğmaktadır. Özellikle kültürün teknoloji boyutundaki değişiklikler, kültürel gecikmenin çarpıcı bir biçimde görülmesini sağlar. Buna Türkiye’den, yakın tarihimizdeki özel televizyon kanallarının ortaya çıkışını ve radyo yayınlarının başlamasını örnek olarak verebiliriz. 1990 yılına kadar radyo-televizyon alanındaki yayıncılık tekeli yasal olarak devlete ait bir hak sayıldı. Buna karşılık yayıncılığa ilişkin teknolojik gelişmeler artık bir ülke topraklarını kullanmaksızın orada yaşayanlara yayınları iletebilmeye imkân tanıyordu. Nitekim bu teknolojik gelişmeyi kullanan bir iş adamı özel bir televizyon kanalı kurarak ülke dışından Türkçe olarak Türkiye’de yayına başlamıştı. Bu tür yayıncılığa ilişkin onu düzenleyecek herhangi bir yasa maddesi mevcut değildi. Çünkü yasal düzenlemeler yapılırken teknolojik gelişmeler öngörülemezdir. Böylelikle ortaya hukuki anlamda (Ogburn’un ifadesiyle kültürel boşluk) bir boşluk çıkmıştır. Şöyle ki başka ülkelerde yapılan Türkçe yayına müdahale etmek, o ülkelerin egemenlik haklarına ilişkin bir konudur. Ancak ortada bu şekilde bir yayın yokmuş gibi de davranılamaz çünkü o tarihlerde ilgili kanal, ilk özel kanal olması dolayısıyla yoğun bir izleyici kitlesi çekmekte, tüketicilere yönelik reklamlar almakta ve önemli gelirler (vergisiz) elde etmekteydi. İzleyen yıllarda başka televizyon kanalları da kurulmaya başlamış, bu sırada Türkiye’nin her yerinde radyo istasyonları da açılmıştır. İşte bu gelişmeler karşısında teknolojik gelişmeyi kapsayacak şekilde yeniden bir yasal düzenlemeye gidilmiş ve nihayet 1994’te RTÜK yasası ile mevcut duruma hukuki bir çerçeve kazandırılmaya çalışılmıştır.

Kültürel gecikmenin bir başka örneği de insanların sınıflarını değiştirerek üst toplumsal sınıflara yükselme hikâyelerinde görülebilir. Zaman zaman insanlar çeşitli nedenlerle sınıf değiştirirler. Bu değişimle birlikte ne geçmişlerine benzeyen ne de girdikleri yeni sınıfla uyuşan bir hayat tarzı geliştiremezler ve ömürleri boyunca iki hayat tarzı arasında sıkışıp kalırlar. Şüphesiz bu insanlar değil ancak bunların çocukları içine girdikleri yeni sınıfı daha fazla benimseyecekler ve yine o sınıf tarafından da benimseneceklerdir. Neredeyse bir kuşak hatta iki üç kuşak süren bu gibi durumların ortaya çıkardığı “boşluk” da kültürel gecikmedir.

(Naci Bostancı, *Toplum ve Kültür*, Ed. İhsan Sezal, *Sosyolojiye Giriş*, s. 116-117, Düzenlenmiştir.)

SORULAR

1. Kültürel gecikme hangi durumlarda ortaya çıkmaktadır?
2. Gündelik hayatta bugüne kadar kültürel gecikme olarak nitelendirilebilecek bir duruma karşılaştınız mı? Örnekler veriniz.

OKUL DIŞI ETKİNLİK

Dört gruba ayrılarak aşağıdaki yönergeler doğrultusunda “Kuşaklar Arası Kültürel Farklar” etkinliğini gerçekleştiriniz.

Giyim tarzı, kullanılan iletişim araçları, müzik türü, kişiler arası ilişkiler vb. kriterler bakımından kuşağınızı tanımlayan özellikleri belirleyerek bir rapor hazırlayınız.

40-50 yaşlarında iki bay ve bayanla röportaj yapınız. Aynı kriterler çerçevesinde bu kişilerin kuşaklarını tanımlayan özellikleri belirleyerek bir rapor hazırlayınız.

Raporlarınızı karşılaştırarak iki kuşak arasındaki kültürel farkları belirleyiniz.

Kuşaklar arasındaki değişim devam ederse 20 yıl sonraki genç kuşağın özelliklerinin neler olabileceğini tahmin ediniz ve tahminlerinizi gerekçelendirerek rapor hâline getiriniz.

PROJE ÖDEVİ

İçinde yaşadığınız toplumun kültürel mirasını araştırarak “Kültürel Birikimimiz” adıyla bir proje hazırlayınız ve sınıfta sununuz.

Projenizi aşağıdaki proje taslağını takip ederek hazırlayınız.

Konu	Toplumun Kültürel Birikimi
Amaç	Toplumun sahip olduğu kültürel birikimin farkına varmak ve kültürü koruma bilinci edinmek.
Süre	3 hafta
Yararlanılacak Kaynaklar	Kütüphaneler Kamu kuruluşlarının arşivleri Genel Ağ siteleri Röportajlar (aile içinden veya dışından kişilerle) Ailelerin özel arşivleri (fotoğraf albümü, düğün, nişan çekimleri vb.)
Ürün	Hazırlayacağınız ürün dosyası kültürün üç boyutlu dünyasını kapsayacak şekilde olmalıdır. Çalışmanız yazılı bir dosya olabileceği gibi dijital ortamda hazırlanmış bir dosya da olabilir. Ayrıca dosyanıza yaşadığınız yerde kültürel birikimin yeterince korunup korunmadığına, korunması yönünde neler yapılabileceğine dair yorum ve değerlendirmenizi içeren bir metin ilave ediniz.
Sunum	Sunum yapmaya uygun bir ortamda (sınıf, konferans salonu, seminer odası vb.) çalışmalarınızı sununuz. Sunum sırasında filmler, fotoğraf ve kamera çekimleri, powerpoint sunuları kullanabileceğiniz gibi taşınabilir kültürel ürünleri (elbise, ev ya da atölye malzemeleri vb.) de sergileyebilirsiniz.
Değerlendirme	Projenizi eklerde belirtilen proje değerlendirme ölçeği, gözlem ve grup değerlendirme ölçeği ile değerlendirebilirsiniz.

Öneriler:

Yaşadığınız bölgenin büyüklüğüne göre araştırma alanınızı sınırlandırabilirsiniz.

Sınıfça yapılacak bir değerlendirmeyle en başarılı bulunan proje ya da projeleri birleştirerek ortaya çıkaracağınız yeni bir projeyi okul aracılığıyla kültürel varlıkları koruma görevi olan kamu kuruluşlarına önerebilirsiniz.

20. DERS	Kültürün İşlevleri ve Toplumsal Bütünleşmeye Katkısı
SÜRE	3 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıdaki haber metnini okuyarak soruları cevaplayınız.

Çavuşlar Mahallesi'nde Bayram Yemeği Geleneği

Bayramlar sevinç, mutluluk, kaynaşma günü ve gurbetten sılaya kavuşma köprüsüdür. Dört-divan'dan gurbete dağıldıkça çoğumuz birbirimizi bayramdan bayrama görür olduk. Hasretlerimizi bayramlarda giderir, sevinçlerimizi bayramlarda paylaşır, bayramlarda birbirimizden haberdar oluruz. Bayram yemekleri de birliktelik için eşsiz bir geleneğimizdir. Çavuşlar Mahallesi'nde yaşatılmaya çalışılan bayram yemeği geleneğimiz bayramın birinci günü öğle namazından sonra evlere üçer beşer kişilik gruplar hâlinde dağılmakla başlar, ikinci günü Cumayeri'nde devam eder. İnsanlarımız kaynaşma fırsatı bulur.

Bu güzel geleneğimizi Çavuşlar Mahallesi olarak yaşatmak ve gelecek kuşaklara aktarmak için elimizden geleni yapmaya hazırız.

(Bir gazete haberi)

Haber metninde anlatıldığı gibi bir kültürel etkinliğe katıldınız mı? Katıldıysanız bu etkinliklerin faydaları konusunda edindiğiniz ilk izlenimler nelerdir? Belirtiniz. Kültürümüzde toplumsal bütünleşmeyi sağlayan unsurlardan üç tanesini belirleyip aşağıya yazınız.

-
.....
-
.....
-
.....

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Kültürün İşlevleri ve Toplumsal Bütünleşmeye Katkısı

Kültür, toplumda yaşayan insanların bütün öğrendiklerini ve paylaştıklarını kapsayan bir kavramdır. Sosyal bilimlerin incelediği hemen her şey kültür tarafından biçimlendirilmiştir. Örneğin dünyaya gelen bir çocuk dilini, dinini, yiyip içmesini, çevresini, toplumsal yaşantısını, görgü kurallarını, manevi değerlerini belirli bir kültür kalıbı içerisinde öğrenir. Dolayısıyla toplumsal hayatta kültürün pek çok işlevinin olduğu açıktır. Eğitim ve sanattan dilin öğrenilmesine, toplumsal kurumların şekillenmesinden toplumsal bütünleşmenin sağlanmasına kadar kültür, toplumsal hayatın her fenomenini etkilemektedir.

ETKİNLİK

Aşağıda "Kültürün İşlevleri" başlıklı bir metin ve görsel yer almaktadır. Görseli, metni ve "Anahtar Bilgi" yi inceleyerek sayfa 117'deki soruları cevaplayınız.

Kültürün İşlevleri

Kültür, insanlar arası etkileşim sonucu doğup gelişen toplumsal bir üründür. Fakat aynı zamanda toplumsal hayatın belli düzen ve anlamlı ilişkiler ağı içerisinde sürdürülebilmesinin de önemli ön koşullarından biridir. Bunun sağlanmasında dilin, eğitim, sanat ve toplumsal kurumlar gibi kültürün belli biçimlerinin özel rolü vardır.

İnsanlar hayatta, eğitim ve sanat yoluyla bazı değer, inanç, estetik beğeni ve toplumsal ilişkileri öğrenerek bir toplumsal varlık hâline gelirler. İşte bunların tümü kültürü oluşturur. Kültür böylece, bize neleri yapıp neleri yapmamamız gerektiğine, yeme içme alışkanlıklarımıza, kime saygı göstereceğimize ve nelerin çirkin ya da güzel olduğuna ilişkin birçok şeyi öğretir. Hatta bunları o kadar iyi benimser, içselleştiririz ki bunun dışında olan şeyleri doğru olarak kabul etmeyiz. Her toplumda mahremiyet sınırları, ayıp ve günah gibi değerlendirme biçimleri kültür tarafından belirlenir. Böylece kültürün koyduğu kurallar insanların hayatlarının bir parçası hâline gelir.

Kültürle ilgili olarak vurgulanması gereken en önemli şeylerden biri de insanların iletişim biçimlerini yani kullandıkları dili ve sembolleri belli açılardan belirlemesidir; kültür dili belirler, dil de kültürün gelecek nesillere aktarılmasını sağlar. Bir yandan ancak kültürün bize öğrettiği kadarıyla bazı gördüğümüz veya yaşadığımız olayları anlamlandırabilir, açıklayabiliriz. Dil gerçekliği anlamada insanlara rehberlik eden bir faktördür. Dilin kültürel yönünü oluşturan gramer ve kelime yapısı, insanların gerçeklik hakkındaki algılama biçimlerini tayin eder. Gerçekliği algılama biçimindeki farklılıklar dilin kültürel kökeninden kaynaklanır. Dolayısıyla kültürler farklılaştıkça insanların gerçekliği algılama biçimleri de farklılaşır. Örneğin bir toplumda önem verilen şeyler (zaman, su, orman gibi) ne ise onu karşılayan kelime ve anlamların çeşitliliği de artar. Diğer yandan dilin kültür üzerindeki etkisine gelince dil olmasaydı kuşakların birbirine aktardıkları birikimler ancak biyolojik devamlılığı sağlayan temel ihtiyaç becerileri düzeyinde kalacaktı.

Eğitim, sanat ve dil gibi olguları biçimlendirmesinin yanı sıra kültür, toplumu tarihsel sürekliliği içerisinde bir bütün olarak etkileyen toplumsal kurumlar oluşturabilme kapasitesine de sahiptir. Toplumsal kurumlar kökeninde kültürün yer aldığı kalıplaşmış davranış biçimlerinden oluşur. Bu davranış kalıpları, örneğin siyasal, iktisadi ya da eğitim gibi birtakım kalıplaşmış kültürel pratikleri olan kurumlara dönüşürler. Toplumsal kurumlar aslında bir anlamda kültürel kurumlardır ve toplumsal ilişkilerin belli düzen içerisinde sürdürülmesini sağlarlar.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

ANAHTAR BİLGİ

Kültür, insanın ortaya çıkardığı maddi ve manevi bütün ürünleri kapsadığı için doğrudan toplumsal kurumlarla ilişkili bir kavramdır. Bu anlamda, insanların çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için ortaya çıkmış olan kurumlar kültürün birer parçasıdır.

Kültürün ilişkili olduğu diğer bir kavram da toplumsal değişimdir. Kültür ile toplumsal değişim arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. İnsanlar etkinlikleriyle yani kültür üreten çalışmalarıyla toplumsal değişime yol açarken aynı şekilde toplumsal değişim de gelenek ve görenek gibi kökleşmiş kültür içeriklerini değişime zorlar.

Görsel 5.14

Eğitim ve dilin yanı sıra kültürün en önemli taşıyıcı unsurlarından biri de sanattır. İnsanlar sanatsal etkinlikler aracılığıyla kültürün estetik yönünü kazanırlar.

SORULAR

1. Kendi hayat deneyimlerinizden hareketle bireylerin toplumsal hayatta ne tür süreçlerle kültürü kazandıklarını belirleyiniz?
2. Kültür, toplumda hangi işlevleri bakımından önem taşımaktadır?
3. Kültürel etkinlikler toplumsal bütünleşmeye hangi bakımlardan katkı sağlamaktadır?
4. Temel kültürel değerlerin benimsenmemesi durumunda ortaya çıkabilecek olumsuzluklar nelerdir?

HATIRLATMA

“Kuşaklar Arası Kültürel Farklar” adlı etkinlik çerçevesinde hazırladığınız raporları sınıfta sununuz. Sunumlar bittikten sonra kültürün toplumsal kurumlar ve toplumsal değişimle ilişkisini tartışınız.

ETKİNLİK

Etnospor

Dünya Etnospor Konfederasyonu 2015 yılında Kırgızistan'da kurulmuştur. Milletlere mal olmuş geleneksel oyunların yeniden canlanması, bilinirliklerinin artması ve yaygınlaşması için uluslararası düzeyde faaliyetlerde bulunan konfederasyon binlerce yıldır kuşaktan kuşağa aktarılan ata sporlarını profesyonel bir bakış açısı ile icra etmeyi ve sürdürülebilirlik kazandırmayı hedeflemektedir. Uluslararası geleneksel oyunların zirvesi olarak kabul edilen Dünya Göçebe Oyunlarına destek veren konfederasyon, Türkiye'de Etnospor Kültür Festivali'ni düzenlemiş ve yüz binlerce insanın ata sporlarını öğrenmesine katkıda bulunmuştur. Bunun yanı sıra çeşitli ilköğretim okullarında okul etkinlikleri düzenleyerek çocuklarımızın ve gençlerimizin geleneksel sporlarımızı tanınmasına yönelik çalışmalar yapmaya devam etmektedir.

Görsel 5.15
Mangala: Türklere ait zeka oyunu

Dünya Etnospor Konfederasyonu, gerek bedensel gerekse zihinsel becerileri geliştiren mangala, misket, halat, kabak, menekşe, çember ve topaç, aba güreşi, aşık oyunları, atlı cirit, atlı okçuluk, kökbörü gibi bu oyunlar geçmişten günümüze önemli bir yere sahiptir. Dünya Etnospor Konfederasyonu bu nedenle bahsi geçen oyunların yanı sıra daha adını saymadığımız pek çok sportif oyunun tanıtımı ve oynanması için zemin hazırlamaktadır.

<https://worldethnosport.org/tr/etnospor>

OKUL DIŞI ETKİNLİK

Üç gruba ayrılarak aşağıdaki yönergeler doğrultusunda "Niçin Yabancı Kelimeler?" etkinliğini gerçekleştiriniz.

I. Grup: Bir hafta boyunca farklı televizyon programlarını izleyiniz. Programlarda kullanılan yabancı kelimeleri ve bu kelimelerin hangi programlarda daha fazla kullanıldığını tespit ederek bir rapor hazırlayınız. Raporunuzu yorumlayarak yabancı kelimelerin kullanım nedenlerine ilişkin bir sonuç metni yazınız.

II. Grup: Bir hafta boyunca farklı gazeteleri okuyunuz. Kullanılan yabancı kelimeleri tespit ederek bir rapor hazırlayınız. Raporunuzu yorumlayarak yabancı kelimelerin kullanım nedenlerine ilişkin bir sonuç metni yazınız.

III. Grup: Çevrenizde bulunan işletmelerin tabelalarını kontrol ederek kullanılan yabancı kelimeleri tespit ediniz. İşletme sahiplerine niçin yabancı kelimeleri tercih ettiklerini sorunuz ve bir rapor hazırlayınız. Raporunuzu yorumlayarak yabancı kelimelerin kullanım nedenlerine ilişkin bir sonuç metni yazınız.

21. DERS	Kültürel Süreçler
SÜRE	4 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıdaki haber metninde belirtilenlerden farklı olarak kültürünüzün hangi yönlerinin korunması gerektiğini düşünüyorsunuz? Neden?

Kültürel Ürünlerimiz Tescilleniıyor

Türk Patent Enstitüsünce (TPE) bugüne kadar 139 ürün coğrafi olarak tescil edilirken başvurusu yapılan 102 ürün tescil edilmeyi bekliyor. Tescil edilen ürünler arasında, dünyada da bilinen Türkiye'nin eşsiz lezzetlerinin yanı sıra el halıları, kilimler, köpek, at, tazi gibi hayvanlar ile battaniye, baston, nazar boncuğu, kaplıca, lüle taşı ve çini de var. Coğrafi tescili yapılan el halıları; Hereke ipek, Hereke yün ipek, Hereke yün, Simav, Bünyan, Sivas, Taşpınar, Kars, Türkmen, Pazırık, Yuntdağı, Sümer Kars, Kula, Bergama, Milas, Döşemealtı, Yağcıbedir, Yahyalı, Çanakale, Gördes, İnce Isparta (Hasgül) olarak sıralanıyor.

Ayrıca Jirkan, Eşme-Yörük, Bayat Türkmen kilimleri tescillendi. Bunun yanında Eskişehir lüle taşı, Erzincan bakır işlemeciliği, Gemlik Türk atı, Kars Türk çoban köpeği, Türk tazısı, Kangal Balıklı Kaplıcası, Damal bebeği, Kangal koyunu, Kangal Türk çoban köpeği, Akbaş Türk çoban köpeği, Siirt battaniyesi, Soğanlı bebeği, Görece nazar boncuğu, Isparta gülü, Ege pamuğu, Devrek bastonu, Trabzon telkâri ve hasırı, Rize bezi, Çarşıbaşı keşanı, Afyon mermeri, Bartın işi tel kırma, Boyabat çemberi ve İznik çinisi coğrafi tescili yapılanlar olarak sıralanıyor.

(Bir haber sitesi)

Görsel 5.16: İznik çinisi

Görsel 5.17: Türkmen kilimleri

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Kültürel Süreçler

Bir toplumun kültürü belli ölçülerde bütünlüklü bir görünüm arz etse de sosyolojik bir analize tabi tutulduğunda durağan ve homojen bir toplumsal fenomen olmaktan uzak olduğu görülecektir. Kültürün heterojen bir yapıya sahip olmasının önemli iki nedeninden biri kültürün nesilden nesile aktarılma sürecinde belli ölçülerde değişmesidir, ikincisi ise hiçbir kültürün kendi içine kapanarak başka kültürlerden kendini yalıtarak varlığını sürdürmeye direnememesidir. Bu iki nedenden dolayı her kültür çeşitli kültürel süreçlerden geçer ve aynı zamanda farklı kültürlerle karşılaşmasından kaynaklanan çeşitli yeni kültürel formlar ortaya çıkarır.

ETKİNLİK

Aşağıdaki tabloda yer alan kavramların tanımlarından yola çıkarak birbirleriyle olan ilişkilerini tartışınız ve her kavrama ilişkin bir örnek vererek tabloda boş bırakılan yerlere yazınız.

BASKIN KÜLTÜR	Bir toplumda yaygın olan kültüre verilen isimdir. Ancak bir topluma egemen olan baskın kültür, tümüyle homojen değildir. Özellikle günümüzün çoğul kültürel yapılara sahip toplumlarında kendilerini geniş kitlelerden soyutlayan alt kültürlerden ve hatta baskın kültürle çatışmaya giren karşı kültürlerin varlığından söz etmek mümkündür.
Örnek:
KÜLTÜRLENME	Farklı kültürlerden gelen bireylerin bir toplumsal ortamda etkileşerek yeni bir kültürel bireşim oluşturmasıdır.
Örnek:
KÜLTÜRLEŞME	Farklı kültürden birey ve grupların belli bir etkileşime girmesi ve bu etkileşim sonunda her iki tarafın da değişikliğe uğramasıdır.
Örnek:
KÜLTÜR ŞOKU	Kişi ya da grupların karşılaştıkları yeni bir kültür karşısında yaşadıkları ve kendisini sıkıntı, bunalım vb. biçimlerde gösteren uyum güçlükleridir.
Örnek:
KÜLTÜREL EMPERYALİZM	Bir kültürün çeşitli araçlarla kendisini başka kültürlere egemen kılması ve o kültürü köklerinden koparmasına denir. Kültürel emperyalizm sömürgecilik gibi açık istilalarla gerçekleşeceği gibi meşru rekabet ve propaganda kanallarıyla da gerçekleşebilir.
Örnek:

KÜLTÜREL YOZLAŞMA	Bir kültürün kökeninden koparak kendine yabancılaşmasına ve asli kültürel formlarının başkalaşarak bozulmasına denir.
Örnek:
POPÜLER KÜLTÜR	Kelimenin çağrıştırdığı anlam itibarıyla yaygın olan ve geniş halk kitlelerince kabul görmüş olan kültürel unsurlardır. Dünyanın küreselleşmesi ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte temelinde kültür endüstrisinin yer aldığı ve ulusal sınırları aşan yeni bir kültürel alan ortaya çıkmıştır. Bu kültürel alanda sinema, moda, televizyon dizileri, spor, magazin vb. araçlarla yeni imajlar, düşünceler ve tutumlar, yeni davranış biçimleri ve alışkanlıklar üretilir ve kitlelere pazarlanır. Bu yeni kültürel formların oluşturduğu kültürel alana popüler kültür denir.
Örnek:

SORULAR

1. Popüler kültür ile yukadaki etkinlikte verilen diğer kültürel kavramlar arasında ne gibi bir bağ kurulabilir?
2. Sizce moda ile popüler kültür arasında nasıl bir ilişki kurulabilir?

Görsel 5.18: Popüler kültür öğelerinden futbol

HATIRLATMA

“Niçin Yabancı Kelimeler?” adlı etkinlik çerçevesinde hazırladığınız raporları sınıftınızda sunarak raporlar üzerinde sınıfça kısa bir değerlendirme yapınız.

ETKİNLİK

Görsel 5.19: İspanya'da Endülüs Emevileri tarafından yapılmış Kurtuba Camii bugün katedral olarak kullanılmaktadır.

Aşağıda yer alan “Moriskolar” başlıklı metni okuyarak metnin sonundaki soruları cevaplayınız.

MORİSKOLAR

Orta Çağ'da İspanyol hâkimiyeti altında yaşayan ve zorla Hristiyanlaştırılmış eski Müslümanlara verilen addır. Morisko, Orta Çağ'dan beri İspanya'da Müslümanlardan geriye kalan kişiler için kullanılmaktadır.

16 ve 17. yüzyıl İspanya tarihinde özel bir yere sahip bulunan bu topluluğun temel hususiyeti biri açık, diğeri gizli çift kimlikli oluşuydu. Bunlardan ilki ancak evlerde ve gözden uzak mekânlarda ortaya çıkarılabilen Müslüman kimliği, diğeri toplum içinde gösterilen Hristiyan kimliği idi. İspanya yönetimi, Moriskoların dinlerinden tamamen vazgeçirilip Hristiyan toplumunun içinde özümsebilmesi için bir dizi yaşağı devreye soktu. Öncelikle İslâmî usullere göre kesimlerin yapıldığı mezbahalar ve kasap dükkânları kapatıldı. Arap isim ve unvanlarının kullanılması, Arapça konuşulması, Arapça kitap bulundurulması, çocukların sünnet ettirilmesi, kadınların tesettüre uygun giyinmesi yasaklandı. Altı yaşından küçük çocukların Hristiyan terbiyesiyle yetiştirilmesi için manastırlara yerleştirilmesi kararlaştırıldı. Bu kararlara uyulup uyulmadığını kontrol etmek amacıyla engizisyon mahkemeleri kuruldu. Bir Morisko'nun Ramazan ayında gündüz vakti kendisine sunulan yemeği yahut herhangi bir günde domuz etini yememesi, cuma günü temizlik yapması veya evini kilitlemesi, çocuklarına Müslüman kültürüne ait isim vermesi, Arapça konuşması, ağzından “Allah”, “Muhammed” lafızlarından birinin çıkması ve yatak odasında haç bulundurmaması gibi sebepler engizisyon mahkemelerine sevki için yeterliydi. Mahkemelerde kendilerine yüklenen suçu itiraf eden sanıklar para cezası, mal müsaderesi, kürek mahkûmluğu veya yakılarak öldürülme gibi cezalara çarptırılmaktaydı. Papalık tarafından İspanya engizisyonuna gözlemci olarak gönderilen Rahip Lorenzo, 1481-1517 yılları ara-

sında ülke genelinde 13.000 kişinin diri diri yakılma cezasına mahkûm edildiğini bildirmektedir.

İspanya tarihinde yaşanan acı olaylarla bugüne dek varlıklarını sürdüren Moriskolar kökenlerine ait bilgileri derlemek, kültürlerini canlı tutmak için İspanya'da çalışmalar yapmaktadırlar.

(Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin "Moriskolar" maddesinden düzenlenmiştir.)

SORULAR

1. Moriskolar metni sayfa 120'de verilen kavramlardan hangisine denk düşmektedir?
2. Moriskolar yaşadığı baskılar karşısında kültürlerini koruyabilmek için sizce neler yapabilirlerdi?

Görsel 5.20: Her kültürün kendine göre diğer kültürlerden farklı özellikleri vardır.

ANAHTAR BİLGİ

Kültürel Görelilik

Kültürel görelilik, kültürel farklılıklar hakkında değer yüklü yargılardan kaçınmayı öneren ve her kültürü diğerine karşı göreceli kabul eden yaklaşım biçimidir. Kültürel görelilik yaklaşımı her kültürü kendi iç değerler sistemi bakımından anlamak gerektiğini savunur.

ETKİNLİK

Aşağıda yer alan "Kültür Merkeziliği - Yabancı Kültür Hayranlığı" başlıklı metni okuyarak metnin sonundaki soruları cevaplayınız.

Kültür Merkeziliği - Yabancı Kültür Hayranlığı

Kültür Merkeziliği (ethnocentrism), kişinin kendi kültürünü esas alarak öteki kültürleri küçük görmesi, kendi kültürünü doğal sayarken ötekilerini suni olarak değerlendirmesidir. Bu-

rada aynı zamanda en tepede kendi kültürü olmak kaydıyla tüm kültürleri belli bir hiyerarşi içinde tasarlamak da vardır.

Kültür merkezçiliği, diğer kültürlerin medeni dünyanın içinde yer alamayacağı, isteseler dahi kültürel yapılarını değiştiremeyeceklerine dair gizli ırkçılıktan açıkça diğer kültürleri ve mensuplarını tahrik ederek ikinci sınıf sayan biyolojik ırkçılığa kadar çeşitli fikirleri kapsar.

Kişinin içine doğduğu kültürü ile ilişkisinde hayatını uyumlu bir şekilde sürdürebilmesi için onu olumlaması önemlidir. Hatta tüm kültürel pratikler kendilerini doğal ve haklı kabul eden ideolojik bir içeriğe sahiptir. Bu bir ölçüde makul kabul edilmelidir. Toplumsal çevresini kendi haklılığı konusunda ikna edemeyen kültürel değerlerin yaşama şansı olmaz.

Diktatörlüğe dayalı siyasal rejimlerde, tek parti iktidarlarında ya da aşırı milliyetçi ideolojilerin egemen olduğu siyasal yapılarda ait olunan kültür kayıtsız şartsız olumlanır ve ahlaken yüceltilir. Bu tutumun ne kadar çatışmacı bir toplumsal iklim doğurduğu Nazi Almanyası Dönemi'nde tüm dünyaca tecrübe edilmiştir.

Demokratik toplumlarda ise kültürel farklılıklara daha toleransla yaklaşıldığı, ait olunan kültürel sisteme ilişkin daha yapıcı bir eleştirelliğin devreye girdiği gözlemlenir. Bu eleştirelilik aynı zamanda o kültürel sistemin kendini yenilemesi, canlılığını sürdürmesi bakımından önemlidir. Montesquieu (Monteskiyö) Fransız toplumuna kendi dünyalarının dışarıdan nasıl görüldüğünü *Acem Mektupları* isimli eserinde iki İranlıyı konuşturarak anlatmış ve aslında Fransa'ya bir eleştiri getirmiştir.

Türk toplumunun uzun asırlara dayalı imparatorluk tecrübesi, farklı kültürlerin bir arada yaşadığı barışçı bir toplumsal iklim doğurmuştur.

Yabancı hayranlığı ise bir bakıma kültürel merkezçiliğin bütünüyle karşıtı bir hâli ifade eder. Burada da kişi içine doğduğu kültürü hakir, çirkin, değersiz görür ve hiçbir analitik muhakemeye dayanmaksızın dışarıdan gelen her tür kültür unsurunu olumlamaya dayalı bir ruh hâli ile davranır. Özellikle toplumların sorunlarının çoğaldığı, gerileme dönemine girdikleri, koşullarını değiştirmek için başkalarının tecrübelerinden faydalanmak istedikleri ortamlar yabancı hayranlığı için elverişli bir iklim oluşturur. Örneğin Tanzimat Dönemi'nin kültürel ikiliğinin yarattığı karmaşada yabancı kültürlerin etkisi artmış ve onlara karşı hayranlık, özellikle hızla toplumsal sınıflarını değiştirip zenginleşen çevrelerde güç kazanmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yabancı dille konuşmayı, evlerine yabancı kökenli mobilyalar getirtmeyi, yabancı mürebbiyeler tutmayı medenileşmenin en temel göstergeleri sayan anlayışın, dönemin pek çok entelektüel tarafından çarpıcı eleştirilere tabi tutulduğuna görürüz.

Her toplumda kültürünü abartılı bir biçimde yücelten ya da tersine yabancı hayranlığıyla davranan birileri olabilir ancak toplumun çoğunluğu böyle davranmaz. Bu iki karşıt tutum arasında dengeli bir konum geliştirebilmek pek çok bakımdan faydalı olabilir.

(Naci Bostancı, *Toplum ve Kültür*, Ed. İhsan Sezal, *Sosyolojiye Giriş* içinde, s. 121-122, Düzenlenmiştir.)

SORULAR

1. Sızce etnik merkezçiliğin sakıncaları nelerdir? Tartışınız.
2. Metinden de yararlanarak yabancı kültür hayranlığına yol açan toplumsal nedenleri belirleyiniz.
3. Yabancı kültürlerin etkisinde kalmamak için farklı kültürler karşısında nasıl davranış stratejisi önerirsiniz?

TANIYORUM

Claude Lévi-Strauss (Klod Levi Stros, 1908-2009); Fransız antropolog. Paris Sorbonne (Sorbon) Üniversitesinde hukuk bilimi ve sosyoloji okudu. Lyon’da (Liyon) bir lisede iki yıl kadar ders verdikten sonra, 1935 yılında São Paulo (Sau Pavlu) Üniversitesinde profesör olarak çalışmaya başladı. 1935’ten 1939’a kadar Amazonlar’da etnografik çalışmalar yaptı.

Görsel 5.21: Claude Lévi-Strauss

İkinci Dünya Savaşı’ndan kısa süre önce Fransa’ya geri döndü. Gönüllü askerlik hizmetini yaptıktan sonra New York’ta bir okulda ders vermek için tekrar Fransa’yı terk etme kararı verdi. Burada Roman Jakobson (Romın Yakıbsın) ile tanıştı ve özellikle onun dilsel düşüncesinin etkisinde kaldı. 1944’te Fransız Dışişleri tarafından Fransa’ya çağrıldı ve ardından Fransız Konsolosluğunun kültür danışmanı olarak yeni araştırmalarını tamamlayabilmesi için New York’a gönderildi. 1959’dan 1982’deki emekliliğine kadar Collège de France’da sosyal antropoloji profesörü olarak görevde kaldı.

Lévi-Strauss’a göre birey; dilin, kültürün ve eğitimin ürünü olan toplumsal varlıktır. Dolayısıyla insana ilişkin evrensel bilgiye ulaşmak ancak kapsamlı bir kültür analiziyle mümkündür. Bu analize de insan etkinliğinin temel öğelerini, eylemlerini ve sözlerini yani dilini sınıflayarak başlamak gerekir.

Lévi-Strauss dünyanın farklı bölgelerinde farklı kültürleri özellikle de ilkel kültürleri inceleyerek antropolojinin bütün kültürlerde ortak olan evrensel yasalarını bulmaya çalışmıştır. Türkçeye tercüme edilmiş eserleri şunlardır:

- *Irk, Tarih ve Kültür* (1952)
- *Hüzünlü Dönenceler* (1955)
- *Yaban Düşünce* (1962)

(Emre Sarı, *Dünya Tarihi Filozofları*, s. 375-376-377. Düzenlenmiştir.)

OKUL DIŞI ETKİNLİK

Üç gruba ayrılarak “Uygurlığa Katkı Sağlayanlar” etkinliğini aşağıdaki yönergeler doğrultusunda gerçekleştiriniz.

- I. **Grup:** Türk ve/veya İslam bilim insanlarının bilim ve teknoloji alanındaki katkılarını araştırarak bir rapor hazırlayınız.
- II. **Grup:** Türk ve/veya İslam bilim insanlarının sanat ve mimarlık alanındaki katkılarını araştırarak bir rapor hazırlayınız.
- III. **Grup:** Türk ve/veya İslam bilim insanlarının edebiyat ve felsefe alanındaki katkılarını araştırarak bir rapor hazırlayınız.

Raporlarınıza göre sayfa 131, 132’deki tabloyu doldurunuz.

22. DERS	Kültürel Tutumlar ve Kültürler Arası Etkileşim
SÜRE	4 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıdaki haber metnini okuyarak soruları cevaplayınız.

KÜLTÜREL ETKİLEŞİM PROJESİ

Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Bakü Program Koordinatörlüğü tarafından hazırlanan "Dağlık Karabağ ve Afyonkarahisar Bolvadin ve Karabağ Köyleri Kültürel Etkileşim Projesi" Bolvadin yöresinde yapılan ilk aşama saha araştırmaları ile başladı.

Azerbaycan'daki Dağlık Karabağ Bölgesi halkıyla aynı kökenden gelen Bolvadin'in merkezinde ve Karabağ'ın köylerinde yaşayanların ortak özelliklerinin her iki ülkede yürütülecek akademik çalışmalar ve kültürel etkinlikler yoluyla yerli ve yabancı kamuoyunun dikkatine sunulması hedefleniyor.

Projenin ilk aşamasında Azerbaycan ve Türkiye'deki Karabağ yörelerinin âdetleri, dil benzerlikleri, düğünleri ve folklorik eş yönleri ele alınarak unutulmaya yüz tutmuş tarihî ve kültürel dokularına ilişkin genel bir resim çıkarılması amaçlanıyor. Projenin, Azeri ve Türk akademisyenlerin katılımı ile sürdürülmesi planlanıyor. Azerbaycan Millî İlimler Akademisi Folklor Enstitüsü ve TİKA Bakü koordinatörlüğünde ilk olarak yöre halkıyla mülakatlar ve mahallinde gözlemler yapılıyor. Yöredeki Karabağ köylerinin 1473 yılında Manisa'ya, 1691 yılında da Bolvadin'e gelen Karabağ eyaleti Gence vilayetinin Bozuluş aşiretine uzanan bir kökeni temsil ettiği ve Bolvadin'de Karabağ kökenli çok ailenin olduğu ifade ediliyor.

Projeye ilham kaynağı olan ve Azerbaycan'da da Bolvadin'de de hâlen kullanılan pek çok ortak kelime, ortak mikro-kültür ögesi olarak kayda değer bir gösterge kabul ediliyor. Kelem, yunmak, kubat/kobat, telesmek, mezelenmek, bağırdak vs. kelimeler her iki bölgede hâlen kullanılmakta. Ayrıca Bolvadin Gökçeyayla Mahallesi'nde yerleşik, Kuzey Kafkasya kökenli yöre halkıyla görüşülmüştür. Yapılan çalışmaların sempozyum ve yayınlar yoluyla akademik düzeyde kayda geçirilmesi öngörü-lüyor. Projenin ilerleyen evrelerinde TRT iş birliğiyle belgesel yapılması, Türkiye ve Azerbaycan'dan sanatçıların katılımıyla "Karabağ Türküleri" adlı toplumsal etkinliklerin düzenlenmesi planlanıyor.

Görsel 5.22

Yüzyıllarca önce Dağlık Karabağ Bölgesi'nden gelip Bolvadin'e yerleşmiş olan Türkmenlerle hâlen Dağlık Karabağ Bölgesi'nde yaşayan Türkmenler arasında birçok ortak kültürel öge yaşamaya devam ediyor.

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/ortak_tarih_in_zinde_karabag_kulturel_etkilesim_projesi_basladi-5463

SORULAR

- Yaşadığımız dünyada kültürel farklılıkların var olması doğal mıdır? Görüşlerinizi belirtiniz.
- Farklı kültürlerle karşı tavrımız sizce nasıl olmalıdır? Görüşlerinizi belirtiniz.
- Toplumlar birbirlerine ne tür kültürel katkılarda bulunabilir?

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Kültürel Tutumlar ve Kültürler Arası Etkileşim

Tarih boyunca farklı sosyoekonomik coğrafyalarda şekillenmiş olan kültürel sistemler birbirlerini etkilemiş ve birbirlerinden etkilenmişlerdir. Bu tür karşılıklı ilişkide bağımsız, kendi içine kapalı bir kültürel sistem düşünülemez. Elbette her kültürün nesnelere yüklediği anlamlar, ahlaki tutumlar, alışkanlıklar bakımından bir özgünlüğü vardır. Yemeklere karşı verdiğimiz tepkiler örnek olarak alındığında toplumumuzun bize kazandırdığı tutumlar ile Çinlilerin tutumları arasında farklılıklar olduğu aşikârdır. Başka bir örnek verecek olursak Alman arkadaşların birlikte yedikleri bir akşam yemeğinin ücretini genelde ayrı ayrı ödedikleri söylenir hatta bu nedenle Alman usulü ödeme diye bir tabir gündelik dilin kullanım alanına girmiştir. Oysa bizim toplumumuzda böylesi bir davranış yadırganır. Bu örnekler (ahlaki, dinsel vb.) çoğaltılabilir. Ancak bununla birlikte kültürler arası farklılık, bu farklılıklara karşı saygıyı ve hoşgörüyü de zorunlu kılar. Saygı ve hoşgörü, her kültürün kendine özgü değerler sistemiyle oluştuğu, her kültürün özgün bir yapısı olduğu temeline dayanır.

ETKİNLİK

Aşağıdaki metni okuyarak metnin sonundaki soruları cevaplayınız.

TEVARİKLER (TUAREGLER)

Tevarikler, bugün Büyük Sahra'nın güneyinde Fizan ile Mali Cumhuriyeti sınırları içinde kalan tarihî Tinbüktü şehri arasında yaşayan bir topluluktur.

Bunlar, Batı dillerinde Touareg, Tuareg, Twareg, Tawariq gibi adlarla anılır. Sömürge öncesi Tevarik toplumu Kuzey Tevarikleri ve Sudan Tevarikleri diye ikiye ayrılmıştı. Fransız işgalinden sonra Kuzey Tevarikleri Hoggar/Haggar ve Ezgar adıyla iki gruptan, Güney Tevarikleri bugünkü Mali ve Nijer sınırında yaşayan Kiluyiler ve Ulyeminlerden oluşmaktadır.

Tevarikler, idari bakımdan kontrolü güç sahra koşullarında yaşadıklarından herhangi bir devletin tam olarak hâkimiyetini kabul etmediler. Kuzey Afrika'daki Berberî-Arap hanedanları ve Osmanlı idaresinin Garp Ocakları ile Büyük Sahra'nın güneyinde kalan sultanlıklar arasında işleyen kervanların muhafazasını ve yolların güvenliğini sağlıyorlardı. Kendileriyle anlaşma yapmayan kervanların Büyük Sahra'yı geçmeleri mümkün değildi.

Tevarikler, Büyük Sahra'da deriden yapılmış kırmızı boyalı çadırlarda yaşar. Tevarik toplumunda erkekler yüzlerini mavi peçe ile örtmektedir. Bu nedenle "Sahranın Mavi Adamları" olarak ünlenmiş bir kabiledir. Anaerkil özellikleri ile gündeme gelen toplulukta soyadı anneden alındığı gibi evlilik ve boşanma gibi durumlarda söz hakkı kadınlardadır.

Görsel 5.23

Afrika'da Büyük Sahra'da yaşayan bir toplum olan Tevarikler geleneksel hayatlarını hâlen sürdürmeleriyle dikkat çekiyor.

Tevarikler, günümüzde Libya'nın güneybatısında, Nijer'in kuzeyinde ve batısında, Nijerya ve Burkina Faso'nun kuzeyinde, Mali'nin doğusunda ve kuzeyinde, Cezayir'in güneyinde ve Moritanya'nın doğusunda yaşamaktadır. Özellikle Nijer ve Mali'de yaşayanlar, merkezî hükümetlere karşı direniş hareketleri başlatıp bağımsızlık dâhil kültürel haklarının tanınmasını istemektedir. 2000'li yıllara kadar ciddi sıkıntılara yol açan bu talepleri giderek etkisini kaybetmektedir.

(Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin "Tevarik" maddesinden düzenlenmiştir.)

SORULAR

1. Tevariklerin farklı yaşama biçimlerini belirleyen en önemli unsur sizce nedir?
2. Tevariklerin kadın erkek rolleri konusunda ne düşünüyorsunuz?
3. Sizce Tevariklere hür insan denmesinin sebebi ne olabilir?
4. Farklı kültürlerin bir arada yaşayabilmesi için sizce neler yapılabilir? Öneriler getiriniz.

ETKİNLİK

Aşağıdaki haber metnini okuyarak metnin sonundaki soruları cevaplayınız.

Görsel 5.24: Dukha Türkleri

DUKHA TÜRKLERİ

Moğolistan'ın kuzeybatı sınırında, Sayan Dağlarında, Ren geyikleriyle birlikte göçebe hayatı süren ve Türkçenin bir lehçesini konuşan Dukhalar... Avlarını paylaşarak, ormanlardan yemiş toplayarak, doğayla uyum içinde ortaklaşmacı bir toplum hâlinde yaşıyorlar.

Sık ormanların ve yüksek dağların kuşattığı, en yakın yerleşim yerinden onlarca kilometre uzaktaki taygada (iğne yapraklı orman) atlarımızın üzerinde, neredeyse altı saattir ilerliyorduk ve çevrede hâlâ hiçbir insan izi yoktu. Kuzey Moğolistan'da, Sagannur köyünden ayrılırken bir bacağı sakat, koltuk değneği kullanan yaşlı adamın söylediği bir cümle aklımdan çıkmıyordu. Burada geçireceğim süre içinde kulağıma küpe olsun diye beni uyarış ve şöyle demişti: "Çevrende gördüğün her şeyin bir ruhu vardır, hem de her şeyin... Bu yüzden soluk aldığın

her an, bunu fark etmeli ve çok dikkatli olmalısın! Böylece hiçbir canlının ruhuna saygısızlık yapmamış olursun..." Kuzey Moğolistan'ın ücra bir köşesinde, Rusya sınırına yakın dağlarda yaşayan göçer Dukhaların obasındaydık.

Ortakda çadırın önünde toplanmış ve yere çömelmiş oturan yaşlılar bizi izlemeye koyulmuşlardı. Selam vermek için yanlarına gittiğimde bana Moğolca selam verdiler. Ben de karşılığında Moğolca yerine Dukhaların kaybolmak üzere olan ana dillerinde merhaba anlamına gelen "eki" (iyi) diyerek selamlarına karşılık verdim. Hepsi şaşkınlık içinde yüzüme baktı. Buraya gelmeden önce Türkçe ile aynı aileden olan Dukhacaya biraz çalışmışım. "Men Moğol dil bilbez, sizlerin sösunü bicce bicce bilir." dedim. Sonradan obanın erkek Şaman'ı olduğunu öğrendiğim Gambat heyecanla sordu: "Sen gerden gelgen?" Herkes ne diyeceğimi merak ederek yüzüme dikkatlice bakıyordu. Etrafta kim var kim yoksa başımıza toplanmıştı. "Men Türk ulusundan gelgen. Meem adim Selcen. Meem sösum sizlernin sösu pile dömey (benzer)." diyerek devam ettim.

Oba yerini birden daha büyük bir heyecan sardı. Dillerimizin benzer olduğunu daha önce bil-meme rağmen bu kadar yol gelip böyle inanılmaz bir topluluğun içinde insanlarla anlaşabiliyor olmak beni de çok heyecanlandırmıştı. Söyledikleri her şeyi anlayamıyordum elbette ama basit cümlelerle anlaşmaya çalışıyorduk.

İlk kez tanıştığımız hâlde, karşılıklı olarak aslında "tanıdık" olduğumuzu hemen anlamıştık ve birbirimize soracak çok şeyimiz olduğunu hissediyorduk. Bütün gece çadırın içinde bizi ziyarete gelen insanlarla anlaşabildiğimiz kadar anlaştık, anlamadığımız yerde birbirimize bakıp güldük ve dillerimiz arasındaki her ortak sözcüğü keşfettiğimiz anda çocuklar gibi sevindik. Dukhacada "cörü", Türkçede "yürü" anlamına geliyordu; kız "kız", ool "oğul", geerde "nerede", guş "kuş". "Süt içherbi" ise "Süt içer misin" demektir.

Dukhalar günümüzde Moğolistan'ın en küçük etnik grubu olarak kuzeydeki Tayga Bölgesi'nde yaşıyorlar. Dağlarda göçebe olarak yaşayanların sayısı yaklaşık 200 kişi. En yakındaki köyde yaşayan Dukhaları da dâhil edince Moğolistan'daki toplam nüfusları yaklaşık 500 kişi kadar. Dukhaların ataları aslında 1940'lı yıllarda Rusya sınırları içinde olan Tuva'dan çıkıp dağların arasında geyikleriyle yolculuk ederek buralara göç etmişler ve Rusya-Moğolistan sınırının kapanmasından sonra Moğolistan sınırları içinde kalmışlar.

Dukha halkını Moğollardan ayıran en belirgin özellik, yüksek yamaçlarda Ren geyiği yetiştirerek göçer hayatlarını sürdürüyor olmaları. Zaten Moğolistan'da onlardan başka Ren geyiği yetiştiren bir topluluk da yok, bu nedenle Moğolcada "Ren geyiği insanı" anlamına gelen "Tsaatan" diye adlandırılıyorlar. Ren geyiğini öncelikle sütü için ve kışın ava giderken üzerine binmek için kullanan Dukhalar, zorda kalmadıkları sürece geyiklerini et ihtiyacı için kesmiyorlar. Geleneksel olarak asıl geçimlerini yabani hayvan avlayarak ve doğadan topladıkları bitkilerle sağlıyorlar. Ancak bu tarz hayat da yavaş yavaş değişiyor. Dukhalar av etini mutlaka paylaşıyor. Yeterince av hayvanı bulmak artık iyice güçleşmiş olsa da avcılar avladıkları hayvanların etini obada her aileye dağıtıyorlar, ava katılınsınlar ya da katılmasınlar bu eşit paylaşma erdemi değişmiyor. Toplumda lider yok ve herkes eşit haklara sahip. Bu konuda konuştuğumuz ve "Sizde kararları kim verir?" sorusunu yönelttiğimiz hemen herkes aynı cevabı verdi:

"Kararlarımızı her zaman beraberce, konuşarak veririz. Örneğin göç zamanı nereye ya da ne zaman gidileceğini belirlemek için bir araya gelir konuşuruz."

"Peki, yaşlılar daha fazla söz hakkına ve güce sahip değil mi?"

"Tabii ki yaşlıların sözüne saygı duyarız ve onların fikirleri bizim için çok önemlidir ama yaşlılar hiçbir zaman bizi kendi fikirlerine uymamız konusunda zorlamaz. En fazla, ben bu sene şuradaki obaya göçmeyi düşünüyorum çünkü orada çimler daha iyi, gibi şeyler söylerler ve biz de zaten

o kişiye güveniyorsak onu takip ederiz.”

“Peki ya çadırdaki kararları kim alır? Kadınlar mı, erkekler mi?”

“Çadırdaki da kararları mutlaka beraber alırız aslında. Bizde Moğollarda olduğu gibi erkek egemenliği yok. Kadınlar da her konuda söz hakkına sahip.”

Dukhalar yılda yaklaşık dört kez göçerler ve bu göçler mevsime göre belirlenir. Yazları daha yükseklerde kalınırken kış yaklaştıkça daha alçak alanlara inilir hatta kışın ormanın içinde kalırlar ki sert ve soğuk rüzgârlardan korunabilsinler. Göç sırasında Ren geyiklerini binek hayvanı olarak kullanarak eşyalarını geyiklere yüklerler ve at gibi Ren geyiklerine binerler. Tayganın coğrafi koşullarında, Ren geyikleri atlardan daha güçlüdür ve daha rahat hayatta kalabilirler. Bu yüzden de Dukhalar için Ren geyiği hayati bir önem taşıyor.

Göç zamanında oba birden hareketlenmişti. Herkes harıl harıl çadırları topluyor, hepsi taşınabilir eşyaları geyiklere yüklüyor, yolda atıştırmak için kızarmış hamurlu yiyecekler hazırlıyordu. En sonunda da çocuklar ve bebekler geyiklerin üzerindeki eyerlere bağlandı, bütün eşyaların ipleri sıkıca gerildi ve yola çıkıldı. Sürüde hiçbir geyiği geride bırakmadan sonbahar obasına varmak en büyük hedefti o an. Boyuntuktuk elindeki asası ile bindiği geyiğin üzerinde sürünün önünü çekiyordu, onun geyiğine bağlı diğer yük geyikleri hemen arkasında hepimiz onu takip ediyorduk. Ailenin kızları Sarol ve Holun sırtına bindikleri Ren geyikleriyle en arkada yavru geyikleri toplamaya çalışıyorlardı, havayı dövdükleri sopalarıyla ve yol boyunca kopardıkları “huuuuuuu” çığlıklarıyla sürüye nerede olduklarının işaretini veriyorlardı. Yol üzerinde ufak tefek sorunlar da yaşadık. Örneğin geyiklerden birinin yükü fazla ağır olduğu için bir ayağı sakatlandı. Boyuntuktuk onun yüklerini başka bir geyiğe aktarmak zorunda kaldı. Ayrıca çocuklar yolda birkaç kez mızızlanmışlardı ama gene de genel olarak büyük bir sorun yaşamadık ve karanlık olmadan yeni oba yerine varmayı başardık.

Doğadaki hiçbir canlı ile hiyerarşik ilişkilere girmeden, yaşayan her şeye saygı duyuyorlardı. Örneğin nehirlerinin temizliği konusunda çok duyarlıydılar. Bir nehrin içinde ellerini yıkamak bile tabu olarak görülüyordu, özellikle sabun kullanırsanız nehri kirletiyordunuz. Bu yüzden bir şeyler yıkarken mutlaka suyu bir kovayla dışarıya alıp o şekilde yıkıyorlardı. Doğadan elde ettikleri şeyleri onlara verilmiş bir hak olarak değil doğanın onlara sunduğu bir armağan olarak değerlendirmeleri Dukhaların bu hassas yaklaşımının sebeplerinden biri.

Dukhaların bu konularda pek çok inancı da mevcut. Dışarıdan bakıldığında belki de kimilerinin “ilkel ya da geri” olarak adlandırdığı bu insanların aslında birçok konuda bizden daha “ileri” olduklarını orada kaldığım süre içinde bizzat gözlemledim. Bizimle kıyaslanamayacak derecede ileri olan duyarlılıkları elbette yüzyıllardır çevreleriyle, birbirlerine bağımlı yaşamalarıyla da ilgiliydi.

Bugün Dukhalar eski geleneklerinin birçoğunu hâlâ sürdürürken son yıllarda meydana gelen değişiklikler elbette büyük. Artık çocuklar okula gittikleri için kışları köyde kalıyorlar ve çocuğu olan ailelerin bazıları da kışın köyde kalıp sadece yazları taygaya geliyor. Okulda eğitim dili Moğolca olduğu için çoğu aile çocuğuna Dukhaca yerine Moğolcayı öğretmeyi tercih ediyor ve bu da dilin yavaş yavaş kaybolmasına neden oluyor.

Şu an Dukhalardan toplam sekiz kız, büyük şehirlerde üniversiteye gidiyor. Çocukların okula gitmesi beraberinde para ihtiyacı doğuruyor elbette. Uzun yıllar boyunca Sovyet Dönemi’nde devletten destek gören Dukhalar, serbest pazar ekonomisine geçişle birlikte çok büyük sıkıntılar yaşamışlar ama son zamanlarda yeni yeni ortaya çıkan ekolojik turizm sayesinde yeni bir gelir kaynakları olmuş. Geyik boynuzlarından yaptıkları süs eşyalarını gelen yabancılara satıyorlar ve bu sayede köyden un, şeker, tuz gibi ana gıda malzemelerini alıp çocuklarını okula gönderebiliyorlar.

(Selcen Küçüküstel, “Dukhalar”, *Atlas Dergisi*, İstanbul, Kasım 2012 / Sayı 236)

SORULAR

1. Dukha Türklerinin dillerini korumaları için neler yapılabileceğini tartışınız.
2. Dil bağının önemi hakkında neler söylenebilir? Tartışınız.
3. Değişen dünyada gelenekler nasıl korunabilir?

HATIRLATMA

“Uygarlığa Katkı Sağlayanlar Etkinliği” çerçevesinde hazırladığınız raporlarınızı sınıfta sununuz.

Sunumun ardından uygarlığa katkıda bulunan Türk ve/veya İslam bilim insanlarının isimlerini ve önemli katkılarını içeren sayfa 131 ve 132'deki ortak çizelgeyi doldurunuz.

Aşağıdaki tabloda boş bırakılan yerleri raporlarınızdan yola çıkarak doldurunuz.

ALANLAR	KATKIDA BULUNANLAR	KATKILARI
BİLİM		
TEKNOLOJİ		
SANAT		

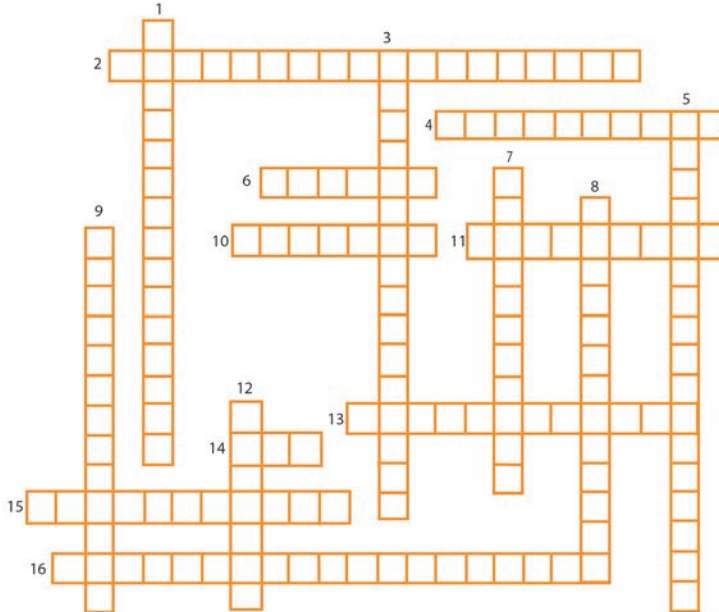
Aşağıdaki tabloda boş bırakılan yerleri raporlarınızdan yola çıkarak doldurunuz.

ALANLAR	KATKIDA BULUNANLAR	KATKILARI
MİMARLIK		
EDEBİYAT		
FELSEFE		

ETKİNLİK

Aşağıdaki ifadelerin karşılıklarını bulmacadaki yerlerine yazınız.

1. Kültürün maddi ve manevi unsurlarının değişme hızındaki uyumsuzluk
2. Kendi kültürünü diğer kültürlerden üstün tutmak
3. Bir kültürün kökeninden koparak kendine yabancılaşması
4. Yeni bir kültür karşısında yaşanan uyum güçlüğü
5. Her kültürü diğerine göre göreceli kabul eden yaklaşım
6. İnsanlığın kazandığı maddi ve manevi öğelerin bütünü
7. Farklı kültürlerin birbirlerini etkilemesi sonucu ortaya çıkan yeni bir kültürel bileşim
8. Kültürel tavır
9. Halka ait anlamına gelen kültürel unsurlar
10. Toplumsal bütünlüğü sağlayan, yaptırım gücü örf ve âdetlere göre daha zayıf olan davranış kalıpları
11. Azınlıkta olan gruplarca benimsenen kültür
12. Yaptırım gücü çok az olan yöresel davranışlar
13. Bir toplumda en çok benimsenen, yaşanan kültür
14. Yaptırım gücü fazla olan kökleşmiş kültür
15. Farklı iki kültürün etkileşimi sonucunda her iki tarafın da değişikliğe uğraması
16. Bir kültürün çeşitli araçlarla kendisini başka kültürlerle egemen kılması

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.

1. Yeni bir kültür birleşimine varmak sonucunda mümkündür.
2. Teknolojik araçlar, binalar, yollar, sanat eserleri vb. unsurlar
..... oluşturur.

B) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan parantezlere cümlelerde verilen bilgiler doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

3. () Kültürel değişim toplumsal hayatı ve kurumları etkiler.
4. () Kültürün toplumsal bütünleşmeye katkısı yoktur.
5. () Kültürel görelilik bireylerin kendi kültürünü diğer kültürlerden üstün tutmasıdır.
6. () Örflerin yaptırım gücü gelenek ve göreneklere nazaran daha fazladır.

C) Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

7. Günlük hayatta kültür kavramı hangi anlamlarda kullanılmaktadır? Sıralayınız.
.....
.....
8. Maddi kültür unsurlarındaki değişim hızı niçin manevi kültür unsurlarında görülmemektedir? Kısaca belirtiniz.
.....
.....
9. Kültürel anlayış ya da anlayışsızlık sonucunda ne gibi durumlar ortaya çıkacağını belirtiniz.
.....
.....
10. Kültürlenme ile kültürleşme arasındaki farkı belirtiniz.
.....
.....

11. Kültürün bütün unsurlarının değişme hızı her zaman her toplumda aynı değildir. Özellikle maddi kültür unsurları sürekli değiştiği halde, manevi kültür unsurları bu değişimin hızına ve biçimine uyum sağlayamaz; bu yüzden de toplumsal değişimler kültür unsurları arasında bir uyumsuzluğa neden olur. Bu durum sosyolojide "kültürel gecikme" kavramı ile ifade edilir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi "kültürel gecikme" kavramı için uygun bir örnek olabilir?

- A) Otomobil sayısı arttığı hâlde eğitimli sürücü sayısında artış olmaması
- B) Ürün fiyatların düşmesine karşılık, çalışan ücretlerinin sabit kalması
- C) Sağlıklı içme suyuna duyulan ihtiyaç arttığı hâlde, akarsulardan yeterince yararlanılamaması
- D) İşçi sayısındaki artışa rağmen nitelikli işçilerin azalması
- E) Doktor sayısındaki artışa rağmen bazı hastalıkların önüne geçilememesi

D) Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

12. Farklı illerden gelip İstanbul'da aynı mahallede oturan insanlar zamanla birbirini kültürel olarak etkilerler.

Bu durum aşağıdakilerden hangisi için örnek oluşturur?

- A) Kültürlenme
- B) Kültürleme
- C) Kültür şoku
- D) Kültürleşme
- E) Kültürel yozlaşma

13. Kökleşmiş kültür içerikleri, standartlaşmış davranış biçimleri ve toplumsal alışkanlıklar olarak kültür içerisinde önemli bir yer tutar.

Aşağıdakilerden hangisi kökleşmiş kültür içerikleri arasında yer almaz?

- A) Örf
- B) Âdet
- C) Gelenek
- D) Görenek
- E) Moda

14. "Bireyler bir kültür içinde sadece kendi geleneklerine bağlı hâlde getirilmekle kalmazlar aynı zamanda bu geleneklere bağlanan diğer bireylere karşı da sadık olmaya yöneltilirler. Yurtseverlik ve kültürün özelliklerinden zevk alma, bireylerin değer verdikleri ortak hedefler için birlikte çalışma hep kültürel bir bağdan dolaydır."

Bu parçada, kültürün öncelikle hangi işlevi vurgulanmak istenmiştir?

- A) Topluma süreklilik kazandırması
- B) Toplumsal dayanışmayı sağlaması
- C) Toplum dış etkilerden koruması
- D) Toplumsal değişimin olumsuz etkilerini önlemesi
- E) Kuşaklar arasındaki etkileşimi sağlaması

TOPLUMSAL KURUMLAR

Temel Kavramlar

Kurum
Evlilik
Aile
Çekirdek Aile
Geniş Aile
Boşanma
Demokrasi
Üretim-Tüketim
Kadın Hakları
Eğitim
Din
Laiklik
Ekonomi
Kapitalizm
Sosyalizm
Siyaset

23. Ders

Toplumsal Kurumlar ve İşlevleri

24. Ders

Aile Kurumu

25. Ders

Evlenme, Boşanma ve Ailenin Sürekliliği

26. Ders

Aile Modelleri

27. Ders

Kadının Toplumdaki Yeri ve Önemi

28. Ders

Eğitim ve Toplumsal Hayat

29. Ders

Din, Laiklik ve Atatürk

30. Ders

Ekonomi ve Toplumsal Hayat

31. Ders

Ekonominin Bileşenleri ve Ekonomik Sistemler

32. Ders

Siyaset Kurumu ve Siyasetin Temel Kavramları

33. Ders

Siyasal Yönetim Biçimleri

34. Ders

Demokrasi

23. DERS	Toplumsal Kurumlar ve İşlevleri
SÜRE	2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıdaki görseller insanların hangi biyolojik ya da toplumsal ihtiyaçlarına atıfta bulunmaktadır? Ulaştığınız kavramları görsellerin altındaki boşluklara yazınız.

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Toplumsal Kurumlar ve İşlevleri

Bir toplumda insanların temel ve önemli ihtiyaçlarını karşılamak için ortaya çıkmış oluşumlara toplumsal kurum denir. Toplumsal kurumlar kendi içinde düzenli ve sürekliliği olan kurullarla varlığını sürdürür. Örneğin aile, eğitim, ekonomi, siyaset, din birer toplumsal kurumdur. Toplumsal kurumların her biri belirli insan ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla o ihtiyaçlara özgü davranış örnekleri geliştirerek toplumsal hayatta bir bütün oluşturur.

Sayfa 138’de “Toplumsal Kurumların İşlevleri” başlıklı bir metin yer almaktadır. Metni okuyarak soruları cevaplayınız.

- Sayfa 139’daki yönergeleri takip ederek etkinliği tamamlayınız.

ETKİNLİK

Toplumsal Kurumların İşlevleri

Toplumsal kurumlar belli ihtiyaçları karşılamak için doğmuşlardır. Bu ihtiyaçlar kurumların amaçlarını belirler. "Grup hayatına katılan kişilere kurumlar ne yapar?" sorusu kurumların görevlerini belirlemek bakımından önem arz eder. Aslında bir kurumun nesnesi, amacı ve hedefi ile grubunkiler aynıdır. Örneğin ekonomik, dinî ve siyasi gruplar; ekonomik, dinî ve siyasi amaçları gerçekleştirmek için vardır. Bu nedenle toplumsal grupların temel işlevi kendine özgü toplumsal kurumları oluşturmaktır. Toplumsal kurumlar oluşurken ve varlığını sürdürürken de birbirleriyle sürekli etkileşim içine girer. Örneğin bir toplumsal kurum olarak aile aynı zamanda hem eğitim kurumuyla hem de ekonomi kurumuyla etkileşim içindedir. Aynı şekilde örneğin ekonomi kurumu da siyaset kurumuyla etkileşim hâlinindedir. Toplumsal kurumlar arasındaki etkileşimin dengeli ve uyumlu olması toplumsal yapının da güçlü olmasını sağlar.

Görsel 6.1

Tüm kurumların esas işlevi insanların temel ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir.

Toplumsal kurumların işlevlerini olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür.

Toplumsal kurumların olumlu işlevleri şöyle sıralanabilir:

- Toplumsal kurumlar gruplarda yüksek düzeyde bir bütünleşmeyi, iş birliği ve dayanışmayı sağlar.
- Toplumsal kurumlar, kişilerin toplumsal davranışlarını kolaylaştırır ve basitleştirir.
- Toplumsal normlar ve bunlara dayalı kurumsal davranışlar toplumun hayatı içinde oluşur. Bireyin bunları bir anda bulması ve ona göre davranması mümkün değildir. Hâlbuki kurumlar bireylere hazır toplumsal rol ve toplumsal ilişki formları temin eder. Böylece kurumlar bireylerin birbirlerinden beklentilerini karşılar.
- Toplumsal kurumlar bireylere kendi özel yetenek ve isteklerini geliştirebildiği, önceden var olan roller sunarlar. Böylece birey işletme yöneticisi, hukukçu, eş, oyuncu vb. rollerde neyin olacağını ve neyin beklendiğini bildiği için amaç ve hedeflerini buna göre kolayca belirler.
- Toplumsal kurumlar, kültürün istikrarı ve koordinasyonu için birer aracı olarak hizmet eder.
- Toplumsal kurumlar bireyin gelişigüzel, keyfi ve başkaları için tehlikeli olabilecek davranışlarını frenlemek suretiyle toplumsal kontrolü sağlar.

Toplumsal kurumların olumsuz işlevleri ise şunlardır:

- Toplumsal kurumlar ani değişmelere müsait değildir. Çünkü kurumsal davranışları korma ve sürdürme eğilimindedir. Böylece topluma yeniliğin girmesini engelleyici ve geciktirici rol oynar.
- Toplumsal kurumlar bazen bireylerin kişiliğini engelleyici rol oynar. Bu kurumlar ortaya koydukları kurallar ile sapkın davranışlara karşı çıkarken özgürlükleri sınırlar. Oysa bireyin kişiliğini oluşturabilmesi için toplumun tolerans sınırları içinde, yetenekleri ve gücü çerçevesinde toplumsal normları belirleyerek kişiliğini özgürce oluşturması gerekir.

(Zeki Arslantürk, Tayfun Amman, *Sosyoloji*, s. 284-286, Düzenlenmiştir.)

SORULAR

1. Toplumsal kurumlar bireylerin hayatını nasıl kolaylaştırır? Tartışınız.
2. İhtiyaçları karşılamaya yönelik uygulamalar ile tarihsel süreklilik arz eden kalıplaşmış davranışları karşılaştırınız.

- Her toplumda belli ihtiyaçlar, bu ihtiyaçları karşılayan kurumlar, bu kurumlarda çalışan bireyler, bu kurumların fiziki unsurları ile onları temsil eden simgesel göstergeler vardır.
- Bu bilgiler doğrultusunda aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Toplumun Temel Kurumları, Görevleri ve Yapısal Öğeleri

Toplumsal İhtiyaçlar	Kurum Adı	Rol Sahipleri	Fiziksel Göstergeler	Simgesel Göstergeler
Çocuk sahibi olma ve çocuğu büyütme	Kullanılan eşyalar Konut tipi
.....	Ekonomi	Fabrika
.....	Kur'an, İncil, Tevrat
.....	Yönetici, yönetilen
.....	Diploma, derece, kitap

ETKİNLİK

Aşağıdaki metni okuyarak soruları cevaplayınız.

Kurumların Dönüşümleri

Gerçekte kurumlar da tıpkı bir canlı varlık gibi hayat sürer. Zamanı geldiğinde değişir ve dönüşür. Eylem kuralları aynı kalmaz, aynı şekilde anlaşılmaz ve uygulanmaz. İhtiyaç ve koşullara göre hepsi değişir. Hâlbuki onları dile getiren formüller ebedî olarak aynı kalır. Yaşayan kurumlar, çeşitli zamanlarda oluşan, işleyen ve dönüşümlere uğrayan biçimiyle toplumsal olgular oluşturur. İnsanlık tarihi, sonsuz fakat gelip geçici kurumsal değişime dizilerinden oluşmaktadır.

Görsel 6.2: 19. yüzyılda tulumacılar

Toplum analizleri konusundaki en şaşırtıcı, bilinemez problemlerden biri bu kurumsal değişimin nasıl açıklanacağı sorusudur. Bu konuya o kadar dikkat edilmesine, ilgi gösterilmesine rağmen herhangi bir toplumsal durumdaki değişimin yönünü ve derecesini tahmin etmeye, önceden kestirmeye yarayan uygun bir tarih kuramı geliştirilememiştir. Kurumlar, bireylerin amaçlarıyla uyum içinde olduğu zaman, denge kurma eğilimindedir ve bu nedenle mevcut kurumlarda bir değişmeye, reforma gitmek yönünde çok az bir eğilim vardır. Grubun durumdaki herhangi bir değişimin bu dengeyi tahrip etmesi ve toplumsal değişmeyi gündeme getirmesi muhtemeldir. Böylesi bir tahribat, örneğin savaşlar, teknik keşifler, doğal kaynakların tüketilmesi, göç ve iklim değişimleriyle ya da diğer toplumlarla ilişki kurulmasıyla başlatılabilir. Bu değişmelerin sonucu olarak yeni davranış biçimlerinin ortaya çıkması olasıdır. Örneğin mekanik keşiflerin bir sonucu olarak yeni teknikler üretim metodlarına uygulanır ya da göçün bir sonucu olarak konut tiplerinde yenilikler olur. Öte yandan bazı kurumlar değişiminin tohumlarını içinde barındırır. Örneğin geniş ailelere büyük önem verilen bir toplumda, ailevi kurumları dönüştürmek, düzeltmek kaçınılmaz nüfus büyümesiyle de pekiştirilmiştir.

Bütün kurumlar değişmeye aynı derecede açık değildir. Bazı kurumlar değişmeyi etkileyen iç ve dış etkenlere kolayca boyun eğerek çözülebilir. Daha iyi oluşturulmuş ve kurulmuş bazı kurumlar ise birbirine güçlü olarak bağlandığı için değişmemekte, kolayca ve hızla çözülememektedir. Kurumlarda değişmeye yol açan herhangi bir hareket, topluluğun önemli bir kısmının tepkisi ve direnciyle karşılaşacaktır. Bu direnç muhtelif kaynaklara sahiptir. Bunlardan ilki topluluğun davranışını yeni, biçimlenmemiş örüntülere uygun olarak düzenlemede isteksiz olması, ikincisi her bir kurumun değişmeye maruz kalan bireylerin eğilimleri tarafından belirlenmesidir. Mesela dinsel kurumlardaki bir değişme din adamlarının, eğitim pratiklerinde bir değişme ise öğrenci ve öğretmenlerin tepkisine yol açabilmektedir. Üçüncüsü ise kurumların yaptırım güçleri vasıtasıyla bireyler üzerinde kontrol uygulamasıdır. Birey kurumun kutsal, dokunulmaz olduğunu, kurumun sona ermesinin kendilerinin de sonu olacağını düşünmektedir. Kurumsal değişimin hızlanmasına, güçlü bir direnişle karşı çıkmaktadır.

(Editör: Prof. Dr. Sevinç Güçlü, *Kurumlara Sosyolojik Bakış*, s. 40, Düzenlenmiştir.)

SORULAR

1. Sizce insanların ihtiyaçları değiştiğinde kurumsal yapılar değişir mi? Tartışınız.
2. Kurumların değişen rolleri çerçevesinde sosyalleşmenin taşıyıcı rolünü sizce hangi kurum üstlenmektedir? Neden?
3. Toplumsal çözülmeye karşı direnç gösteren kurumlar hangileridir? Sebebiyle birlikte açıklayınız.
4. Toplumsal bütünleşme için gerekli olan kurumlar nelerdir?

24. DERS	Aile Kurumu
SÜRE	3 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıdaki metni okuyarak tabloda yer alan soruları cevaplayınız.

Değerler Eğitimi ve Aile

Bireyin topluma katılma süreci içinde değerlerin edinilmesi açısından ilk denebilecek ortam aile kurumudur. Aile kurumu yapısı ve işlevleri bakımından alternatifi olmayan bir kurumdur. Toplumlar için aile kurumunu vazgeçilmez kılan sahip olduğu koruyucu, önleyici, destekleyici ve eğitici gücüdür. Aile çocukların bakımı ve yetiştirilmesi, yeni kuşaklara kültürel kimliğin ve değerlerin kazandırılması, tarihsel ve toplumsal bilincin aktarılmasında birey ile toplum arasında bir köprüdür. Çocuklar aileyi meydana getiren bireylerle yani anne, baba ve kardeşlerle etkileşimleri sırasında yavaş yavaş değer kavramlarını öğrenmeye başlarlar. Değerler tutum ve davranışlarımızı hem doğrudan hem de toplumsal normlar aracılığıyla yönlendiren ilkelere. Sosyalleşme sürecinde yeni neslin bireyleri ilk olarak aile ortamının sağladığı değerler sayesinde davranış kalıplarını öğrenirler.

(Dr. Öğr. Üyesi Kürşad Demirutku, *Değerlerin Edinilmesinde Ailenin Rolü*, s. 32 Düzenlenmiştir.)

Toplumsal hayatınızda ailenizin size kazandığını düşündüğünüz önemli üç şey nedir?	1. 2. 3.
Bireysel hayatınızda ailenizin size kazandığını düşündüğünüz en önemli üç şey nedir?	1. 2. 3.
Ailenizde maddi ve manevi açıdan olmasını istediğiniz üç şey nedir?	1. 2. 3.

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Aile

Aile; bireye en yakın ve dolayısıyla en fazla etki eden, bireylerin günlük hayatlarının büyük bir bölümünü geçirdikleri ortamdır. "Aile nedir?" sorusunun cevabını vermek, ailenin toplumsal hayatta üstlenmiş olduğu rolü saptamak, onun tarihsel serüvenini ve gelecek yıllarda ne tür değişimler geçirebileceğini anlamak için aile kurumunun çok boyutlu gerçekliğini sosyolojik bir bakış açısıyla analiz etmek gerekir.

Şimdi yönergeleri izleyerek aile kurumunun çok boyutlu gerçekliğini sosyolojik bakış açısıyla analiz etmeye çalışalım.

Görsel 6.3

Aile, evlilik ve kan bağı ile oluşan toplumsal bir kurumdur.

ETKİNLİK

Metni okuyunuz ve metnin altında yer alan soruları cevaplayınız.

Aile Kurumunun İşlevleri

Aile, evlilik ve kan bağı ile birbirine bağlı bireylerin karşılıklı hak ve sorumluluklarıyla oluşan toplumun en küçük ve en önemli toplumsal grubudur. Aile, bireye doğumundan itibaren içinde yaşadığı toplumun değerlerini, yaşama biçimini aktararak refakat eder. Birey, aile içinde kimliğini oluştururken temel ihtiyaçlarını da karşılar. Aile, hayat becerilerinin doğal süreçlerde öğrenildiği eğitici bir kurumdur aynı zamanda. Sağlıklı aile ilişkileri içerisinde büyüyen birey psikolojik olarak güçlü, özgüven sahibi hem de toplumsal hayatta sağlıklı ilişkiler kurmayı başarabilir. Ailenin psikolojik, biyolojik, sosyolojik, ekonomik işlevleri başta olmak üzere pek çok boyutta ele alınabilecek işlevi vardır.

Ailenin önemli işlevleri şu şekilde özetlenebilir:

- ✓ Aile, bireylerinin sosyalleşmesini sağlar.
- ✓ Kültürü nesillere aktarır.
- ✓ Ekonomik ihtiyaçları gidermeyi sağlar.
- ✓ Sevgi, şefkat gibi bireyin duygusal ihtiyaçlarını karşılar.
- ✓ Güven duygusu verir.
- ✓ İnsan neslinin devamını sağlar.
- ✓ Manevi duyguları güçlendirir ve kişiye mutluluk sağlar.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

SORULAR

1. Aile, bireyi toplumsal hayata hazırlarken hangi işlevleri yerine getirmektedir?
2. Bu işlevleri yerine getirmede sizce ailenin yerini tutabilecek bir kurum var mıdır, neden?

25. DERS	Evlenme, Boşanma ve Ailenin Sürekliliği
SÜRE	3 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıdaki habere göre soruları cevaplayınız.

Evlilik Okulu Açıldı

Karaman'da boşanmaların en aza indirilmesi, mutlu ve sağlıklı aile yapısının korunması amacıyla Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (KMÜ) bünyesinde "evlilik okulu" açıldı. KMÜ Sağlık Meslek Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi Hatice Yalçın, Karaman'da boşanma oranının yüzde 26 olduğunu belirtti.

Bu oranın Türkiye ortalamasının üstünde olduğunu ifade eden Yalçın, "Bu rakam evlenen dört çiftten birinin boşandığı anlamına geliyor. Biz yeni evlenecek, ileride yuva kuracak gençlerimizin aynı hataları tekrar etmemesi için evlilik kursu açtık. Kursumuz KMÜ ve Karaman Bilim Araştırma Merkezinin desteğiyle açıldı." dedi.

(Bir gazete haberi)

1. Evlilik kurumunun korunmasının önemi hakkında kişisel ve toplumsal iki neden yazınız.
 - a.
 - b.
2. Sizce evliliğin birey ve toplum üzerindeki etkileri nelerdir?
 - a.
 - b.
 - c.

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Evlenme, Boşanma ve Ailenin Sürekliliği

Modern toplumlarda evlilik, geleneksel toplumlarda sahip olduğu prestiji ve anlamını kısmen yitirse de hâlâ insanların önemli bir kısmı tarafından tek meşru ilişki biçimi olarak görülmekte ve ailenin kurucu unsuru olarak kabul edilmektedir. Bu durum evliliği sosyologların ilgi alanlarının merkezine yerleştirmektedir. Ayrıca evliliğin geleneksel ve modern biçimleri arasındaki farklılıklar, bundan kaynaklanan yeni ilişkiler ve hızla artan boşanma oranları evliliği incelenmesi gereken sosyolojik bir sorunsala dönüştürmektedir.

- Sayfa 144'te "Evlilik ve Boşanma" başlıklı bir metin yer almaktadır. Metinden hareketle sayfa 144'teki "Evlilik Türleri"ne dair kavram şemasını doldurunuz.
- Sayfa 145'teki yönergeyi takip ederek etkinliği tamamlayınız.

ETKİNLİK

EVLİLİK VE BOŞANMA

Bir kadın ve erkeğin yasalar önünde beraber yaşamaya karar vermesi ve bunu topluma duyurması ile başlayan süreç evliliği, yine yasalar önünde beraber yaşamaktan vazgeçmeleri ise boşanmayı ifade eder.

Şiddetli geçimsizlik, zina, cana kasıt, akıl sağlığının bozulması, çiftlerden birinin evi terk etmesi, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı boşanma nedenleri olarak sıralanabilir. Evlilik biçimleri farklı şekillerde tanımlanır. Eş seçimine göre yapılan tasnifte eş farklı toplumsal gruptan seçilmişse dıştan (egzogami) evlenme, aynı toplumsal gruptan ise içten (endogami) evlenme olarak adlandırılır. Eşlerin ikamet seçimine göre yapılan tasnifte, aile kadının ailesi yanında ikamet ediyorsa anne çevresi (matrilokal), erkeğin ailesi yanında ise baba çevresi (patrilokal), yeni bir ev açıyorsa ev açma (neolokal) olarak adlandırılır. Eş sayısına göre yapılan tasnifte ise tek eşle evlilik (monogami), çok eşle evlilik (poligami) söz konusudur. Bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi (polijini) veya bir kadının birden fazla erkekle evlenmesi (poliandri) çok eşli evliliklerde yapılan tasniftir.

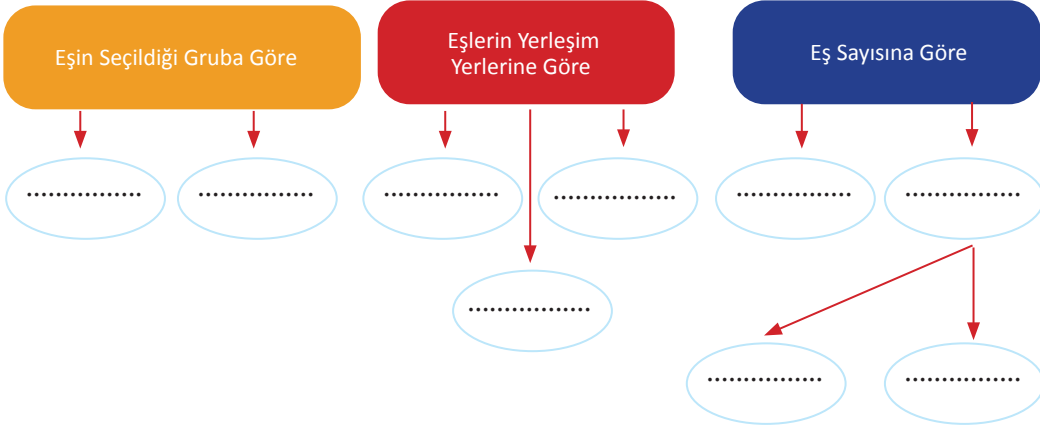
Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

Görsel 6.4

Evlenme bütün toplumlarda görülen evrensel bir olgudur fakat evlenmenin ritüelleri toplumdaki farklılıklar gösterir.

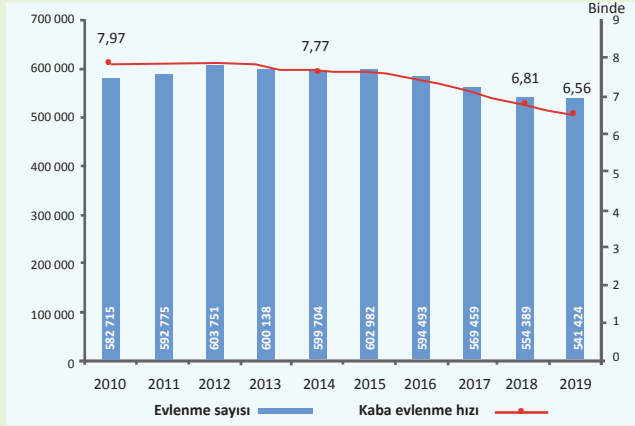
Evlilik Türleri

ETKİNLİK

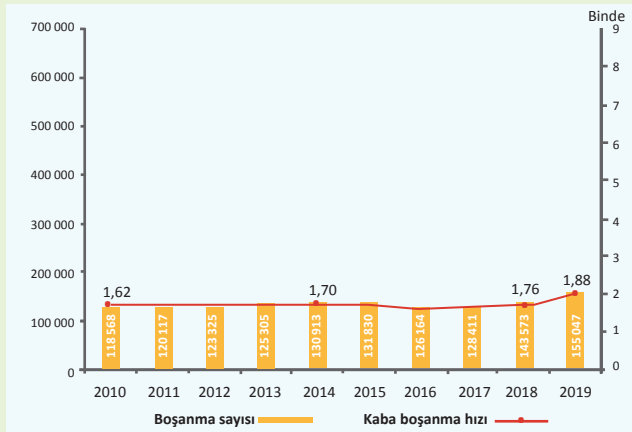
- Aşağıda Türkiye'deki 2010-2019 yılları arasında ait evlenme sayısı-kaba evlenme hızı ve boşanma sayısı-kaba boşanma hızı ile boşanmaların evliliğin kaçınıcı yılında gerçekleştiğine dair TÜİK 2019 yılı istatistikleri ve bunlarla ilgili açıklamalar yer almaktadır. İstatistikleri değerlendirmek üzere üç gruba ayırınız. İstatistiklerdeki verilerle ilgili soruları grupça tartışarak cevaplayınız ve ortak bir tez (fikir) geliştirip boşluklara yazınız.
- Grup çalışması tamamlandıktan sonra tezlerinizi karşılaştırınız.
- Boşanmanın birey ve toplum üzerindeki etkilerini sınıfça tartışarak etkinliği tamamlayınız.

Evlenme Sayısı ve Kaba Evlenme Hızı

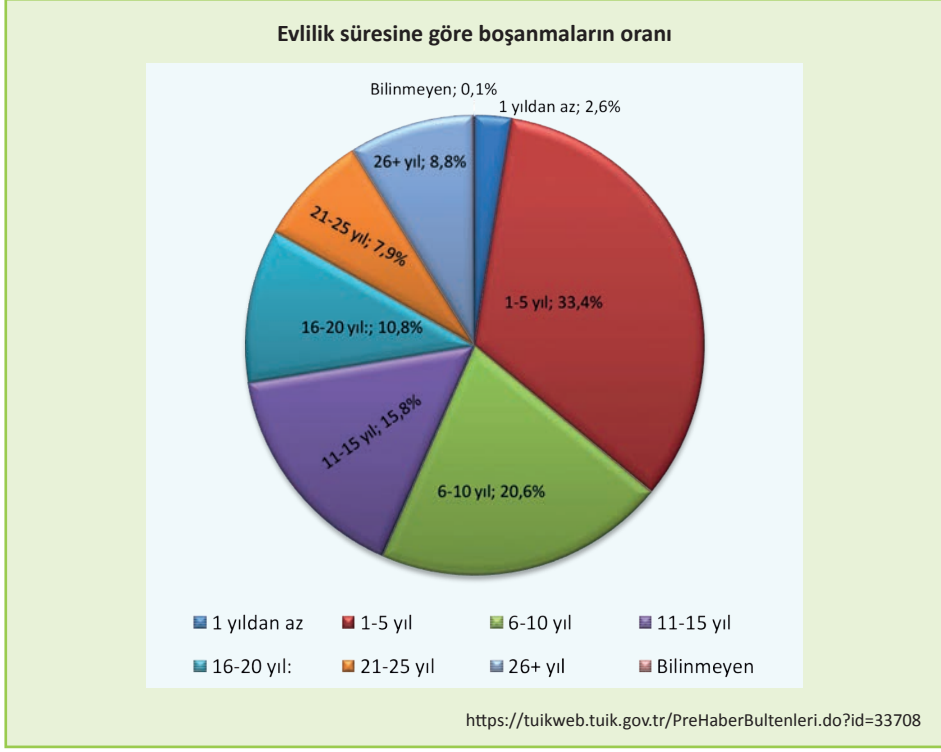
Evlenen çiftlerin sayısı 2018 yılında 554 bin 389 iken 2019 yılında %2,3 azalarak 541 bin 424 oldu. Bin nüfus başına düşen evlenme sayısını ifade eden kaba evlenme hızı binde 6,56 olarak gerçekleşti.

Boşanma Sayısı ve Kaba Boşanma Hızı

Boşanan çiftlerin sayısı 2018 yılında 143 bin 573 iken 2019 yılında %8,0 artarak 155 bin 47 oldu. Bin nüfus başına düşen boşanma sayısını ifade eden kaba boşanma hızı binde 1,88 olarak gerçekleşti.

<https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33708>

SORULAR

- Evlenme sayılarındaki azalmaya karşılık boşanma sayılarındaki artışın sosyolojik nedenleri sizce neler olabilir?
.....
.....
- Sizce boşanmaların evliliğin ilk yıllarında daha fazla olması hangi sosyolojik nedenlerle açıklanabilir?
.....
.....
- İstatistiklere göre evlilik süresi uzadıkça boşanma sayılarının azalmasını sosyolojik bir bakışla nasıl açıklarsınız?
.....
.....

ETKİNLİK

- Aşağıdaki haber metnini okuyup metnin sonunda yer alan soruyu cevaplayarak "Aile Değerleri" adlı tabloyu doldurunuz.

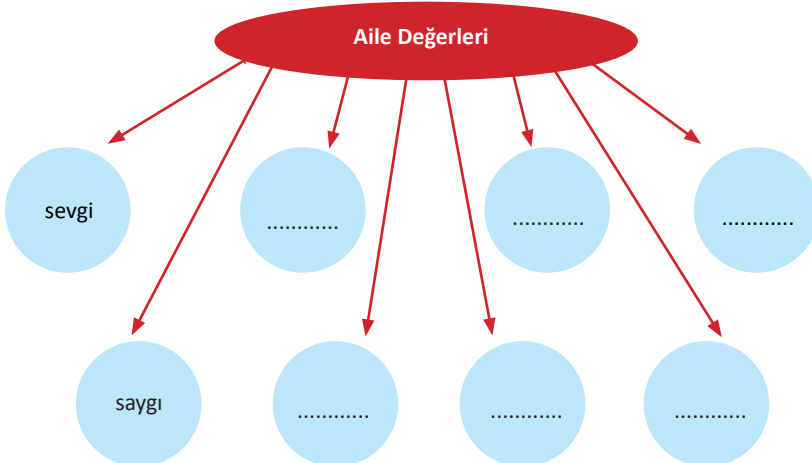
90 Yıldır Elini Hiç Bırakmadı

Malatya'nın Arguvan ilçesine bağlı Yazıbaşı köyünde yaşayan ve 113 torunu bulunan 112 yaşındaki Abdullah Adıgüzel ile 110 yaşındaki Elif Adıgüzel çifti, 90 yıldır aynı yaşta baş koyuyor. Birbirlerini severek evlenen çiftin, aşkları ve birbirlerine olan sevdaları aradan geçen yıllara rağmen hâlâ ilk günkü tazeliğini koruyor. 90 yıllık evlilik hayatları boyunca kocasının sürekli yanında olduğunu ve kendisine destek verdiğini anlatan Elif Adıgüzel, "Eşimle birbirimizi seviyorduk. Evliliğimizin üzerinden çok uzun yıllar geçti. Bu süre içinde eşimle bir sorunumuz olmadı. Kendisini çok seviyorum. Aynı şekilde o da beni seviyor. Bu yaşımdan sonra dilediğim tek şey ölümümüzün de birlikte olması. Çünkü ikimizden biri ölürse yarım kalacağımıza inanıyorum." diye konuştu. Konuşması sırasında da kocasının elini bir an bile bırakmayan Adıgüzel, "Beraber güzel günlerimiz oldu. Uzun bir ömür yaşadık. 10 çocuk doğurdum. Çocuklarımızın üçü öldü, yedisi hayatta ve en büyükleri 85 yaşında. Torunlarımızın sayısını ben tam olarak bilmiyorum. Bayramlarda ve özel günlerde bizi ziyarete geliyorlar." dedi. Şubat ayının ilk haftasında 113 yaşına girecek olan Abdullah Adıgüzel de askerliğini evlendikten sonra Çanakkale'de yaptığını, vatani görevi sırasında sürekli mevzi kazdığını ifade etti. Eşinden çok razı olduğunu, razı olmasa bu kadar uzun süre evli kalamayacağını dile getiren Adıgüzel, "Birbirimizin hayattaki dayanağıyız." dedi. Asırlık anne ve babasıyla birlikte yaşayan İsmail Adıgüzel, anne ve babasının sadece ailede değil onları tanıyan herkes tarafından da örnek alındığını söyledi. Adıgüzel, anne ve babasının 90 yıllık aşkını şöyle anlattı: "Annem ve babamın bu uzun birlikteliklerinin sırrı geleneklerimizdeki tek eşli evliliğin yanı sıra hiç şüphesiz birbirlerine karşı olan aşk ve sadakatleridir. Bu birliktelikleriyle hem bize hem de tüm çevrelere örnek oldular. Hiçbir dönem birbirlerini kırdıklarına şahit olmadım. Öyle ki bazen biri ölürse diğerinin de öleceğini söylüyorlar.

(Bir gazete haberi)

SORU

Aile kurumunun ve evlilik ilişkisinin sürekliliği için aile üyelerinin sahip olması gerektiğini düşündüğünüz değerler nelerdir?

26. DERS

Aile Modelleri

SÜRE

2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıda farklı tiplerde iki aile fotoğrafı yer almaktadır. Fotoğrafları göz önüne alarak iki aile tipi arasındaki farklılıkları belirlemeye çalışınız. Belirlediğiniz farkları boşluklara yazınız.

Görsel 6.5: Üç kuşak bir arada

Görsel 6.6: Anne baba ve çocuklar

.....

.....

.....

SORULAR

1. Ailenizde kaç kuşak birlikte yaşıyor?
2. Çevrenizde bulunan aileler arasında üye sayısı, aile içi ilişkiler vb. özellikler bakımından ne gibi farklar belirleyebilirsiniz? Örnekler veriniz.
3. Size göre bir ailede babaanne, anneanne, amca, teyze, dayı, hala gibi birkaç kuşağın birlikte yaşamasının aile üyelerine etkileri neler olabilir?

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Aile Modelleri

Aile, belirli birtakım görevleri gerçekleştirme yönünden toplumlar arasında benzerlikler göstermekle birlikte her toplum, kendine özgü bir aile biçimini oluşturmaktadır. Bu nedenle zaman içinde değişen çok sayıda aile modeli karşımıza çıkmaktadır. Bu çoğulcu anlayış, aile kurumunun tanımlanması ve fonksiyonları konusunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Aile, hane halkı ve bir araya geliş şekilleri, otorite, mülkiyet, akrabalık ilişkileri çerçevesinde biçimlenen, zaman ve mekân boyutlarında farklılık gösteren evrensel niteliğe sahip toplumsal bir kurum olarak sosyologlarca incelenmektedir.

- Sayfa 149'daki "Aile Türleri" adlı metni okuyarak soruları cevaplayınız.
- Sayfa 150'deki yönergeyi takip ederek etkinliği tamamlayınız.

ETKİNLİK

Aile Türleri

Sanayileşmenin henüz tamamlanmadığı toplumlarda aile, kavram olarak “geniş aile” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Oldukça ilginçtir ki “geniş aile” asli yapı özellikleriyle İngiltere’den Kıta Avrupası’na, Orta Doğu’dan Uzak Asya’ya, Afrika’dan Amerika’ya aynı kavramla ifade edilmiştir. Geniş ailede devamlılık öylesine hâkim bir özelliktir ki ailenin kiminle başlayıp kiminle bittiğini belirlemek oldukça güçtür. Geniş ailede yaşlı ve genç, birden fazla kuşak bir aradadır. Bu birliklelik sadece mekânsal değil toplumsal ve ekonomik anlamda da tek merkezlidir. Tek merkezli oluş karar alma ile ilgilidir. Kararlar ailenin en yaşlı erkek üyesi tarafından alınır ve bütün üyeler bu karara uyarlar.

Sanayileşmenin başlangıç safhasında görülen bir aile modeli de “geçiş dönemi geniş aile” olarak adlandırabileceğimiz aile şeklidir. Bu aile aynı hane içinde olmayıp birbirine yakın mekânlarda, birbirine oldukça bağlı şekilde yaşayan ailedir. Kopma henüz tam değildir. Hatta gerektiğinde bir çatı altında yeniden bir araya gelinebilir. Böylece ayrı mekânlara yerleşen aileler bağımsız aile olma iradesi gösterirler.

Sanayileşmesini tamamlamış Batı toplumlarında aile, “Anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan en küçük toplumsal birimdir.” şeklindeki “çekirdek aile” tanımına dönüşmüştür. Batı’da bitişik aile (yeni evlenen karı kocanın bir önceki aileleri) ve akrabalık anlayışı temelden değişmiştir. Yeni kurulan aileler önceki ailelerle bağlarını asgari seviyede tutmaktadırlar.

Türkiye’de de çekirdek aile, giderek hâkim aile yapısı olmaktadır. Ancak bizdeki bu aile hâlâ yoğun denebilecek bir bitişik aile ve akrabalık ilişkisi içindedir. Bu nedenle “Batı tipi bağımsız çekirdek aile” olarak değil “bağlantılı çekirdek aile” olarak nitelendirilebilir. Çekirdek aile sanayi toplumunun şekillendirdiği aile tipi olmakla birlikte toplumsal gelişmeler ve değişimler karşısında bu aile tipi de değişim göstermiştir. Bu değişimin sonuçlarından biri “yeni geniş aile” olarak da adlandırabileceğimiz boşanmış farklı eşlerin boşanmış diğer eşlerle evlenerek bir önceki evliliklerinden gelen çocuklarını da getirerek birlikte oluşturduğu yeni aile modelidir. Bu aile modeli, Amerika’da ve İngiltere’de giderek yaygınlaşmaktadır. Diğeri ise yeni geniş aileye oranla daha fazla ve hızlı yayılım gösteren “tek ebeveynli aile” (eksik aile) modelidir. Bu aile boşanma oranlarının artışı veya birlikte yaşayıp çocuk sonrası terk etme veya terk edilme ile ortaya çıkmaktadır.

Ailenin yapısında meydana gelen değişimler onun fonksiyon ve rollerini de etkilemiştir. Sanayileşmeyle toplumun ekonomik yapısı kökten değişmiş, aile üretim birimi olmaktan çıkmıştır. Böylece ailenin üretim fonksiyonu aile dışındaki birimlere devredilerek aile üyelerine yeni roller eklenmiştir.

(İhsan Sezal, *Sosyolojiye Giriş*, s.138-144, Düzenlenmiştir.)

SORULAR

1. Metinde kaç tür aile modelinden söz edilmektedir? Neler olduğunu yazınız.

.....

.....

.....

2. Tarihsel süreç içerisinde aile yapılarının değişmesinin en belirleyici nedeni sizce nedir?
3. Toplumsal değişimler aile kurumunu sizce hangi noktalarda etkilemiştir?
4. Çevrenizdeki en yaygın aile tipi hangisidir?

ETKİNLİK

- Aşağıdaki tabloda aile yapınızı tanımanıza yardımcı olabilecek sorular yer almaktadır. Aşağıdaki soruları cevaplayarak tablodaki ilgili boşluklara yazınız.
- Sorulara verdiğiniz cevapları esas alarak aile modelinizi tanımlayınız.
- Şimdiye kadar sahip olduğunuz bilgiler, sinema filmi ve televizyon dizilerinden edindiğiniz izlenimlerden yola çıkarak ülkemizdeki ve Batı toplumlarındaki aile yapılarını karşılaştırarak ilk göze çarptığını düşündüğünüz farklılıkları tahtaya yazınız.

Aileniz kaç kişiden oluşmaktadır?

Ailenizde sizinle birlikte yaşayan akrabalarınız var mı, varsa kimler?

Ailenizde kimler çalışıyor?

Aileniz nerede yaşıyor? (köy-kent-kasaba)

Ailenizde bireyler ne sıklıkla bir araya gelir?

Ailenizde sizinle yaşayan sürekli bakıma muhtaç yaşlılar var mı?

Çevrenizde akrabalarınızdan oluşan aileler var mı?

Bu akrabalarınızla sık sık görüşür müsünüz?

Anne ya da babanızın dışında sizin üzerinizde söz hakkı olduğunu düşündüğünüz akrabanız var mı?

Aile içinde kararları nasıl alırsınız?

Benim aile modelim:

27. DERS

Kadının Toplumdaki Yeri ve Önemi

SÜRE

2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıdaki haber metnini okuyarak soruları cevaplayınız.

Türkiye’de İyi Şeyler Oluyor

Malatya’nın Arguvan ilçesinde görev yapan ilk kadın kaymakam, şöyle konuştu: "İlçeye gelen ilk kadın kaymakam olmama karşın vatandaşların çok sıcak ilgisiyle karşılaştım. Bazı köy gezilerinde vatandaşların kadın kaymakam görmeleri sonucu şaşkınlıklarını görüyordum. Ancak Arguvan, eğitim seviyesi yüksek bir ilçemiz. Ayrıca ilçede çok sayıda idareci kadın bulunuyor. Kaymakamlık dışında da adliyede görevli kadın hâkimimiz, nüfus müdürümüz, Sosyal Hizmetler Vakfı müdürümüz, belediye başkan vekilimiz bulunuyor. Kadınların hayatın birçok alanında aktif rol almasına Arguvan çok iyi bir örnek. Kadın idareciler olarak ilçe halkının büyük sevgisini kazandık." dedi.

(Bir gazete haberi)

1. Haberde olduğu gibi kadınlar sizin çevrenizde de toplumsal hayata etkin bir şekilde katılmakta mıdır? Görüşlerinizi belirtiniz.
2. Size göre kadınlar toplumsal hayatın hangi alanlarında daha etkin rol oynamaktadır? Aşağıdaki boşluklara yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

SOSYOLOJİK BAKIŞ

A) Kadın ve Toplumsal Hayat

Toplumsal hayat kadın ve erkeklerle birlikte biçimlenir. Her iki cins de kendine ait özellikleri ile toplumsal hayatta belli bir konumda bulunmakta ve toplumsal işleyişe katkı sağlamaktadır. Ancak kadının çocuğun bakımına ve büyütülmesine yönelik toplumsal beklentiler, cinsiyete göre düzenlenmiş iş bölümünün olduğu toplumsal yapılar, kadına ve erkeğe biçilen kültürel roller ve kalıplar zaman zaman kadının toplumsal hayata etkin katılımını engellemiş, birtakım eşitsizliklerin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ancak demokratik gelişmeler, hızlı toplumsal değişimler, sanayileşmeye bağlı olarak çeşitlenen meslekler kadını ev hayatından iş hayatına çekmiş ve ekonominin vazgeçilmez parçası konumuna getirmiştir. Bununla birlikte geçmişten günümüze kadar kadın, toplum içinde önemli olduğu kadar birçok sorunla da karşı karşıya kalmıştır.

Sayfa 153 ve 154’teki “Değişen Bir Şey Var mı?” başlıklı metindeki önemli kavramların altını çizin. Sayfa 154’teki tabloda bunlarla ilgili sorular oluşturunuz. Oluşturduğunuz soruları sıra arkadaşınıza cevaplatarak etkinliği tamamlayınız.

ETKİNLİK

Değişen Bir Şey Var mı?

Kadınların modern hayattaki konumları toplumların modernleşme ve sanayileşme tecrübeleriyle yakından ilişkilidir. Hem Batı'da hem de Türkiye'de kadınların toplumsal, siyasal ve kültürel haklarını elde etmek için modernleşme çabalarıyla eş zamanlı olarak kurumsal yapılara karşı mücadele ettiklerini ve çeşitli kadın hareketlerini başlattıklarını görüyoruz.

Batı'da kadın hareketlerinin ilk ortaya çıkışı kadını dışlayan kamusal düzenlemelere karşı bir tepki olarak 18. yüzyılda olmuştur. Bu hareketlerin en temel talebi kadının erkek egemen kamusal hayat alanında yer almak istemesiydi. Kadının siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel hayat alanlarında yer almasını sağlamak üzere gelişen kadın hareketleri Batı'da üç aşamadan geçerek günümüze gelmiştir. Özetle kadın hareketleri birinci aşamada ekonomik hayatta var olmayı, ikinci aşamada toplumsal hayatta söz sahibi olmayı ve üçüncü aşamada ise her alanda erkeğin düzeyine çıkmayı amaçlamıştır.

Batı'dakine benzer bir şekilde Türkiye'de de kadınların kamusal hayatla bütünleşme tarihini 18. yüzyıldan başlatmak mümkündür. Türkiye'deki kadın hareketleri de birkaç evreden geçmiştir. Birinci evre, 1700'lü yıllardan I. Meşrutiyet'in ilan edilmesine kadar devam eden dönemi kapsar. Bu dönemi "kadınların toplumsal hayata, özellikle de ekonomik hayata katılım evresi" olarak tanımlamak mümkündür. Osmanlı toplumunda kadınların külliyelerin, medreselerin ve camilerin yapımında önemli bir katkısının olduğu yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra başta İngiliz olmak üzere Batı teknoloji ve sermayesinin Osmanlı toplumuna akmaya başlamasıyla birlikte kadınlar kent merkezlerinde gelişen ekonomik hayat içinde yer almaya başlamışlardı. Özellikle tekstil alanındaki üretim büyük ölçüde kadın emeğine bağlı olarak gelişmekteydi. Kadın hareketinin kökleşme dönemi olarak nitelendirilebilecek bu dönemde kadınların henüz politik bir kimlik kazanmadığı sadece yeni gelişen kamusal alanda ekonomik hayata katılmak istediği söylenebilir. Bununla birlikte gelişmekte olan Osmanlı sanayisinin ihtiyaç hissettiği alanlarda gelişen eğitim kurumlarında da kadınların eğitim alma imkânına kavuştuğu, dolayısıyla "kültürlü" kadın kuşağının özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yükseldiğini söylemek mümkündür.

Türkiye'deki kadın hareketinde önemli dönemlerden biri de I. Meşrutiyet'ten cumhuriyetin ilanına kadar devam eden süre içinde görülmüştür. Bu dönemi "kadınların kamusal alanda toplumsal aktör olma" evresi olarak tanımlamak mümkündür. Devletin 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadının eğitimi konusuna verdiği önem, kadınları bir toplumsal özne hâline getirmekteydi. II. Abdülhamid'in en önemli reformu kadın konusunda göze çarpmaktaydı. Abdülhamid tarafından açılan Muallime Mekteplerinde yetişen kadınlar öğretmen olarak Osmanlı kadını eğitmek üzere taşraya gönderiliyordu. II. Meşrutiyet'e kadar devam eden bu süreçte İstanbul, İzmir, Bursa, Selanik gibi gelişmiş kentlerde önemli sayıda eğitilmiş kadın orduyu ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu kadın ordusu içinde kalem oynatabilen, yazı yazabilen, resim yapan, şiir yazan, Batı dillerinden çeviriler yapabilen çok sayıda kadın yetişmiştir. Fatma Aliye, Emine Semiye, Halide Edip, Nezihe Muhittin, Nigâr Hanım, Gülizar Hanım, Gülnar Hanım gibi çok sayıda Osmanlı kadını eser verebilecek duruma gelmişti.

Görsel 6.7: Değişen Türk kadını

Kadın hareketinin Türkiye'deki üçüncü evresi cumhuriyetin ilanıyla başlar ve günümüze kadar devam eder. Osmanlının son döneminde önemli bir sivil toplum hareketi oluşturan kadınlar cumhuriyetin ilan edildiği yıllara gelindiğinde Türkiye'deki en aktivist grupların başında yer almaktaydılar. Hatta cumhuriyetin ilanının hemen akabinde Cumhuriyet Halk Fırkası ile Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'ndan daha önce Kadınlar Halk Fırkası adında bir siyasal parti kurarak siyasal hak elde etme yönündeki isteklerini siyasal alana taşıyarak ortaya koydular. Bu partinin kurulmasına izin verilmeyişini takiben kadınlar bu kez "Türk Kadınlar Birliği" adında bir dernek kurarak bu derneğin çatısı altında siyasal haklar elde etme yönündeki faaliyetlerine derneğin kapandığı 1935 yılına kadar devam etmişlerdir. Türkiye'nin değişik illerinde düzenledikleri sempozyum ve konferanslar aracılığıyla yöneticilere seslerini duyurmuşlardır.

Görsel 6.8: Cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul Üniversitesi önünde kadınlar

Ömer Çaha, *Açık Toplum Yazıları*, s.146-160, Düzenlenmiştir.

Sorular

Cevaplar

SOSYOLOJİK BAKIŞ

B) Atatürk ve Kadın Hakları

Aile, ülkemizde geçmişten günümüze kadar önemini korumuş bir kurumdur. Toplumdaki her kuruma yön vermiş ve bireylerin davranışlarının şekillenmesini sağlamıştır. Anayasamızın 41. maddesi, "Aile Türk toplumunun temelidir. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle annenin ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır; teşkilatı kurar." diyerek ailenin önemini vurgulamış, devletin aile ile ilgili sorumluluğuna dikkat çekmiştir. İlk Medeni Kanun, 17 Şubat 1926'da TBMM'de görüşülerek İsviçre Medeni Kanunu'ndan iktibas edilmiştir. 743 sayılı İlk Türk Medeni Kanunu'nda aile kurumu etraflıca düzenlenmiştir. Fakat, Medeni Kanun'un kabulünden bugüne kadar geçen süre içinde toplumdaki gelişmeler ve değişimler karşısında bazı hükümler zamanla eskimiş ve ihtiyaçlara cevap veremez hâle gelmiştir. Bu nedenle Medeni Kanun'un pek çok yerinde olduğu gibi aile hukuku alanında da bazı değişiklikler yapma zarureti ortaya çıkmıştır. 01.01.2001'de yürürlüğe girmiş olan ve çağın ihtiyaçlarına göre güncellenen yeni Medeni Kanun'da aile yapısı yasal olarak da tanımlanmıştır.

HATIRLATMA

"Medeni Kanun'da Kadın Hakları" etkinliği çerçevesinde hazırlamış olduğunuz raporları sınıfta sununuz.

ETKİNLİK

- Şimdiye kadar öğrendiklerinizden ve sunmuş olduğunuz raporlardan hareketle aşağıdaki tabloyu doldurunuz.
- Tablonun sonunda yer alan soruları tartışarak etkinliği tamamlayınız.

Türk Medeni Kanunu'nda Kadınların Temel Hakları		
	Türk Medeni Kanunu'nun İlk Şeklinde Yer Alan Temel Haklar	Türk Medeni Kanunu'nun Son Şeklinde Yer Alan Temel Haklar
Toplumsal Haklar		
Siyasal Haklar		
Ekonomik Haklar		

SORULAR

1. Cumhuriyet'in kuruluşundan başlayıp günümüze kadar süregelen yasal düzenlemelerin kadınların toplumsal hayatını nasıl etkilediğini karşılaştırınız.
2. Önümüzdeki 50 yıl içinde kadın hakları konusunda ne gibi değişiklikler olabileceğine dair tahminde bulununuz. Tahminlerinizi gerekçelendirerek savununuz.

ATATÜRK KÖŞESİ

ATATÜRK ve KADIN

Atatürk diyor ki:

“Çift süren, tarlayı eken, ormandan odun ve keresteyi getiren, ürünü pazara götüreren, aile ocaklarının dumanını tütüren; sırtıyla, kağnısıyla kucağındaki yavrusuyla yağmur demeyip kış demeyip sıcak demeyip cephanesini taşıyan hep kadınlarımız; hep o ulvi, fedakâr, o ilahî Anadolu kadınları olmuştur.”

“Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir ulusunda, Anadolu köylü kadınının üstünde emek vermiş bir başka kadın topluluğu gösterilemez. Dünyada

hiçbir ulusun kadını ‘Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, ulusumu kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar gayret gösterdim’ diyemez.”

“Düşmanlarımız, bizi dinin etkisi altında kalmış olmakla itham ediyor, duraklamamızı ve çöküşümüzü buna bağlıyorlar; bu bir hatadır. Bizim dinimiz hiçbir vakit kadınların, erkeklerden geri kalmasını talep etmemiştir. Allah'ın emrettiği şey, Müslüman erkekle, Müslüman kadının beraberce din öğrenerek eğitilmesidir. Kadın ve erkek bu ilim ve eğitimi aramak ve nerede bulursa oraya gitmek ve onunla mücehhez olmak zorundadır. İslam ve Türk tarihi incelenirse görülür ki, bugün kendimizi bin türlü kurala bağlanmış zannettiğimiz şey yoktur. Türk toplumsal yaşantısında kadınlar bilimsel yönden eğitim ve öğretim görmüş ve diğer konularda erkeklerden katiben geri kalmamışlardır. Belki daha ileri gitmişlerdir.”

Görsel 6.9: Atatürk Sakarya Arifiye'de kadınlarla sohbet ederken (05.06.1928)

www.atam.gov.tr

ANAHTAR BİLGİ

Atatürk'ün Eğitime Verdiği Önem

Büyük Taarruz'un başarıyla sonuçlanmasından sonra İstanbul'dan Bursa'ya Atatürk'ü tebrik etmek için gelen öğretmenlere hitaben Atatürk, şunları söylemiştir (Türkeş-Günay, 2003): “...Hanımlar, Beyler! Görülüyor ki en önemli ve aydınlatıcı görevlerimiz eğitim ve öğretim işleridir. Eğitim ve öğretim işlerinde mutlaka başarılı olmak lazımdır. Bir milletin gerçek kurtuluşu, ancak bu yolla olur. Bu zaferin sağlanması için hepimizin tek can ve tek fikir olarak esaslı bir program üzerinde çalışması lazımdır.” Atatürk bu sözleriyle asıl kurtuluşun eğitime ve öğretime verilen önemle sağlanabileceğini belirtmektedir. Atatürk toplumu çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmayı amaçladığı için, millî eğitim meseleleriyle pek yakından ilgilenmiş ve bir millî eğitim programı yaratabilmek için de işe bağımsızlık savaşının ilk yıllarında başlamış ve bu çabalarını savaşla birlikte sürdürmüştür. Atatürk Bursa'da yaptığı konuşmasında “En önemli ve en verimli görevlerimiz, eğitim ve öğretim işleridir. Eğitim ve öğretim işlerinde kesinlikle başarı sağlamak gerekir. Bir milletin gerçek kurtuluşu ancak bu yolla olur.” (Kocatürk, 2007) diyerek eğitime vurgu yapmaktadır ve unutulmamalıdır ki “Cumhurbaşkanı olmasaydım Millî Eğitim Bakanı olmak isterdim.” diyerek de eklemektedir (Kazdağlı, 1998).

(Volkan Kaya, Zafer Bahçeci, Elif Kaya, *Atatürk'ün Eğitime Bakışı Üzerine Bir Çalışma*, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, c. 6, sayı 3, Aralık 2016, s. 298)

OKUL DIŞI ETKİNLİK

• Anahtar Bilgi'deki “Atatürk'ün Eğitime Verdiği Önem” adlı metinden hareketle Atatürk'ün eğitim konusundaki görüşlerini araştırarak kısa bir rapor hazırlayıp sınıfta sununuz.

28. DERS

Eğitim ve Toplumsal Hayat

SÜRE

2 Ders Saati

ZİHNSEL HAZIRLIK

1. Aşağıdaki metinde okuldaki eğitimin işlevlerini belirten bir tablo yer almaktadır. Sizce tablodaki işlevlerden hangisi toplumsal hayat için daha etkilidir?

Okuldaki Eğitimin Açık ve Gizli İşlevleri

Bireyin aile ortamından sonra katıldığı en önemli kurumsal birimlerin başında okul gelir. Öğrenciler okulda sadece akademik başarılarını geliştirmezler, bireysel gelişimleri ve gelecekteki mesleki başarıları için gerekli olan temel becerileri de kazanırlar. Okuldaki eğitimin öğrenci başarısı ve becerilerinin gelişmesi için önceden planlanmış açık işlevleri olduğu gibi gizli işlevleri de vardır. Okuldaki eğitimin açık işlevleri eğitim aracılığıyla bireye doğrudan verilmek istenen kazanımları içermektedir. Okuldaki eğitimin gizli işlevleri ise eğitim öğretim faaliyetleri sırasında ve bu faaliyetlerin sonunda bireylerin dolaylı olarak elde ettiği kazanımlardır.

Görsel 6.10: Okulda eğitim

Okuldaki eğitimin açık ve gizli işlevleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Okuldaki Eğitimin Açık İşlevleri	Okuldaki Eğitimin Gizli İşlevleri
Toplumsallaştırma	Takım çalışması
Kültür aktarımının sağlanması	Eş seçimi
Toplumsal kontrol	Toplumsal ağlara katılma
Toplumsal statü kazandırma	Siyasal ve toplumsal bütünleşme
Toplumsal ve siyasal bilinç düzeyinin artırılması	Erken yaşta çocuk çalıştırmanın önüne geçme
Ekonomiye eğitilmiş insan gücünün kazandırılması	Toplumsal çevre kazandırma

(Dr. Öğr. Üyesi Aynur Erdoğan Coşkun, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 35, Düzenlenmiştir.)

2. Aşağıdaki boşluklara eğitim süreçlerinin size kazandırdığı en temel üç özelliği yazınız.

- a.
 b.
 c.

3. Cevaplarınızı karşılaştırarak farklı cevaplar verilmesinin nedenlerini tespit etmeye çalışınız.

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Eğitim ve Toplumsal Hayat

Sosyalleşme gibi eğitim de bireyin toplumsal hayata hazırlanması ile ilgili bir kavramdır ve bireyin çeşitli yöntemlerle toplum tarafından yetiştirilme faaliyetleri olarak tanımlanabilir. Bu anlamda sosyalleşme ve eğitim arasında doğrudan bir bağ vardır. Eğitim sosyalleşmenin öğrenim temelli yönünü oluşturmaktadır. Toplumun temel ihtiyaçlarını karşılayan kurumlardan biri olan eğitim, teknolojik ve ekonomik hayatın hızla değişmesi ile birlikte daha da önem kazanmıştır. Günümüzde teknolojik olarak örgütlenen bir toplumun bilgili ve becerikli iş gücüne duyduğu ihtiyaç, eğitimi toplumlar için daha vazgeçilmez bir kurum hâline getirmiştir.

ETKİNLİK

- Aşağıda “Sosyalleşme ve Eğitim” başlıklı bir metin ve sayfa 159’da bir haber yer almaktadır. Sınıfta beş gruba ayrılarak metin ve haberden hareketle sayfa 159’daki soruları cevaplayarak soruların altındaki boşluklara yazınız.
- Grup çalışmasını bitirdikten sonra cevaplarınızı diğer gruplarla karşılaştırınız.

ETKİNLİK

Sosyalleşme ve Eğitim

Sosyoloji açısından eğitim, sosyalleşmenin bir yönünü oluşturur. Eğitim sürecinde birey hem zihinsel hem de toplumsal bakımdan gelişir. Bu açıdan bakıldığında eğitim; eğitimcilerin diğer bireylerin kişilik gelişimini olumlu yönde etkilemek üzere yaptıkları toplumsal eylemlerdir.

Belli bir plan dâhilinde görevlendirilen eğitimciler, eğitim kanalıyla çocukların ve gençlerin bireysel gelişimini, amaçlarını ve hedeflerini yönlendirmeyi amaçlarlar. Eğitime dair söylenen bu amaçlı, örgütlü ve profesyonel yönlendirme çoğunlukla çocuklara ve yeni yetişen gençlere yöneliktir.

Okul, öğrencilere sadece bir öğretim programında öngörülen malumatı aktarmak, oradaki hedefler doğrultusunda bazı yetenek, alışkanlık ve davranışları kazandırmakla sosyalleştirme rolününü yerine getirmiş olmaz. Elbette çocuklar okula gitmekle akademik açıdan donanımlı hâle gelirler ve bazı becerileri kazanırlar. Ancak bu akademik donanımı ve becerileri kazanırken aileden ve diğer toplumsal kurumlardan yapısal olarak farklı olan okul içinde yaşamayı da öğrenirler.

Çocuklar, okulda başka insanları da tanırırlar. Farklı davranış kalıpları, farklı alışkanlıklar ve geleneklerle karşılaşırırlar. Öğrenciler okulda elde ettikleri formasyon sayesinde daha sonra katılacakları yetişkinler toplumuna nasıl uyum sağlayabileceklerini de öğrenirler.

İnsan, toplumsal bir varlık olarak başkalarıyla uyum içinde varlığını sürdürme eğilimindedir. Eğitim, bu eğilimi yönlendirmeye yönelik esaslı bir çabadır. Çocuklar ve gençler, amaçlı ve planlı birtakım yönlendirmelerle toplumsal hayata uyum sağlamaları için yetiştirilmek istenir. Özellikle modern toplumlarda hayatın olağan akışına uyum sağlayabilmek için daha fazla teknik bilgiye ihtiyaç duyulduğu için planlı ve sürekli eğitim bir zorunluluğa dönüşmüş durumdadır. Bu nedenle modern toplumlarda kişilere bilgi ve beceri kazandırmanın en önemli aracı okul olmuştur.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

Görsel 6.11: Okulda öğrenciler ile öğretmenler arasındaki ilişkiler daha çok saygı kuralları çerçevesinde gerçekleşir.

Görsel 6.12: Aile ortamı eğitimin önemli bir unsurudur.

ETKİNLİK

Umut Yıldızı Projesi

“Umut Yıldızı Projesi” sayesinde iş sahibi oldular. Risk altında bulunan çocukların, suçlardan ve zararlı alışkanlıklardan korunması, mesleki beceri ve iş imkânı verilerek topluma sağlıklı bireyler olarak kazandırılması amacıyla Antalya Valiliği başkanlığında, İl Emniyet Müdürlüğü koordinesinde, Antalya Büyükşehir Belediye Başkanlığı, İŞKUR, İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Destekleme Vakfı (MEKSA) ile sivil toplum kuruluşlarının destekleri ile yürütülen “Çocuklarımızın Mutlu Geleceği İçin Umut Yıldızı” projesinin çocuklara periyodik olarak verildiği 2014 yılının mesleki eğitimi sona ermiştir.

Proje kapsamında bugüne kadar toplam 78 çocuğun istihdamları proje paydaşlarının desteği ile sağlanmıştır. Çocuk Şube Müdürlüğü personeli ve proje paydaşlarıyla birlikte ilimiz genelinde çeşitli işlerde çalışmak üzere işe yerleştirilen çocuklarımız, iş yerlerinde ziyaret edilmiştir. Ziyaret esnasında çocuklarımıza işverenlerle birlikte iş hayatında nasıl başarılı olacakları ve gelecekte kendi ayakları üzerinde durmaları için neler yapmaları gerektiği hakkında tavsiyelerde bulunulmuştur. Risk altında bulunan çocukların topluma sağlıklı bireyler olarak kazandırılması amacıyla bu tür toplumsal projelere Emniyet Müdürlüğü tarafından destek verilmeye devam edilecektir.

(Bir gazete haberi)

SORULAR

1. Eğitimin önemi sizce gün geçtikçe neden artmaktadır?

.....

.....

.....

.....

2. Eğitim sosyalleşme sürecini nasıl etkilemektedir?

.....

.....

.....

.....

Sayfa 158 'deki birinci görseli inceleyerek eğitim sürecine başladığınız ilk günlerinizi hatırlayınız. Sosyalleşme sürecinde yaşadıklarınızı aşağıdaki noktali yerlere yazınız. Kişisel tecrübelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

.....

.....

.....

.....

.....

Görsel 6.13

1850'li yıllarda kurulma çalışmaları başlayan Darülfünun (Bugünkü İstanbul Üniversitesi) 1900 yılından beri kesintisiz eğitim vermektedir.

EĞİTİM ve STATÜ

Osmanlı Batı'da olduğu gibi feodal sisteme sahip değildi dolayısıyla doğuştan gelen soyluluk unvanları yoktu. Yetenekli bireyler toplumsal kökenlerine bakılmaksızın seçkin statüleri ulaşabilmekteydi. İslam dini de köleliği ve soya dayalı ayrıcalıkları yasaklıyordu. Osmanlıda kişilerin baba mesleklerini sürdürmesi yaygın olmakla birlikte böyle bir zorunluluk yoktu ve eğitim kurumları herkese açıktı. Bu durum Cumhuriyet'e geçildikten sonra da devam etti. Ücretsiz eğitim kurumlarının olması, öğrencilere barınma ve yemek imkânları sunulması toplumun alt tabakalarını oluşturan işçi, köylü çocuklarının da eğitim imkânları elde ederek, yetenek ve gayretlerine bağlı olarak yükselebilmeye imkân sağladı. Ülkemizde eğitim bu anlamda dikey hareketliliği sağlayan bir fonksiyona sahiptir.

İleri düzeyde bilginin işlenip üretildiği üniversite eğitimi kültürel-bilimsel öğelerin kazanılmasını sağladığı için bireylerin statü kazanmasında özellikle önemli bir etkidir. Üniversite eğitimi almış birçok kişi iş dünyasında, devletin değişik kademelerinde önemli görevlere yükselmişlerdir. Batılı devletler Coğrafi Keşifler, sömürgecilik ve kapitalizmle elde ettikleri zenginliği bilimsel ve teknolojik alanda da kullanarak Sanayi Devrimi'ni gerçekleştirdiler. Böylece Batılı devletler Osmanlı İmparatorluğu karşısında güçlenip bir tehdit hâline gelmeye başladıklarında devletin ileri gelenleri birçok modern okul açarak bilimsel ve teknolojik alanda atılımlar yapmaya çalıştılar. Batı'yla rekabet edebilecek bir devlet olmak için birçok alanda eğitilmiş insan gücüne ihtiyaç vardı. Bu ihtiyacı karşılamak için 1773 yılında Mühendis Mektebi, 1826 yılında Tıbbiye Mektebi, 1847'de Ziraat Mektebi, 1848'de Darülmualimin (Öğretmen Okulu), 1859'da devlete yönetici yetiştirmek için Mülkiye Mektebi kuruldu. 1850'li yıllarda kurulma çalışmaları başlayan Darülfünun (Bugünkü İstanbul Üniversitesi) 1900 yılından beri kesintisiz eğitim vermektedir. Özellikle Sultan Abdülhamid Dönemi eğitim konusunda büyük bir atılımın yaşandığı dönemdir. Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadrolar da Osmanlı'nın son döneminde açılan bu okullarda yetişmişlerdir. Eğitim devletlerin geleceğe güvenle bakabilmelerinde çok önemli olduğu gibi bireylerin de kendilerine iyi bir gelecek hazırlamasında en önemli faktörlerdendir. Bireylerin toplumsal statüsü ve saygınlığı ile eğitim arasında yakın ilişki vardır. Bugün her alanda bilgi üretimi en önemli değerler arasındadır.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

OKUL DIŞI ETKİNLİK

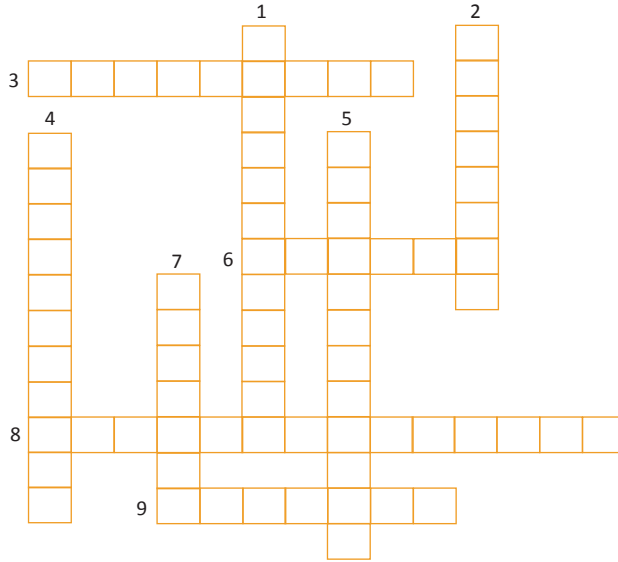
- Türkiye'de laikliğin gelişimini araştırarak kısa bir rapor hazırlayınız.

ETKİNLİK

Görsel 6.14: Torunlarla sıcak ilişkiler

- Yukarıdaki fotoğrafı inceleyerek aile ilişkileri hakkındaki fikirlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Aşağıdaki bulmacayı doldurunuz.

1. Okulların dışında farklı alanlarda gerçekleşen eğitim
2. Tek eşli evlilik
3. En az üç kuşağın bir arada olduğu aile
4. Genel olarak okullarda yapılan eğitim
5. Baba, anne ve evlenmemiş çocuklardan oluşan aile
6. Bilgilerin, beceri ve değerlerin yeni nesle aktarılması
7. Aileyi oluşturan sözleşmeye dayalı anlaşma
8. Bireyin eğitim yoluyla topluma uyum sağlama süreci
9. Kurumların somutlaşmış biçimi

ÖLÇME DEĞERLENDİRME - I

A. Aşağıda verilen cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız**(çekirdek aile, çatışma, ekonomik)**

1. Toplumsal kurumlar arasında genelde uyum ve denge olmakla beraber, bazen görülebilir.
2. Anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan meydana gelen aileye denir.
3. Bireyin kendine uygun meslek seçmesi, eğitimin işlevine karşılık gelmektedir.

B. Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere cümlelerde verilen bilgiler doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

4. () Bir kurumdaki bozulma diğerlerini etkilemez.
5. () Toplumlar arasında ailenin işlevleri farklılık göstermez.
6. () Toplumsal hayatta aileyi yasal kılan evlilik kurumudur.
7. () Eğitimin en belirgin yönlerinden biri sosyalleşmedir.

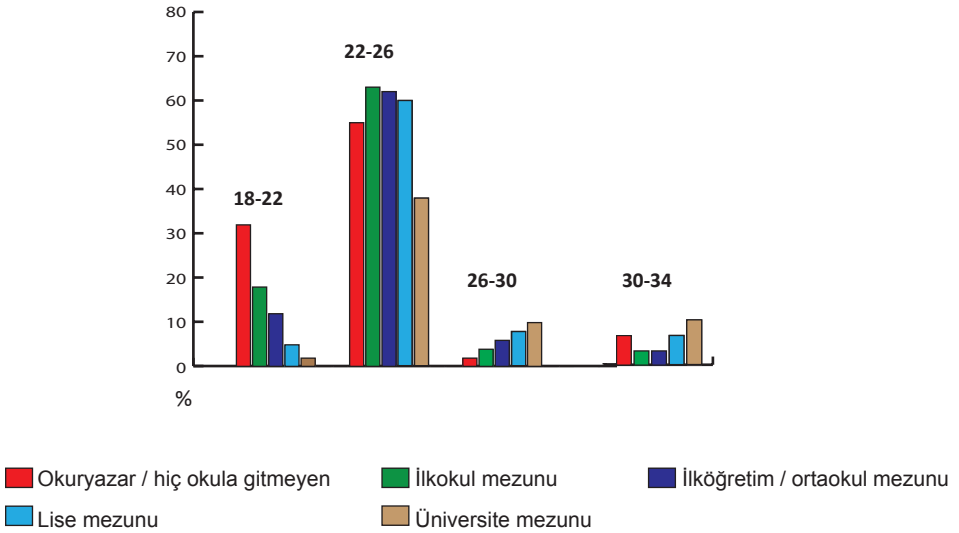
C. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

8. Toplumsal kurumlardan birinin işlevlerini yerine getirememesi hâlinde hayatımızda ne gibi sorunlar ortaya çıkar?
9. Evliliğin sürekliliği için gerekli koşullar nelerdir?
10. Kadının aile içindeki yeri ve önemi nedir?
11. Bireylerin eğitim seviyelerindeki farklılık sosyalleşme süreçlerini ne yönde ve nasıl etkiler?
12. İdeal eğitim ortamı sizce nasıl olmalıdır? Fiziksel ortam, sınıf içi düzen, öğrenci sayısı, öğretmen özellikleri, veliden beklentiler, ders programları, ders içerikleri ve sizin belirleyeceğiniz kriterler açısından değerlendirmelerinizi yazınız (Daha önceden bu konuyla ilgili yapılmış çalışmalar varsa onlarla sizin çalışmanızı karşılaştırarak değerlendirme yapabilirsiniz.).

13. Aşağıdaki tablodaki eşleştirmeleri yapınız.

TANIMLAMALAR		KAVRAMLAR	
1	Aynı toplumsal gruptan evlilik	A	Poligami
2	Üye sayısı fazla olan aile	B	Endogami
3	Tek eşle evlilik	C	Geniş
4	Birden fazla eşle evlilik	D	Monogami

14. Aşağıdaki grafikte TÜİK tarafından 2016 yılında yapılan araştırma sonuçları gösterilmektedir. Eğitim seviyelerine karşılık gelen renkler, kendi içerisinde bir yüzdelik grup oluşturacak şekilde verilmiştir. Eğitim seviyesi ve evlenme yaşı arasındaki ilişkiyi ortaya koyan grafiği sebep-sonuç ilişkisi açısından değerlendiriniz.

D. Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

15. Toplumsal kurumlar, ortak ihtiyaçları gidermek, maksatları gerçekleştirmek üzere oluşup gelişen ilişki biçimleri, davranış kalıpları ve normların örgütlü bir bütünlüğüdür.

Bu ifadeye göre toplumsal kurumlarla ilgili aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşamaz?

- A) Kaynağı toplumsal ihtiyaçlardır.
B) Örgütlenmiş bir yapısı vardır.
C) Belli hedefleri vardır.
D) Belli toplumlarda görülür.
E) Birbirlerinden etkilenirler.
16. Her toplumsal kurum gibi ailenin de yerine getirdiği birtakım işlevler vardır.

Aşağıdakilerden hangisi ailenin işlevlerinden biri değildir?

- A) Neslin devamını sağlar.
B) Üyelerin duygusal ihtiyaçlarını karşılar.
C) Kültürün taşıyıcısıdır.
D) Ekonomik ihtiyaçları karşılar.
E) Siyasi sorunları giderir.

29. DERS

Din, Laiklik ve Atatürk

SÜRE

2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıdaki görselleri inceleyerek soruları cevaplayınız.

Görsel 6.15: Cami cemaati

Görsel 6.16: Kilisede ayın

1. Görsellerde insanları bir araya getiren şey nedir?
2. Din denince aklınıza gelen ilk şey nedir?
3. Sizce dinin insan ve toplum hayatında oynadığı en önemli rol nedir?

Görsel 6.17: Çizim, Hasan AYÇIN

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Din ve Toplumsal Hayat

Din insanların hayatlarında binlerce yıldır güçlü bir etkiye sahip olmuştur ve şu ya da bu biçimde bilinen tüm insan toplumlarında dinsel hayat görülmüştür. Bugün de din kendimizi, hayatımızı ve çevremizi algılama biçimimizi ve toplumsal hayatımızı sürdürürken verdiğimiz tepkileri etkilemesi bakımından insan hayatının önemli bir parçası olmayı sürdürmektedir.

ETKİNLİK

Sayfa 166'da "Dinin Toplumsal İşlevleri" başlıklı bir metin ve görsel yer almaktadır. Metinden ve görselden hareketle dinin toplumsal işlevlerini belirleyerek metnin sonunda yer alan şemada boş bırakılan yerlere yazınız.

Dinin Toplumsal İşlevleri

Din, bireysel olarak kişilere manevi huzur gibi duyguları yaşatmakla beraber toplumsal hayatta da etkin bir güce sahiptir. İnançlı kişiler farklı olaylar karşısında nasıl bir tavır ve tutum sergileyeceklerini dinin değerler sistemi ile belirlerler.

Toplumun en önemli kurumu olan aile yapısını korumada din önemli bir rol oynar. Aile bütünlüğünü, akraba ilişkilerini olumlu yönde güçlendiren din bağı bütün olarak da topluma etki etmiş olur. Birlik, beraberlik ve dayanışma duygularını güçlendirdiği için toplumsal olarak yaşanan zor durumları daha kolay atlatmayı sağlar.

Dinler genel olarak ahlaki değerleri desteklemektedir. Dinler, erdem, sabır, fedakarlık, tevekkül gibi değerleri kazandırmayı hedefler. Bu nedenle suç teşkil eden davranışları önleme ve azaltmada da dinin rolü önem taşır. Sosyoloji disiplininin temsilcilerinden İbn Haldun, Durkheim ve Weber de dinin bütünleştirici, toplumu kaynaştırıcı rolüne vurgu yaparlar.

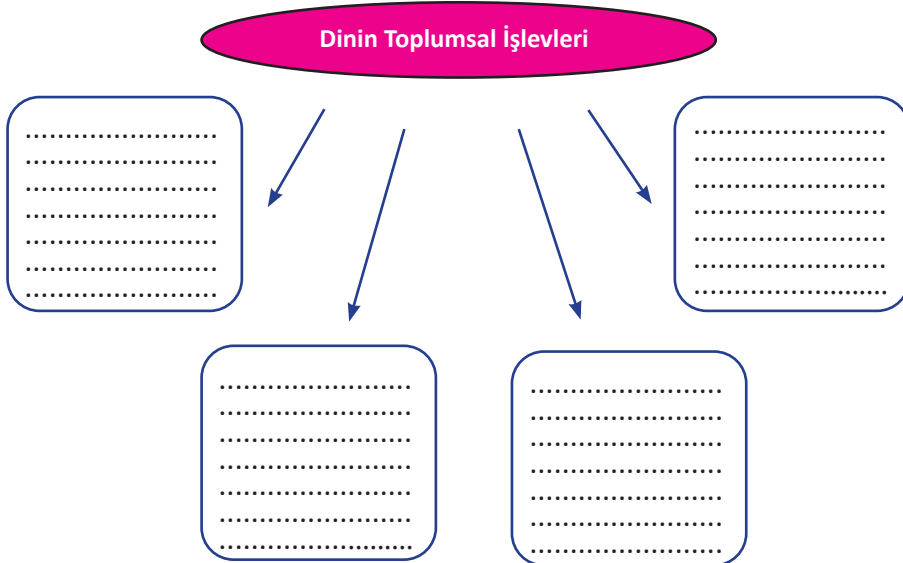
Din, toplumsal organizasyon konusunda da etkiye sahiptir. Mesela ibadet maksadıyla aynı hedef etrafında organize olmak, aynı anda aynı fiilleri gerçekleştirmek bu işleve bir örnektir. Din ibadetler aracılığı ile inananların sosyalleşmesi üzerinde de hızlandırıcı bir etkiye sahiptir. Bu sosyalleşme ortamları aynı zamanda bireye kimlik kazandırıp onda ait olma duygusunu pekiştirir. Bu sayede birey, kendisini bütünün parçası olarak hisseder ve yalnızlıktan kaynaklanacak kişisel sorunlarından uzaklaşır.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

Görsel 6.18

"Sadakanın makbul olanı gizli olanıdır." ilkesi ile ihtiyacı olanlar için para bırakılan sadaka taşları dinin toplumsal hayattaki etkilerini gösteren tarihi örneklerdendir.

ETKİNLİK

- Aşağıda sosyologların din olgusunu nasıl ele aldıklarını konu edinen bir metin ve “Anahtar Bilgi” kutucuğu yer almaktadır. Metin ve “Anahtar Bilgi” kutucuğunu inceleyerek sayfa 168’deki soruları cevaplayınız.

Din Üzerine Sosyolojik Çalışmalar

Sosyoloji, din konusunu ele alırken bir dine mensup olma durumunu paranteze alarak nesnel bir biçimde analiz yapmayı hedefler. Bu nedenle sosyologlar, belli bir din üzerinden değil din olgusu üzerinden sonuç çıkartmaya, toplumda din olgusunun etkilerini, dinin toplumsal işlevlerini anlamaya çalışırlar. Farklı inanış biçimlerini doğru ya da yanlış olarak değerlendirmezler ve toplumun kutsallarını anlamaya çalışarak nedenler ve sonuçlar üzerinde dururlar. Dolayısıyla sosyoloji açısından farklı inanç sistemleri olumlu ya da olumsuz olarak tanımlanmaz. Hinduizmin kutsalı ile Hristiyanlığın ya da diğer dinlerin kutsalı, sosyoloji açısından benzer değer taşır. Sosyoloji, inançları toplumun attığı önem açısından ele alır.

Sosyologlar dini tanımlarken üç ayırıcı nokta üzerinde dururlar:

1. Din, toplumsal bir kurumdur.
2. Din; ayinleri, ibadetleri ve inançları içerir.
3. Belki de en önemli nokta; dinin, hayatın anlamlı olduğuna dair amaçlılık duygusu yaratmasıdır. Din, kültürün diğer öğelerinin (demokrasi veya eğitim gibi) belirgin bir biçimde yapamadığı şekilde günlük hayatı aşan bir anlam sunar.

Sosyologlar dinin tanrısal yönünü değil insani yönünü ele alırlar: “Din nasıl örgütlenmektedir?”, “Dinin temel inançları ve değerleri nelerdir?”, “Din geniş halk kitleleriyle nasıl ilişkiye geçmektedir?” türünden soruları sorar ve açıklamaya çalışırlar.

Sosyologlar özellikle dinin toplumla kurduğu ilişki üzerinde dururlar ve çoğunlukla dinin toplumsal dayanışmanın kaynağı olma durumuna dikkat çekerler. Eğer din, inananlarına genel kurallar ve değerler sağlarsa toplumsal dayanışmanın önemli bir kaynağı olur. Mesela bizim toplumumuzda İslamiyetin esaslarından olan zekat verme ibadeti toplumsal dayanışmayı, oruç ibadeti empati kurmayı sağlar. Karşılıklı sevgi ve saygıya dönük daha pek çok dinî esas, millî ve manevî duyguların karşılıklı birbirini güçlendirmesi olarak karşımıza çıkar. Dinsel inançlar, ayinler ve dinin birleştirici kuvveti, ahlaki toplumun oluşmasına yardımcı olur. Din toplumda var olan kurumlar arasında en önemli olanıdır. Çünkü din kökleşmiş kurallar ve değerlerin öncelikli kaynağını oluşturur.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

ANAHTAR BİLGİ

Sekülerizm ve Din

Max Weber’in öne sürdüğü gibi sosyolojik bakış açısı doğası gereği konusunu sekülerleştirerek anlamaya ve açıklamaya çalışır. Konunun dinsel bir ayin, dinsel bir norm ya da inanç olması bu durumu değiştirmez. Bu nedenle dinin kendisini sunma biçimiyle sosyolojinin onu açıklama biçimi arasında temel bir fark söz konusudur: Din kendisini tanrısal bir hakikat olarak sunarken sosyoloji ise onu kökeninde toplumsal ilişkilerin bulunduğu bir kurum olarak açıklar.

Sosyolog ve Din

Sosyologlar insanların dine başvurmasını bütünüyle kişisel, manevi ve psikolojik öğelerle açıklamak yerine toplumsal güç ile açıklamaya yönelmektedirler. Birçok insan için dinsel inançlar, günlük gerçekleri aşan ve güçlü bir iletişimi içeren kuvvetli kişisel deneyimlerdir. Sosyologlar sorgulamazlar fakat dinsel bağlılığın manevi olarak açıklanmasına karşı kendilerini tarafsız bir yere konumlandırırlar.

(Anthony Giddens, *Sosyoloji*, s. 580-582, Düzenlenmiştir.)

SORULAR

1. Sosyologlar dinle hangi bakımlardan ilgilenmektedirler?
2. Sosyologların dinin kültürü etkilediği ve bir parçası olduğu yönündeki kanaatlerine katılıyor musunuz? Cevaplarınızı temellendirerek ifade ediniz.

ETKİNLİK

Sayfa 168, 169'da laikliğin Batı'da ve Türkiye'deki gelişim sürecini konu edinen bir metin ve "Anahtar Bilgi" kutucuğu yer almaktadır. Metni ve "Anahtar Bilgi"leri inceleyerek sayfa 169'daki soruları cevaplayınız.

Laikliğe Tarihsel Bakış

Laiklik kelimesinin kökeni etimolojisi itibarıyla "ruhban sınıfına mensup olmayan, halktan olan" anlamında Yunanca "laikos" kelimesinden gelmektedir. Laikos, Batı dillerine "laïque" şeklinde geçmiş ve kelime buradan Türkçeye girmiştir.

Laiklik "ruhbanlığa, kilise örgütlenmesine hatta dinî alana ait olmayan" anlamında 1870'ten itibaren Fransa'da kullanılmaya başlanmıştır.

Anglosakson dünyasında laiklik yerine genellikle "sekülerizm" terimi kullanılır. Sekülerizm (dünyacılık) bireysel katılımı önemli gören, dinin devletten ayrı ve özerk olmasını savunan öğretilerdir. Sekülerizmde dine dayalı kamusal politikalara yer verilmez. Gerek laiklik gerekse sekülerizm ilk olarak Hristiyanlığın hâkim olduğu Batı dünyasında yaşanan bir dizi olgu ve düşüncenin sonucudur. Buradaki temel sorun şu olmuştur: Dinî ve dünyevi sahalar arasında ayırım nasıl yapılacak, bu ayırım politik ve düşünsel olarak nasıl ortaya konulacak ve bundan doğabilecek sorunlar nasıl bir uygulamayla açılacaktır?

ANAHTAR BİLGİ

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'ndan Bazı Maddeler

X. Kanun Önünde Eşitlik

MADDE 10: Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

VI. Din ve Vicdan Hürriyeti

MADDE 24: Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

14'üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dinî ayin ve törenler serbesttir.

Kimse, ibadete, dinî ayin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

Din ve ahlâk eğitimi ve öğretimi devletin gözetimi ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk eğitimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitimi ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır.

Kimse, devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dinî veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.

Laikliğin ortaya çıkışını ve politik düzen olarak şekillenişini tarihsel bir bağlamın içine oturarak anlamak gerekirse kısaca denebilir ki laiklik, Batı'da burjuvazi önderliğinde aristokratik güçlere ve din kurumlarına karşı verilen bir savaşımın sonucunda gerçekleşmiştir. Diğer yandan laikliğin düşünsel bağlamı göz önüne alındığında orada Aydınlanma Çağı'nın etkileri görülür.

Aydınlanma Çağı düşünürleri, insan aklını her şeyden üstün tutan, bireyselliği yücelten ve akli referans alan bir hukuk anlayışını savunan fikirleri öne sürüyorlardı. Bu da krala ve bir otorite olarak kiliseye gerek olmadığı anlamına geliyor ve ulus egemenliği anlayışını da ortaya çıkarıyordu. Bu gelişmelerin sonunda Batı'da tüm farklı uygulamalarıyla birlikte öz itibarıyla din ve devlet işlerini kesin olarak ayıran laiklik ortaya çıkmış oldu. Laikliğe göre devlet, inançlara karşı mesafeli olmalı ve onların hayat alanını güvence altına almalıdır.

Laikleşme ilk olarak Fransa'da görülmüştür. Roma Kilisesi'ne karşı Fransız laiklik hareketi çalkantılı bir dönemden geçmiştir. İlk bu hareket oldukça baskıcı yöntemlerle yürütüldü. Kilise 1905 tarihli "Ayrılık Yasası"na kadar uzun bir süre devlet denetimi, vesayeti altında tutuldu. Bu yasa ile devlet ve din işlerinde karşılıklı karışmazlık esası benimsenerek devlet din işlerine müdahale etmekten büyük ölçüde vazgeçti. Bu sayede din ve vicdan özgürlüğü belirli kurumların tekelinden kurtarılarak yasalar yoluyla güvence altına alındı.

Türkiye'de ise laiklik bir devlet politikası olarak yürürlüğe girdi. Ancak laikliğin, politik ilke olmanın yanı sıra toplumun Batılılaşması yolunda bir araç olarak kullanıldığı da olmuştur. Batı'da ekonomik devrime paralel olarak ortaya çıkmış olan laikliğe, Türkiye'de iki yüz yıl sonra Kurtuluş Savaşı'nın ardından bir devrimle geçilmiştir.

Türkiye'de laikliğin gelişiminde üç önemli dönüm noktası vardır.

- 1924'te hilafetin kaldırılması
- 1928'de resmî dini içeren hükmün kaldırılması
- 1937'de laiklik ilkesinin anayasal ilke hâline gelişi

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

Görsel 6.19: Laiklik öncesinde kilisenin büyük bir otoritesi vardı.

SORULAR

1. Bir devletin laik olabilmesi için gerekli koşullar nelerdir?
2. Laik bir siyasal düzende din-devlet ilişkileri nasıl olmalıdır?
3. Sizce din, vicdan ve fikir hürriyetini bir arada yaşatabilmek için toplumda nasıl bir tutum geliştirmek gerekir?

HATIRLATMA

"Türkiye'de Laiklik" etkinliği çerçevesinde hazırladığınız raporları sununuz.

ETKİNLİK

Aşağıda Atatürk'ün laiklik hakkındaki bazı görüşlerine yer verilmektedir. Atatürk'ün sözlerinden ve "Türkiye'de Laiklik" etkinliğinden edindiğiniz bilgilerden hareketle Atatürk'ün laiklik anlayışını özetleyerek metnin altındaki alana yazınız.

Atatürk diyor ki:

"Din bir vicdan meselesidir. Herkes vicdanının emrine uymakta serbesttir. Biz dine saygı gösteririz. Düşünüşe ve düşünceye karşı değiliz. Biz sadece din işlerini millet ve devlet işleriyle karıştırmamaya çalışıyor, kasıt ve file dayanan tutucu hareketlerden sakınıyoruz."

"Milletimiz din ve dil gibi kuvvetli iki fazilete sahiptir. Bu faziletleri hiçbir kuvvet, milletimizin kalp ve vicdanından çekip alamamıştır ve alamaz."

"Camiler, birbirimizin yüzüne bakmaksızın yatıp kalkmak için yapılmamıştır. Camiler itaat ve ibadet ile beraber din ve dünya için neler yapılmasının gerekli olduğunu düşünmek yani konuşup tartışmak, danışmak için yapılmıştır."

"Bunun gibi bağlı bulunmakla mutlu olduğumuz İslam dinini yüzyıllardan beri alışılmış olduğu üzere bir politika aracı durumundan kurtarmak ve yükseltmek gerektiği gerçeğini görüyoruz. Kutsal ve tanrısal olan inanç ve vicdanlarımıza karışık ve türlü renkte bulunan ve her türlü çıkarlarla tutkuların alanı olan siyasetten ve siyasetin bütün öğelerinden bir an önce ve kesin olarak kurtarmak, milletin dünya ve ahiret mutluluğunun emrettiği bir zorunluluktur. Ancak böylece İslam dinin yüceliği gerçekleşir."

"Allah'ın emri çok çalışmaktır. Çalışmak demek boşuna yorulmak, terlemek değildir. Zamanın gereklerine göre ilim ve fen her türlü medeni buluşlardan azami derecede yararlanmak zorunludur."

"Din ve mezhep herkesin vicdanına kalmış bir iştir. Hiçbir kimse hiçbir kimseyi ne bir din ne de bir mezhebi kabul etmeye zorlayabilir. Din ve mezhep hiçbir zaman politika aleti olarak kullanılamaz." "Laiklik yalnız din ve dünya işlerinin ayrılması demek değildir. Tüm yurttaşların vicdan, ibadet ve din özgürlüğü de demektir."

"Vatandaşları içinde çeşitli dinlere mensup unsurlar bulunan ve her din mensubu hakkında adil ve tarafsız tutum ve davranışta bulunmaya ve mahkemelerinde vatandaşları ve yabancılar hakkında eşit adalete uygulamakla vazifeli olan bir hükümet, fikir ve vicdan hürriyetlerine uymaya mecburdur."

atam.gov.tr.

Atatürk ve Laiklik

.....

.....

.....

OKUL DIŞI ETKİNLİK

Çevrenizdeki işletme sahipleriyle görüşerek aşağıdaki soruların cevaplarını bulunuz ve "Ekonomi ve Toplumsal Hayat" adıyla bir rapor hazırlayınız.

1. Piyasadaki mal ve hizmetlerin fiyat artışlarının sebepleri nelerdir?
2. Alışveriş yapma oranları hangi nedenlerden dolayı azalmakta ya da artmaktadır?
3. Ekonomik durgunluk dönemlerinde ne gibi toplumsal sonuçlar ortaya çıkmaktadır?

30. DERS

Ekonomi ve Toplumsal Hayat

SÜRE

2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıdaki haber metinlerini okuyarak soruları cevaplayınız.

Lüksün Yeni Dünyası

Dünyanın önemli yönetim danışmanlığı şirketlerinden The Boston Consulting Grup, “Lüksün Yeni Dünyası” adlı bir rapor yayınlayarak lüks harcamaların geldiği noktayı ortaya koydu. Rapora göre dünya lüks tüketim pazarı 2010 yılında 1 trilyon euroluk büyüklüğe ulaştı. Rapora göre lüks tüketim üç faktör yön veriyor:

1. Küresel kriz lüks anlayışını değiştirdi. Müşteriler artık lüks ürünlerden gösteriş sağlamasını değil kendilerine lüks bir deneyim yaratmasını bekliyor.
2. Lüks tüketim alışkanlıklarını bugüne kadar Londra, New York, Paris, Milano ve Tokyo gibi merkezler temsil ediyordu. Bugün ise Çin, Rusya, Körfez ülkeleri, Türkiye gibi gelişen pazarlar da lüks tüketim için öne çıkmaya başladı.
3. Markalar arasındaki farkın azalmasında hem lüks olmayan markaların pazarlamaya verdikleri önem hem kriz sonrasında perakendecilerin lüks markaların fiyatlarında ciddi indirimlere gitmesi rol oynadı.

Sebze ve Meyve Fiyatları Düşüyor

Türkiye Ziraat Odaları Birliğinin kasım ayı piyasa araştırması bülteni yayınlandı. Buna göre kasım ayında, sera ürünlerinin ve kışlık sebzelerin yoğun olarak piyasaya sürülmesi ve hava sıcaklıklarının yüksek seyretmesi nedeni ile başta domates olmak üzere salatalık, sivri biber, yeşil fasulye, ispanak gibi ürünlere fiyat düşüşleri görüldü. Ekim ayının ortasında domatesin kilogramı, market raflarında 6-7 TL'ye hatta ürünün cinsine bağlı olarak 10 TL'ye ulaştı. Ancak sera ürünlerinin çıkması ile birlikte fiyatlar üreticide 1 TL, markette ise 2,9 TL'ye geriledi. Limon ve mandalinada görülen fiyat düşüşlerinde ise ihracat iadelerinin geç ve düşük ilan edilmesi etkili oldu. Bu ürünlerin ihracatında yaşanan sıkıntılar nedeniyle üretici ve market fiyatlarında önemli düşüşler görüldü.

(Bir gazete haberi)

SORULAR

1. Ekonomik krizin ya da gelişmenin hayatınızı hangi bakımlardan etkilediğine dair somut örnekler veriniz.
2. Sizce bazı meyve ve sebzelerin kışın ucuz, yazın pahalı olmasının nedeni ne olabilir?
3. Çiftçinin 50 kuruşa sattığı 1 kilo elmayı sizin manavdan 2,5 TL'ye almanızın nedeni ne olabilir?

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Ekonomi ve Toplumsal Hayat

Gündelik hayatta sıkça enflasyonun düştüğü/yükseldiği, istihdamın arttığı/azaldığı, dış ticaret açığının tehlikeli boyutlara ulaştığı, yeni ekonomi politikalarına ihtiyaç duyulduğu ya da borsanın düşüp dövizin yükseldiği gibi haberler işitiriz. Öte yandan mal ve hizmet kavramlarını, ekonomik üretimin gerçekleşmesini sağlayan emek, toprak, sermaye ve girişimden oluşan üretim faktörleri kavramını duymuşuzdur. Bütün bunlar ekonomi alanının kavramları olsalar bile hayatımızın birer parçası hâline de gelmişlerdir. Ekonomi, çağdaş dünyada gündelik hayatımızın büyük kısmını kapsayan bir faaliyet alanıdır. En azından her birey her gün ekmek satın almak şeklinde bile olsa bir şeyler satın alarak ekonomik etkinliğe katılır.

ETKİNLİK

- Aşağıdaki metni okuyarak metnin sonunda yer alan soruyu cevaplayınız.

Ekonomi Ne Anlama Gelir?

Hepimizin ekonominin ne olduğuna dair bir kanısı vardır. Çünkü hepimiz ekonomik etkinlikleri kendi süreci içinde yaşıyoruz. Sabahları bir işimiz varsa işe gideriz. Öğlen yemeği için dışarı çıkıp yemek yer, parasını öderiz.

İşsiz isek gazetelerdeki iş bulma ilanlarını takip eder, kendimize uygun bir iş bulmaya çalışırız. Ülkede artan genel işsizlik oranı hepimizi etkiler, korkarız. Alışveriş merkezlerindeki indirimleri takip etmeye başlarız. Artan enflasyonla paranın alım gücü azalır, hepimiz biraz daha fakirleşiriz. Tabii olumlu gelişmeler de olabilir. Mesela kredi oranları düşebilir ve böylece bazı planlarımızı öne çekebiliriz. Çalıştığımız fabrikanın üretimi artabilir ve bu artış maaşlarımıza da yansiyabilir.

Bir yatırımcı içinse dünya borsalarının durumunun ne olduğunu, hangi ülkenin finansal kriz geçirdiğini ya da yatırım için uygun olduğunu bilmek vazgeçilmez bir meseledir.

Görüldüğü gibi ekonomi bir yönüyle herkese dokunmaktadır.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

SORULAR

Günlük hayatınızı etkilediği yönler itibarıyla ekonominin anlamı sizce nedir? Kanılarınızı üç yargı cümlesiyle ifade ediniz ve aşağıdaki boşluğa yazınız.

Bence ekonomi:

-
-
-

Görsel 6.20

Ekonomi kelimesinin kökeni Eski Yunanca olup ev işlerini idare etmek (oikonomikos) anlamına gelir. Günümüzde ekonomi ya da iktisat dendiğinde mal ve hizmetlerin üretim, bölüşüm ve tüketim işlerini inceleyen bir bilim kastedilir.

ETKİNLİK

Sayfa 172 ve 173'te arz, talep, piyasa, denge fiyatı gibi ekonomik kavramlara ilişkin metinler ve açıklayıcı çizelgeler yer almaktadır. Metinleri ve çizelgeleri inceledikten sonra hazırladığınız "Ekonomi ve Toplumsal Hayat" raporlarından da faydalanarak sayfa 173'teki soruları cevaplayınız. Cevaplarınızı maddeler hâlinde tahtaya yazınız.

Üreticiler Ne Kadar Sunuyor?

Arz, belirli piyasada belirli bir zamanda çeşitli fiyatlardan satıcıların satmaya razı oldukları mal ya da hizmetin miktarını ifade eder. Örneğin İstanbul piyasasında 1 kg elmanın fiyatı 1 TL iken bir haftalık elma arzı 100 tondur, dendiğinde elmanın arz miktarı ifade edilmiş olur.

A firmasının elma arz çizelgesine göre:

A firması elmanın 1 kg fiyatı 1 TL iken elma satmak istememektedir. Elmanın fiyatı arttıkça piyasaya arz etmek istediği miktar da artmaktadır.

Arz Çizelgesi

Elmanın Fiyatı (TL)	Elmanın Arz Edilen Miktarı (kg)
1	0
2	1
3	2
4	3
5	4
6	5
7	6

Tüketiciler Ne Kadar İstiyor?

Talep, belirli bir mal ya da hizmetin belirli bir dönemde çeşitli fiyatlardan satın alınma miktarını ifade eder. Örneğin İstanbul piyasasında elmanın kilogramı 1TL iken bir haftada satın alınmak istenen miktarı 100 tondur, dendiğinde elmanın talep miktarı ifade edilmiş olur. Yandaki talep çizelgesi, Ahmet'in ailesinin bir haftalık elma talebini göstermektedir. Ahmet'in ailesi elmanın kilogram fiyatı 5 TL iken elma satın almak istemektedir. Elmanın fiyatı azaldıkça 10 kilograma varana dek talebi artmaktadır.

Talep Çizelgesi

Elmanın Fiyatı (TL)	Elmanın Arz Edilen Miktarı (kg)
5	0
4	2
3	4
2	6
1	8
0	10

Piyasada Denge Fiyatı Nasıl Oluşur?

Satın alınmak istenen herhangi bir mal ya da hizmetin hangi koşullar tarafından belirlendiği ekonominin önemli konularından biridir. Genel olarak piyasa ekonomilerinde bir malın fiyatının arz-talep ilişkisi çerçevesinde belirlendiği kabul edilmektedir. Piyasa ise bir malı satmak isteyenler ile o malı satın almak isteyenlerin oluştuğu mübadele ağıdır.

ANAHTAR BİLGİ**Talep Kanunu**

Bir mal ya da hizmetin fiyatı düştükçe talebi artar, fiyatı yükseldikçe azalır. Bir de Veblen malları ya da gösterişe yönelik talep vardır. Buna göre snop diye nitelendirilen kimseler, kendilerinden üstün kabul ettikleri kimselerin mallarını satın almak ve böylece dikkat çekerek toplumsal sınıf atlamak isterler. Bu nedenle snoplara hitap eden mallara olan talep, belirli bir fiyat düzeyinin üzerinde, fiyat yükseldikçe artar. İlk defa Thorstine Veblen (Torş-tayn Veblin, 1857–1929) tarafından öne sürülen, snopların talep kanununa ters düşen davranışlarına “gösterişe yönelik talep”, bu tür mallara da Veblen malları denir. Ülkemizde daha kaliteli olmadığı bilinmesine karşın bazı markalı ithal malların çok yüksek fiyatlardan alıcı bulması gösterişe yönelik talebe örnek olarak gösterilebilir.

Denge Fiyatı Oluşum Çizelgesi

Fiyat (TL)	Talep Edilen Miktar (kg)	Arz Edilen Miktar(kg)	Fark	Fiyat Eğilimi
15	160	40	120 Talep fazlası	Yükselme
20	140	80	60 Talep fazlası	Yükselme
25	120	120	0	Denge
30	100	160	60 Arz fazlası	Düşme
35	80	180	100 Arz fazlası	Düşme

ENFLASYON

Denge Fiyatı

DEFLASYON

*Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.***SORULAR**

1. Sizce bir malın ya da hizmetin arz ve talep miktarını etkileyen etmenler neler olabilir?
2. Sosyologların tüketim toplumu ve gösteriş üzerine söylediklerinden hareketle reklamları yorumlayınız.
3. Piyasa koşullarında denge fiyatı nasıl oluşmaktadır? Fiyat oluşumunu herhangi bir ticari mal üzerinden temsilî olarak açıklayınız.

ETKİNLİK

Aşağıdaki tabloda ekonomik hayatta yaşanabilecek birtakım istikrarsız durumlara dair bilgiler içeren bir tablo ve “Anahtar Bilgi” verilmektedir. Tabloyu ve “Anahtar Bilgi”yi inceleyerek soruları cevaplayınız.

Ekonomik Hayatta Yaşanan Birtakım İstikrarsızlıklar	
Enflasyon	Bir ekonomide fiyatların sürekli artmasına enflasyon denir. Enflasyonun türleri, onun ortaya çıkış nedenlerini de açıkla.
Talep Enflasyonu
Arz Enflasyonu	Maliyet enflasyonu: Bir ekonomide üretim faktörleri piyasasında girdi fiyatlarının artması nedeniyle toplam arzın azalması sonucu ortaya çıkan enflasyondur. İthal enflasyonu: Dışa bağımlı ekonomilerde ithal girdilerin fiyatlarının artması sonucu ortaya çıkan enflasyondur. Kâr enflasyonu: Şirketlerin anlaşarak mal ve hizmetlerin fiyatlarını arttırması sonucu oluşan enflasyondur.
Deflasyon
Devalüasyon	Sabit döviz kuru sisteminde, hükûmetin aldığı bir kararla resmî döviz kurunun yükseltilmesi, diğer bir deyişle ulusal paranın değerinin düşürülmesidir.
Revalüasyon	Sabit döviz kuru sisteminde, hükûmetin aldığı bir kararla resmî döviz kurunun düşürülmesi, diğer bir deyişle ulusal paranın değerinin yükseltilmesidir.
Resesyon	Ekonomik hayatın canlılığını kaybetmesi, üretim faaliyetlerinin daralması, duraklama, ekonomik etkinliklerde görülen hafif düşmedir.

ANAHTAR BİLGİ

Enflasyonun Bazı Sonuçları

- Sermaye sahiplerinin kazancı artarken düşük gelirli insanların satın alma güçleri azalır.
- Paranın satın alma gücü sürekli azaldığı için sabit geliri olan kimseler enflasyondan daha fazla zarar görür.
- Adil ve eşit olmayan bir gelir dağılımı ortaya çıkar. Enflasyona karşı mücadelede başarılı olunamazsa enflasyondan kaynaklanan ekonomik istikrarsızlıklar toplumsal ve ahlaki çözümlere yol açar.

SORULAR

1. Denge fiyatı oluşum çizelgesine göre talep enflasyonu ve deflasyon kavramlarını tanımlayınız.
2. Sizce hangi ekonomik istikrarsızlık toplumsal hayatı daha fazla etkilemektedir? Neden?

OKUL DIŞI ETKİNLİK

- Sınıfta iki gruba ayrılarak Cumhuriyet'in ilk yıllarında hayata geçirilen ekonomi politikaları ve bu yıllarda önem kazanan sanayi kolları hakkında araştırma yaparak “Atatürk ve Ekonomi” adıyla bir rapor hazırlayınız.

31. DERS

Ekonominin Bileşenleri ve Ekonomik Sistemler

SÜRE

2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıdaki görselleri inceleyerek soruları cevaplayınız.

Görsel 6.21: Tarihi Kapalı Çarşı

Görsel 6.22: New York Borsası

1. İnsanların hangi yollarla gelir elde ettiklerine dair üç farklı örnek veriniz.
 - a.
 - b.
 - c.
2. Ekonomik açıdan baktığınızda borsada çalışan biriyle bir kapalı çarşı esnafı arasında ne gibi farklar tespit edebilirsiniz?
3. Özelleştirme kavramı size ekonomik anlamda neyi çağrıştırıyor?

SOSYOLOJİK BAKIŞ

A) Ekonominin Bileşenleri

Ekonomi, endüstriyel üretimin gelişmesiyle birlikte oldukça karmaşık bir hâl almıştır. Pek çok unsur aynı anda ekonomik faaliyetin içine katılmaktadır. Bununla birlikte genel anlamda ekonomik hayatın başlıca unsurlarının “üretim”, “tüketim” ve “bölüşüm” olduğunu ve bu unsurların karşılıklı ilişki içerisinde ekonomik hayata dinamizm kattığını söylemek mümkündür.

ETKİNLİK

- Sayfa 176’da ekonominin temel kavramlarına ilişkin tanımlar ve sayfa 177’de de ekonominin işleyişini gösteren bir şema yer almaktadır. Ekonominin temel kavramlarından hareketle şemanın sonunda yer alan soruları cevaplayınız.

Görsel 6.23

Tüketime dayalı ekonomilerde firmalar tüketicilerin beğenilerini karşılamak, kimi zaman da yeni beğeniler oluşturmak için ürün tasarımlarına büyük yatırımlar yapmaktadırlar. Bu da üretim maliyetlerini arttırmakta ve fiyatların yükselmesine neden olmaktadır.

Görsel 6.24

Üretim ülke kaynaklarına göre şekillenebilir.

Ekonominin Temel Kavramları

İhtiyaç: Bireylerin yeme, içme, barınma, giyinme, gezme, eğlenme vb. gibi istekleridir. Ekonomide mal ve hizmet üretimi tüm bu istekleri karşılamak için yapılır.

Kaynaklar: Ekonomik ihtiyaçları tatmin etmek için gerekli mal ve hizmetlerin elde edilmesinde kullanılan üretim faktörlerini içerir.

Üretim: İnsanların ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri karşılamak için yapılan faaliyetlerdir. Üretimden amaç fayda sağlamaktır.

Üretim temel faktörleri şunlardır:

- **Emek (iş gücü):** Üretim faktörlerinin en önemlisi emektir. Emek faktörü olmadan herhangi bir malın üretimi ya da bir hizmetin karşılanması düşünülemez. Bir ülkedeki mevcut emek miktarı o ülkedeki çalışmaya müsait olan nüfusun toplamıdır. Emek, kas gücüne dayalı bir uğraş olabileceği gibi zihinsel bir uğraş da olabilir.
- **Doğal kaynaklar:** İhtiyaçları gidermeye yarayan mal ve hizmetlerin üretiminde emeğin üzerinde uygulandığı yer (fabrika, iş yeri arsası), toprak (tarım arazileri), orman, yer altı zenginlikleri (madenler, petrol, doğal gaz), denizler, göller, akarsular.
- **Sermaye:** İnsanın emeğini daha verimli kılan ve malların üretilmesinde kullanılan araçlardır. Yol, baraj, fabrika, tesis, araç gereç, aygıt, donanım gibi tüm üretim araçları birer sermayedir.
- **Girişim (teşebbüs):** Emek, doğal kaynak ve sermaye faktörlerini bir araya getirerek üretimin gerçekleşmesini sağlayan etkinliktir.

Mal ve hizmet: İnsan ihtiyaçlarını karşılamaya elverişli ve bu amaç için hazırlanmış her şeydir. Somut (yiyecek, ev eşyası, giyecek gibi) üretimlere **mal**, ulaşım ve bankacılık gibi maddi olmayan üretimlere **hizmet** denir.

Bölüşüm: Üretim sürecine katılanların, üretim sonunda elde ettiği paydır. Üretim sürecine katılanların bu sürece katılma biçimine göre alacağı payın niteliği de değişir. Buna göre üretim sürecine katılanlar:

- İş gücü karşılığında ücret,
- Sermaye karşılığında faiz,
- Doğal kaynaklar karşılığında rant,
- Girişimcilik karşılığında kâr elde eder.

Tüketim: İnsanların mal ve hizmetlerden ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde faydalanmasıdır.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

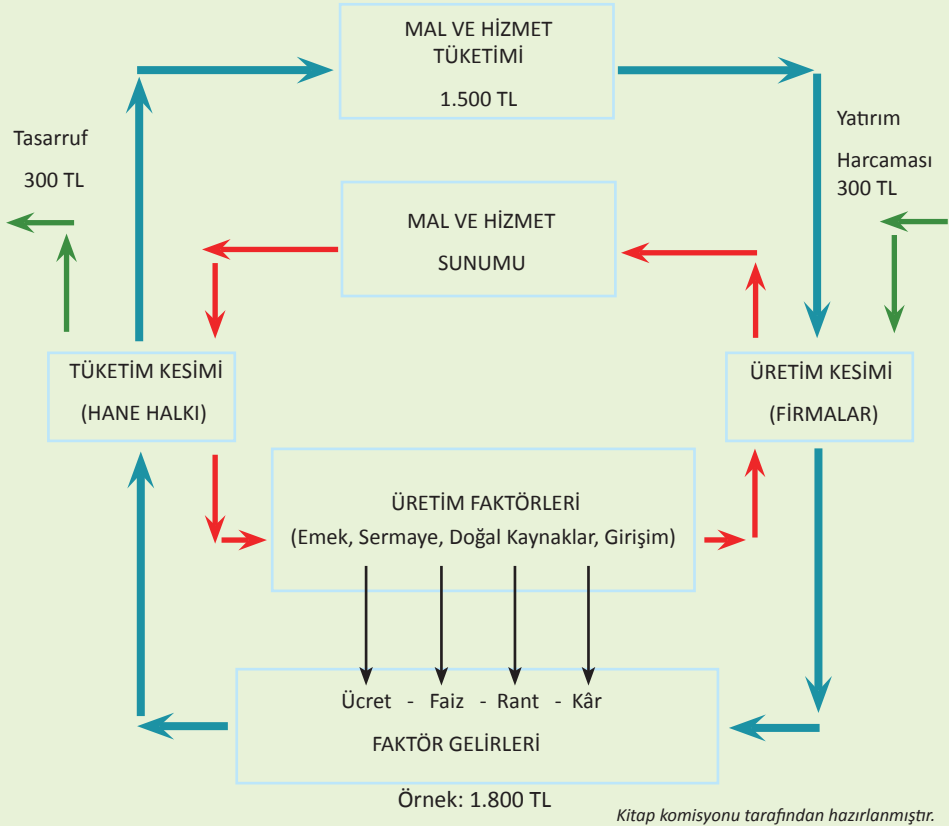
Ekonominin İşleyişi

Ekonomik hayatı iki kesim meydana getirir. Bunlar; mal ve hizmetleri üreten üretici kesim (firmalar) ve üretilen mal ve hizmetleri satın almak isteyen tüketici kesimdir (hane halkı). Üreticiler ve tüketiciler ekonomik hayatın her aşamasında üretirken, tüketirken ve bölüşürken sürekli etkileşim içinde olurlar. Aşağıdaki şemada ekonomik işleyişe katılan temel birimlerin karşılıklı bağımlılığı farklı renkteki oklarla gösterilmektedir.

Kırmızı akım: Üretim faktörleri ile mal ve hizmetlerin ev halkı (tüketiciler) ile firmalar (üretici) arasındaki döngüsüdür. Ev halkı firmalara üretim faktörlerini, firmalar da ev halkına ürettiği mal ve hizmetleri sunar. Bu akıma **reel akım** denir.

Mavi akım: Firmalar, ev halkının sunduğu üretim faktörlerinin karşılığını ev halkına para olarak öder. Ev halkı da firmaların ürettiği mal ve hizmeti para ödeyerek satın alır. Buna **parasal akım** denir.

Yeşil akım: Ev halkı tasarruflarını yatırım harcaması olarak firmalara aktarır.

SORULAR

1. Tablodaki işleyişe göre orta ölçekli bir işletmenin ekonomik işleyişine katılan unsurları ve bu unsurların işlevlerini belirleyiniz.
2. Ailenizin gelirlerini hangi yollarla elde ettiğini belirleyerek bir liste oluşturunuz.
3. Tablodaki akımları dikkate alarak Türkiye koşullarında gelir düzeyi bakımından orta sınıfa mensup bir ailenin gelirlerini nasıl elde edebileceğini ve nasıl harcayabileceğini örnekleyiniz.

ETKİNLİK

Aşağıda reklam ve tüketim alışkanlıklarına dair haberler yer almaktadır. Haberleri okuyarak soruları cevaplayınız.

Gelecek Tüketimin Tutsağı

"Tüketim" olgusunun masaya yatırıldığı bir araştırmanın sonuç raporunda çarpıcı bilgiler bulunuyor: Tüketim arzusu, zengin yoksul demiyor; hayat kalitesini erozyona uğrıyor. Raporunda, gereğinden fazla ya da hatalı tüketimin hem sağlığımızı hem de doğal çevreyi tehdit ettiği gözler önüne seriliyor. Ancak gıda, su, enerji ve tüketim konusunda sağlıklı politikalar izleyebilirsek daha iyi bir hayata kavuşabileceğimiz belirtiliyor.

Makyaja 18 Milyar Dolar

Rapordaki en çarpıcı sonuçlardan biri ise bazı temel ihtiyaçları karşılamak için gerekli olan parayla lüks malzemelere ödenen rakamların karşılaştırıldığı tablo. Buna göre dünya kadınları makyaj malzemelerine yılda 18 milyar dolar harcarken kadınların üreme sağlığı sorunlarını çözmek için gereken para 12 milyar dolar. Parfüme harcanan 15 milyar doların sadece üçte biriyi tüm dünyada okuryazarlık sorununu çözmek mümkün.

Tüketim Refaha Paralel Olarak Artıyor

Yapılan araştırmaya göre tüm dünyada, üretim sürecine katılmayan tüketicilerin nüfusu 1,7 milyar buluyor. Bu da ortalama olarak dünya nüfusunun dörtte birine karşılık geliyor. İlginç olan, tüketici sınıfının yarısının gelişmekte olan ülkelerde yaşayan insanlardan oluşmasıdır. 45 yıl önce özel ihtiyaçlar için yapılan harcamalar, günümüzde 4 kat artmış durumda. Hane halkı düzeyinde mal ve hizmetler için harcanan miktar 1960'larda 4,8 trilyon dolar iken 2000 yılında bu rakam 20 trilyonu bulmuş. Uzmanlar, rakamların katlanmasının en önemli nedeninin dünyanın birçok yerinde refahın artması olduğunu belirtiyor. 20. yüzyıldaki tüketim patlamasının altında yatan asıl sebep ise refahın artmasıyla paralel gelişen üretim artışı. Çünkü modern endüstri işçisi, çok değil, iki yüz yıl önce meslektaşlarının 4 yılda ürettiği malı, bugün bir haftada raflara taşıyabiliyor. Üretim fazlası ise insanları tüketime ikna etmeye çalışan reklam sektörünün aşırı büyümesine yol açıyor.

Türkiye'de Reklam Harcamalarının Dörtte Biri 'Dijital'e Gidiyor

Reklamcılar Derneği üyesi medya ajanslarının verileriyle hazırlanan, Türkiye 2015 Yılı Toplam Reklam Yatırımları açıklandı. Buna göre Türkiye'de geçen yıl yüzde 9 artan toplam reklam yatırımları, 5,9 milyar TL'den 6,5 milyar TL'ye çıktı.

Televizyon yayıncılığı sektörü yatırım yapılan mecralar arasında yine ilk sırada yer alırken, takipçisi en hızlı büyümeyi gerçekleştiren dijital yayıncılık sektörü oldu. Reklam yatırımlarında televizyon yayıncılığı sektörünün payı yüzde 50,5 olurken, dijital yayın sektörü yüzde 23'lük paya ulaştı. Gazetelerin payı yüzde 17'den yüzde 15 seviyelerine gerilerken dergi, açık hava, sinema ve radyo mecralarının pazar payları 2014 yılındaki seviyesini korudu.

TV ve dijital reklam yatırımlarının toplam pazar payı yüzde 75'i bulurken; en hızlı büyüyen alan yüzde 25,4'lük oranla dijital reklam yatırımları oldu. Türkiye'deki reklam yatırımlarının 2010-2015 yılları arasındaki değişimine bakıldığında ise TV'nin payı yüzde 56'dan yüzde 50'lere, gazetelerin payı yüzde 24'ten yüzde 15'e gerilerken, aynı dönemde dijital yayın sektörünün payı ise yüzde 7'den yüzde 23'e yükseldi.

Dünya, 600 Milyar Dolarlık Reklam Yapacak

2015 yılı Eylül ayında e-Marketer tarafından yapılan araştırmaya göre reklam yatırımları, tüm dünyada yaklaşık yüzde 5,7 oranında büyüyerek, 570 milyar dolar olarak gerçekleşti. 2016 yılında ise dünya reklam yatırımlarında yüzde 6,5'lik büyüme öngörülüyor. Diğer bir deyişle küresel reklam yatırımlarının bu yıl 600 milyar doları aşması bekleniyor.

(Bir gazete haberi)

SORULAR

1. Dünyada üretim ve tüketim alışkanlıkları nasıl değişiyor? Belirtiniz.
2. Aşırı ve bilinçsiz tüketimi nasıl önleyebiliriz? Bu konuda üç öneride bulununuz.
3. Reklamlar tüketim alışkanlıklarınızı nasıl etkiliyor?

SOSYOLOJİK BAKIŞ

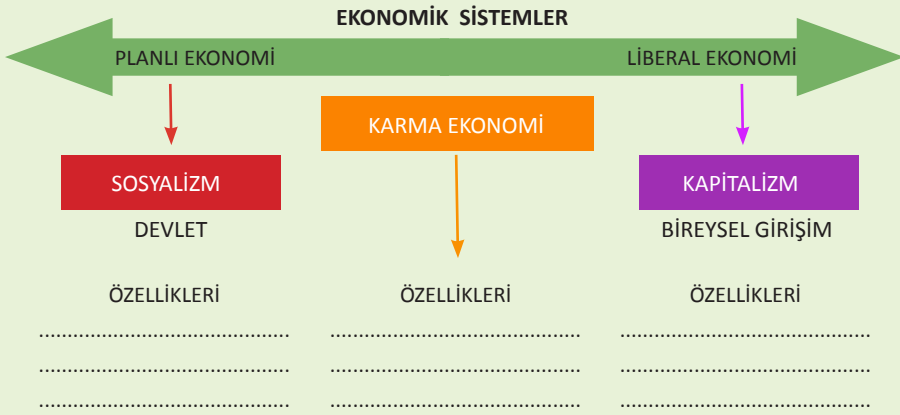
B) Ekonomik Sistemler

Ekonomik sistemler, "Hangi mallar, ne miktarda, hangi yöntemlerle ve kimler için üretilmektedir?" sorusuna verilen farklı cevaplarla ortaya çıkmıştır. Buna göre üç temel ekonomik sistem söz konusudur. Bunlar kapitalizm, sosyalizm ve karma ekonomidir.

ETKİNLİK

• Aşağıda ekonomik sistemleri birbirinden ayırmanızı mümkün kılan bir görsel tasarım ve görselin sonunda da ekonomik sistemlerin özellikleri karışık bir şekilde numaralandırılarak verilmektedir. Görsel tasarımı inceledikten sonra hangi özelliğin hangi ekonomik sisteme ait olduğunu araştırarak numarasını görsel tasarımda boş bırakılan özellikler bölümüne yazınız.

(Öneri: Bu etkinliği iki veya üç kişilik grup çalışması şeklinde de gerçekleştirebilirsiniz.)

EKONOMİK SİSTEMLERİN BAZI ÖZELLİKLERİ

1. Temel ihtiyaçların tüketimi dışında tüketim alışkanlıkları yaratılır.
2. Ekonominin işleyişi devlet kontrolü altındadır.
3. Her iki sistemin bireşimlidir.
4. Devlet ekonomiye kısmi olarak müdahale eder.
5. Bireyin değil kamunun çıkarı önemlidir.
6. Toplumun temel ihtiyaçlarının karşılanması ön plandadır.
7. Ekonomide birey kendi çıkarı peşinde koşar.
8. Özel mülkiyet sınırlıdır.
9. Üretim araçları topluma aittir, özel teşebbüs yoktur.
10. Devlet özel girişimcinin yatırım yapmayı kârlı bulmadığı alanlarda toplumun ihtiyaçlarını karşılamayı üstlenir.
11. Devlet bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür.
12. Ekonomi serbest piyasa koşulları altında işler.
13. Özel mülkiyet esastır.
14. Üretim araçları özel girişimcilerin elindedir.
15. Bütün ekonomik girişimler kâr amaçlıdır.
16. Kâr amacı güdülmez.

HATIRLATMA

"Atatürk ve Ekonomi" başlığıyla hazırladığınız raporları sınıfta sununuz.

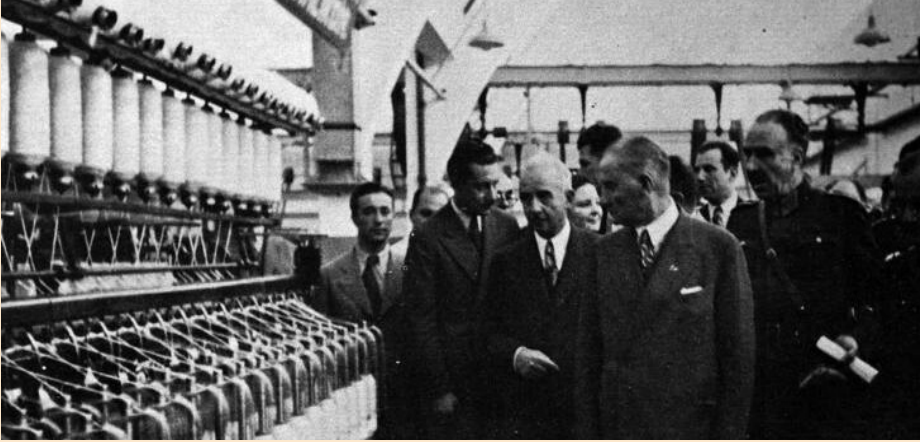
ETKİNLİK

Aşağıda Atatürk'ün ekonomi hakkındaki görüşlerine yer verilmektedir. Bu görüşlerden ve "Atatürk ve Ekonomi" etkinliği çerçevesinde hazırladığınız raporlardan faydalanarak Atatürk'ün nasıl bir ekonomi anlayışına sahip olduğunu belirleyiniz.

ATATÜRK KÖŞESİ**ATATÜRK ve EKONOMİ**

Atatürk diyor ki:

"Ekonomi politikamızın önemli amaçlarından biri de toplumun genel çıkarlarını doğrudan doğruya ilgilendirecek ekonomik kuruluş ve teşebbüsleri mali ve teknik gücümüzün elverdiği oranda devletleştirmedir."

Görsel 6.25: Atatürk Nazilli Sümerbank Basma Fabrikasında inceleme yapıyor.

"Topraklarımızın altında işlenmeden duran maden hazinelerini az zamanda işleterek milletin yararına açık bulundurabilmek de ancak bu usul sayesinde mümkündür. Bununla beraber; sırf ekonomik kullanma maksadıyla gerek madenlerimizde ve gerek diğer ekonomik hususlarda bayındırlık işlerimizde kullanılmak istenilen sermayenin sahiplerine hükümetimizce her türlü kolaylığın gösterileceği şüphesizdir. Bu sermayelerin kanunlarımıza bağlı olması da doğaldır. Bundan sonra da genel ekonomik faaliyetlerimizin ekonomi politikamızı ayrıntılı açıklamış ve tespit etmiş olduğum bu görüş çerçevesinde, bir plan dahilinde, düzenli olarak yönlendirilmesine Bakanlar Kurulumuzun bütün gayretini adayacağı beklenir."

"Ferdî iş faaliyetini esas tutmakla beraber, mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha, memleketi mamurluğa erdirmek için milletin genel ve yüksek menfaatlerinin gerektirdiği işlerde, özellikle ekonomik alanda devleti fiilen alakadar kılmak prensibimizdir."

<https://www.atam.gov.tr/duyurular/ekonomi-ve-kalkinma>

32. DERS

Siyaset Kurumu ve Siyasetin Temel Kavramları

SÜRE

2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıdaki görselin ve sözün sizde bıraktığı izlenimden yola çıkarak soruları cevaplayınız.

Görsel 6.26: Satranç taşları

1. Siyaseti bir satranç oyununa benzetirseniz onu nasıl tanımlarsınız?
2. “Devlet” denince aklınıza gelenleri ifade ediniz.
3. İnsanların birlikte yaşadığı her yerde yönetim olgusuyla karşılaşılıyor olmamızın nedeni sizce nedir?

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Siyaset Kurumu ve Siyasetin Temel Kavramları

Siyaset kurumunu ortaya çıkaran temel olgu insanların toplu hâlde yaşamalarıdır. Eğer insan tek başına başkalarına ihtiyaç duymaksızın varlığını sürdürebilseydi hiç kuşkusuz siyaset de söz konusu olmayabilirdi. Fakat tarihsel olarak da biliyoruz ki insanlar çoğu işlerini birlikte yürütürler. Aristoteles, “İnsan politik bir canlıdır.” derken buna işaret etmiştir. Siyaset tam bu noktada yani birlikte yaşayan bir topluluğun varlığını sürdürmek, ortak sorunlarını çözmek, kamusal hizmetleri görmek, ortak değerler üretmek amacıyla oluşmuş kurumsal yapılanma olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla siyaset her zaman otorite, iktidar, devlet, yasa vb. gibi güç ilişkilerini ve toplumsal sorunları çözme iradesini ifade eden kuruma atıfta bulunur.

TARTIŞIYORUM

Toplumsal hayatı yönlendirecek bir yöneticinin gerekli olup olmadığını okul hayatının işleyiş biçiminden yola çıkarak aşağıdaki sorular çerçevesinde tartışınız.

1. Okul idarecilerinin işlevleri nelerdir?
2. Bu işlevler yönetici kadro olmaksızın yalnızca okuldaki bireylerin otokontrolü ile yerine getirilebilir mi?
3. Toplumumuzda siyaset, toplumsal hayatı hangi ölçüde belirlemektedir?

ETKİNLİK

Aşağıda siyasetin merkezî kavramlarından birisi olan devlet kavramının tarihsel süreçte farklılaşan anlamları üzerinde duran bir metin yer almaktadır. Metni okuyarak metnin sonundaki soruları cevaplayınız.

Devlet Nedir?

Pek çok toplumsal ve siyasal konuda olduğu gibi devlet konusunda da herkesin üzerinde ittifak ettiği kesin ve tek bir tanım bulmak mümkün değildir. Bunda muhtemelen devlet kurumunun zaman ve mekân değişkenleri açısından gösterdiği farklılıklar etkili olmaktadır. Bugünkü anlamda devlet genel olarak 17. yüzyıldan bu yana yaşanan değişimler nedeniyle eski dönemlerdeki devletten oldukça farklı özellikler taşımaktadır. Devletin yapısındaki farklılaşmalar onun tanımları ve analizi ile ilgili çalışmalarda da kendini göstermiştir. Mesela, İslam dünyasında devletin siyasal bir kavram olarak kullanılmaya başlanmasından itibaren birbirini izleyen üç ayrı dönemde üç ayrı anlamda kullanıldığı gözlenmektedir. Buna göre ilk dönemde zafer, güç veya egemenliğin dönüşümlü olarak el değiştirmesi anlamında kullanılmıştır. Ardından gelen ikinci dönemde bir hanedanın egemenliği veya onun siyasal iktidarını ifade etmiştir. Devleti Âl-i Osman dendiğinde Osmanlı hanedanının egemenliği ve siyasal iktidarı anlatılmıştır. Üçüncü dönemde ise ulus temelinde en yüksek seviyede örgütlenmiş ve uluslararası sistem tarafından tanınmış siyasal yapı anlamında kullanılmıştır.

Batı'da da benzer bir durum gözlemlenmektedir. Eski Yunan'da devlet (polis), ortak "iyi hayatı" gerçekleştirmek amacıyla bir şehir düzeyinde örgütlenmiş organik bütünlüğü ifade eden Roma İmparatorluğu'nda hukuki olarak birbirinden ayrılan bölgeleri kapsayan geniş bir coğrafi alanda siyasal düzeni sağlamaya yönelik bir örgütlenmeyi anlatıyordu. Böylece hukuk ve düzen fikri devletin temelini oluşturmaya başlamış, bu süreçte hukuk ve bürokrasiye dair düzenlemeler çeşitli kurumların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Daha sonra imparatorlukların parçalanmasıyla birlikte ulus temelinde örgütlenmiş yeni bir devlet formu ortaya çıkmıştır.

Siyasal iktidarın ulus temelinde örgütlenmesiyle ortaya çıkan modern ulus devlet formu 1648 Vestfalya Antlaşması ve 1789 Fransız Devrimi ile Avrupa'daki uluslararası sistemin temel birimi hâline gelmiş bulunmaktadır. Bu aşamadan itibaren devlet kavramı ulus kavramıyla birlikte siyasal iktidarın en yüksek düzeydeki örgütlenmesi anlamında kullanılmaya başlanmıştır.

(Davut Dursun, *Siyaset Bilimi*, s.159-160, Düzenlenmiştir.)

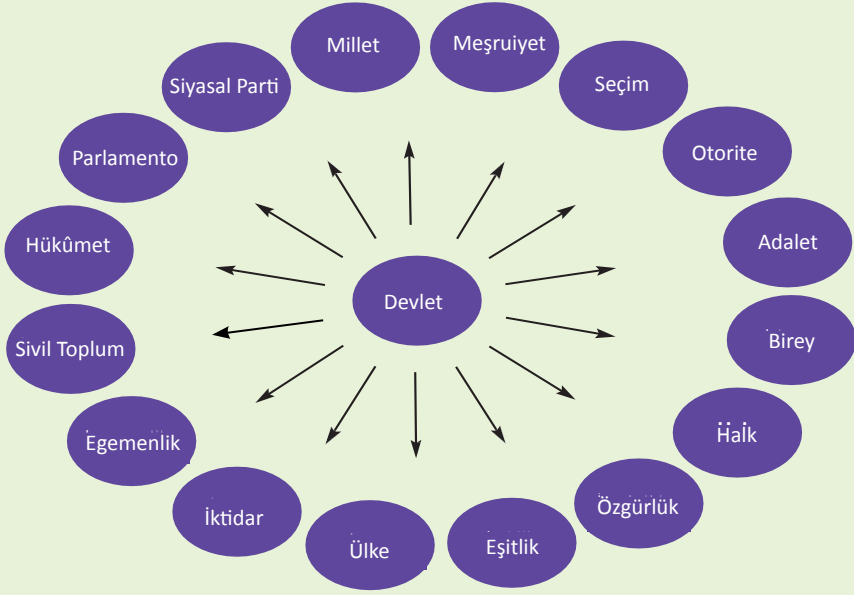
SORULAR

1. Devlet kavramı tarihsel süreçte hangi anlamlarda kullanılmıştır?
2. Devlet kavramının siyasal tarihte farklı anlamlarda kullanılmasının nedeni nedir?
3. Günümüzde ulus devlet anlayışında farklılaşmalar yaşandığını düşünüyor musunuz?
4. Görüşlerinizi küreselleşme ve modernleşme olgularıyla ilişkilendirerek açıklayınız.
5. Devlet toplumsal hayatın sürekliliği bakımından hangi işlevleri yerine getirmektedir?

ANAHTAR BİLGİ**Siyaset Sözcüğünün Kökeni**

Siyaset sözcüğü Arapça "sasa" fiilinden türetilmiş olup sözlükte seyislik, at idare etmek, ülke yönetimi gibi anlamlara gelir. Fakat zamanla siyaset kelimesi halkın bir otorite tarafından sevk ve idaresi anlamlarında kullanılmıştır. Siyaset ile aynı anlamda kullanılan politika kelimesi ise siyasetin Batı dillerindeki karşılığıdır. Eski Yunan'daki site devletleri için kullanılan ve "polis" kelimesiyle ilişkili olan "politike" (politika), "polis-devleti"nin yönetimine dair işler, devletle ilgili faaliyetler anlamını taşımaktadır. Günümüzde siyaset denince çıkar çatışması, iktidar kavgası, bir ölçüde de uzlaşma ve genel çıkarların gözetilme çabası akla gelmektedir.

ETKİNLİK

İktidar

En genel anlamda başkalarının davranışlarını etkileyebilme, kontrol edebilme ve kendi isteklerine göre yönlendirebilme gücüdür. İktidar toplumsal hayatın ayrılmaz bir parçasıdır. Her türlü grup ilişkileri içerisinde karşımıza çıkar. Siyasal iktidar ise toplumsal hayat üzerinde kontrol ve düzenleme yetkisine sahip gücü ifade eder. Günümüzde siyasal iktidarın kullanımı çeşitli yasalarla sınırlandırılmış ve çeşitli kurumlar tarafından paylaşılmıştır.

Bir devlette siyasal karar verme yetkisine sahip olmayı ifade eder. Bu yetki halka ait olabileceği gibi bir kişiye de ait olabilir. Demokrasilerde halk, bu yetkiyi parlamento aracılığıyla kullanır.

Temsilî demokrasinin zorunlu sonucu olarak ortaya çıkmış siyasal bir kurumdur. Halk tarafından seçilen ya da bazı kriterlere göre belirlenen temsilcilerden oluşur. Yasama yetkisini kullanır.

Devletin yapısı içinde siyasal sorumluluğu taşıyan, parlamentonun onayı ile kurulan ve başbakanın başkanlığını yaptığı en etkili icra gücüdür.

Bir program çerçevesinde siyasal kararları etkilemek ve iktidarı meşru yollarla ele geçirmek üzere kurulmuş örgüttür. Siyasal propaganda araçlarını kullanarak halkın desteğini kazanıp iktidara gelmeyi amaçlar. Demokrasinin vazgeçilmez araçlarından biridir. Bireyler siyasal iktidara bu araçlar vasıtasıyla katılma imkânı elde ederler.

Siyasi otoritenin baskısından uzak, bürokratik ve askerî alanın dışında, görece özgürlüğe sahip toplumsal alandır. Çağdaş, demokratik devletlerde bu alanın sahip olduğu güç ve hareket serbestisi demokratikliğin ölçütlerinden biri sayılır.

Bir toprak parçası üzerinde yaşayan, ortak amaçlara sahip bir topluluğun güvenlik, savunma, adalet vb. hizmetlerini karşılamak amacıyla oluşturduğu en üst siyasal örgütlenmedir.

Toplumları oluşturan ve içinde yaşadığı toplumsal ilişkilerle anlam kazansa da onlardan bağımsız, kendi başına bir varlığı ve kimliği olan tekil insandır. Siyasal süreçlere (oy kullanma, bir partiye üye olma vb.) katılma hakkına sahip olan kimsedir.

Siyasal etkinliklerin yasaya uygunluğunu ifade eder. Örneğin bir siyasal parti iktidara gelmek istiyorsa yasalara uygun bir şekilde seçime girip seçmenlerin oyunu alması gerekir.

Demokrasilerde vatandaşların siyasal tercihlerini belirttikleri yöntemdir. Siyasal partiler ancak bu yolla iktidara geldikleri takdirde iktidarı meşru olur. Türkiye’de beş yılda bir gerçekleşir.

Bireylerin baskı altında kalmadan yasaların çizdiği sınırlar çerçevesinde serbest hareket edebilmesidir.

Bir eylemde bulunma veya başkalarından belirli bir tarzda davranmalarını isteme yetkisidir.

Yasalar önünde bireyler arasında herhangi bir ayırımın yapılmamasıdır.

Bir milletin üzerinde yaşadığı, siyasal olarak örgütlendiği ve egemenliğine sahip olduğu yerdir.

Haklının hakkını alması, haksızın da cezalandırılmasıdır.

Belli bir ülke üzerinde ortak bir tarihe ve gelecek ideallerine sahip olan, birbirlerine bağlı bireylerin meydana getirdiği toplumsal, siyasal bir topluluktur.

Güç ve yetkiyi meşru biçimde kullanma iradesidir.

TANIYORUM

Görsel 6.27: Carl Schmitt

Carl Schmitt (Karl Şimit, 1888-1985)

Almanya’da Katolik bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Okulunda Latincenin verdiği heyecanla filolojiye yönelen Carl Schmitt, bu kararını değiştirerek üniversite eğitimini hukuk alanında tamamladı. Strasbourg’da 1910’da doktorasını tamamladı. 1928’de başkentin cazibesi onu Berlin’e sürükledi. Almanlara özgü “Genel Devlet Teorisi”nin en önemli düşünürlerinden olan Carl Schmitt, İkinci Dünya Savaşı sonrasında üniversiteden uzaklaştırıldı. 1985’e kadar süren uzun hayatını doğduğu kasabada Avrupalı düşünürlerin sıkça ziyaret ettiği bir kişi olarak tamamladı. Carl Schmitt’e göre politik bir kavram olarak halk devletten önce meydana gelmiştir. Devlet sadece kurulumdan da ibaret değildir. Devlet halkın hayat tarzının hukuka aktarılmasıyla kurulmuşur. Carl Schmitt’in düşüncesini harekete geçiren temel faktör, I. Dünya Savaşı sonrasında Almanya’nın içine düştüğü karmaşa olmuştur. Bu dönemde, cumhuriyetin politik ve anayasal zafiyetlerine karşı politik olanı “dost-düşman” karşıtlığında araması, liberal parlamentarizm eleştirisi, total devlet anlayışı, egemenlik kavramı bu yıllardaki eserlerinin temel sorununu oluşturur. Otuzlu yıllarda hükûmetlere “başdanışman” olarak hizmet etti. Bu yıllardaki asıl sorunları meşruiyet, yasallık kavramlarıdır. C. Schmitt’in II. Dünya Savaşı sonrasında yazdığı iki önemli eseri vardır: Biri politik olanı yeniden yorumladığı “Partizan Teorisi” ve diğeri, bir cevap niteliği taşıyan “Politik Teoloji II” kitabıdır.

C. Schmitt’in Türkçeye çevrilen eserleri şunlardır: *Siyasal Kavramı, Siyasal İlahiyat, Parlamenter Demokrasinin Krizi, Tarih ve Siyaset Üzerine İki Deneme*

(Bünyamin Bezci, *Carl Schmitt’in Politik Felsefesi*, s.6, Düzenlenmiştir.)

33. DERS

Siyasal Yönetim Biçimleri

SÜRE

2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıda iki farklı yönetim biçimini temsil eden fotoğraflara yer verilmiştir. Görsellerle ilgili olarak verilen soruların cevaplarını noktalı yerlere yazınız.

Görsel 6.28: Kraliyet ailesi

Görsel 6.29: Türkiye Büyük Millet Meclisi

Yönetim biçimi nedir?

Siyasal iktidarı kim/kimler kullanıyor?

.....

İktidardakiler bu makama hangi yollarla gelirler?

.....

.....

.....

.....

İktidar gücünün keyfi kullanılmasını engelleyen bir mekanizma var mı? Varsa nedir?

.....

.....

.....

.....

Yönetim biçimi nedir?

Siyasal iktidarı kim/kimler kullanıyor?

.....

İktidardakiler bu makama hangi yollarla gelirler?

.....

.....

.....

.....

İktidar gücünün keyfi kullanılmasını engelleyen bir mekanizma var mı? Varsa nedir?

.....

.....

.....

.....

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Siyasal Yönetim Biçimleri

Siyasal tarihe bakıldığında basit ilkel toplumlardan karmaşık modern toplumlara kadar farklı siyasal gelenek, din ve kültürlere göre pek çok yönetim modelinin geliştirildiğini gözlemliyoruz. Ortaya çıkışları toplumların kültürleriyle olduğu kadar tarihsel koşullarla da doğrudan ilişkili olan bu yönetim modellerini sınıflandırmak oldukça güç bir iştir. Bu konuda siyaset bilimciler ve sosyologlar hâlâ Eski Yunanlı iki filozofun, Platon ve Aristoteles'in yönetim biçimlerini sınıflandırmada kullandıkları kriterleri kullanmaya devam etmektedirler. Bu kriterlerle ilgili sorular şunlardır:

1. Siyasal iktidarı kim/kimler kullanıyor?
2. İktidarın kullanış biçimi nasıldır?

ETKİNLİK

Sayfa 186 ve 187'de siyasal yönetim biçimlerini konu edinen bir metin yer almaktadır. Metni okuduktan sonra sayfa 187'deki tabloda yer alan soruları cevaplayarak tablodaki boşluklara yazınız.

(Öneri: Bu etkinliği sınıfta uygun sayıda gruplara ayrılarak grup çalışması şeklinde gerçekleştirebilirsiniz.)

Teokrasi

Teokrasi en genel şekilde din adamları sınıfı tarafından dinsel kurullarla yönetilen toplumların yönetim biçimi olarak tanımlanabilir. Teokratik yönetim biçimlerinde din/tanrı siyasal iktidarın tek meşru kaynağıdır. Teokratik yönetim için belirleyici kriter hukukun dine göre düzenlenmesi, iktidarı elinde tutan kişi ya da grupların din adamı olması ve iktidarın meşruiyetinin tanrıya dayandırılmasıdır. İnsanlık tarihinde ilk toplumların çoğunun yönetim biçimi teokratiktir. Günümüzde ise teokratik yönetim biçimini temsil eden en iyi örnek Vatikan'dır.

Monarşi

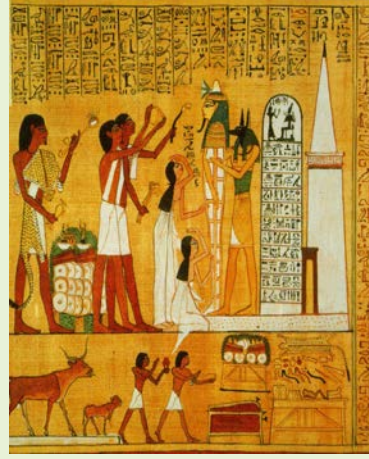
Monarşilerde halkı yönetme ve kurallar koyma yetisi bir kişinin elinde toplanmıştır. Bu kişiye toplumların tarihsel geçmişlerine, siyasal geleneklerine, ülkenin genişliğine, yönetenlerin din, soy ve kültür yapılarına göre kral, imparator, şah, padişah, hükümdar, hakan, han, emir, bey ve benzeri isimler verilmiştir. Monarşi ile yönetilen devletlerde siyasi egemenliğin kaynağı ve ve kullanılması başta bulunan monarkın (kral vb.) şahsi kararlarına bağlı olarak biçimlenir. Monark iktidar hakkını yönettiği halktan (tebaa) veya başka bir makamdan değil kan bağı, veraset, karizma vb. unsurlardan alır.

Monarşiler insanlık tarihinin bilinen en eski ve en fazla uygulanan, siyasal temsilin yaygınlaşmadığı dönemlerde egemen olan yönetim biçimleridir. Siyasal temsil düşüncesinin yaygınlaşmasıyla pek çok ülkede yerini demokrasilere terk etmiştir.

Monarka tanınan egemenlik yetkisinin sınırlanmış ya da sınırlanmamış olması bakımından monarşiler, "mutlak" ve "meşrutî" olarak ikiye ayrılmaktadır. Mutlak monarşilerde devlet egemenliğinin tek sahibi ve kaynağı hükümdarın kendisidir. Meşrutî monarşilerde hükümdar, yetkilerinden bir kısmını öteki organ ve makamlara devrederek devlet yönetiminde tek kişi olma özelliğini yitirmiştir. Meşrutî monarşilerin genellikle anayasayla belirlenen bir siyasal rejimleri vardır. Bu rejimin işleyişinde, hükümdarın yanında, en az onun kadar önemli olan başbakan, bakanlar kurulu, parlamento ve bağımsız yargı organları bulunur. Ne hükümdar ne de diğer devlet organları kendilerine anayasa ve kanunlarla verilmeyen yetkileri kullanabilirler.

Aristokrasi

Aristokrasiyle ilgili ilk bilgilerle Eski Yunan devlet felsefesinde karşılaşırız. Aristoteles'in yaptığı yönetim biçimleri tasnifine göre üç iyi yönetim biçiminden biridir. Aristokrasi siyasal bir kavram olarak sadece soylulardan oluşan bir zümrenin egemenliğine dayanan yönetim şeklinin adıdır. Aristokrasiler aslında zamanla güçlerini kaybeden monarşilerden doğmuştur. Kral ya da imparatorların yönetim zafiyeti yaşadığı monarşilerde asiller sınıfı bu zafiyetten faydalanarak iktidara ortak olmuşlardır. Monarşilerde olduğu gibi aristokrasilerde de kan bağı önemlidir. Asalet (soyluluk) babadan oğula veraset yoluyla intikal eder ve iktidar belli asalet kriterlerine göre kullanılır. Tarihsel akış içinde kültürel, toplumsal ve ekonomik nedenlerle asillerden olmayan halk tabakaları siyasi ve medeni haklar elde ettikçe aristokratik düşünceler de her geçen gün zayıflamıştır. Günümüz siyasal dünyasına daha ziyade demokratik fikirler hâkim olduğundan hiçbir devlette aristokratik bir yapı görülmez. Bu nedenle aristokrasi bugün siyasi bir mahiyet taşımaktan çok asaleti (soyluluğu) ifade eden toplumsal bir kavramdır.

Görsel 6.30

Eski Mısır teokrasisinde siyasal iktidarı elinde tutan Firavunlar aynı zamanda bir "tanrı" olarak kabul edilirdi.

Oligarşi

Oligarşi, iktidarın küçük bir grubun elinde olduğu yönetim biçimidir. Oligarşik yönetimlerde, monarşilerde ve aristokrasilerdeki gibi kan bağı ve asalet koşulu yoktur. Oligarşik yönetimi oluşturan az sayıdaki belirli kişiler iktidarı güç ve servetin aracı olarak kullanır. Bu yüzden Aristoteles oligarşiyi "kötü insanların haksız yönetimi" anlamında kullanmıştır.

Demokrasi

Genel bir tanımla demokrasi egemenlik hakkının halka ait olduğu fikri üzerine bina edilmiş siyasal yönetim biçimidir. A.Lincoln (Linciln), demokrasiyi "Halkın, halk için ve halk tarafından yönetilmesidir." diye tanımlanmıştır. Bir toplumda demokrasinin gerçekleştirilebilmesi için bazı koşulların oluşması gerekir. Bunlar; halkın yönetime geniş çapta katılması, farklı düşüncelerin serbestçe ifade edilebilmesi, halkın örgütlenebilmesine imkân tanınması, çoğunluğun kararlarına uyulması, azınlık haklarının korunması, temel hak ve özgürlüklerin güven altında bulunmasıdır. Doğrudan doğruya kendini yönetebilme imkânına sahip bulunmayan halk, yöneticilerini belli aralıklarla yapılan seçimlerle belirler ve bu yolla yönetime katılmış olur. Demokratik toplumlarda halkın yönetime katılması partiler, seçim, referandum vb. araçlarla gerçekleşir.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

SORULAR	Teokrasi	Monarşi	Aristokrasi	Demokrasi	Oligarşi
Meşruiyetini nereye dayandırmaktadır?
Günümüzde görülmekte midir? (az, çok, hiç)
İktidarı kim/kimler elinde tutmaktadır?
Bu yönetim biçimini en iyi özetleyen slogan ne olabilir?

OKUL DIŞI ETKİNLİK

Atatürk'ün "hak", "özgürlük" ve "sorumluluk"la ilgili söz ve düşüncelerini araştırınız. Ardından "Atatürk ve Cumhuriyet" başlığıyla araştırma sonuçlarınızdan oluşan bir rapor hazırlayınız.

34. DERS

Demokrasi

SÜRE

2 Ders Saati

ZİHİNSEL HAZIRLIK

Aşağıdaki haberi okuyarak soruları cevaplayınız.

Borçka'da Öğrenci Meclisi Başkanlığı Seçimi Yapıldı

Borçka'da "Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi" uygulamasına devam edildi. Seçimler başlamadan önce İlçe Millî Eğitim Şube Müdürü katılan okul öğrenci temsilcilerine seçim kuralları hakkında bilgi verdi. Her okulun okul öğrenci temsilcisi ile öğretmen ve yöneticilerinin katılımı ile yapılan seçimlerde ilk önce divan seçimi yapıldı. Okul öğrenci temsilcileri arasından aday olmak isteyenler belirlendi. Adaylar kendilerini ve projelerini tanıtan beşer dakikalık sunumlar yaptılar.

Borçka İlçe Millî Eğitim Şube Müdürü seçime katılan öğrencileri gösterdikleri medeni cesarettten dolayı kutladı. Seçimi kazanan öğrenciye sorumluluğunun arttığını, Artvin'de yapılacak seçimde Borçka'yı en iyi şekilde temsil edeceğine inandığını ifade etti. Diğer adaylara kaybetmeyi doğal karşılamaları gerektiğini, kazanan arkadaşlarını tüm güçleriyle desteklemeleri gerektiğini belirterek "Demokraside seçim araçtır, seçim kazanana çalışmalarında destek olmak hepimize düşen görevdir." dedi.

(Bir gazete haberi)

1. Okul başkanlığı seçimi ya da öğrenci meclisi başkanlığı seçimine katıldınız mı? Katıldıysanız seçim öncesinde ve seçim sırasında başkan adaylarının hangi etkinliklerine tanık oldunuz? İfade ediniz.
2. Okul başkanlığı ve öğrenci meclisi başkanlığı seçimi gibi projelerle sizce ne amaçlanmaktadır?

SOSYOLOJİK BAKIŞ

Çağımızın Yönetim Biçimi: Demokrasi

Demokrasi düşüncesi ilk çağlardan beri var olmakla birlikte demokrasinin bir yönetim biçimi olarak olgunlaşp yaygınlaşması 20. yüzyıla özgü bir oluşumdur. I. ve II. Dünya Savaşlarının etkisiyle bazı imparatorlukların dağılması ve yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkması demokrasi düşüncesinin bir yönetim biçimi olarak benimsenmesi üzerinde etkili olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise yönetimi seçimler sonucu oluşan meclislerin kontrolüne geçen ülke sayısında artış gözlenmiştir. Bu arada daha fazla demokrasi üzerine yapılan tartışmalar ileri demokrasi düşüncesini ortaya çıkarmış ve demokrasi düşüncesinin daha da olgunlaşmasına zemin hazırlamıştır.

ETKİNLİK

Aşağıda demokrasinin gelişimini ve türlerini konu edinen bir metin, bu metnin sonunda "Demokrasi Düşüncesinin Gelişim Aşamaları" başlığı altında bir tablo ve "Anahtar Bilgi" kutucukları yer almaktadır. Metni ve "Anahtar Bilgi"leri inceleyerek sayfa 191'deki soruları cevapladıktan sonra tablodaki boş bırakılan yerleri uygun şekilde doldurunuz.

Demokrasinin Tarihsel Serüveni ve Türleri

Demokrasinin tarihsel dönemlerde uygulanmış üç temel modelinin olduğu söylenebilir. Bunlar “doğrudan demokrasi”, “temsilî demokrasi” ve “katılımcı demokrasi”dir.

Doğrudan Demokrasi

Bir yönetim biçimi olarak demokrasi ilk olarak Eski Yunan’ın şehir devletlerinde uygulandı. Atina demokrasisi olarak da anılan Eski Yunan demokrasisi vatandaşlık hakkına sahip herkesin mecliste oy verme ve fikrini söyleme hakkına sahip olduğu bir demokrasi modeliydi. Halk (şehir-devlete mensup vatandaşlar) doğrudan yani herhangi bir temsilcinin aracılığı olmaksızın yönetim süreçlerine katılırdı. Fakat Eski Yunan’ın siyasal geleneklerine göre kadınlar, köleler ve ilgili şehir-devletinde doğmamış olanlar vatandaşlık haklarına sahip değillerdi. Bu bakımdan Eski Yunan demokrasi modeliyle günümüz demokrasileri arasında önemli bir fark söz konusudur.

Temsilî Demokrasi

Orta Çağ’da demokrasi uygulamaları nadirdir. Bu çağda İtalyan şehir devletlerinde ve İsviçre ülkelerinde olduğu gibi sınırlı katılım (yalnızca erkekler) ve belli ön koşullarla (vergi vermek gibi) demokrasi uygulamalarına rastlansa da Orta Çağ’ın geneline hâkim olan politik eğilim monarşi olmuştur. Belki bu çağ için demokrasi lehine saptanabilecek en önemli gelişme İngiltere’de kralın yetkilerini din adamları ve halk adına sınırlayan Magna Carta Libertatum’un (Büyük Sözleşme) ilan edilmesi sayılabilir.

Orta Çağ’dan 18. yüzyıla kadar imparatorlukların ve krallıkların uzun süren hâkimiyetinden sonra, modern zamanlarda, demokrasinin yıldızı siyasal tarihin gök kubbesinde tekrar parlamaya başladı. Modern zamanların siyasetini belirleyen ve belirlemeye devam eden temel olgu monarşilere, aristokrasilere, diktatörlüklere ve tek parti iktidarlarına karşı başlatılan demokrasi mücadeleleri oldu. 18 ve 19. yüzyıllarda bir dizi gelişme, demokrasinin hızla yükselen bir değer hâline gelmesini sağladı. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nin ilanı bir yönetim modeli olarak demokrasinin hızla bütün dünyaya yayılması yönünde büyük bir rol oynadı.

Görsel 6.31

Doğrudan demokrasinin uygulandığı Eski Yunanistan’da Atina halkının karar almak üzere toplandığı Pnyx (Pnūka) Tepesi

ANAHTAR BİLGİ

Kuvvetler Ayrılığı İlkesi

Modern demokratik devlet düzenlerinde, devletin yerine getirmesi gereken yasa yapma, uygulama ve uyuşmazlıkları çözme işlevlerinin her biri için farklı bir kurumun varlığı öngörülür. Yasama, yürütme ve yargı diye bilinen bu ayırım, Fransız düşünürü Montesquieu (Monteskiö, 1689-1755) tarafından öne sürülmüştür. İlkenin basit bir mantığı vardır: Her bir organ sadece kendi işlevini yerine getirmeli ve diğer organların işlevlerine karışmasına izin verilmemelidir. Böylece devletin yasama, yürütme ve yargı işlevlerini yerine getirirken kullandığı güçlerin bir tekilde toplanması önlenmiş olur.

Modern demokrasiler geçmişte uygulanan demokrasi modellerinden oldukça farklıdır. Geçmişte demokrasi büyük devletlerde değil sadece küçük topluluklarda geçerli olacak şekilde uygulanmıştır. İlkel olarak halkın siyasal karar alma süreçlerine doğrudan katılımı demokratik bir ideal kabul edilse de nüfusları milyonları bulan devletler için bunun gerçekleşmesi pratikte mümkün değildir. Bu nedenle Amerika'nın kurulmasıyla birlikte geniş halk kitlelerini kapsayacak şekilde uygulanan demokrasi modelinde halk, temsilciler yani parlamento vb. aracılığıyla yönetim süreçlerine katılır. Bundan dolayı modern demokrasiler "temsili demokrasi" olarak adlandırılır. Modern demokrasilerin ayırt edici özelliklerinden birisi de bütün vatandaşların temel haklarını güvence altına alacak şekilde anayasal bir temele sahip olmasıdır. Temsili demokrasi modelinde öne çıkan temel özellikler, "iktidarın meşru bir seçimle belirlenmesi", "çoğunluğun görüşünün kabul edilmesi" ve "kuvvetler ayrılığı ilkesi"dir.

Katılımcı Demokrasiye Doğru

Günümüzde demokrasinin, uygulamalardaki birtakım sorunlara rağmen insanlığın eriştiği en iyi yönetim biçimi olduğu konusunda dünyada genel bir ittifak vardır. Demokrasi, temelde birbirine eşit ve özgür bireylerin varlığını ve siyasal seçimlerini yücelttiği için sürekli olarak kendi demokratik idealine daha yakın bir olgunluğa doğru arayış içindedir. Bu doğrultuda son iki asırda demokrasi açısından son derece verimli tartışmalar yaşanmıştır. Temsili demokrasi modelleriyle başlayan çağdaş demokrasi serüveni ilkin çoğulcu demokrasiye, son zamanlarda ise katılımcı demokrasiye doğru evrilmiştir (Bu evrilme, "Demokrasi Düşüncesinin Gelişim Aşamaları" ile ilgili tabloda belirtilmiştir.).

			Katılımcı Demokrasi
			Kültürel çoğulculuk bağlamında sivil toplum kuruluşlarının, sivil inisiyatif gruplarının ve küresel hareketlerin siyasal karar alma süreçlerine katılım talebi
		Çoğulcu Demokrasi	
Çoğunlukçu Demokrasi	Siyasal çoğulculuk bağlamında çıkar gruplarının siyasal karar alma müzakerelerine katılımı		Çıkar grupları
Temsil düşüncesi	Temsil düşüncesi		Temsil düşüncesi
Seçim ilkesi ve siyasal partiler	Seçim ilkesi ve siyasal partiler		Seçim ilkesi ve siyasal partiler

Demokrasinin gelişiminde çıkar grupları ve sivil toplum kuruluşlarının rolü büyüktür. Çoğulcu demokrasinin bir gereği olan çıkar grupları, herhangi bir siyasal parti kurmaksızın eylemleri ile örgütlenmiş bir şekilde siyasal karar alma süreçlerini ve kamu politikalarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileme ve çıkar elde etme çabası içinde olan gruplardır.

Katılımcı demokrasinin öne çıkardığı sivil toplum kuruluşları ise toplumsal alanda faaliyet gösteren, gönüllülük ve fedakârlık esasına dayanan oluşumlardır. Temel amaçları çıkarlarını korumak değil toplumsal hayata katkılar sağlamaktır. Toplumsal alandaki faaliyetleri bu oluşumların çoğunu bir biçimde siyasetin alanına çekmektedir. Katılımcı demokrasinin aktörleri olan sivil toplum kuruluşlarının önemli bir özelliği de dünya kamuoyunu etkileyebilmeleridir.

Bu oluşumlar sayesinde halkın karar alma süreçlerine katılımı kolaylaşmıştır. Ne var ki bu oluşumların halkın geniş kesimlerini temsil etmekten yoksun olmasına rağmen dünyanın çeşitli ülkelerinde görüldüğü gibi küresel bağlantıları sayesinde seçime gelen iktidarlar üzerinde meşruiyet şüphesi yaratacak şekilde algı faaliyetlerinde bulunabilmeleri demokrasinin önündeki en önemli sınav olarak durmaktadır. Zira gelişmiş bir sivil toplum olamadan "ileri demokrasiden" söz edilemez ama demokrasinin özü olan çoğunluğun karar almadaki üstünlüğünü onaylamadan da "demokrasi" olmaz.

Kitap komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

ANAHTAR BİLGİ

Demokrasi ve Hümanizm

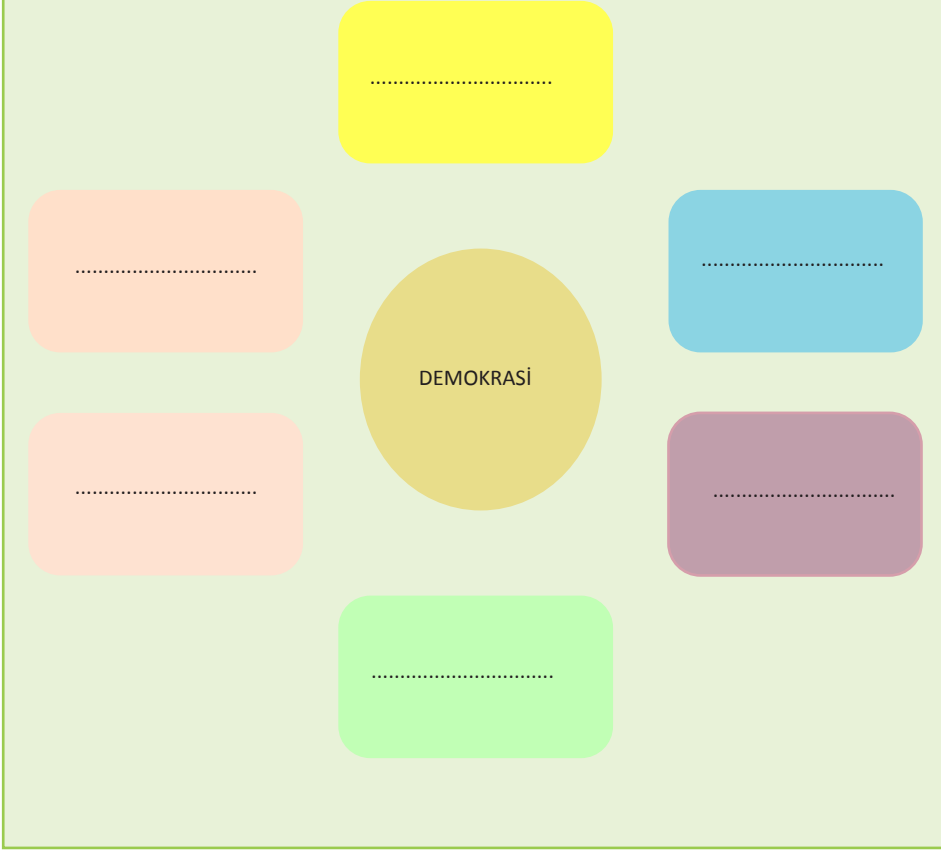
Hümanizm insanı her şeyin ölçütü kılan felsefi ve edebî bir kavramdır. Rönesans'tan itibaren bütün bir modern tarih boyunca her alanda kendisini göstermiş bir düşüncedir ve genellikle Tanrı'nın iradesini merkeze alan Orta Çağ inançlarının aksine insanı merkeze alan ve onun bireyselliğini yücelten modern çağları nitelemek için kullanılır. Bu açıdan bakıldığında demokrasi, siyasal iktidarın meşruiyetini yalnızca halka yani insan iradesine dayandırdığı için hümanist bir siyasal sistemdir.

SORULAR

1. Sizce günümüzde doğrudan demokrasi modelini uygulamanın önündeki güçlükler nelerdir?
2. Atina demokrasisinin modern demokrasilerle kıyaslandığında hangi zaaflarından söz edilebilir?
3. Temsil yönteminin halkın iktidarını yansıtmada yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Niçin?
4. Sizce hızlı haberleşme ve ulaşım imkânlarının gelişmesiyle katılımcı demokrasi arasında bir bağ kurulabilir mi? Nasıl?
5. Türkiye'de bireylerin politik tercihlerinin oluşumunda sosyalleşme unsurlarından hangisi daha etkili olmaktadır?
6. Sizce seçmenlerin politik olarak bilinçli olması demokrasinin işleyişi için birincil öneme sahip midir? Neden?
7. Sizce bireylerin politik bilinç kazanabilmeleri için neler yapılmalıdır? Öneriler sununuz.

ETKİNLİK

- Size göre demokrasinin işleyişi için hangi kurum ve etkinliklerin gerekli olduğunu saptayarak bunları aşağıdaki şemaya yazınız.

HATIRLATMA

“Atatürk ve Cumhuriyet” etkinliği çerçevesinde hazırladığınız raporları sınıfta sununuz. Raporlardan ve sayfa 193’te yer alan Atatürk’ün sözlerinden hareketle Atatürkçü düşünce sisteminde vatandaşlık, hak ve sorumluluk kavramlarının birbirleriyle ilişkisini tartışınız.

ATATÜRK KÖŞESİ

Atatürk ve Siyaset

Atatürk diyor ki:

“Yeni Türkiye devleti, bir halk devletidir.”
1923

“Türkiye Cumhuriyeti halkı ayrı ayrı sınıflardan oluşmuş değildir ve onu kişisel ve toplumsal hayat için iş bölümü itibarıyla çeşitli mesleklere ayrılmış bir toplum olarak görmek esas prensiplerimizdendir.”

“Elimizdeki programın ruhu, bizi yalnız bir kısım vatandaşla ilgilenmekten alıkoyar. Biz, bütün Türk ulusuna hizmet ediyoruz.”

“Toplumdaki en yüksek hürriyetin, en yüksek eşitlik ve adaletin sağlanması, istikrarı ve korunması, ancak ve ancak tam ve kesin anlamı ile ulusal egemenliği sağlamış bulunması ile devamlılık kazanır. Bundan dolayı özgürlüğün de eşitliğin de adaletin de dayanak noktası ulusal egemenliktir.”

“Kişinin birinci hakkı doğal yeteneklerini serbestçe geliştirebilmesidir. Bu gelişimi sağlamak için ise en iyi vasıta kişiye, bir başkasının benzer hakkına zarar vermeksizin, tehlike ve zarar kendine ait olmak üzere ona kendi kendini istediği gibi sevk ve idare etmesi için izin vermektir. İşte bu serbest gelişmeyi sağlamak, kişisel hakların oluşturduğu çeşitli özgürlüklerin ana gayesidir. Bu haklara saygı göstermeyen siyasi toplum, asıl vazifesinde kusur etmiş olur ve devlet, varoluşun nedenini ve anlamını kaybeder.”

“Çağdaş demokraside kişisel özgürlükler özel bir değer ve önem kazanmıştır. Artık kişisel özgürlüklere devletin ve hiç kimsenin müdahalesi söz konusu değildir... Söz konusu olan özgürlük, toplumsal ve medeni (uygar) insanın özgürlüğüdür. Bu sebeple kişisel özgürlüğü düşünürken her kişinin ve nihayet bütün ulusun ortak çıkarını ve devlet varlığını göz önünde bulundurmak gerekir.”

“Benim mirasım bilim ve akıldır... Zaman süratle ilerliyor... Böyle bir dünyada asla değişmeyecek hükümler getirildiğini iddia etmek aklın ve bilimin gelişimini inkâr etmek olur...”

www.atam.gov.tr

ANAHTAR BİLGİ

Atatürkçü Düşünce Sisteminin Diğer İdeolojilerden Farkı

Millî Mücadele’ye önderlik yapan ve arkadaşlarıyla birlikte Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Atatürk, Türk milletini çağdaş ülkeler seviyesine yükseltmek için bir dizi devrim gerçekleştirmiştir. Atatürk’ün bu devrimci uygulamaları ve bu uygulamalar çerçevesinde ortaya koyduğu düşünceler daha sonra Atatürkçü düşünce sistemi olarak adlandırılmıştır.

Atatürkçü düşünce sisteminin akılcı olması ve bilimi referans almasının yanı sıra iki temel özelliğinden de söz etmek gerekir. Bunlar, bütüncü olması ve diğer ideolojilerden farklılıklar göstermesidir.

Atatürkçü düşünce sisteminde, cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik, devletçilik ve inkılapçılık ilkeleri birbirini tamamlayarak bir bütünlük oluşturur. Örneğin cumhuriyetçiliği benimseyip laikliği benimsemeyen bir anlayış Atatürkçülükle bağdaşmaz.

Atatürkçü düşünce sisteminin diğer ideolojilerden farkına gelince şu noktaları saptamak mümkündür:

Atatürkçü düşünce sistemi Türk milletine özgüdür.

Halkçılık ilkesi gereği Atatürkçü düşüncede bir kişinin ya da sınıfın çıkarını gözeten bir anlayışa yer yoktur.

Laiklik ilkesi gereği Atatürkçü düşüncede siyasal sistem bir dine dayandırılmaz.

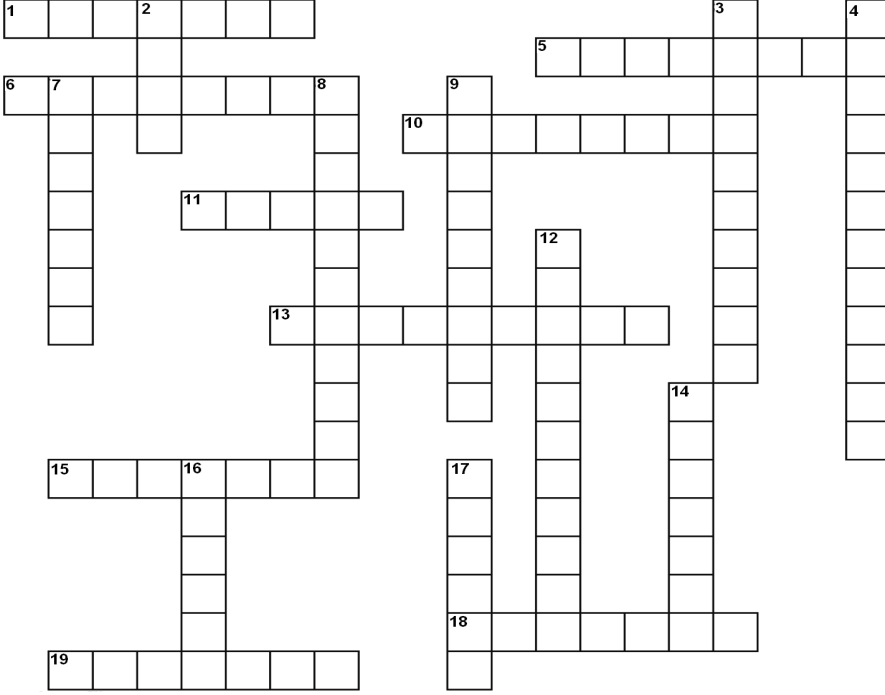
Devlet, devletçilik ilkesi gereği kamusal çıkar adına ekonomik yatırımlar uygulayabilir.

Cumhuriyetçilik ilkesi gereği Atatürkçü düşüncede hâkimiyet millete aittir.

Atatürkçü düşünce hak, özgürlük ve adaleti yücelttiği için baskıcı dikta yönetimlerine karşıdır.

ETKİNLİK

Aşağıdaki bulmacayı çözünüz.

1. Üretilen mal ve hizmetlerden yararlanma
2. İş gücü
3. Üretim tüketim ilişkilerinin serbest piyasa koşullarında işlediği ekonomi biçimi
4. İktidarı elde etmeye çalışan kuruluş
5. İktidarın belli bir azınlığın elinde olduğu yönetim
6. Girişim
7. Mal ve hizmetlerin üretim, tüketim ve bölüşümünü inceleyen bilim
8. Bir ülkede devlet örgütlenmesi dışında iktidarı etkileme çabası içinde olan kesim
9. Halka dayalı yönetim biçimi
10. Din adamlarının etkili olduğu yönetim biçimi
11. Demokrasilerde iktidara kimin geçeceğini belirleyen yol
12. Soyluların yönetimi
13. Üretim tüketim ilişkilerinin devletin elinde olduğu ekonomi biçimi
14. Egemenliğin ve yönetme yetkisinin tek kişide toplanması
15. Üretim sonucunda elde edilen gelirin üretimi katılanlar arasında paylaşılması
16. İhtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin meydana getirilmesi
17. Hakkın gözetilmesi ve yerine getirilmesi
18. İnsanlar arasında ayırım gözetilmemesi
19. Üretim araçları

ÖLÇME DEĞERLENDİRME - II

A. Aşağıda verilen cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.**(eşitlik, demokrasi, toplumsal, kâr)**

1. enflasyonu, şirketlerin anlaşarak mal ve hizmetlerin fiyatlarını arttırması sonucu oluşan enflasyon türüdür.
2. İnsanlar arasında toplumsal ve siyasal yönden ayırım gözetilmemesi olarak adlandırılır.
3. Siyasal iktidarın halka dayandığı yönetim biçimine denir.
4. Dinin bir kontrol aracı olarak sosyal bütünleşmeye katkısı onun işlevini belirtmektedir.

B. Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere cümlelerde verilen bilgiler doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

5. () Laiklik din ve vicdan özgürlüğünün teminatıdır.
6. () Sosyalist ekonomilerde özel mülkiyet vardır.
7. () Demokrasi, doğrudan, temsilî ve katılımcı olmak üzere üçe ayrılır.
8. () Monarşi belli bir zümrenin iktidarda olduğu yönetim biçimidir.

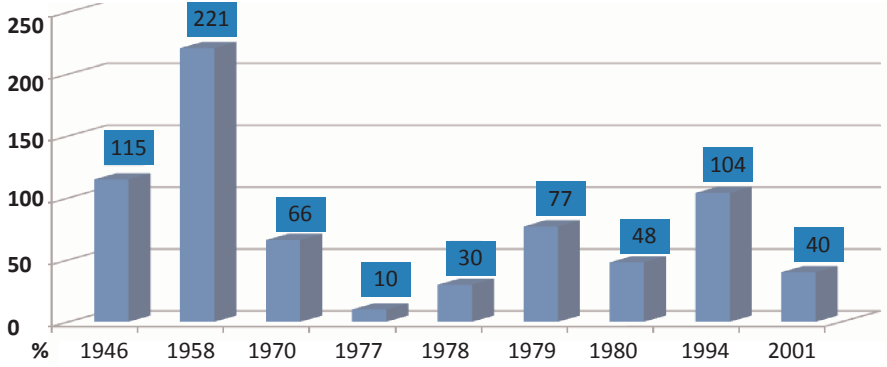
C. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

9. Sosyoloji dinin daha çok hangi yönleri üzerinde durur?
10. Üretim ve tüketim alışkanlıklarının bireyin toplumsal hayatı açısından önemi nedir?
11. Siyaset kurumu toplumda ne tür sorumluluklar üstlenmektedir? Açıklayınız.
12. Siyasal yönetim biçimleri arasındaki temel farklar nelerdir?
13. Demokrasilerde seçmenleri politik işlevleri açısından değerlendiriniz. Seçmenin politik hayata katılım biçimini ve siyasete etkisini yorumlayınız.
14. Aşağıda verilen ekonomi ile ilgili tanım ve kavramları eşleştiriniz.

TANIMLAR	
1	Bir mal ya da hizmetin ortaya çıkarılması
2	Üretimden doğan gelirin paylaşılması
3	Paranın satın alma gücünün azalması
4	Ekonomik büyümenin yavaşlaması
5	Ulusal paranın yabancı para birimlerine karşı değer kaybetmesi
6	Firmaların sunduğu mal ve hizmetlerin satın alınması
7	Ulusal paranın yabancı para birimlerine karşı değer kazanması

KAVRAMLAR	
A	Enflasyon
B	Üretim
C	Devalüasyon
D	Revalüasyon
E	Resesyon
F	Tüketim
G	Bölüşüm

15. Aşağıdaki grafikte 1946 yılından günümüze kadar ülkemizde yapılan devalüasyon oranları yıllara göre yüzde olarak verilmiştir. Sizce devalüasyonlarla paramızın değerinin düşmesi ne tür siyasal, toplumsal ve ekonomik sonuçlar doğurur? Değerlendiriniz.

- D. Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.**
16. Din, aşkın bir varlığa bağlanma ve bu bağlanmanın gerektirdiği davranışları, bireysel ve toplumsal ilişkileri düzenleyen inanç ve eylemlerin bütünü olarak tanımlanabilir. **Bu tanıma göre aşağıdakilerden hangisi dinlerin ortak özelliklerinden değildir?**
- A) Kutsal varlıklara inanma
B) Değerler sistemine sahip olma
C) Emir ve yasaklar getirme
D) Tek tanrı inancına sahip olma
E) Toplumsal kontrol aracı olma
17. Ekonomide üretilen mal miktarı ile talep artışı ya da azalışı fiyatlar üzerinde etkili bir rol oynar. Piyasaya sunulan mal ve hizmetlerin, tüketici tarafından o mal ya da hizmete olan istekten fazla olması hâlinde **aşağıdaki durumlardan hangisinin yaşanması beklenir?**
- A) Fiyatların değişmemesi
B) Fiyatların yükselmesi
C) Fiyatların düşmesi
D) Döviz kurlarının düşmesi
E) Millî para değerinin düşmesi
18. Yönetim biçimleri zaman içerisinde değişiklik gösterdiği gibi toplumdan topluma da farklılık gösterebilmektedir. **Aşağıdakilerden hangisi soylulardan oluşan bir zümrenin yönetimini ifade etmektedir?**
- A) Monarşi
B) Oligarşi
C) Aristokrasi
D) Demokrasi
E) Teokrasi
19. Demokrasi, siyasal iktidarın kaynağını halka dayandıran bir sistemdir. **Demokrasinin bu yönü aşağıdakilerin hangisiyle gerçekleşir?**
- A) Çoğulculuk
B) Seçim
C) Hukukun üstünlüğü
D) Kuvvetler birliği
E) Baskı grupları

ÜNİTE SONU CEVAP ANAHTARLARI

1. ÜNİTE

1. Sosyoloji 2. Sanayileşme 3. Sosyometri 4. Kamucu toplum 5. Saha araştırması

6. D 7. Y 8. D 9. Y 10. D

11. Ziya Gökalp - hars ve medeniyet 12. Auguste Comte - sosyoloji 13. Prens Sabahattin - ademimerkeziyet 14. Max Weber - bürokrasi 15. Emile Durkheim - iş bölümü

16. Mübeccel B. Kıray - tampon kurum 17. Karl Marx - sınıf çatışması

23. E 24. C 25. B 26. C

2. ÜNİTE

1. Aile 2. Sosyalleşme 3. Rol Çatışması

4. Toplumsal Değer 5. Sapma

6. D 7. Y 8. D 9. D 10. Y

19. B 20. A 21. C 22. A 23. D

3. ÜNİTE

1. Çatışma, İş Birliği 2. Tarım, Sanayi 3. Gelişmiş 4. Açık Sınıf Tabakalaşması 5. Dikey Hareketlilik

6. Y 7. D 8. D 9. D 10. Y

22. B 23. D

4. ÜNİTE

1. Toplumsal Değişme	2. Toplumsal Gelişme	3. Toplumsal Bütünleşme	4. Toplumsal Çözümle
----------------------	----------------------	-------------------------	----------------------

5. Y	6. D	7. D	8. Y	9. D
------	------	------	------	------

19. A	20. E	21. D
-------	-------	-------

5. ÜNİTE

1. Kültürlenme	2. Maddi Kültür
----------------	-----------------

3. D	4. Y	5. Y	6. D
------	------	------	------

11. A	12. A	13. E	14. B
-------	-------	-------	-------

ÖLÇME DEĞERLENDİRME - I

1. Çatışma	2. Çekirdek Aile	3. Ekonomi
------------	------------------	------------

4. Y	5. Y	6. D	7. D
------	------	------	------

15. D	16. E
-------	-------

6. ÜNİTE

ÖLÇME DEĞERLENDİRME - II

1. Kâr	2. Eşitlik	3. Demokrasi	4. Toplumsal
--------	------------	--------------	--------------

5. D	6. Y	7. D	8. Y
------	------	------	------

14. 1-B 2-G 3-A 4-E 5-C 6-F 7-D

16. D	17. C	18. C	19. B
-------	-------	-------	-------

KONTROL TABLOLARI VE BULMACALARIN CEVAP ANAHTARLARI

<p>Veri Toplama Teknikleri Kontrol Tablosu (22. sayfa)</p> <p>1) Doğru 2) Doğru 3) Yanlış 4) Doğru 5) Doğru 6) Yanlış 7) Doğru 8) Yanlış 9) Yanlış 10) Yanlış</p>
<p>Sosyolojiye Kattıkları Kontrol Tablosu (23. sayfa)</p> <p>1) Ziya Gökalp 2) Prens Sabahattin 3) Mübeccel B. Kiray 4) Mübeccel B. Kiray 5) Ziya Gökalp</p>
<p>Bulmaca (47. sayfa)</p> <p>Soldan Sağa:</p> <p>1) Değer 2) Sosyalleşme 3) Rol Pekişmesi 4) Sapma 5) Anahtar statü 6) Saygınlık 7) Rol 8) Aile</p> <p>Yukarıdan Aşağıya:</p> <p>1) Resmî 2) Olumsuz 3) Kontrol 4) Rol Çatışması 5) Statü 6) Gençlik 7) Norm 8) Olumlu</p>
<p>Kontrol Tablosu (62. sayfa)</p> <p>1) Yanlış 2) Yanlış 3) Doğru 4) Doğru 5) Doğru 6) Yanlış 7) Yanlış</p>
<p>Kontrol Tablosu (69. sayfa)</p> <p>1) Doğru 2) Doğru 3) Doğru 4) Yanlış 5) Doğru 6) Doğru</p>
<p>Etkinlik – Bulmaca (71. sayfa)</p> <p>1) Kast 2) Baskı 3) Reaya 4) Rekabet 5) İletişim 6) Mübadele 7) İş birliği 8) Demografi 9) Tabakalaşma 10) Toplumsal hareketlilik</p>
<p>Bulmaca (133. sayfa)</p> <p>1) Kültürel gecikme 2) Kültür merkezçiliği 3) Kültürel yozlaşma 4) Kültür şoku 5) Kültürel görelilik 6) Kültür 7) Kültürlenme 8) Kültürel tutum 9) Popüler kültür 10) Gelenek 11) Alt kültür 12) Görenek 13) Baskın kültür 14) Örf 15) Kültürleşme 16) Kültürel emperyalizm</p>
<p>Bulmaca (161. sayfa)</p> <p>1) Yaygın eğitim 2) Monogami 3) Geniş aile 4) Örgün eğitim 5) Çekirdek aile 6) Eğitim 7) Evlilik 8) Toplumsallaşma 9) Kuruluş</p>
<p>Bulmaca (194. sayfa)</p> <p>1) Tüketim 2) Emek 3) Kapitalizm 4) Siyasal parti 5) Oligarşi 6) Teşebbüs 7) Ekonomi 8) Sivil toplum 9) Demokrasi 10) Teokrasi 11) Seçim 12) Aristokrasi 13) Sosyalizm 14) Monarşi 15) Bölüşüm 16) Üretim 17) Adalet 18) Eşitlik 19) Sermaye</p>

SÖZLÜK

A

aborjin	Avustralya yerlisi.
adalet	Hak ve hukuk çerçevesinde her şeye hakkı olan karşılığın uygulanması.
ademimerkeziyet	Siyasal olarak tek merkezden yönetimi reddeden, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi tezi.
akademik	Bilimsel niteliği olan.
aktivist	Toplumsal değişmeler için bilinçli olarak aktivitede bulunan kişi.
analitik	Belli bir konuda tahlil yaparken düşüncenin öğelerine ayrılarak bütünü hakkında görüş belirlenmesi.
analiz	Karmaşık düşünce ve yapıları anlamak, tahlil etmek için çözümleme yapmak.
analoji	Benzerliklerden yola çıkarak yeni bir sonuca ulaşma yöntemi.
aristokrasi	Ekonomik, toplumsal, siyasi gücün soyluların elinde bulunduğu yönetim biçimi.
aristokrat	Toplumda soyu nedeniyle ayrıcalıklı sınıfa mensup olan kişi.
arz	Ekonomi literatüründe üreticinin piyasaya sürdüğü mal miktarı ve malların sürümü.
asilzade	Soylu.

B

banliyö	Büyük şehirlerin yakınlarında kurulan yerleşim yerleri.
bulgu	Bilimsel araştırmalar sonucunda ulaşılan bilgi ve belgeler.
bürokrasi	Devlet örgütlenmesi içerisinde yasaların uygulanması için oluşan hiyerarşik yapı.
beşerî	İnsanlıkla ilgili.
borsa	Mal, altın, döviz ve taşınır değerlerin belirli kurallar çerçevesinde alım ve satım işlemlerinin yapıldığı ortamlar.
burjuva	Orta sınıftan olan, kent soylu.
bürokrat	Devlet kurumlarında çalışan üst düzey yönetici.

C

cemiyet	Aynı topraklarda yaşayan, idealleri ve menfaatleri için bir araya gelmiş geniş topluluk.
cürüm	Ceza gerektiren suç.

D

dayatma	Kendi istediğini yaptırmakta direnmek. Bir şeyi zorla kabul ettirmek, empoze etmek.
devlet ricali	Devlet adamları.
değer	Toplumun kültürel, ekonomik maddi manevi öğelerini içeren unsurların bütünü.
dijital	Verilerin elektronik ortamda ifade edilmesi ve sinyallerle iletildiği ortam.
demografi	Nüfus yapısıyla ilgili araştırma alanına verilen isim.
dernek	Belli bir amaçla mevcut yasalar çerçevesinde kurulmuş sivil toplum kuruluşu.

E

etik	Yunanca "etos" sözcüğünden türemiş, Türkçede ahlak, ahlaki olanı anlatmak için kullanılan kavram.
etnik	Birbiriyle dil ve soy bakımından aynı olan grupları ifade eder. Kavramın tanımında ırki durum belirleyici ve ağırlıklıdır.
egoizm	Bencilik.
enformasyon	Tanıtma, bilgi.
enstitü	Bir üniversiteye bağlı veya bağımsız bir kuruluş olarak genellikle araştırma yapan ve bazı durumlarda öğretime de yer veren eğitim kurumu.
entelektüel	Bilim, teknik ve kültürün değişik dallarında özel öğrenim görmüş (kimse), aydın, münevver. Fikir sorunlarıyla ilgili.
etnik	Kavimle ilgili, budunsal, kavmi.
endüstri	Enerji elde etme yöntemlerinin tümü ve ham maddenin işlenmesi.

F

feodal	Derebeylikle ilgili.
filoloji	Dil bilimi.
finansal	Mâli.
fon	Belirli bir alandaki etkinliğin gerçekleştirilmesi için ayrılmış para ya da aynı işlevi gören varlıkların tümü, gerçek veya tüzel kişiler adına finansal kurum tarafından işletilen kaynak.
fonksiyonel	İşlevsel.
form	Biçim, şekil. Bir şeyin istenilen ve olması gereken durumu.
formatör	Belirli bir alanda özel bir eğitimden geçirilerek yetiştirilen öğretici.
formel	Biçimsel, resmî.

G

gayrimenkul	Taşınmaz. Bir yerden bir yere taşınamayan (mal).
gösterge	Bir şeyi belirtmeye yarayan şey, belirti, im, işaret.

göç	Siyasal, ekonomik ya da savaş gibi nedenlerle insanların kendi ülkelerini bırakarak başka ülkelere gitmesi.
görelilik	İzafiyet, bağıntılı olma anlamına gelir. Sınırlı bir gerçeklik durumudur. Fikir ve olaylar karşısındaki tutumların kişiden kişiye, kültürden kültüre farklı olabileceğini ifade eder.

H

hars	Kültür kavramı karşılığı olarak kullanılmıştır. Ziya Gökalp hars ve medeniyet kavramını öne çıkartan düşünürdür.
heterojen	Ayrı cinsten veya değişik yapıda olan, değişik öğelerden oluşan.
hipotez	Araştırmanın başlangıcında henüz doğruluğu veya yanlışlığı kestirilemeyen bir öneri veya ön beklenti.
hiyerarşi	Makam sırası, basamak, derece düzeni, aşama sırası.
homojen	Tamamının aynı yapıda olma, yeknesak, tekdüze olma hâli.

İ

ideal	Düşüncenin tasarlayabileceği bütün üstün nitelikleri kendinde toplayan.
ideoloji	Siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral, estetik düşünceler bütünü.
ihlal	1. Bozma, zarar verme. 2. Yasa ve düzene uymama.
ikametgâh	Yerleşme yeri, yerleşke.
ilke	Temel düşünce, temel inanç, umde, unsur, prensip.
imalat	Ham madde işlenerek yapılan her türlü mal. İşlenerek yapılan üretim.
indirgeme	Bir yapı içindeki unsurları tek bir unsurun görünüşü olarak görme.
informel	Biçimsel olmayan, resmî olmayan.
irtibat	Bağlantı.
istihdam	Bir görevde, bir işte kullanma.
istihlâk	Tüketim.
istikrar	Aynı kararda, biçimde sürme, kararlılık.
istisnai	Benzerlerine uymayan, kural dışı olan.
ithal	Bir ülkeye başka ülkelerden mal getirme veya satın alma.
izah	Açıklama.

J

jakoben	Toplumun yukarıdan değiştirilip, biçimlendirilebileceğine inanan, tepeden inme.
jeoloji	Dünyanın fiziksel yapısı, faaliyeti ve tarihi ile uğraşan bilim dalı.

K

kaba evlenme	Bir yılda 1000 kişilik nüfusa denk gelen evlenme sayısı.
kamu	Bir ülkedeki halkın bütünü, halk.
kamuoyu	Bir konuyla ilgili halkın genel düşüncesi.
kanaat	İnanç, düşünce.
kaos	Biçimden yoksun, uyumsuz ve karışık durum.

kapitalizm	Temelini sermayenin oluşturduğu, kar amacının öne çıktığı ekonomik sistem.
karakteristik	Bir kimse veya nesneye özgü olan (ayırıcı nitelik), tipik.
kategori	Aralarında herhangi bir bakımdan ilgi veya benzerlik bulunan şeylerin tamamı, grup.
kimlik	Kişiyi diğer insanlardan ayıran özelliklerin bütünüdür. Kişinin birden fazla kimliği olabilir.
kitle	Belli noktalarda benzerlikleri olan insan topluluklarına verilen ad.
kriter	Ölçüt.
kritik düşünme	Eleştirel düşünme.
kriz	Bir ülkede veya ülkeler arasında, toplumun veya bir kuruluşun hayatında görülen güç dönem, bunalım, buhran.
külliyе	Bir caminin çevresinde cami ile birlikte kurulmuş medrese, imaret, sebil, kitaplık, hastane vb. yapıların bütünü.
küreselleşme	Dünyanın tek bir sosyokültürel yapı hâline gelerek bunun kurumsallaşmasını öngören kavram.

M

menkul	Taşınır. Bir yerden bir yere taşınabilen (mal).
mensup	Bir yerle veya bir kimseyle bağlantısı olan, ilişkili.
merci	Başvurulacak yer veya makam.
meşrep	Yaradılış, huy, karakter, mizaç, davranış biçimi.
meşru	Yasal. Yasaya, dine uygun olan.
meşrutiyet	Hükümdarlıkla yönetilen bir ülkede hükümdarın başkanlığı altında parlamento yönetimine dayanan hükümet biçimi.
metafizik	Fizik ötesi.
metodoloji	Araştırma konusunda kullanılan yöntemlerin bütününe verilen ad.
mevzi	Yer, mahal. Bir askerî birliğin yeri veya bu birlik tarafından ele geçirilen bölge.
monografi	Belli bir konuya odaklanmış araştırma yöntemi.
mors şifresi	1. Nokta ve çizgilerden oluşan bir alfabe kullanan telgraf dizgesi. 2. Bu işaretleri almaya ve göndermeye yarayan alet.
muasır	Çağdaş.
muhatap	Kendisine söz söylenen kimse, kendisiyle konuşulan kimse, etkileşim içinde bulunulan durum, kişi ya da grup.
mutlak	Kendi başına var olan, hiçbir şeye bağlı olmayan, bağımsız, saltık.
mübadele	Değişim.
müfredat	Bir bütünü oluşturan bireyler, ayrıntılar, öğretim programı.
mürebbiye	Bir çocuğun eğitim ve bakımı verilmiş olan kişi.

N

negatif	Olumsuz.
nispeten	Oranla.
nizam	Kural, düzen, tertip, sıra. Kanun.
normatif	Bir kural gücünü, değerini taşıyan.
norm	Toplumda kabul edilen, yazılı ve sözlü kurallara işaret eden kavram.

O

otantik	Eskiden beri mevcut olan özelliklerini taşıyan.
otorite	Yaptırma, yasak etme, emretme, itaat ettirme hakkı veya gücü, yetke, sulta, velayet.

P

patent	Herhangi bir buluşun icat edenini ve kullanım hakkını belgeleyen resmî evrak.
pedagojik	Eğitimle, eğitim bilimi ile ilgili.
piramidal	Piramit biçiminde olan.
popüler	Meşhur olan, çoğunluk tarafından beğenilen şeyler için kullanılan kavram.
pozitif	Olumlu, negatif karşıtı.
pozitivist	Gerçeğin deney ve gözlem ile elde edilebileceği görüşünü savunan.

R

rantiye	Üretime katkısı olmadan kira ve faiz geliri elde ederek hayatını sürdüren kişi.
reaya	Bir hükümdarın yönetimi altındaki halk.
referandum	Siyasal konularda halkın görüşüne başvurulmuş oylama biçimi.
reform	Düzeltilme.
rejim	Yönetme, düzenleme biçimi, düzen. Bir devletin yönetim biçimi.
revizyon	Yeniden gözden geçirip düzeltme.
rol	Kişinin toplumsal statüsüne göre yapması beklenen davranışlar.
ritüel	Ayin. Âdet hâline gelmiş.

S

sanayileşme	Üretimde makinelerin kullanılması ile başlayan sürecin adı.
sendika	İşçilerin veya işverenlerin iş, kazanç, toplumsal ve kültürel konular bakımından çıkarlarını korumak ve daha da geliştirmek için aralarında kurdukları birlik.
sınai	Sanayi ile ilgili, endüstriyel.
simülasyon	Gerçek olmayan, gerçeği temsil eden göstergelerdir. Benzetim.
snop	Seçkin görünmek için bazı çevrelerdeki düşünceleri benimseyen, onlara hayranlık duyan ve onlar gibi davranmaya özenen.

sosyokültürel	Aynı anda bir toplumu veya toplumsal bir grubu ve kendine özgü olan kültürü ilgilendiren.
sosyometri	Toplumsal olayları ölçerek sayı, grafik, tablo olarak ifade etmede kullanılan yöntem.
statik	Duruk, gelişme, ilerleme göstermeyen.
statü	Bireyin toplumdaki konumunu, değerini anlatan kavramdır.

T

tahsis	Bir şeyi bir kimseye veya bir yere ayırma.
tanzimat	Sultan Abdülmecit zamanında, 1839'da Gülhane Hattıhümayunu adıyla anılan bir fermanla ilan edilen, yönetimi iyileştirme tasarısı ve bu iyileştirmenin yapıldığı dönem.
tebaa	Uyruk.
teorik	Kuramsal. Kavramsal düşünme ile bilgiye yönelen.
teşkilat	Ortak bir amaç için bir araya gelmiş toplulukların organizasyon ve işleyiş şemasıdır.
tipik	Bir kimseyi veya nesneyi niteleyen, karakteristik, çok özgün olan.
tipoloji	Sınıflandırma.
toplayıcılık	İnsanlığın beslenme kaynağı olarak sadece doğada hazır olan kaynakları tükettiği dönemi anlatan kavram.
toplumsal aktör	Toplumsal olaylarda etkin ve belirleyici olan etki unsurları için kullanılan kavram.
toplumsal sınıf	Hayat biçimi, toplumsal statü ve saygınlık, ekonomik durum gibi alanlarda birbirine benzeyen ve bilinçli bir birliktelik oluşturan toplumsal bir bütündür.
toplumsal tabaka	Bir toplum içinde makam, servet, şöhret, meslek vb. bakımlardan birbirlerinden farklılaşan kesimlerin herbiri.
toplumsal yapı	Toplumsal ilişkilerin olayların içerisinde meydana geldiği toplumsal varlık.
tümevarım	Özelden genele, parçadan bütüne doğru gerçekleştirilen akıl yürütme yöntemi.
tümdengelim	Genelden özele, bütünden parçaya doğru gerçekleştirilen akıl yürütme yöntemi.

U

unsur	Birleşik bir şeyi oluşturan basit şeylerden her biri, öge.
--------------	--

Ü

üslup	Anlatma, oluş, deyiş veya yapış biçimi, tarz.
üretim	İhtiyaçların giderilmesi amacıyla sarf edilen emek ve sermaye ile ürün ortaya çıkarma sürecidir.

V

vasıf	Nitelik.
varsayım	Hipotez. Ön araştırma ve gözlemlere dayalı geçici iddia.

Z

zümre	Belli bir topluluk ya da grup için kullanılan kavram.
--------------	---

KAYNAKÇA

- Acar, M., Demir, Ö., Sosyal Bilimler Sözlüğü, Vadi Yayınları, Ankara, 1997
- Aron, Raymond, Sanayi Toplumu, Çev. E. Gürsoy, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1978
- Arslantürk, Zeki - Amman, Tayfun, Sosyoloji, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2008
- Arslantürk, Zeki, Sosyal Bilimler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri, M.Ü. İFAV Yayınları, İstanbul, 1997
- Atatürk, Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006
- Baudrillard, Jean, Sessiz Yiğınların Gölgesinde, Çev. Oğuz Adanır, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1991
- Baudrillard, Jean, Tüketim Toplumu, Çev. Ferda Keskin, Hazal Deliceçaylı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997
- Bezci, Bünyamin, Carl Schmitt'in Politik Felsefesi, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2006
- Bilgin, Vejdi, Bizi Kuşatan Toplum, Düşünce Kitabevi Yay., İstanbul, 2009
- Bilgiseven, A. Kurtkan, Genel Sosyoloji, Divan Yayınları, İstanbul, 1982
- Bilton, Tony ve Diğerleri, Sosyoloji, Çev. Kemal İnal, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2008
- Bottomore, T.B., Toplumbilim, Çev. Ünsal Oskay, 4. Basım, Der Yayınları, İstanbul, 1998
- Bottomore, T.B., Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Çev. Mete Tunçay, Aydın Uğur, Verso Yayıncılık, Ankara, 1990
- Bozkurt, Veysel, Değişen Dünyada Sosyoloji, Ekin Kitabevi, Ankara, 2006
- Canatan, Kadir - Yıldırım, Ergun, Aile Sosyolojisi, Açılım Kitap, İstanbul, 2009
- Cevzici, Ahmet, Felsefe Terimleri Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000
- Coşkun, İsmail, Modern Devletin Doğuşu, Der Yayınları, İstanbul, 1997
- Çaha, Ömer, Açık Toplum Yazıları, Liberte Yayınları, İstanbul, 2004
- Debord, Guy, Gösteri Toplumu, Çev. Okşan Taşkent, Ayşen Ekmekçi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996
- Demirutku, Kürşad, Değerlerin Edinilmesinde Ailenin Rolü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ankara, Şubat 2019
- Dikeçligil, B. - Çiğdem, A., Aile Yazıları I, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1991
- Dinler, Zeynel, İktisada Giriş, Ekin Yayınları, Bursa, 2009
- Doğan, İsmail, Sosyoloji Kavramları ve Sorunlar, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1998
- Dursun, Davut, Siyaset Bilimi, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2008
- Duverger, Maurice, Siyaset Sosyolojisi, Çev. Şirin Tekeli, Varlık Yayınları, İstanbul, 1995
- Erdoğan Coşkun, Aynur, Eğitim Sosyolojisi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019
- Erkal, Mustafa, Sosyoloji, Der Yayınları, İstanbul, 1998
- Featherstone, Mike, Postmodernizm ve Tüketim Kültürü, Çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996
- Fichter, Joseph, Sosyoloji Nedir?, Çev. Nilgün Çelebi, Attila Kitabevi, Ankara, 1994
- Genelkurmay Başkanlığı, Atatürkçülük, c. 1-2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1997
- Giddens, Anthony, Sosyoloji, Çev. Cemal Güzel, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2008
- Giddens, Anthony, Modernliğin Sonuçları, Çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998
- Giddens, Anthony, Mahremiyetin Dönüşümü, Çev. Cemal Güzel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994

Göker, Lütfi, Fen Bilimleri Tarihi ve Türk İslâm Bilginlerinin Yeri, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998

Göker, Lütfi, Matematik Tarihi ve Türk İslâm Matematikçilerinin Yeri, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1997

Göle, Nilüfer, Modern Mahrem, Metis Yayınları, İstanbul, 2010

Güçlü, Sevinç, Kurumlara Sosyolojik Bakış, Birey Yayınları, İstanbul, 2005

Güvenç, Bozkurt, İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979

İçli, Gönül, Sosyolojiye Giriş, Anı Yayınları, Ankara, 2005

Jacob Ben - Amittay, Siyasal Düşünceler Tarihi, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Levent Köker, Savaş Yayınları, Ankara, 1983

Kaplan, Mehmet, Kültür ve Dil, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1992

Kaya, V. - Bahçeci, Z. - Kaya, E., Atatürk'ün Eğitime Bakışı Üzerine Bir Çalışma, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, c. 6, sayı 3, Aralık 2016

Kezer, Aydın, Türk ve Batı Kültürü Üstüne Denemeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990

Kivisto, Peter, Sosyolojinin Temel Kavramları, Çev. İhsan Çapçioğlu, Sefer Yavuz, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2008

Kongar, Emre, Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985

Kongar, Emre, Türk Toplum Bilimcileri, Cilt I, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991

Kösemihal, Nurettin Şazi, Sosyoloji Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989

Krech, David-Crutchfield, Richard-Ballachey, Egerton L., Cemiyet İçinde Fert, Çev. Mümtaz Turhan, MEB Yayınları, İstanbul, 1983

Küçük, Mehmet (Derleyen), Medya-İktidar-İdeoloji, Ark Yayınları, Ankara, 1994

Küçüküstel, Selcen, "Dukhalar", Atlas Dergisi, İstanbul, Kasım 2012 / Sayı 236

Meriç, Cemil, Umrandan Uygurluğa, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006

Ortaöğretim Sosyoloji Dersi Öğretim Programı, MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009

Öztekin, Ali, Siyaset Bilimine Giriş, Siyasal Kitabevi Yayınları, Ankara, 2001

Rancière, Jacques, Siyasalın Kısıyında, Çev. Aziz Ufuk Kılıç, Metis Yayınları, İstanbul, 2007

Sarıbay, Ali Yaşar, Siyasal Sosyoloji, Der Yayınları, İstanbul, 1994

Sayın, Önal, Aile Sosyolojisi, Ege Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir, 1990

Sayın, Önal, Sosyolojiye Giriş, Üniversite Kitapları, İzmir, 1994

Schmitt, Carl, Siyasal Kavramı, Çev. Ece Göztepe, Metis Yayınları, İstanbul, 2002

Schmitt, Carl, Siyasi İlahiyat, Çev. A. Emre Zeybekoğlu, Dost Yayınları, Ankara, 2007

Sezal, İhsan, Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991

Sezal, İhsan, Sosyolojiye Giriş, Martı Kitap ve Yayınevi, Ankara, 2003

Sezen, Yümnü, Sosyoloji Açısından Din, M.Ü. İFAV Yayınları, İstanbul, 2006

Sezer, Başkan, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, Sümer Kitabevi, İstanbul, 1988

Shepard, Jon M., Greene, Robert W., Sociology And You, Glencoe, USA, 2008

Simmel, Georg, Bireysellik ve Kültür, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2009

Sorokin, P.A., Çağdaş Sosyoloji Kuramları I-II, Çev. M. Münir Raşit Öymen, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994

Sunar, Yrd. Doç. Dr. Lütfi, Sosyal Tabakalaşma, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016

Supiot, Alain, Homo Juridicus, Çev. Bige Açımız Ünal, Dost Kitabevi, Ankara, 2008

Şener, Sami, Sosyoloji, Deha Yayınları, İstanbul, 1996

Tan, Mine, Toplumbilime Giriş - Temel Kavramlar, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981

TDK Türkçe Sözlük, 4. Akşam Sanat Okulu Matbaası, Ankara, 2005

TDK Yazım Kılavuzu, 4. Akşam Sanat Okulu Basımevi, Ankara, 2005

Tezcan, Mahmut, Eğitim Sosyolojisi, AÜ Yayınları, Ankara, 1985

Tezcan, Mahmut, Toplumsal Değişme, AÜ Yayınları, Ankara, 1995

Tuna, Korkut, Yeniden Sosyoloji, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2002

Türkdoğan, Orhan, Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi, MEB Yay., İstanbul, 1995

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Tevârik Maddesi, Ahmet Kavas, c. 40, s. 581-582

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Moriskolar maddesi, Mehmet Özdemir, c. 30, s. 288-289-290

Ulutaş, Ejder, "Kentte Mekansal Ayrışma ve Güven", I. TLÇK Bildirileri, s.33-40, Konya, 2013

Ünlü, Sezen, Aile Yapısı ve İlişkiler, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1993

Wach, Joachim, Din Sosyolojisi, Çev. Battal İnandı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1987

Wagner, Peter, Modernliğin Sosyolojisi, Çev. Mehmet Küçük, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1996

Weber, Max, Sosyoloji Yazıları, Çev. Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993

Yılmaz, Aytekin, Modernnden Postmoderne Siyasi Arayışlar, Vadi Yayınları, Ankara, 1996

Yılmaz, Feridun, Rasyonalite: İktisat Özelinde Bir Tartışma, Paradigma Yayınları İstanbul, 2009

HABERLER

BAĞLANTI YOLU	SAYFA	ERİŞİM TARİHİ
https://www.sabah.com.tr/egitim/2011/02/22/unutulan_cocuk_oyunlari	s. 33	30.06.2017 - 15:30
https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/bursa/maceraperest-fransiz-cifte-turk-misafirperverligi-ozel-haber-10574289	s.38	16.01.2015 - 09:36
https://www.sabah.com.tr/yasam/2009/12/13/hayalet_kapkac_cetesi_yakalandi	s. 42	30.06.2017 - 15:30
https://www.memurlar.net/haber/66313/okulu-olmayan-bir-koyde-dogdu-doktora-yaparken-harvard-dan-teklif-aldi.html	s. 68	10.09.2018 - 09:36
http://ekonomi.haber7.com/gundem-veriler/haber/1188464-turkiye-ye-tersine-goc-basladi	s. 68	10.09.2018 - 09:36
http://ataum.gop.edu.tr/icerik.aspx?birimid=26&dil=tr&menuid=754	s. 70	06.09.2018 - 11:07
https://www.milligazete.com.tr/haber/1029126/tunusta-karisiklik-suru-yor	s. 97	30.06.2017 - 15:30
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/09/050902_katrina_la-test.shtml	s. 98	30.06.2017 - 15:30
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/ortak_tarihin_izinde_karabag_kulturel_etkilesim_projesi_basladi-5463	s. 126	12.09.2018 - 10:09
https://www.sciencedaily.com/releases/2009/04/090413150741.htm	s. 141	06.11.2018 - 21:20
http://www.sabah.com.tr/Yasam/2010/01/11/evlilik_okulu_acildi	s. 143	30.06.2017 - 15:30
https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33708	s. 145, 146	02.03.2017 - 10:00
https://www.sabah.com.tr/yasam/2010/01/13/asirlik_sevda	s. 147	13.03.2013 - 09:25
http://www.malatyaguncel.com/news_detail.php?id=39875	s. 152	30.06.2017 - 15:30
https://www.uskudar34.com/haber/2078-uskudar-guncel-haber-uskudar-da-sanal-deprem-egitimi.html	s. 157	30.06.2017 - 15:30
http://ekonomi.haberturk.com/makro-ekonomi/haber/576738-domates-ucuzladi	s. 171	30.06.2017 - 15:30
http://acikerisim.ticaret.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11467/2290/71538.pdf?sequence=1&isAllowed=y	s. 178	30.06.2017 - 15:30

GÖRSEL KAYNAKÇA

Kapak görseli: 123rf.com_45836183 , 21.01.2021

1. ünite kapak görseli: dreamstime_45602245 , 17.12.2010

Görsel 1.1 : dreamstime_32648386 , 17.12.2010

Görsel 1.2 : Kitabın görsel tasarım uzmanı tarafından hazırlanmıştır.

Görsel 1.3 : 123rf.com_11210918 , 20.11.2018

Görsel 1.4 : shutterstock_206476099 , 23.08.2018

Görsel 1.5 : shutterstock_59018779 , 06.11.2018

Görsel 1.6 : <https://stmuhistorymedia.org/paint-the-town-red/comment-page-1/> , 24.05.2019

Görsel 1.7 : <https://www.history.com/topics/industrial-revolution> , 24.05.2019

Görsel 1.8 : <http://soc.ihu.edu.tr/> , 02.11.2018

Görsel 1.9 : <https://www.eokultv.com/pozitivizm-olguculuk/12589> , 06.11.2018

Görsel 1.10 : <https://thegreatthinkers.org/marx/introduction/> 05.11.2018

Görsel 1.11 : <https://economicsociology.org/2015/05/28/emile-durkheims-definition-of-economic-sociology/>

Görsel 1.12 : www.news.ucsb.edu/2018/018767/parting-minds

Görsel 1.13 : shutterstock_172984817 , 09.02.2018

Görsel 1.14 : shutterstock_315241841 , 30.07.2018

2. ünite kapak görseli: shutterstock_115571329 , 20.08.2018

Görsel 2.1 : shutterstock_684837103 , 09.02.18

Görsel 2.2 : shutterstock_750284605 , 28.08.2018

Görsel 2.3 : shutterstock_256173103 , 05.11.2018

Görsel 2.4 : 123rf.com_31050199 , 20.11.2018

Görsel 2.5 : shutterstock_257707906 , 07.08.2018

Görsel 2.6 : shutterstock_575384221 , 08.08.2018

Görsel 2.7 : 123rf.com_55832108 , 04.11.2018

Görsel 2.8 : http://aksehirasml.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/42/03/963194/icerikler/tornaci-erol-cum-bul-toki-mesleki-ve-teknik-anadolu-lisesinden-huzur-evi-ziyareti_1760638.html

Görsel 2.9 : shutterstock_780604588 , 08.08.2018

Görsel 2.10 : 123rf.com_42181949 , 04.12.2018

Görsel 2.11 : 123rf.com_38150136 , 20.11.2018

Görsel 2.12 : dreamstime.com_4281702 , 30.10.2018

Görsel 2.13 : shutterstock_346127000 , 09.11.2018

Görsel 2.14 : shutterstock_493302166 , 09.02.2018

Görsel 2.15 : <https://www.thoughtco.com/c-wright-mills-3026486> , 13.01.2021

Görsel 2.16 : Kitabın görsel tasarım uzmanı tarafından hazırlanmıştır.

Görsel 2.17 : dreamstime_50966041 , 17.12.2010

Görsel 2.18 : shutterstock_76339012 , 09.02.2018

Görsel 2.19 : 123rf.com_48216178 , 02.05.2019

Görsel 2.20 : 123rf.com_55832108 , 02.05.2019

3. ünite kapak görseli: 123rf.com_10328182 , 04.11.2018

Görsel 3.1 : 123rf.com_87976903 , 04.12.2018

Görsel 3.2 : 123rf.com_79118638 , 04.12.2018

Görsel 3.3 : 123rf.com_73626185 , 29.11.2018

Görsel 3.4 : 123rf.com_101634875, 13.01.2021
Görsel 3.5 : shutterstock_631505018 , 17.12.2010
Görsel 3.6 : shutterstock_111099545 , 09.02.2018
Görsel 3.7 : shutterstock_261293111 , 30.10.2018
Görsel 3.8 : shutterstock_525134563 , 09.02.2018
Görsel 3.9 : shutterstock_750032464 , 09.02.2018
Görsel 3.10 : 123rf.com_38139993 , 29.11.2018
Görsel 3.11 : dreamstime_51906184 , 17.12.2010
Görsel 3.12 : 123rf.com_24764307 , 29.11.2018
Görsel 3.13 : 123rf.com_12327083 , 29.11.2018
Görsel 3.14 : <https://isteataturk.com/g/icerik/Sumerbank/720>
Görsel 3.15 : <https://www.thoughtco.com/c-wright-mills-3026486> , 29.11.2018

4. ünite kapak görseli: 123rf.com_73092108 , 13.01.2021

Görsel 4.1 : <https://hataygundem.wordpress.com/2017/12/07/hatayda-karasabanin-son-temsilcisi/>
Görsel 4.2 : 123rf.com_51836918 , 29.11.2018
Görsel 4.3 : Kitabın görsel tasarım uzmanı tarafından hazırlanmıştır.
Görsel 4.4 : 123rf.com_93262421 , 29.11.2018
Görsel 4.5 : shutterstock_89344516 , 09.02.2018
Görsel 4.6 : 123rf.com_25233990 , 29.11.2018
Görsel 4.7 : shutterstock_237596851 , 09.02.2018
Görsel 4.8 : 123rf.com_35543139 , 01.19.2021
Görsel 4.9 : Çizim, Hasan AYCIN
Görsel 4.10 : shutterstock_703190110 , 09.02.2018
Görsel 4.11 : Çizim, Hasan AYCIN
Görsel 4.12 : shutterstock_415584550 , 09.02.2018
Görsel 4.13 : shutterstock_285533255 , 09.02.2018
Görsel 4.14 : 123rf.com_85533828 , 26.02.2021
Görsel 4.15 : shutterstock_389433475 , 13.11.2018
Görsel 4.16 : <https://pixabay.com/photos/japan-travel-nature-asia-plant-4141578/> , 20.01.2021
Görsel 4.17 : shutterstock_1052341199 , 09.02.2018
Görsel 4.18 : 123rf.com_31035627 , 29.11.2018
Görsel 4.19 : shutterstock_85533828 , 26.02.2021

5. ünite kapak görseli: 123rf.com_12997208 , 02.05.2019

Görsel 5.1 : 123rf.com_108706830 , 02.12.2018
Görsel 5.2 : 123rf.com_34360848 , 29.11.2018
Görsel 5.3 : 123rf.com_46624341 , 29.11.2018
Görsel 5.4 : shutterstock_658561435 , 07.08.2018
Görsel 5.5 : 123rf_23168500 , 29.11.2018
Görsel 5.6 : 123rf_28861495 , 29.11.2018
Görsel 5.7 : 123rf_110654257 , 29.11.2018
Görsel 5.8 : shutterstock_165622871 , 09.02.2018
Görsel 5.9 : Harbiye Askeri Müzesi Arşivi
Görsel 5.10 : Kitabın görsel tasarım uzmanı tarafından hazırlanmıştır.
Görsel 5.11 : Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nusret Hepgül Ebru Koleksiyonu
Görsel 5.12 : 123rf_71017616 , 29.11.2018

- Görsel 5.13 : shutterstock_208607653 , 09.02.2018
- Görsel 5.14 : Kitabın görsel tasarım uzmanı tarafından hazırlanmıştır.
- Görsel 5.15 : <https://worldethnosport.org/tr/etnospor> , 10.10.2017
- Görsel 5.16 : shutterstock_625383818 , 09.02.2018
- Görsel 5.17 : shutterstock_272503412, 09.02.2018
- Görsel 5.18 : shutterstock_164605757 , 13.11.2018
- Görsel 5.19 : shutterstock_48079276 , 07.08.2018
- Görsel 5.20 : Kitabın grafikeri tarafından kolaj yapılarak düzenlenmiştir.
- Görsel 5.21 : http://www.tika.gov.tr/tr/haber/ortak_tarihin_izinde_karabag_kulturel_etkilesim_projesi_basladi-5463
- Görsel 5.22 : shutterstock_787008190 , 07.08.2018
- Görsel 5.23 : 123rf.com_ 89635306 , 29.11.2018
- 6. ünite kapak görseli: dreamstime_63771116 , 17.12.10**
- Görsel 6.1 : http://www.istanbul.edu.tr/tr/_ , 07.08.2018
- Görsel 6.2 : <http://itfaiye.ibb.gov.tr/tr/tulumbacilar.html>
- Görsel 6.3 : 123rf.com_ 40908279 , 29.11.2018
- Görsel 6.4 : 123rf.com_ 12299605 , 22.11.2021
- Görsel 6.5 : 123rf.com_ 86423277 , 29.11.2018
- Görsel 6.6 : shutterstock_39030646 , 07.08.2018
- Görsel 6.7 : TSK Arşivi
- Görsel 6.8 : turk-kadınlar-birliği-1-719963 , 19.08.2018
- Görsel 6.9 : [https://tr.wikiquote.org/wiki/Mustafa_Kemal_Atat%C3%BCrk/Kad%C4%B1nlar#/media/Dosya:Atat%C3%BCrk_halkla_beraber_\(5_Haziran_1928\).jpg](https://tr.wikiquote.org/wiki/Mustafa_Kemal_Atat%C3%BCrk/Kad%C4%B1nlar#/media/Dosya:Atat%C3%BCrk_halkla_beraber_(5_Haziran_1928).jpg)
- Görsel 6.10 : 123rf.com_91653505 , 20.11.2021
- Görsel 6.11 : 123rf.com_75285717 , 10.01.2021
- Görsel 6.12 : 123rf.com_33215173 , 02.12.2018
- Görsel 6.13 : shutterstock_303861230 , 20.08.2018
- Görsel 6.14 : dreamstime_89082370 , 17.12.2010
- Görsel 6.15 : 123rf.com_27732313 , 20.11.2018
- Görsel 6.16 : shutterstock_1028810905 , 08.08.2018
- Görsel 6.17 : Çizim, HASAN AYCIN
- Görsel 6.18 : Kitabın görsel tasarım uzmanı tarafından hazırlanmıştır.
- Görsel 6.19 : <https://www.1st-art-gallery.com/Joseph-Nicolas-Robert-Fleury/Joseph-Nicolas-Robert-Fleury-oil-paintings.html>
- Görsel 6.20 : 123rf.com_30629516 , 20.11.2018
- Görsel 6.21 : 123rf.com_90641178 , 20.11.2018
- Görsel 6.22 : shutterstock_476951647 , 09.02.2018
- Görsel 6.23 : 123rf.com_28791318 , 17.05.2019
- Görsel 6.24 : 123rf.com_18280054 , 20.11.2018
- Görsel 6.25 : <https://atatürk.org.au> , 13.11.2018
- Görsel 6.26 : shutterstock_318527648 , 09.02.2018
- Görsel 6.27 : <https://nationalinterest.org/feature/carl-schmitt%E2%80%99s-war-liberalism-12704> , 20.11.2018
- Görsel 6.28 : tbmm.gov.tr
- Görsel 6.29 : shutterstock_579329953 , 09.10.2018
- Görsel 6.30 : 123rf.com_27894122 , 20.11.2018

